

Leuker kunnen we het niet maken, wel duidelijker

Citation for published version (APA):

Tubbergen, M. C. (2024). *Leuker kunnen we het niet maken, wel duidelijker: een onderzoek naar de ervaren procedurele legitimiteit in het Nederlandse asielproces*. [Maastricht University]. Maastricht University. <https://doi.org/10.26481/dis.20240626mt>

Document status and date:

Published: 01/01/2024

DOI:

[10.26481/dis.20240626mt](https://doi.org/10.26481/dis.20240626mt)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

LEUKER KUNNEN WE HET NIET MAKEN, WEL DUIDELIJKER

Een onderzoek naar de ervaren procedurele
legitimititeit in het Nederlandse asielproces

Martijn Tubbergen

Leuker kunnen we het niet maken, wel duidelijker

Een onderzoek naar de ervaren procedurele legitimiteit in het Nederlandse asielproces

Martijn Tubbergen

Colofon

De totstandkoming van dit proefschrift werd mede gefinancierd door het Ministerie van Justitie.

Leuker kunnen we het niet maken, wel duidelijker: Een onderzoek naar de ervaren procedurele legitimiteit in het Nederlandse asielproces

Auteur: M.C. Tubbergen

Vormgeving en layout: Guntra Laivacuma en Annelies Lips

Redacteur: Eelke Warrink

Druk: Proefschrift AIO

ISBN: 978-94-93353-85-5

Copyright © 2024 M.C. Tubbergen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, geluidsband, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

**Leuker kunnen we het niet maken, wel duidelijker:
Een onderzoek naar de ervaren procedurele
legitimiteit in het Nederlandse asielproces**

**We can't make it more fun, but we can make it
clearer. A study on the perceived procedural
legitimacy of the Dutch asylum process**

DISSERTATION

to obtain the degree of Doctor at Maastricht University,

on the authority of the Rector Magnificus, Prof. Dr. Pamela Habibović

in accordance with the decision of the Board of Deans,

to be defended in public on Wednesday, 26 June 2024 at 10:00 hours

by Mathilde Catharina Tubbergen

Supervisors:

Prof. Dr. Arjen Leerkes (Maastricht University)

Prof. Dr. Paul Frissen (Tilburg University)

Assessment Committee:

Prof. Dr. Maarten Vink (Chair, Maastricht University)

Dr. Laura Cleton (UNU-MERIT/Maastricht University)

Prof. Dr. Peter Scholten (Erasmus University Rotterdam)

Prof. Dr. Marlou Schrover (Leiden University)

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Inleiding	11
1.1 Migratietheorieën	12
1.2 Asielmigratiebeleid	13
1.3 Legitimiteit in de asielprocedure	16
1.4 Relevantie en doel van het proefschrift	20
1.5 Opbouw van het proefschrift	22
Hoofdstuk 2 Nederland (asiel)migratieland	25
2.1 Nederland migratieland	26
2.2 Actuele asielmigratie in Nederland	27
2.3 Illegaliteit	29
2.4 Europees asielbeleid	30
2.5 Nederlands migratiebeleid	34
2.6 Nederlands asielbeleid	35
2.7 De Nederlandse asielketen	41
2.7.1 Toegang	42
2.7.2 Toezicht	45
2.7.3 Terugkeer	46
2.7.3.1 Vrijwillige terugkeer	48
2.7.3.2 Gedwongen vertrek	51
2.7.3.3 Zelfstandig vertrek zonder toezicht	52
2.7.4 Opvang en bewaring	53
2.8 De asielzoeker en de asielprocedure	58
Hoofdstuk 3 Legitimiteit	61
3.1 Een definitie van legitimiteit	61
3.2 De dimensies van legitimiteit	65
3.2.1 De wettelijke dimensie	66
3.2.2 De filosofische/morele dimensie	66
3.2.3 De sociologische dimensie	68
3.2.4 De politieke dimensie	69
3.2.5 De onderlinge relatie tussen de verschillende legitimiteitsdimensies	70
3.2.6 Een werkdefinitie van legitimiteit	71
3.2.7 Institutionele legitimiteit	71

3.3 (Procedurele) legitimiteit en naleving van de wet	73
3.3.1 Instrumentele modellen	74
3.3.2 Normatieve modellen	75
3.3.3 Responsieve regulatie	78
3.4 Legitimiteit en persoonlijke acceptatie	79
3.5 Legitimiteit in migratieperspectief	81
3.6 Conclusie	82
Hoofdstuk 4 Onderzoeksopzet en conceptueel model	85
4.1 Het conceptueel model	86
4.2 De relatie tussen ervaren legitimiteit en terugkeer	88
4.2.1 Eerder onderzoek naar ervaren legitimiteit	88
4.2.2 Eerder onderzoek naar de relatie tussen legitimiteit en naleving van de wet	89
4.2.3 Eerder onderzoek naar legitimiteit en naleving van migratiewetgeving	91
4.2.4 Van terugkeerintentie tot daadwerkelijke terugkeer	94
4.2.5 Naleving in internationaal perspectief	96
4.3 Overige factoren	96
4.3.1 Overige factoren van invloed op de gevoelde verplichting om terug te keren en de terugkeerintentie	97
4.3.2 Overige factoren van invloed op de naleving	98
4.4 Conclusie	100
Hoofdstuk 5 Methodologische verantwoording en operationalisering	101
5.1 De opzet van het onderzoek	102
5.2 Het kwalitatieve onderzoek	106
5.2.1 Operationalisering kwalitatief onderzoek	106
5.2.2 Interviews	109
5.2.2.1 Methode van analyse	110
5.2.2.2 Kwaliteit van de data	111
5.2.3 Documentanalyse	113
5.2.3.1 Methode van analyse	114
5.2.3.2 Kwaliteit van de data	114
5.3 Het kwantitatieve onderzoek	115
5.3.1 Operationalisering kwantitatief onderzoek	115
5.3.2 Methode van analyse	119
5.3.3 Kwaliteit van de data	121

5.4 Ethische verantwoording	122
5.4.1 Ethische aspecten met betrekking tot de onderzoekspopulatie (asielzoekers)	123
5.4.2 Ethische aspecten met betrekking tot ngo's en advocatuur	125
5.4.3 Ethische aspecten met betrekking tot medewerkers van de DTenV	126
5.4.4 Ethische aspecten met betrekking tot het werknemerschap van het Ministerie van Justitie en Veiligheid	126
5.5 Tot slot	128
Hoofdstuk 6 Hoe wordt de asielzoeker geïnformeerd?	
Een documentanalyse	129
6.1 Begrijpelijkheid van taal in overheidscommunicatie	130
6.2 Ervaren procedurele legitimiteit	134
6.2.1 Kwaliteit van de besluitvorming	135
6.2.1.1 Transparantie	135
6.2.1.2 Eerlijkheid	140
6.2.1.3 Zorgvuldigheid	144
6.2.2 Kwaliteit van de bejegening	147
6.2.2.1 Respectvolle behandeling	147
6.2.2.2 Faciliteiten	149
6.3 Begrijpbare overheid	151
6.3.1 Formulering	152
6.3.2 Taal	154
6.3.3 Beeldmateriaal en verwijzingen	158
6.4 Conclusie	159
Hoofdstuk 7 Uitkomsten van de interviews met asielzoekers	163
7.1 Kwaliteit van de besluitvorming	165
7.1.1 Transparantie	166
7.1.2 Eerlijkheid	171
7.1.3 Zorgvuldigheid	176
7.2 Kwaliteit van de bejegening	185
7.2.1 Respectvol behandelen	185
7.2.2 Faciliteiten	192
7.3 Institutionele legitimiteit	199
7.4 Gevoelde verplichting en intentie om terug te keren	204
7.5 Conclusie	206

Hoofdstuk 8 Uitkomsten van de interviews met belangenbehartigers	209
8.1 Kwaliteit van de besluitvorming	210
8.2 Kwaliteit van de bejegening	224
8.3 Conclusie	229
Hoofdstuk 9 Uitkomsten van de interviews met regievoerders	231
9.1 De regievoerder	232
9.2 Kwaliteit van de besluitvorming	234
9.3 Kwaliteit van de bejegening	243
9.4 Conclusie	245
Hoofdstuk 10 Het kwantitatieve onderzoek	247
10.1 Constructie van de enquête	248
10.2 Kenmerken van de participanten	253
10.4 Samenhang tussen de afhankelijke en onafhankelijke variabelen onderling	262
10.5 Samenhang tussen de ervaren procedurele legitimiteit, de bredere institutionele legitimiteit en terugkeerattitudes en -intenties	264
10.6 Samenhang tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de bredere institutionele legitimiteit enerzijds en meer objectieve procedure kenmerken anderzijds	266
10.7 Conclusie	270
Hoofdstuk 11 Conclusie	275
11.1 De resultaten	276
11.2 Overkoepelende conclusie	286
11.3 Relevante bijdragen van dit proefschrift	290
11.4 Beperkingen van het onderzoek	295
11.5 Discussie	298
11.6 Aanbevelingen voor nader onderzoek	301
11.7 Tot slot	302

Bijlagen		
Bijlage I	Codeboek kwalitatief onderzoek interviews	306
Bijlage II	Interviewleidraad asielzoekers	312
Bijlage III	Interviewleidraad regievoerders en belangenbehartigers	318
Bijlage IV	Informatieblad voor onderzoek 'beleving van de asielprocedure'	322
Bijlage V	Questionnaire – Experience of the Asylum Procedure	326
Bijlage VI	Wijze van meten van de variabelen in tabel 10.3	361
Bijlage VII	Onderbouwing vragenlijst	365
Bijlage VIII	Data-analyse Erasmus Universiteit	374
Bijlage IX	Nadere specificering rol onderzoekster	389
Addendum		
	Literatuurlijst	392
	UNU-MERIT, Maastricht University Dissertation Series	411
	Samenvatting	431
	Summary	435
	Impactparagraaf	439
	Dankwoord	443
	Curriculum vitae	447

Hoofdstuk 1

Inleiding

Het terugkeerbeleid is een heet hangijzer in de publieke discussie over asiel. Niet alleen politieke partijen maar ook de burger op straat heeft er een mening over. De visies lopen flink uiteen en variëren van 'Iedereen mag in Nederland wonen, de wereld kent geen grenzen' tot 'Laten we al die "gelukszoekers" het land uit gooien'. Over één ding is iedereen het echter eens: het terugkeerbeleid moet beter. Maar zo gemakkelijk als het is om ergens iets van te vinden, zo moeilijk is het om te weten *hoe* het verbeterd moet worden. Bekend is dat de effectiviteit van het terugkeerbeleid voor een belangrijk deel afhankelijk is van de asielzoeker zelf en diens bereidheid om mee te werken. Gedwongen terugkeer is immers een lastig proces met vele obstakels, terwijl vrijwillige terugkeer zo goed als altijd mogelijk is.

In dit onderzoek gaat het over asielzoekers zelf, over hoe zij het asielproces beleven (de ervaren procedurele legitimiteit) en in hoeverre dit invloed heeft op de mate waarin zij na een afwijzing willen terugkeren naar hun land van herkomst.

Het terugkeerbeleid is niet alleen van toepassing op afgewezen asielzoekers, maar op iedere vreemdeling die zich onrechtmatig in Nederland bevindt. De termen 'vreemdeling' en 'asielzoeker' overlappen elkaar deels. De definitie van een vreemdeling is 'ieder die de Nederlandse nationaliteit niet bezit en niet op grond van een wettelijke bepaling als Nederlander moet worden behandeld'.¹ Een vreemdeling die in Nederland komt, kan echter asiel aanvragen en verblijft op dat moment rechtmatig in Nederland als asielzoeker. Als de asielaanvraag wordt afgewezen, krijgen asielzoekers 28 dagen de tijd om Nederland te verlaten, waarna zij onrechtmatig in Nederland verblijven. Het terugkeerbeleid is van toepassing op afgewezen asielzoekers, maar daarnaast ook op andere vreemdelingen die onrechtmatig in Nederland verblijven, bijvoorbeeld nadat ze illegaal Nederland zijn binnengekomen en geen asiel hebben aangevraagd, wanneer ze legaal in Nederland waren met een visum maar gebleven zijn nadat het visum is verlopen, of wanneer ze een

¹ Definitie afkomstig uit de Vreemdelingenwet 2000; <https://wetten.overheid.nl/BWBR0011823/2020-05-14>

dubbele nationaliteit hadden maar hun Nederlanderschap en verblijfsrecht werden ingetrokken na het plegen van een zwaar delict. Dit onderzoek richt zich specifiek op asielzoekers, zowel zij die in de procedure zitten als zij die afgewezen zijn. Deze groepen lopen overigens door elkaar, omdat er vaak herhaalde asielaanvragen worden gedaan en de juridische status daarmee meermaals kan veranderen. Ook vreemdelingen die in eerst instantie alleen illegaal in Nederland verblijven en geen asiel hebben aangevraagd maar dit op een later tijdstip alsnog doen, vallen in dit onderzoek onder de categorie asielzoeker. Statushouders, oftewel asielzoekers wiens aanvraag is toegewezen, vallen buiten dit onderzoek.

In de volgende paragrafen wordt kort beschreven welke theorieën er momenteel bestaan over internationale migratie, hoe de procedure in Nederland in grote lijnen werkt en in hoeverre asielzoekers de asielprocedure als legitiem beschouwen. Vervolgens wordt aangegeven wat de relevantie van deze studie is, aan welke doelstellingen de studie wil voldoen en welke deelvragen hiervoor worden gebruikt. Deze inleiding eindigt met de verwoording van de hoofd- en deelvragen, en een overzicht van hoe deze in het proefschrift worden beantwoord.

1.1 Migratietheorieën

Internationale migratie is van alle tijden, maar is momenteel een actueel wereldprobleem, niet alleen omdat er grote aantallen mensen zijn die in een ander land naar veiligheid of welvaart zoeken, maar des te meer omdat veel met name westerse landen een aanzienlijk gedeelte van de migranten als illegaal beschouwen en daarmee als een bedreiging voor hun welvaart en gezondheid. Om die reden beschermen landen hun grenzen en maken ze steeds meer beleid om illegale migratie tegen te gaan.

Bestaande theorieën over internationale migratie hebben twee belangrijke beperkingen (Massey et al., 2009; Massey, 2005). Enerzijds hebben ze een beperkte theoretische onderbouwing van de rol van de overheid in het beïnvloeden van migratiepatronen, anderzijds gaan ze alleen uit van gedragskeuzemodellen gebaseerd op rationele, oftewel economische gronden.

Ryo (2015) toont aan dat men er vaak van uitgaat dat migranten rationele keuzes maken, maar dat uit haar onderzoek blijkt dat migratiebesluiten onder andere genomen worden op grond van overtuigingen en attitudes ten aanzien van de migratiewetten en het daaruit voortkomende beleid. Ook uit onderzoek van Leerkes en Kox (2017) komen aanwijzingen naar voren dat normatieve overtuigingen een rol zouden kunnen spelen, in die zin dat migranten hun terugkeerbesluit waarschijnlijk voor een deel baseren op de ervaren legitimiteit van asielbeleid en -procedure en dat deze legitimiteit geconstrueerd wordt vanuit normatieve overtuigingen.

Of mensen zich vrijwillig houden aan overheidsbeleid is voor een belangrijk deel afhankelijk van de mate waarin burgers vinden dat de besluiten eerlijk tot stand komen en van de vraag of burgers zich met waardigheid en respect behandeld voelen (o.a. Tyler, 1988; Hicks & Lawrence, 2004; Sunshine & Tyler, 2003). Ook hier speelt de legitimiteitsvraag gebaseerd op een normatief kader dus een belangrijke rol. Het is aannemelijk dat dit ook het geval is bij asielmigratie.

1.2 Asielmigratiebeleid

De Europese Unie heeft in 2008 de 'European Return Directive' (EU Return Directive, 2008) opgesteld, waarin een systeem is bepaald waarbinnen de EU-landen hun asielmigratie- en terugkeerbeleid moeten vormgeven. Dit terugkeerbeleid behelst in grote lijnen een periode van zeven tot dertig dagen na afwijzing waarin asielzoekers de mogelijkheid krijgen om vrijwillig terug te keren. Als zij dit niet doen, kan het vertrek daarna worden afgedwongen.

Ook in Nederland is terugkeerbeleid op het gebied van asielmigratie opgesteld. De Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) streeft ernaar om binnen een week te beslissen over een asielaanvraag. Lukt dit niet, dan volgt een verlengde procedure. In de praktijk doet de IND de meeste aanvragen af in de verlengde procedure, die volgens de Europese Procedurerichtlijn² maximaal een halfjaar mag duren.³ Na afwijzing hebben afgewezen asielzoekers, als zij verder geen juridische middelen inzetten, nog 28 dagen de tijd om Nederland

² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032>

³ Het lukt de IND niet altijd om deze termijn te halen. Anno 2023 betaalt de IND regelmatig boetes omdat het halfjaar (vaak ruim) wordt overschreden.

te verlaten. In die periode krijgen zij onderdak bij het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA). Na de 28 dagen stopt deze opvang.

De afgewezen asielzoeker is zelf verantwoordelijk voor terugkeer naar het land van herkomst, of voor vertrek naar een ander land (buiten de Europese Unie). De Dienst Terugkeer en Vertrek (DTenV) ziet hierop toe en organiseert desgewenst de terugkeer van de afgewezen asielzoeker. Als de afgewezen asielzoeker niet zelfstandig terugkeert, kan de DTenV overgaan tot gedwongen vertrek. De medewerking van de asielzoeker is van grote invloed op het verloop van het proces, met name omdat afgewezen asielzoekers veelal identiteitspapieren missen (omdat ze die nooit hebben gehad, zijn kwijtgeraakt of hebben weggegooid). De DTenV heeft de nationaliteit en identiteit van de asielzoeker in kwestie nodig om een eenmalig reisdocument (een laissez-passer) van het land van herkomst te verkrijgen. Immers, zonder reispapieren kan iemand niet worden uitgezet. Daar komt bij dat er landen van herkomst zijn die niet meewerken aan gedwongen vertrek en alleen een laissez-passer verstrekken aan een onderdaan die zelf bij hen aangeeft te willen terugkeren. Met andere woorden: hoe meer de afgewezen asielzoeker meewerkt, des te beter de kwantitatieve en kwalitatieve resultaten van het terugkeerbeleid. Kwantitatief, omdat er feitelijk meer terugkeer gerealiseerd wordt, en kwalitatief, omdat vrijwillige terugkeer daardoor meer een eigen keuze wordt van de asielzoeker en de kans op gedwongen terugkeer afneemt. Om deze reden is het voor de DTenV belangrijk dat er waar mogelijk wordt ingezet op vrijwillig⁴ vertrek van de afgewezen asielzoeker.

Voor Nederland en andere EU-lidstaten is het laten terugkeren van afgewezen asielzoekers een grote uitdaging. Volgens de European Court of Auditors (Brincat et al., 2021) kon in de EU-lidstaten tussen 2015 en 2020 slechts 29 % terugkeer bewerkstelligd worden.

Het realiseren van terugkeer is niet alleen van belang in het kader van uitvoering van beleid; een redelijke mate van terugkeer is ook belangrijk voor het draagvlak voor het asielbeleid. Beoordeling van de effectiviteit, rechtvaardigheid en proportionaliteit zijn belangrijke aspecten voor het

⁴ De betekenis van de term 'vrijwillig' wordt betwist vanuit onderzoeken van onder andere Amnesty International (rapport 'Uitgezet', 2017) en Pharos (rapport 'Bewogen terugkeer', 2017). Gesteld wordt dat de angst om gedwongen uitgezet te worden maakt dat er geen sprake is van echte vrijwilligheid. In dit onderzoek wordt de term wel gebruikt maar wordt hier waar mogelijk rekening mee gehouden door middel van een meer genuanceerde woordkeuze.

draagvlak van beleid (Goldenbeld, 2002). In het geval van het asielbeleid is het realiseren van een redelijke mate van terugkeer in ieder geval een vorm van effectiviteit. De manier waarop de terugkeer wordt vormgegeven (in het kader van dit promotieonderzoek middels de relatie met de ervaren procedurele legitimiteit) zou daarnaast een gunstige invloed kunnen hebben op de beoordeling van de proportionaliteit en de rechtvaardigheid, met name in die zin dat vrijwillige terugkeer daarmee sterker geassocieerd zou kunnen worden dan gedwongen terugkeer.

Draagvlak is op zijn beurt belangrijk omdat de uitvoering van het asielbeleid deels afhankelijk is van de medewerking van de maatschappij. Zo moeten asielzoekers die van de overheid een verblijfsvergunning krijgen in de maatschappij, oftewel in gemeentes, worden opgevangen en moet het lokaal bestuur daar zorg dragen voor huisvesting en integratie. Maar ook voor het uitvoeren van het terugkeerbeleid zijn gemeentes belangrijk, omdat veel uitgeprocedeerde asielzoekers illegaal in gemeentes verblijven. De medewerking van de gemeentes en hun inwoners is dus nodig. Tegenwerking kan bovendien de uitvoering van het beleid belemmeren.

Zo geven Olde Monnikhof en De Vrede (2004) een voorbeeld van burgemeesters die terugkeer van uitgeprocedeerde gezinnen frustreren door in hun functie als korpsbeheerder ontruiming tegen te houden.

In 2017 concluderen Postmes et al. op basis van een enquête en interviews dat de Nederlandse burger over het algemeen vrij tevreden is over het migratiebeleid, maar ontevreden over de uitvoering van het terugkeerbeleid. Men vindt dat vluchtelingen moeten worden opgevangen, maar ook dat uitgeprocedeerde asielzoekers moeten vertrekken. Onderzoek van I&O Research uit 2022 (Van der Schelde, z.j.) bevestigt dat een meerderheid van zes op de tien Nederlanders de opvang van asielzoekers een morele plicht vindt. Immigratie staat bij burgers echter wel in de top van de belangrijkste problemen in Nederland (Den Ridder et al., 2023).

Wanneer er geen terugkeer plaatsvindt, zal het draagvlak in de maatschappij voor het asielbeleid afnemen, waardoor het asielbeleid moeilijker uitvoerbaar zal worden. Maatschappelijk onbehagen speelt een relatief grote rol in het draagvlak voor asielbeleid (Postmes et al., 2017). De grote problemen van de laatste jaren, zoals de coronacrisis, de energiecrisis, de krapte op

de woningmarkt en de grote aantallen asielzoekers, zetten dat draagvlak sowieso al onder druk.

Naast draagvlak onder de Nederlandse bevolking is het ook van belang of er draagvlak bestaat bij migranten (onder wie asielzoekers) en de semiautonome velden rondom (asiel)migratie (Hart & Böcker, 2013). Dat draagvlak is onder meer van belang om effectief migratiebeleid te kunnen voeren. De asielzoekers zelf en hun (inter)nationale sociale netwerken, waar bijvoorbeeld de diaspora, de advocatuur, ngo's en werkgevers toe behoren, hebben namelijk 'hinderkracht' (Hart & Böcker, 2013, p. 21), waarmee ze de effectiviteit van migratiewetgeving actief kunnen beperken.

1.3 Legitimiteit in de asielprocedure

Aangezien internationale migratie steeds meer gereguleerd wordt door overheden en de medewerking van de asielzoeker van belang is, is het belangrijk om meer inzicht te krijgen in hoe het asielbeleid in de praktijk wordt nageleefd. Zoals eerder gesteld, hebben velen (bijv. Massey & Riosmena, 2010; Cornelius & Salehyan, 2007; Garthmann, 2008) zich beperkt tot onderzoek naar de migratiekeuzes die in het land van herkomst worden gemaakt en werd daarbij meestal uitgegaan van rationele beslismodellen.

Ryo (2013), Braithwaite (2010), Van Alphen et al. (2013) en Leerkes en Kox (2017) pleiten voor modellen waarin het al dan niet naleven van asielwetgeving mede gebaseerd wordt op normatieve gronden. Wetten hebben immers legitimiteit nodig om effectief te zijn, en dat geldt ook voor migratiewetten (Leerkes et al., 2014). Rationele modellen gaan ervan uit dat mensen een cognitieve kansberekening maken en dan bepalen of naleving al dan niet in hun belang is, terwijl normatieve modellen focussen op de gevoelde (morele) verplichting om een wet al dan niet na te leven.

Uit diverse studies (Conner & Armitage, 1998; Sheeran et al., 2003) blijkt dat een gevoelde verplichting een belangrijke determinant is van de intentie tot bepaald gedrag. Volgens de theorie van gepland gedrag (Ajzen, 2005) is deze intentie de belangrijkste voorspeller van gedrag.

Migratie- en asielregels worden vaak niet nageleefd. Het is wetgeving die, in tegenstelling tot wetgeving op andere gebieden, vaak niet ten goede komt aan degenen aan wie ze wordt opgelegd, en asielzoekers hebben ook geen

inspraak gehad in de totstandkoming ervan, omdat ze geen burgers zijn.⁵ Hierdoor zullen asielzoekers mogelijk minder legitimiteit toekennen aan de asielwetgeving en zich dus relatief minder verplicht voelen om deze na te leven (Ryo, 2013). Onderzoek van Tunaboynu en Van Liempt (2021) laat zien dat asielzoekers verschillende strategieën hanteren om regulering aan de buitengrens van Europa (i.c. Griekenland) te omzeilen en zich hieraan dus niet confirmeren.

Op dit moment is er relatief weinig onderzoek gedaan naar de perceptie van de asielzoeker van het asielproces, en naar de vraag of deze percepties invloed hebben op de ervaren verplichting om terug te keren en de terugkeerintentie. Eerdere studies hebben wel gekeken naar naleving van migratiewetten in bredere zin. Zo vond Leerkes (2016) dat de intentie van illegale migranten om terug te keren voorspeld werd door de mate waarin zij zich eerlijk behandeld voelden. Uit onderzoek van Ryo (2013) bleek dat het besluit van Mexicanen om al dan niet illegaal naar de Verenigde Staten te migreren kon worden afgeleid van de mate waarin ze legitimiteit toekennen aan het mogen reguleren van migratie door de Verenigde Staten.

Buiten het migratieveld zijn er ook aanwijzingen dat er een verband bestaat tussen naleving van de wet en het toekennen van legitimiteit. Zo stelde Beetham (1991) dat een tekort aan legitimiteit negatieve implicaties kan hebben voor vrijwillige naleving van de wet. Uit onderzoek van Tyler (1990) bleek dat er een verband was tussen de perceptie van legitimiteit en zelfaangiftes van criminaliteit. Andere studies die het verband ondersteunen, zijn Tyler (2006b), Smith (1992) en Paternoster et al. (1997).

Volgens Jackson et al. (2012) zou institutionele legitimiteit (het recht van de overheid om te reguleren) een mediërende rol kunnen spelen, in die zin dat procedurele legitimiteit zou kunnen leiden tot meer institutionele legitimiteit, en dat deze op haar beurt zou leiden tot een sterker gevoelde verplichting om beleid na te leven. Gibson (1989) wijst op het effect van institutionele legitimiteit op naleving van beslissingen van de rechtbank, zelfs als deze onwelgevallig zijn.

⁵ Betoogd kan worden dat inwoners van andere landen wel invloed hebben, omdat er ook internationaal recht bestaat. Internationaal recht is in de basis echter overwegend opgesteld door westerse landen. Daarnaast hebben niet-westerse landen zelden een democratisch rechtssysteem.

Dit onderzoek bouwt echter met name voort op het model van Tyler (2003). Hierin bestaat legitimiteit uit twee elementen: enerzijds de beoordeling van het besluit zelf (distributieve legitimiteit) en anderzijds de beoordeling van de procedure die tot het besluit heeft geleid (procedurele legitimiteit). Omdat op basis van eerder onderzoek verwacht wordt dat de rol van procedurele legitimiteit relatief groter is dan die van distributieve legitimiteit, richt dit onderzoek zich op procedurele legitimiteit, waarbij de veronderstelling is dat deze een effect heeft op de mate waarin een afgewezen asielzoeker zich verplicht voelt om te vertrekken. Institutionele legitimiteit, in dit proefschrift gedefinieerd als het recht van de overheid om migratie te reguleren, zal naar alle waarschijnlijkheid eveneens een rol spelen in de mate waarin asielzoekers zich verplicht voelen om het beleid na te leven en de mate waarin zij de intentie hebben om dit ook daadwerkelijk te doen. Meerdere studies (Tyler & Blader, 2000; Van Prooijen & Krouwel, 2019; Sunshine & Tyler, 2003) tonen aan dat hier sprake is van een verband. De onderzoekers veronderstellen dat dit al met al leidt tot een terugkeerintentie, die de beste voorspeller is van (terugkeer)gedrag (zie ook Ajzen & Fishbein, 2005).

Omdat de sociale omgeving een rol speelt in de gedragsintentie (Ajzen & Fishbein, 2005) zal in dit onderzoek niet alleen gekeken worden naar de asielzoeker zelf, maar ook naar de actoren in de omgeving van de asielzoeker, en zal worden nagegaan hoe zij de legitimiteit van het terugkeerbeleid ervaren en bepalen. Ngo's en de advocatuur zijn van oudsher (Walaardt, 2012) belangenbehartigers van asielzoekers. Zij staan asielzoekers met raad en daad bij, hebben veelvuldig contact met hen, en behoren tot het semiautonome veld rond asielmigratie (Hart & Böcker, 2013). Dit maakt dat zij een belangrijk onderdeel zijn van de sociale omgeving van asielzoekers en dat hun beleving van de legitimiteit van het terugkeerbeleid invloed zou kunnen hebben op de meningsvorming van asielzoekers. Op grond daarvan worden zij gezien als relevante partijen om in het onderzoek te betrekken. Waar ngo's en advocatuur in voor asielzoekers positieve zin actief betrokken zijn bij het asielproces, is de DTenV dit voor afgewezen asielzoekers ook, alleen vaker in negatieve zin, omdat de DTenV betrokken is bij de terugkeer en asielzoekers over het algemeen in principe niet van plan zijn om terug te keren; zij komen immers niet met het doel om weer te vertrekken. Dit maakt de DTenV, mede gezien het verband dat in deze studie wordt gelegd tussen ervaren procedurele legitimiteit en terugkeerattitudes en -intenties, tevens een belangrijke partij om aandacht aan te besteden.

Naast het betrekken van relevante actoren in de omgeving van asielzoekers is ook de context waarin het onderzoek gedaan wordt van belang (Van Breukelen, 2012). Bestudering hiervan is niet alleen wetenschappelijk van meerwaarde omdat de resultaten van dit onderzoek dan zuiverder kunnen worden vergeleken met zowel vervolgonderzoek als met andere onderzoeken (Smaling, 2009). Ook geeft de context zicht op achterliggende processen die anders niet in ogenschouw waren genomen en waartegen de beleving kan worden afgezet (Drenth, 2008). Zo kunnen de interviews met de regievoerders van de DTenV en met ngo's en advocatuur in dit opzicht waardevolle informatie opleveren. De context van dit onderzoek in brede zin wordt gegeven door een beschrijving van het asielproces en de daarin (in grote lijnen) geldende procedures, rechten en plichten (zie hoofdstuk 2). Om ook zo direct en zo veel mogelijk objectief te meten (Mowday & Sutton, 1993) is er eveneens voor gekozen om een documentanalyse te doen met betrekking tot de communicatie van de overheid naar asielzoekers.

Hiermee wordt in deze studie, naast de beleving van het asielproces door asielzoekers, tevens onderzoek gedaan naar de wijze waarop de overheid aandacht heeft voor ervaren procedurele legitimiteit in haar beleid en de manier waarop ze communiceert met asielzoekers, omdat dit van invloed kan zijn op de ervaren legitimiteit en de context schetst waarin de procedurele legitimiteit wordt ervaren.

Het onderzoek in kort bestek

Op grond van bovenstaande werd het onderzoek uitgevoerd met behulp van meerdere methoden. Allereerst werd er kwalitatief onderzoek gedaan middels interviews met asielzoekers (39), met regievoerders van de DTenV (11), en met ngo's en advocaten (11). Daarna werd een documentanalyse uitgevoerd, waarin gekeken werd naar de manier waarop de IND, het COA en de DTenV aandacht hebben voor de ervaren legitimiteit in hun communicatie met asielzoekers. Ten slotte werd er exploratief kwantitatief onderzoek gedaan middels het uitzetten van een enquête onder asielzoekers, om te bepalen welke mate van procedurele legitimiteit zij ervaren, na te gaan hoe ervaren legitimiteit samenhangt met terugkeerattitudes en -intenties en te verkennen hoe de ervaren procedurele legitimiteit verband houdt met objectieve kenmerken van de procedure, waaronder de duur van de procedure.

1.4 Relevantie en doel van het proefschrift

Dit onderzoek is om meerdere redenen relevant, dit worden vevat in de onderstaande drie doelen:

Doel 1 (wetenschappelijk):

Een bijdrage leveren aan de kennis over de naleving van het asielmigratiebeleid

In het afgelopen decennium is (behalve in coronatijd) niet alleen nationaal maar ook internationaal het aantal asielzoekers sterk toegenomen. Eind 2022 waren volgens de UNHCR⁶ wereldwijd 108,4 miljoen mensen op de vlucht, het hoogste aantal ooit. Overheden ontwikkelen beleid om deze asielmigratiestromen beter te beheersen, maar dit beleid wordt slechts beperkt nageleefd. Hoewel er aanwijzingen zijn dat procedurele legitimiteit een rol speelt in de naleving van beleid is er nog relatief weinig wetenschappelijk onderzoek naar gedaan, laat staan op het gebied van asielbeleid. Nagaan hoe de legitimiteit van (migratie)regels wordt geconstrueerd – en ter discussie gesteld – zal bijdragen aan onze kennis over de naleving van asielwetten. De uitkomsten van dit onderzoek zullen aldus een wetenschappelijke bijdrage leveren.

Doel 2 (publiek):

Een bijdrage leveren aan de maatschappelijke discussie over de (on)mogelijkheden van een rechtvaardig, humaan en effectief⁷ terugkeerbeleid

Het asielbeleid is al jaren een van de grootste maatschappelijke discussies, zowel in Nederland als daarbuiten. Door de huidige opvangcrisis anno 2023, waarin de verwachte instroom groter is dan ooit, het COA voortdurend op zoek is naar bedden voor asielzoekers en de IND een ruime achterstand heeft in het afhandelen van procedures, haalt dit onderwerp regelmatig de voorpagina van de krant. Hoe we moeten omgaan met de grote aantallen asielaanvragen is een actueel thema, deels omdat de meningen over wat rechtvaardig is verdeeld zijn, en deels omdat het draagvlak voor asielopvang belangrijk is voor de uitvoering ervan. In dit onderzoek wordt geen oordeel gegeven ten aanzien van dit maatschappelijk debat, maar de uitkomsten van het onderzoek kunnen wel bijdragen aan een verdieping op keuzes ten

⁶ <https://www.unhcr.org/nl/wie-we-zijn/cijfers>

⁷ Dit is een doelstelling van het coalitieakkoord 2021-2025; zie *Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst*, p. 40.

aanzien van het terugkeerbeleid. Dit is mede belangrijk omdat Nederland zich verplicht heeft om de rechten van de asielzoeker te eerbiedigen, en omdat humaniteit binnen het terugkeerbeleid in de maatschappij onder andere geïnterpreteerd wordt als zo min mogelijk gedwongen vertrek. Aandacht voor de ervaren procedurele legitimiteit kan hier mogelijk aan bijdragen. Uiteraard is ook de mate waarin asielvergunningen worden toegekend een onderdeel van humaniteit in het asielbeleid, maar dit promotieonderzoek raakt dit aspect niet.

Doel 3 (beleid):

Aanbevelingen doen aan de overheid ter verbetering van het migratiebeleid op het terrein van terugkeer

Het huidige asielbeleid is grotendeels gebaseerd op de veronderstelling dat afgewezen asielzoekers vooral rationele keuzemodellen gebruiken bij hun beslissingen ten aanzien van terugkeer. Er zijn echter inmiddels gereede aanwijzingen (Leerkes & Kox, 2016) dat er veeleer normatieve keuzemodellen ten grondslag liggen aan de manier waarop legitimiteit wordt bepaald, en daarmee aan het gedrag op dit gebied. Het verkrijgen van inzicht in de manier waarop afgewezen asielzoekers die met een terugkeerbesluit te maken krijgen de legitimiteit van het asielproces ervaren en bepalen, kan dus een bijdrage leveren aan het optimaliseren van het terugkeerbeleid. Procedurele legitimiteit lijkt een belangrijk ingrediënt op grond waarvan asielzoekers bepalen of zij zich aan het betreffende beleid zullen houden. En aangezien de medewerking van de asielzoeker een belangrijk onderdeel is van een effectief terugkeerbeleid, leidt dit tot de volgende doelstelling:

Onderzoeksvraag en deelvragen

Om de doelstellingen van het onderzoek te behalen wordt antwoord gegeven op de volgende onderzoeksvragen.

Hoofdvraag:

Op welke wijze speelt de ervaren procedurele legitimiteit van de asielprocedure een rol in de keuze van een asielzoeker om bij afwijzing terug te keren naar het land van herkomst, en in hoeverre houdt de Nederlandse overheid hier rekening mee?

Onder 'de asielprocedure' wordt het traject verstaan tussen het moment dat iemand zich meldt voor de procedure (wat niet altijd betekent dat

de aanvraag ook meteen in behandeling kan worden genomen) en het terugkeerproces bij afwijzing. Het begrip 'ervaren procedurele legitimiteit' zal in hoofdstuk 3 nader worden gedefinieerd.

De deelvragen die voortkomen uit deze hoofdvraag luiden als volgt:

Deelvragen:

- 1 Wat is ervaren procedurele legitimiteit?
- 2 Hoe bepalen asielzoekers de ervaren procedurele legitimiteit van hun asielproces?
- 3 Welke aandacht is er voor procedurele legitimiteit in het Nederlandse asielbeleid, en in hoeverre hechten de uitvoerders ervan hieraan belang?
- 4 Hoe wordt in overheidscommunicatie richting asielzoekers al dan niet aandacht besteed aan procedurele legitimiteit?
- 5 Hoe beoordelen belangenvertegenwoordigers van asielzoekers de procedurele legitimiteit van de asielprocedure, en wat is hun rol hierin?
- 6 Is er een verband tussen de ervaren procedurele legitimiteit van een afgewezen asielzoeker en diens gevoelde verplichting om terug te keren naar het land van herkomst (terugkeerattitude)?
- 7 Is er een verband tussen de gevoelde verplichting om terug te keren (terugkeerattitude) en de terugkeerintentie?
- 8 Welke verbanden zijn er tussen de ervaren (institutionele) legitimiteit van de Nederlandse overheid om immigratie te reguleren, de ervaren procedurele legitimiteit en terugkeerattitudes en -intenties?
- 9 Hoe verhoudt de ervaren procedurele legitimiteit zich tot objectieve procedurekenmerken, waaronder de duur van de procedure?⁸

1.5 Opbouw van het proefschrift

- De opbouw van dit proefschrift is als volgt:
- Hoofdstuk 2 geeft een uitleg van het asielbeleid van Nederland.
- In hoofdstuk 3 wordt de term 'legitimiteit' uitgediept en wordt een werkdefinitie gekozen van de term 'ervaren procedurele legitimiteit'.
- In hoofdstuk 4 wordt een conceptueel kader opgesteld en wordt de onderzoeksopzet aangegeven.

⁸ Deze deelvraag is later in het onderzoek toegevoegd op basis van de uitkomsten van het kwalitatieve onderzoek (in hoofdstuk 7).

- In hoofdstuk 5 wordt de methodologie van de verschillende onderzoeksonderdelen verantwoord.
- Hoofdstuk 6 bespreekt de manier waarop de overheidsonderdelen IND, COA en DTenV met de asielzoekers communiceren.
- In hoofdstuk 7 worden de uitkomsten van de interviews met asielzoekers over de ervaren procedurele legitimiteit weergegeven, en in de hoofdstukken 8 en 9 gebeurt hetzelfde voor respectievelijk overheidsambtenaren en belangenbehartigers.
- In hoofdstuk 10 worden de uitkomsten van de enquête onder asielzoekers weergegeven.
- In hoofdstuk 11 worden de resultaten van het onderzoek weergegeven en bediscussieerd. Tevens worden de beperkingen van het onderzoek besproken en worden adviezen gegeven voor beleidsmaatregelen en toekomstig onderzoek.

De onderzoeksvragen zullen aan de hand van de volgende hoofdstukken worden beantwoord:

	Vr. 1	Vr. 2	Vr. 3	Vr. 4	Vr. 5	Vr. 6	Vr. 7	Vr. 8	Vr. 9
Hfdst. 1									
Hfdst. 2			X						
Hfdst. 3	X								
Hfdst. 4									
Hfdst. 5									
Hfdst. 6				X					
Hfdst. 7		X							
Hfdst. 8			X						
Hfdst. 9					X				
Hfdst. 10						X	X	X	X

Tabel 1.1 Onderzoeksvragen versus hoofdstukken

Hoofdstuk 2

Nederland (asiel)migratieland

Internationale (en intercontinentale) migratie is al decennia lang een maatschappelijk en politiek gevoelig thema. In Nederland wordt migratie onder meer in beeld gebracht via de *Migratiekaart* van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC⁹). Deze kaart geeft een periodiek overzicht van de cijfermatige trends in migratiestromen, niet alleen ten aanzien van asielmigratie maar ook met betrekking tot andere vormen van migratie, zoals gezins-, arbeids-, studie- en illegale migratie. De basis voor dit document is gelegd in een wetenschappelijke publicatie van het WODC uit 2011 (Jennissen, 2011). Elke twee jaar verschijnt er een update. De laatste update is van 2018. Daarna is overgegaan op de *Staat van de migratie*¹⁰ voor deze informatie. Gezien de onderzoeksvraag van dit proefschrift zal in dit hoofdstuk alleen ingegaan worden op informatie die relevant is voor de ervaren procedurele legitimiteit van de asielprocedure. Andere vormen van migratie, zoals arbeidsmigratie, zullen daarom buiten beschouwing worden gelaten.

Om te begrijpen in welke context de asielzoeker de procedurele legitimiteit beoordeelt, moet eerst een beeld worden geschetst van de wereld van de asielzoeker. In dit hoofdstuk wordt daarom uitgelegd hoe het Nederlandse asielbeleid en de asielprocedure in elkaar zitten, en hoe de asielzoeker hierdoorheen reist. Op een aantal plekken, met name waar aantallen worden genoemd, zal opvallen dat de termen 'afgewezen asielzoeker' en 'illegale vreemdeling' (waarbij het verschil is dat beide groepen Nederland en de EU dienen te verlaten, maar alleen de afgewezen asielzoeker asiel heeft aangevraagd) door elkaar worden gebruikt. Dit komt doordat in de statistieken niet altijd verschil wordt gemaakt tussen deze twee groepen. Waar geen verschil wordt gemaakt, vallen afgewezen asielzoekers binnen de groep illegale vreemdelingen.

⁹ <https://www.wodc.nl/>

¹⁰ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/07/07/tk-bijlage-de-staat-van-migratie-2022>

2.1 Nederland migratieland

Al voor het ontstaan van de staat Nederland werd het huidige Nederlandse grondgebied steeds door andere mensen bevolkt. Als men lang genoeg teruggaat in de geschiedenis, kan geredeneerd worden dat uiteindelijk iedereen in Nederland migrantenbloed heeft. Een volledige beschrijving van de migratiegeschiedenis gaat te ver voor de reikwijdte van dit proefschrift, maar relevant is wel dat Nederland in de afgelopen decennia een aantrekkelijk land is gebleken om naartoe te migreren. Het betrof hierbij vooral arbeidsmigratie (Entzinger, 2018), maar er was ook vaak sprake van gezinshereniging en -vorming. Nederland is daardoor een land waarin vele nationaliteiten vertegenwoordigd zijn. In oktober 2020 had 24,5 % van de bevolking van Nederland een migratieachtergrond (site CBS). Dit betreft zowel de eerste generatie (in het buitenland geboren) als de tweede generatie (in Nederland geboren, met ten minste één immigrant als ouder). De meestvoorkomende migratieachtergronden zijn Turkije, Marokko, Suriname, Indonesië en Duitsland. De Turken en Marokkanen zijn vanaf de jaren zestig in ons land vertegenwoordigd omdat Nederland gastarbeiders zocht, als tijdelijke oplossing voor tekorten aan ongeschoolde werknemers toen de naoorlogse economie snel groeide. De verwachting was dat de gastarbeiders zouden terugkeren als er geen behoefte meer zou zijn aan hun arbeidskracht (bijvoorbeeld na beëindiging van de werving in 1973) en het in hun landen beter ging, maar ongeveer de helft van de Turken en Marokkanen bleef. Omdat zij langer dan vijf jaar in Nederland verbleven, konden zij niet gedwongen worden om terug te keren; in plaats daarvan kwam in de jaren zeventig de gezinshereniging op gang, die duurde tot na 2000. Ook jongeren van de tweede generatie lieten partners overkomen vanuit het land van herkomst van hun ouders (Entzinger, 2018).

De Surinamers kwamen vooral in de jaren zeventig in groten getale naar Nederland, als gevolg van de onafhankelijkheid in 1975 (waarbij Surinamers konden kiezen of ze in Suriname wilden blijven of naar Nederland wilden komen; na 1975 zouden er toelatingeisen gaan gelden) en de daaropvolgende militaire staatsgreep. Ruim een derde van de toenmalige bevolking vestigde zich in Nederland (Entzinger, 2018).

Andere immigranten met een koloniaal verleden zijn afkomstig uit Indonesië of het voormalige Nederlands-Indië. Hier betrof het Nederlandse staatsburgers die in de jaren na het uitroepen van de onafhankelijkheid van Indonesië in 1945 naar Nederland kwamen (Entzinger, 2018).

De aanwezigheid van Duitsland als groot buurland in deze top vijf behoeft geen nadere verdieping.

Voornoemde migratieachtergronden zijn nog steeds het meest vertegenwoordigd in de Nederlandse bevolking, al is de toestroom vanuit deze landen de laatste decennia relatief afgenomen. Inmiddels wordt de variatie van landen van herkomst van immigranten steeds groter (Entzinger, 2018). Nederland is klaarblijkelijk een aantrekkelijk land om te wonen, zowel voor wie betere economische omstandigheden zoekt als voor wie een veilige omgeving nodig heeft. Naast aanvragen voor regulier verblijf (i.v.m. studie of werk) heeft asielmigratie (zie volgende paragraaf) ook een belangrijk aandeel in het aantal mensen dat in Nederland verblijf aanvraagt. Volgens cijfers van de IND¹¹ dienden in 2022 bijna 48.000 mensen een asielverzoek in, waarvan ruim 35.000 eerste aanvragen. In 2022 kwamen bijna 11.000 nareizigers Nederland binnen.

2.2 Actuele asielmigratie in Nederland

Bij asielmigratie zoeken migranten een veilig heenkomen, vaak omdat zij in het land van herkomst vervolgd worden (Jennissen, 2011). De belangrijkste reden voor asielzoekers om het land van herkomst te verlaten zijn gewapende conflicten en systematische schendingen van mensenrechten, maar armoede en natuurrampen kunnen eveneens een rol spelen (Jennissen & Nicolaas, 2014).

De vluchtelingenorganisatie van de Verenigde Naties UNHCR definieert een asielzoeker als 'iemand die asiel heeft aangevraagd. Hij of zij vraagt om bescherming als vluchteling en wacht op de beslissing van de overheid'¹². Bij de beslissing op dit verzoek wordt gekeken naar de mate waarin sprake is van een gegronde vrees voor vervolging wegens ras, nationaliteit, godsdienst, politieke overtuiging of het behoren tot een bepaalde sociale groep. Daarnaast is van belang of het land van herkomst bescherming hiertegen kan bieden, dan wel of de betreffende overheid zelf hiervoor verantwoordelijk is.¹³

Een aparte categorie zijn de alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV'ers). Dit zijn minderjarigen die bij aankomst niet begeleid en/of verzorgd worden door ouders en of meerderjarige bloed- of aanverwanten.

¹¹ <https://ind.nl/nl/documenten/01-2023/at-december-2022-hoofdrapport.pdf>

¹² <https://www.unhcr.org/nl/media/begrippenlijst/asielzoekers>

¹³ <https://www.unhcr.org/nl/wie-we-zijn/wie-we-helpen>

Een andere speciale categorie betreft de uitgenodigde vluchtelingen. Deze mensen worden op voordracht van de UNHCR geselecteerd omdat ze al jarenlang in een vluchtelingenkamp verblijven, zonder een mogelijkheid om naar het land van herkomst terug te keren. Voor Nederland gaat dit jaarlijks om circa vijfhonderd mensen.

Het grootste deel van de wereldwijde vluchtelingenpopulatie zoekt zijn toevlucht in buurlanden of in een ander deel van het eigen land. Een klein deel reist door naar Europa, Noord-Amerika of Oceanië om asiel aan te vragen. Het aantal asiolverzoeken in Nederland is deels afhankelijk van de verdeling binnen Europa, want niet elke asielloper meldt zich netjes bij de buitengrenzen van Europa. Soms bestaat er bijvoorbeeld een voorkeur voor een bepaalde lidstaat, vaak vanwege familiebanden of historische banden met die lidstaat, zoals een gedeelde koloniale geschiedenis.

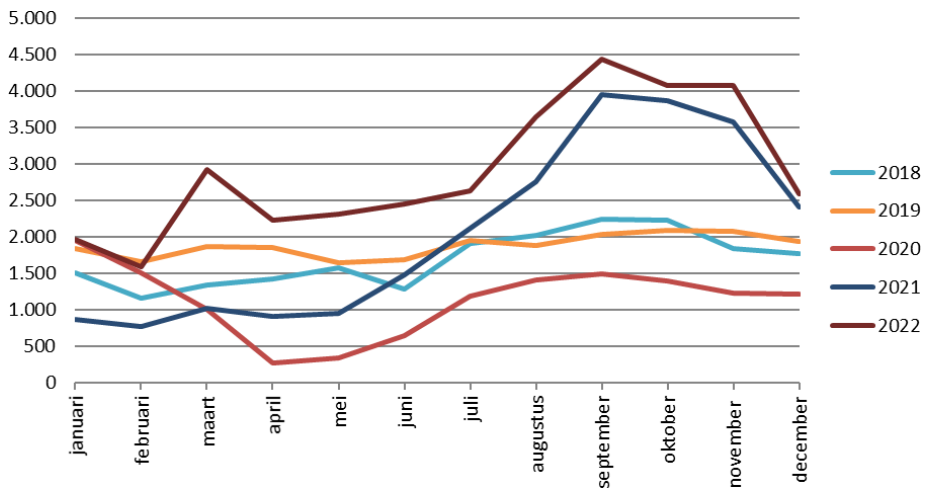
Het aantal eerste asiolverzoeken in Nederland is in de eerste jaren van dit millennium zeer sterk gedaald, van 39.000 in 2000 tot 6000 in 2004 (Jennissen & Nicolaas, 2014). Deze daling is mogelijk veroorzaakt door de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 in 2001, waarin betere handhaving van het vreemdelingencontroletoezicht werd geregeld (Van der Erf, 2006). Tegelijkertijd daalde de instroom in de Europese Unie als geheel, van 424.000 in 2001 tot 200.000 in 2006, dus er zullen waarschijnlijk ook andere, meer mondiale oorzaken zijn geweest.

Rond 2008 lag het aantal asielaanvragen stabiel rond de 12.500 per jaar, maar sinds ca. 2014 is een stijgende lijn te zien, met een piek in 2015 (45.000 eerste aanvragen), die met name veroorzaakt werd door de oorlog in Syrië. Ook vanuit Afghanistan, Iran, Irak, Armenië en Albanië meldden zich veel asiellopers. Na een daling tot 21.000 in 2016 leek het aantal asielaanvragen zich de afgelopen jaren enigszins te stabiliseren, met 20.353 in 2018 en 22.533 in 2019 (IND/Eurostat). In 2020 is er een dip te zien, die waarschijnlijk gerelateerd kan worden aan de coronapandemie. In 2021 en 2022 neemt de instroom opnieuw toe en ontstaat in Nederland een opvangcrisis: de doorstroming van vergunninghouders naar de gemeentes stopt omdat er te weinig woningen beschikbaar zijn. Hierdoor krijgt het COA problemen met de opvangcapaciteit en ontstaat een huisvestingsprobleem.

In 2022 werden 47.991 asielaanvragen gedaan, waarvan 78 % werd ingewilligd. Het betrof 35.535 eerste aanvragen, 10.927 aanvragen tot

gezinshereniging en 1529 herhaalde asielaanvragen. In 2022 was Syrië nog steeds het land waar het overgrote deel van de asielzoekers vandaan komen, in totaal 19.989. Daarna volgen Turkije met 3802, Afghanistan met 2945, Jemen met 2813 en Eritrea met 1935.

In 2023 worden 77.000 aanvragen verwacht, drie keer zoveel is als waar de IND op ingericht is. De verwachting is dus dat de wachttijden in 2023 verder zullen oplopen.

Figuur 2.1 Aantal asielaanvragen per maand in de periode 2018-2022.

Bron: Migratieradar T3 2022¹⁴

2.3 Illegaliteit

Nederland heeft ook te maken met migranten die Nederland binnenkomen zonder zich te melden voor een verblijfsvergunning, en met afgewezen asielzoekers die toch in Nederland blijven, buiten het zicht van de autoriteiten. Deze categorieën komen niet voor in de officiële statistieken, maar van hun aantallen worden wel schattingen gemaakt. In 2009 verbleven naar schatting ruim 97.000 mensen illegaal in Nederland (Van der Heijden et al., 2011). Voor 2023 lopen de schattingen uiteen, van 60.000 tot 130.000. Dit betreft niet alleen illegale vreemdelingen die Nederland zijn binnengekomen zonder dit bekend te maken, maar ook migranten die een vergunning hadden

¹⁴ <https://ind.nl/nl/documenten/03-2023/migratieradar-derde-tertaal-2022.pdf>

maar wiens tijdelijke verblijfsvergunning is verlopen, of wiens vergunning of Nederlanderschap is ingetrokken maar die Nederland niet hebben verlaten (Jennissen & Nicolaas, 2013).

De schatting van Van der Heijden et al. (2015) namens het WODC in 2015 betrof de periode van 1 juli 2012 tot en met 30 juni 2013. Er werd toen uitgegaan van 35.530 personen, met een betrouwbaarheidsinterval lopend van 22.881 tot 48.179. In 2018 is een vooronderzoek afgerond voor een nieuwe versie van de illegalenschatting. In dit onderzoek is gekeken naar de methoden die gebruikt kunnen worden om een dergelijke schatting te maken. De conclusie van het onderzoek is dat de 'vangst-hervangstmethode' (gebaseerd op staandhoudingen door de politie), die tot dan toe als enige gebruikt werd, niet tot de meest nauwkeurige schatting leidt. Door Snippe en Mennes (2018) wordt geadviseerd om gebruik te maken van:

- de multipliermethode, aan de hand van het databestand van het CAK over declaraties van onverzekerbare en illegale vreemdelingen door zorgaanbieders;
- de vangst-hervangstmethode, aan de hand van databronnen van het CAK, Inspectie SZW en hulporganisaties.

De meest recente schatting van het WODC uit 2020 (Van der Heijden et al., 2020) betreft de periode 2017-2018. Voor die periode komt de schatting uit op 23.000. Er is deze keer echter ook een tweede schattingsmethode uitgevoerd, waarmee een deel van de illegalenpopulatie in kaart is gebracht dat eerder onderbelicht bleef. Op basis hiervan concludeert het WODC dat het aantal onrechtmatig in Nederland verblijvende vreemdelingen tussen de 23.000 en 58.000 ligt. De trend over de jaren heen is dalende; dit wordt geweten aan onder andere de reorganisatie van de vreemdelingenpolitie in 2000 en de uitbreiding van de Europese Unie in 2004 en 2007, omdat sindsdien mensen uit sommige landen die eerder buiten de EU vielen nu legaal in Nederland mogen verblijven (Van der Heijden et al., 2020).

2.4 Europees asielbeleid

Het Europees asielbeleid begint bij het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM)¹⁵. Dit is een

¹⁵ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_nld

Europees verdrag waarin de mensen- en burgerrechten van alle inwoners van de aangesloten landen zijn vastgelegd. Dit verdrag is op 4 november 1950 in Rome tot stand gekomen, in navolging van de in 1948 opgestelde Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Dit verdrag werd opgesteld door de Raad van Europa en is dus niet afkomstig van de Europese Unie. Alle lidstaten van de EU zijn wel lid van de Raad van Europa. In het Verdrag van Genève werd in 1951 asiel als grondrecht vastgelegd, en werd het verlenen ervan aan mensen die voldoen aan de criteria opgelegd als internationale verplichting voor de staten die partij zijn van het verdrag, waaronder alle EU-lidstaten.

In de EU was het asielbeleid tot 1999 een verantwoordelijkheid van individuele lidstaten. Door de geleidelijke afschaffing van binnengrenzen (naar aanleiding van het Verdrag van Schengen in 1985) voelde men echter een noodzaak om tot algemeen geldende regels te komen. In 1999 besloten de Europese lidstaten daarom het Verdrag van Amsterdam af te sluiten. In dit verdrag maakten de Europese lidstaten afspraken over samenwerking op meerdere gebieden, zoals milieubescherming, ontwikkelingssamenwerking, sociaal beleid, vervoer en volksgezondheid. Ook werden er nieuwe beginselen en verantwoordelijkheden op het gebied van gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid gemaakt. Er was nu niet langer sprake van alleen samenwerking op het gebied van vrij verkeer van personen, asiel en migratie; deze onderwerpen werden voortaan onderdeel van het EU-verdrag.

In 1999 werd tevens het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie opgesteld. Het doel hiervan was om de grondrechten die in de Unie gelden beter bekend te laten raken, door ze in één enkele tekst samen te brengen. Dit Handvest was gebaseerd op de EU-verdragen, internationale verdragen en overeenkomsten zoals het EVRM uit 1950 en het Europees Sociaal Handvest uit 1989, en de gemeenschappelijke grondwettelijke tradities van de lidstaten. In het Handvest zijn alle persoonlijke, burgerlijke, economische, sociale en politieke rechten van EU-burgers vastgelegd. In artikel 18 is het recht op asiel gewaarborgd.

Vanaf 2004 kreeg alleen de Europese Commissie (het dagelijks bestuur van de EU, dat in 2020 bestond uit 27 lidstaten en waarin elk land vertegenwoordigd wordt door een eurocommissaris) het recht om voorstellen te doen op het gebied van asiel en migratie. Sinds dat jaar ging de Schengensamenwerking (het verdrag dat vrij verkeer van personen tussen de lidstaten regelt) ook deel uitmaken van het EU-verdrag.

Sinds 2012 is er één asielsysteem voor alle landen in de Europese Unie: het Gemeenschappelijk Europees Asiel Systeem of GEAS. In dit systeem zijn vier richtlijnen gedefinieerd ten aanzien van het beoordelen van asielverzoeken, die de verschillende lidstaten dienen te hanteren:

1. de Procedurerichtlijn (hierin staan de normen beschreven waaraan de asielprocedure minimaal moet voldoen);
2. de Definitierichtlijn (hierin staat de definitie van de status van vluchteling beschreven);
3. de Opvangrichtlijn (hierin staan de voorwaarden waaraan de opvang van asielzoekers moet voldoen);
4. de Richtlijn Tijdelijke Bescherming (hierin staat welk tijdelijk beschermingsmechanisme in werking treedt als er veel ontheemden tegelijk naar de Europese Unie komen, zoals sinds 2022, toen de oorlog tussen Rusland en Oekraïne begon).

Naast de richtlijnen voor asielverzoeken zijn diverse andere richtlijnen op het gebied van migratie geformuleerd, zoals de Gezinsherenigingsrichtlijn (2003/86) en de richtlijn voor langdurig ingezetenen van de EU (2003/109) (ACVZ, 2018). Op het gebied van terugkeer is de Terugkeerrichtlijn (2008/115/EG) geformuleerd. Deze Europese richtlijn heeft gezorgd voor harmonisatie van het vreemdelingenrecht ten aanzien van de terugkeer van onrechtmatig verblijvende derdelanders¹⁶ in de EU, en voor betere rechtsbescherming van vreemdelingen op het gebied van terugkeer en vreemdelingenbewaring (Klaassen & Rodrigues, 2021).

Er is overleg gaande over het omzetten van richtlijnen naar verordeningen, waarbij het verschil is dat een verordening kracht van wet heeft. Op dit moment is er slechts één verordening van kracht, de Dublin-verordening. Deze verordening is een regeling voor de lidstaten van de EU (behalve Denemarken, waarmee alleen een Dublin-overeenkomst is) die inhoudt dat het EU-land waar een asielzoeker als eerste aankomt verantwoordelijk is voor de bescherming van de asielzoeker, indien van toepassing (Spijkerboer & Vermeulen, 2005). Als een vluchteling als eerste in Griekenland een asielverzoek indient, is Griekenland dus verantwoordelijk voor de opvang en de asielprocedure.

¹⁶ Een derdelander is iemand met een andere nationaliteit dan die van een van de lidstaten van de Europese Unie, Noorwegen, IJsland, Liechtenstein of Zwitserland. Ook staatlozen worden hieronder gerekend.

De verschillen in procedures en opvang van de verschillende lidstaten zijn ondanks GEAS groot. Het maakt voor vluchtelingen dus veel uit in welk land zij als eerste aankomen. De Dublin-verordening lijkt bovendien niet overal werkelijk uitgevoerd te worden (Entzinger, 2018).

Momenteel richt de EU zich op het minder aantrekkelijk maken van irreguliere migratie, waarbij vooral mensensmokkel de aandacht heeft. Internationale samenwerking is hierbij een belangrijk middel. Het beveiligen van de buitengrenzen en het redden van levens aan die grenzen tracht de EU vorm te geven middels het grens- en kustwachtagentschap Frontex.

Daarnaast wil de EU het Europees asielbeleid verder harmoniseren door de richtlijnen te bewaken. Op het gebied van legale migratie wil de EU graag mensen aantrekken met specifieke vaardigheden en neemt in dit kader besluiten over de toelating van bepaalde groepen migranten, zoals hoogopgeleiden, studenten en onderzoekers. Ook zoekt de EU naar samenwerking met landen buiten Europa om migratie en mobiliteit beter te managen in relatie tot veiligheidsissues die deze onderwerpen met zich meebrengen. Onlangs heeft de Europese Commissie een nieuwe EU-kader voor migratie opgesteld met als doel om migratie op lange termijn te beheren en te harmoniseren.¹⁷

Opvallend aan het Europese asielbeleid is dat er vooral juridische gronden herleidbaar zijn, als in het benoemen van rechten en plichten. In het kader van de ervaren legitimiteit zoals die in hoofdstuk 3 zal worden uiteengezet, lijken de morele/politieke, filosofische en sociologische invalshoeken minder aanwezig, of in elk geval onderbelicht in de onderbouwing van het gekozen beleid. In het EVRM¹⁸ staat weliswaar dat de lidstaten de morele overtuiging hebben dat mensen fundamentele vrijheden hebben en de legitimiteit van de handhaving hiervan steunt op zowel een democratische regeringsvorm (politieke legitimiteit) als een gemeenschappelijk begrip en gemeenschappelijke eerbiediging (sociale legitimiteit) van de rechten van de mens, maar de uiting van het verdrag is vooral opgesteld in artikelen waarin rechten worden genoemd (juridische legitimiteit). Met name de artikelen 3 (over foltering) en 8 (over het recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven) zijn van toepassing binnen het migratierecht.

¹⁷ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/new-pact-migration-and-asylum_nl

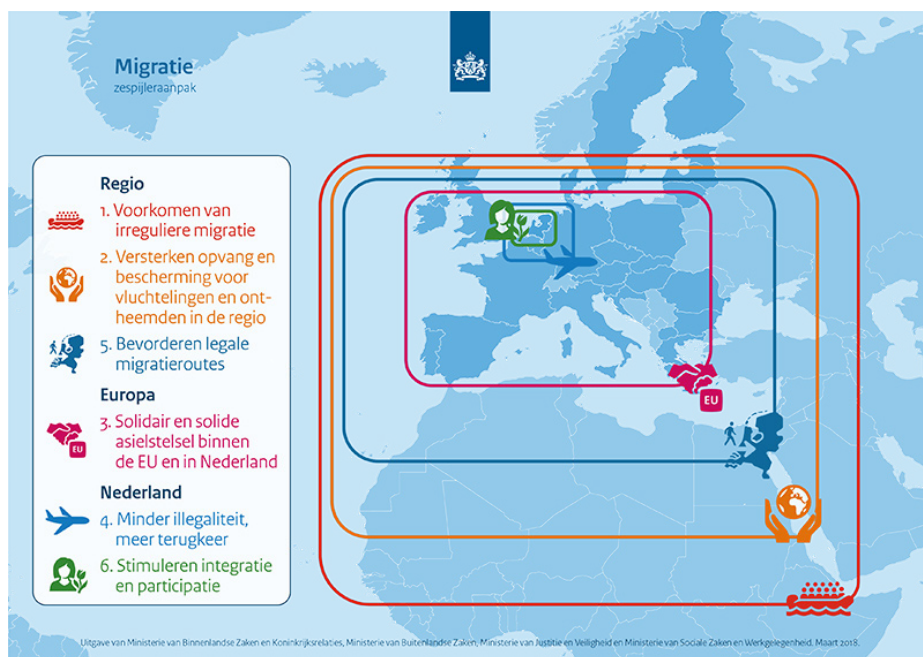
¹⁸ https://www.echr.coe.int/documents/convention_nld.pdf

2.5 Nederlands migratiebeleid

Landen reguleren migratie op verschillende manieren. Nederland streeft naar een brede, integrale aanpak van het migratievraagstuk. Deze aanpak¹⁹ is gebaseerd op zes pijlers:

1. het voorkomen van irreguliere migratie;
2. het versterken van opvang en bescherming voor vluchtelingen en ontheemden in de regio;
3. een solidair en solide asielstelsel binnen de Europese Unie en Nederland;
4. minder illegaliteit, meer terugkeer;
5. het bevorderen van legale migratieroutes;
6. het stimuleren van integratie en participatie.

De aanpak wordt weergegeven in onderstaande afbeelding.

Figuur 2.2 Nederlandse aanpak migratievraagstuk.

Bron: www.rijksoverheid-onderwerpen-migratie-migratiebeleid

De aandachtspunten van het Europees migratiebeleid zijn terug te vinden in het Nederlandse beleid. Het huidige kabinet geeft aan dat er op dit moment

¹⁹ www.rijksoverheid-onderwerpen-migratie-migratiebeleid

een ongekend aantal mensen in beweging is, zowel mensen die vluchten voor oorlog en instabiliteit in diverse regio's als migranten met een economisch motief. Men hecht belang aan een effectief migratiebeleid waarbij aandacht is voor de mens, met name omdat er vaak sprake is van menselijke drama's en mensensmokkelaars die misbruik maken van de situatie. Tegelijkertijd staan de verhoudingen binnen de Nederlandse samenleving en die tussen de Europese lidstaten op scherp door de vraagstukken op het gebied van opvang en asielstroom in combinatie met integratieproblemen, waarbij het onderlinge vertrouwen en de sociale cohesie afkalven door te grote migratieschokken. Met de genoemde pijlers probeert men deze ontwikkelingen op te vangen.

2.6 Nederlands asielbeleid

Migratiebeleid, waaronder asielmigratiebeleid, bestaat nog niet heel lang. De invoering van het Burgerlijk Wetboek in 1838 regelde formeel wie wel of geen Nederlander in de zin van de wet was, en in 1849 werd de eerste Vreemdelingwet opgesteld in Nederland (Van Eijl, 2005). Daarin werd voor het eerst een onderscheid gemaakt tussen vreemdelingen en staatsburgers. In deze wet was er voor vluchtelingen echter geen afzonderlijk beleid; zij moesten bijvoorbeeld net als alle andere vreemdelingen voldoen aan het middelenvereiste. Pas in 1933 kwam het eerste internationale vluchtelingenverdrag (het Verdrag van Genève) tot stand (Böcker & Havinga, 2011). Nederland was door de jaren heen grillig in de manier waarop vluchtelingen werden ontvangen: aandacht voor morele (humanitaire) en materiële (zoals de arbeidsmarkt) belangen wisselden elkaar af (Böcker & Havinga, 2011). Tot 1940 waren economische factoren vaak belangrijker dan ideologische bij de toelating van vluchtelingen in Nederland (Walaardt, 2012).

Na de Tweede Wereldoorlog was er sprake van een sterke groei in de internationale migratie in Nederland en andere Europese landen. Waar terugkeer aanvankelijk niet prominent op de politieke agenda stond en hierop ook niet heel streng werd gehandhaafd vanwege zowel praktische als morele controverse, werd het onderwerp naarmate de (asiel)instroom toenam steeds meer een issue in de westerse landen (Gibney, 2008). De morele controverse in Nederland hield in dat voorstanders een ruimhartig beleid voorstonden en tegenstanders asielzoekers verweten om economische redenen te komen en daarnaast het land te vol vonden. De Nederlandse

overheid voerde een restrictief beleid vanuit de politieke wens om toelating te minimaliseren (Hart & Böcker, 2013). Door praktische problemen (landen van herkomst die niet meewerkten, burgers en instituties in de maatschappij die het beleid tegenwerkten e.d.) was het restrictieve beleid niet goed uitvoerbaar. Ambtenaren gebruikten daarom hun regelruimte om dit in de praktijk op te lossen, vaak door het geven van een status op andere gronden dan asiel op individuele overwegingen (Walaardt, 2012).

De eerste grote 'asielcrisis' in Nederland, rond 1985, toen drieduizend Tamils in Nederland asiel aanvroegen (Alink, 2006) leidde tot verdere aanscherping van het Nederlandse asielbeleid. In de jaren negentig stegen de aantallen verder, kreeg asiel steeds meer politieke aandacht en ontstonden ook steeds meer nationale en internationale rechtsregels en juridische procedures op asielgebied, waardoor de regelruimte van ambtenaren afnam. Böcker en collega's (2013) noemen vier oorzaken voor het omvangrijker worden van regelgeving en het steeds frequenter wijzigen ervan:

1. de toename van Europese regelgeving;
2. de toename van het aantal uitvoeringsambtenaren en de behoefte aan eenheid in uitvoering;
3. het streven om de beleidsvrijheid van uitvoeringsambtenaren te beperken;
4. de wens om een restrictief beleid te voeren.

Inmiddels is het Nederlandse asielbeleid ingebed in allerhande wetten en regels en ziet het er op hoofdlijnen uit zoals hieronder wordt beschreven.

Het hedendaagse Nederlandse toelatingsbeleid is gebaseerd op het Verdrag van Genève (waarin staat dat iedere vluchteling recht heeft op bescherming als er sprake is van gegronde vrees voor vervolging wegens ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of politieke overtuiging en er geen sprake is van bescherming door de eigen autoriteiten), het EVRM (waarin mensenrechten zijn vastgelegd zoals het verbod op marteling en onmenselijke of vernederende behandeling en waarin het recht op vrijheid en veiligheid gewaarborgd wordt; zie ook paragraaf 2.4) en de Europese kwalificatierichtlijn (2011/95/EU), waarin onder andere normen zijn vastgelegd over de erkenning van derdelanders die internationale bescherming behoeven (EMN, 2017).

Het Nederlandse asielbeleid wordt gereguleerd door de Vreemdelingenwet 2000 (Vw 2000), die in 2001 in werking is getreden. Het doel van deze wet was het verkorten van de duur van de asielprocedure en het verhogen van de kwaliteit van de eerste beslissing op een asielaanvraag, zodat vreemdelingen sneller duidelijkheid zouden krijgen over hun toekomstperspectief en de procedures goedkoper zouden worden. Eerder waren er verschillende statussen en loonde het om lang door te procederen, om zo een hogere status (met betere rechten) te verkrijgen. Na invoering van de nieuwe wet kreeg iedereen dezelfde asielvergunning. Tevens kwamen er meer mogelijkheden om de wet te handhaven, bijvoorbeeld in die zin dat een terugkeerbesluit²⁰ werd uitgevaardigd.

Met de Vw 2000 werd ook de meeromvattende beschikking ingevoerd, wat betekende dat het recht op opvang ook kwam te vervallen als de asielzoeker uitgeprocedeerd was. Tot 2001 bleven uitgeprocedeerde vreemdelingen recht op opvang houden tot het moment van daadwerkelijk vertrek. Rond de invoering verbleven ruim 80.000 vreemdelingen in de centrale opvang, van wie een groot deel al jaren uitgeprocedeerd was.

In 2011 is de Vw 2000 ingebed in de Terugkeerrichtlijn (2008/115/EG) (zie ook paragraaf 2.4), een Europese richtlijn die heeft gezorgd voor harmonisatie van het vreemdelingenrecht ten aanzien van de terugkeer van onrechtmatig verblijvende derdelanders in de EU. Dit zorgde onder meer voor betere rechtsbescherming van vreemdelingen op het gebied van terugkeer en vreemdelingenbewaring (Klaassen & Rodrigues, 2021). De handhaving werd complexer, omdat er hogere eisen gesteld werden aan de onderliggende motivering bij het opleggen van vreemdelingenbewaring.

Als gevolg van een uitspraak van de Centrale Raad van Beroep (zaaknummer: 14-5507 WMO-VV) zijn gemeenten sinds 2014 verplicht om desgevraagd sobere opvang te bieden aan onrechtmatig verblijvende vreemdelingen die geen recht hebben op Rijksopvang. Dit gaven zij vorm middels Bed-Bad-Brood-voorzieningen (BBB's). Anno 2022 is er een pilot gaande waarbij het Rijk en de gemeenten op vijf plaatsen in het land een Landelijke Vreemdelingenvoorziening hebben ontwikkeld. Deze LVV's moeten op enig moment de BBB's vervangen. Doel is om illegaal in Nederland verblijvende vreemdeling op te vangen, om gezamenlijk tot bestendige oplossingen te

²⁰ <https://ind.nl/nl/terugkeerbesluit>

komen voor deze doelgroep. Met bestendige oplossingen wordt bedoeld terugkeer, doormigratie of legalisering van het verblijf (Hermens et al., 2021).

In het Nederlandse toelatingsbeleid kan een asielzoeker op twee gronden een verblijfsvergunning voor (in eerste instantie) bepaalde tijd krijgen. De A-grond, die inhoudt dat de asielzoeker in het land van herkomst het risico loopt te worden vervolgd, en de B-grond, bedoeld voor asielzoekers die niet in aanmerking komen voor een vluchtelingenstatus. De B-grond is een subsidiaire status als er zwaarwegende gronden bestaan om aan te nemen dat de asielzoeker in kwestie bij terugkeer een reëel risico op 'ernstige schade' loopt.²¹ In artikel 15 van de kwalificatierichtlijn worden hierbij onder andere doodstraf en foltering genoemd. De bescherming uit dit artikel is gebaseerd op de bescherming die voortvloeit uit artikel 3 van het EVRM. Een asielzoeker kan nog maar één soort verblijfsstatus krijgen, namelijk de verblijfsvergunning asiel bepaalde tijd, die in principe vijf jaar geldig is en daarna kan worden omgezet in een vergunning voor onbepaalde tijd. Na vijf jaar komt een statushouder in aanmerking voor naturalisatie. Wie als stateloos staat ingeschreven in de basisregistratie personen (BRP) van de gemeente kan na drie jaar naturalisatie aanvragen.

Als asielzoekers geen verblijfsvergunning krijgen toegekend, moeten zij terugkeren naar het land van herkomst. Een belangrijk uitgangspunt van het Nederlandse terugkeerbeleid is dat een uitgeprocedeerde en dus illegaal verblijvende vreemdeling zelf de verantwoordelijkheid heeft om terug te keren naar het land van herkomst en dit in principe ook altijd mogelijk is. Het vreemdelingenbeleid is restrictief, en daar hoort ook een actief en consequent terugkeerbeleid bij. De Dienst Terugkeer en Vertrek (DTenV) kan de uitgeprocedeerde asielzoeker of illegaal verblijvende vreemdeling die geen asiel heeft aangevraagd hierbij zowel financieel als in natura (vaak via de Internationale Organisatie voor Migratie, IOM) ondersteunen. Als de vreemdeling niet meewerkt aan vertrek, kan de DTenV besluiten tot gedwongen terugkeer. Hierbij wordt prioriteit gegeven aan criminele of overlast veroorzakende vreemdelingen en uitgeprocedeerde asielzoekers (EMN, 2017).

De kans op het verkrijgen van een vergunning in de EU loopt zowel binnen Europa als door de jaren heen behoorlijk uiteen; in 2014 was de kans in Hongarije het laagst met 9 % en in Bulgarije het hoogst met 94 %. Het EU-

²¹ Beleidsdoorlichting begrotingsartikel 37.2, Toegang, toelating en opvang van vreemdelingen.

gemiddelde van dat jaar lag op 47 % (Eurostat-cijfers per 14 mei 2015; cijfers kunnen door latere updates iets verschillen). Nederland stond in 2014 op de zesde plaats in Europa, met een relatief hoog inwilligingspercentage van 67 %. Als rekening wordt gehouden met de samenstelling van de asielpopulatie was Nederland relatief terughoudender met inwilligen, omdat in Nederland relatief veel asielzoekers komen uit landen waarvan inwoners in de EU sowieso een hoge kans maken op inwilliging van hun asielverzoek, zoals Syrië. De laatste jaren is zowel de toestroom van asielzoekers als het inwilligingspercentage in Nederland toegenomen; ten aanzien van de overige EU-landen verleent Nederland relatief meer asielvergunningen. Een goede vergelijking is echter alleen mogelijk als ook de landen van herkomst meegenomen worden, en dat is voor dit proefschrift op dit moment niet relevant. De hogere toewijzing komt in Nederland door een relatief hoger aantal asielzoekers met de Syrische, Afghaanse, Jemenitische, Turkse en Iraakse nationaliteit.

Nederland is niet het enige land waar de laatste jaren meer asielzoekers aan de poort kloppen; in heel Europa is het aantal asielzoekers in 2022 met 40 % toegenomen ten opzichte van 2021. Het was het hoogste aantal sinds de piek in 2015/2016, toen de oorlog in Syrië uitbrak.

In 2022 was meer dan 80 % van alle inwilligingen in Europa afkomstig uit Estland, Bulgarije, Nederland, Hongarije en Ierland. Minder dan 20 % van de ingewilligde asielverzoeken kwam uit Cyprus, Malta en Kroatië.²²

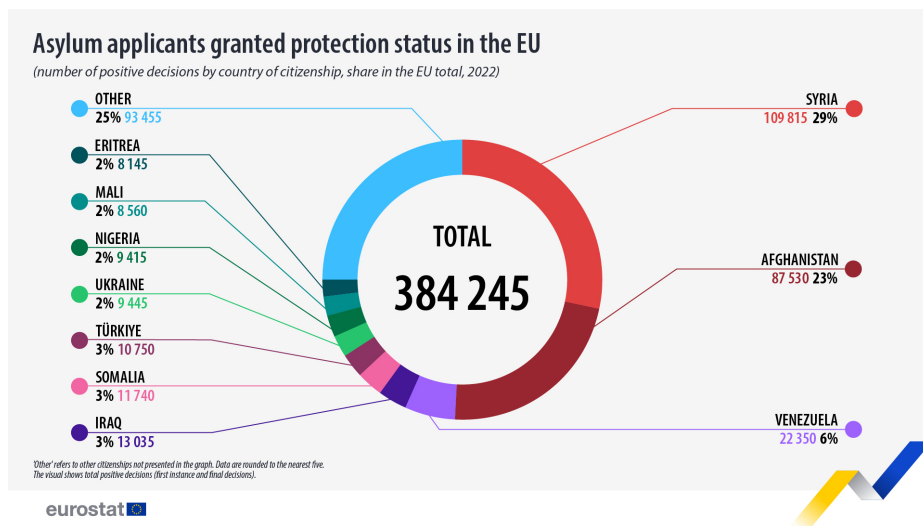
	NL ingewilligd	NL afgewezen	EU afgewezen
2017	49 %	51 %	53 %
2018	35 %	65 %	65 %
2019	38 %	62 %	63 %
2020	63 %	37 %	59 %
2021	73 %	27 %	61 %
2022	78 %	22 %	52 %

Tabel 2.1 Afdoeing in eerste aanleg percentage Nederland/EU.

Bron: Inwilligingspercentage asiel Tweede Kamer (Bijlage bij Kamerstukken II, 2022/23, 19637, nr. 3100)²³

²² Annual asylum statistics – Statistics Explained (europa.eu).

²³ <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=2023D18178>

Figuur 2.3 Overzicht van ingewilligde asielerzoeken in de EU.

Bron: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230427-1>

De wereldwijde coronapandemie heeft vanaf 2020 veel invloed gehad op zowel migratiestromen als de uitvoering van het migratiebeleid. Veel grenzen gingen dicht, waardoor asielmigratie en gezinshereniging sterk afnamen en overheidsdiensten zoals de IND en DTenV hun werkzaamheden grotendeels moesten stilleggen. Ook na het heropstarten liet corona zijn invloed gelden, onder andere doordat gedwongen terugkeer werd bemoeilijkt door coronarestricties die door landen van herkomst werden gesteld en doordat landen verschillend omgingen met hun grenzen en hun beleid. In Nederland en in Europa werd wet- en regelgeving ontwikkeld om hierop te anticiperen, maar tot en met 2021 waren de effecten op de mate van terugkeer voelbaar (EMN, 2022).

De hierboven genoemde inwilligingspercentages worden dan ook beschouwd als een betere graadmeter voor een vergelijking van Nederland met andere landen dan de terugkeerpercentages. Daarnaast heeft ook de oorlog tussen Rusland en Oekraïne veel invloed, zowel op de huidige uitvoering van het Nederlands asielbeleid als op de migratiestromen, en zijn er na-effecten als gevolg van de coronapandemie die de gemiddelde cijfers beïnvloeden.

In deze paragraaf valt op dat ook in Nederland het huidige asielbeleid met name gestoeld is op een juridische insteek van legitimiteit. Processen zijn sterk gestoeld op juridische rechten en plichten. Voorbeelden

hiervan zijn de mogelijkheid tot toegang tot een advocaat en tot de bestuursrechter, maar ook detentie als laatste redmiddel. In de wetten en regels zijn geen sociologische, filosofische of morele interpretaties van legitimiteit herkenbaar.

2.7 De Nederlandse asielketen

Het Ministerie van Justitie en Veiligheid heeft het asielproces ingedeeld in vier fasen. Per fase zijn verschillende actoren betrokken:

Figuur 2.4 Overzicht van de fasen van het asielproces

Bij de toegang tot Nederland is de politie verantwoordelijk voor handhaving, toezicht en identificatie van vreemdelingen. Daarnaast houdt zij zich bezig met opsporing, migratiecriminaliteit en het tegengaan van mensenhandel. De Rotterdamse zeehavenpolitie (ZHP) is verantwoordelijk voor het controleren van mensen die de buitengrens van het Schengengebied oversteken. De Koninklijke Marechaussee (KMar) is als grensautoriteit verantwoordelijk voor de bewaking van de Nederlandse grenzen. Zij fungeert als grenspolitie en verricht onder andere onderzoek naar de echtheid van documenten bij binnenkomst.

Bij toelating tot Nederland is de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) aan zet. Deze organisatie bepaalt of een asielaanvraag wordt toegekend of afgewezen. Besluiten worden desgewenst getoetst door de rechterlijke macht. Elke asielzoeker krijgt een advocaat tot zijn beschikking.

Van toezicht is met name sprake in geval van afwijzing van de asielaanvraag. Bij een toegekende aanvraag wordt de gemeente verantwoordelijk voor het huisvesten van de betrokkene(n). Bij afwijzing stuurt de IND eerst een negatief voornemen, waarop de asielzoeker nog een zienswijze kan geven voordat de IND definitief beslist. Als de IND deze zienswijze naast zich neerlegt, krijgt de asielzoeker een negatieve beslissing in eerste aanleg. De asielzoeker kan hiertegen nog beroep aantekenen. Als dit beroep niet of niet tijdig wordt ingesteld dan wel wordt afgewezen, volgt een terugkeerbesluit. De afgewezen asielzoeker is dan vertrekplichtig en heeft de verantwoordelijkheid om binnen een bepaalde periode (over het algemeen 28 dagen) zelfstandig Nederland te verlaten. Politie en KMar houden waar mogelijk toezicht op illegaal verblijvende vreemdelingen.

De laatste fase is de terugkeer. In deze fase speelt de Dienst Terugkeer en Vertrek (DTenV) een grote rol. Deze instantie ziet toe op het vertrek van vreemdelingen, bij voorkeur vrijwillig en zelfstandig, maar desnoods gedwongen. Politie en KMar (maar ook ngo's en IOM) spelen hierin een ondersteunende rol.

Tijdens het grootste gedeelte van de procedure krijgen asielzoekers onderdak aangeboden onder verantwoordelijkheid van het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA).

Hieronder wordt nader ingegaan op de specifieke rollen van de verschillende organisaties, zodat de lezer zich een beeld kan vormen van het proces waar de vreemdeling doorheen gaat tijdens de asielprocedure.

2.7.1 Toegang

Asielzoekers die in Nederland aankomen, behalve zij die bij de buitengrens op Schiphol asiel aanvragen, moeten zich melden bij de Centrale Ontvangst Locatie (COL) van het COA in Ter Apel. Daar begint de aanmeldfase van de asielprocedure. In deze fase vindt identificatie en registratie plaats door de AVIM (voorheen vreemdelingenpolitie; zie paragraaf 2.7.2) en kan de asielaanvraag worden ingediend bij de IND. Hierop vindt het aanmeldgehoor van de IND plaats, waarbij vragen worden gesteld over identiteit, reisroute, nationaliteit, gebruikte documenten, eerder verblijf in Europa en mogelijke familieleden in Europa.

Asielzoekers krijgen hierna een rust- en voorbereidingstermijn (RVT) van minimaal zes dagen. Gedurende deze RVT verblijft de asielzoeker op een procesopvanglocatie (POL) van het COA. Tijdens deze periode informeert VluchtelingenWerk Nederland (VWN) de vreemdeling over het asielproces en krijgt de vreemdeling een gesprek met zijn advocaat. Tevens is er een medische intake door de GGD, om te bepalen of de gezondheid van de vreemdeling het toelaat om een procedure te starten. Daarnaast doet de IND onderzoek naar welke lidstaat verantwoordelijk is voor de asielprocedure conform de Dublin-verordening (zie paragraaf 2.4). Zo nodig is er sprake van medische onderzoeken.

Vervolgens begint de Algemene Asielprocedure (AA), die acht werkdagen duurt en zes processtappen beslaat. Op de eerste werkdag houdt de IND een eerste gehoor (met betrekking tot identiteit, nationaliteit en reisroute). Op de tweede dag bespreekt de asielzoeker het rapport van het eerste gehoor met de advocaat. De advocaat bereidt de asielzoeker daarbij tevens voor op het nader gehoor. Op de derde dag volgt het nader gehoor, in aanwezigheid van een tolk en eventueel een advocaat of vrijwilliger van VWN. Dit gehoor gaat met name over de reden waarom asiel is aangevraagd. Op de vierde dag wordt het rapport van het nader gehoor nabesproken met de advocaat. Op de vijfde dag laat de IND een voornemen (in geval van afwijzing) of beschikking (in geval van inwilliging; de asielprocedure stopt dan per direct) uitgaan. Bij een inwilliging volgt op dag zes inschrijving in de BRP van de gemeente. Als de IND een voornemen uitbrengt, krijgt de asielzoeker de kans om inhoudelijk te reageren via een zienswijze, voordat een definitief besluit wordt genomen. Op de zevende of uiterlijk de achtste dag volgt het besluit: (alsnog) inwilligen, afwijzen of doorverwijzen naar de Verlengde Asielprocedure (VA).

Verwijzing naar de VA vindt meestal plaats als meer onderzoek nodig is of als familieleden reeds zijn doorverwezen naar de verlengde asielprocedure, maar er kunnen ook andere redenen zijn, zoals de aard van de zaak (bijvoorbeeld in het geval van alleenstaande minderjarige vreemdelingen onder de twaalf). De IND heeft bij een VA maximaal zes maanden de tijd om een besluit te nemen. Deze periode kan verlengd worden met maximaal anderhalf jaar. De meeste asielzoekers komen in de VA terecht.

Ondertussen heeft de asielzoeker recht op opvang in een asielzoekerscentrum (azc) van het COA. Ook tijdens de VA komt de IND met een inwilligende beschikking, of met een voornemen als ze een afwijzing

verwacht. Een afwijzing is tegelijk ook een terugkeerbesluit, wat betekent dat de asielzoeker het land moet verlaten. De asielzoeker kan hiertegen in beroep gaan bij een Nederlandse rechter. Als het beroep geen schorsende werking heeft, kan een asielzoeker vragen om een voorlopige voorziening, zodat het alsnog mogelijk is om het beroep in Nederland af te wachten. De rechtbank moet binnen vier weken na indiening van het beroep uitspraak doen. Vaak neemt de rechter tegelijk een beslissing over het beroep en de voorlopige voorziening. De rechter komt sinds 1 juli 2015 ook zelf met een marginale toets van de asielaanvraag. Hierbij beoordeelt de rechter of bij het ongeloofwaardig achten van (onderdelen van) het relaas van de asielzoeker de juiste gronden zijn gebruikt. Na afwijzing van het beroep door de rechtbank kan een asielzoeker in hoger beroep gaan. De wettelijke termijn voor de afdoening van hogerberoepschriften is 23 weken. De asielzoeker moet een verzoek om een voorlopige voorziening indienen en toegekend krijgen om de behandeling van het hoger beroep te mogen afwachten in Nederland.

Belangrijke internationale verdragen die van invloed zijn op het Nederlandse gezinsherenigingsbeleid zijn het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM) en het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK). Met name artikel 8 EVRM (recht op eerbiediging van het familie- en gezinsleven) en artikel 3 IVRK (belang van het kind als eerste overweging) zijn van belang. Internationale rechtbanken zoals het Europees Hof voor de Rechten van de Mens of het Hof van Justitie van de Europese Unie duiden in hun uitspraken de relevante bepalingen uit deze internationale regelgeving en beïnvloeden zo de wet- en regelgeving op dit terrein.

Sinds de invoering van de Vw 2000 zijn er twee soorten asielvergunningen: voor bepaalde tijd en voor onbepaalde tijd. Wie een vergunning voor bepaalde tijd heeft, kan na vijf jaar in aanmerking komen voor een vergunning voor onbepaalde tijd.

De gronden waarop asiel kan worden verleend, worden in de artikel 29 van deze wet onderverdeeld in internationale (a en b) en nationale asielgronden (c t/m e) en luiden als volgt:

- a) de vluchtelingenstatus in de zin van het Verdrag van Genève;
- b) de subsidiaire status op grond van artikel 3 EVRM (bescherming aan personen die bij terugkeer naar het land van herkomst een reëel risico lopen op ernstige schade);

- c) een verblijfsvergunning wegens klemmende humanitaire redenen (bijv. traumatische ervaringen);
- d) een verblijfsvergunning op grond van het categoriaal beschermingsbeleid voor asielzoekers uit een bepaald land of regio of een bepaalde bevolkingsgroep.
- e) Nareizende gezinsleden van asielvergunninghouders kunnen een afgeleide asielstatus krijgen.

2.7.2 Toezicht

Het binnenlands toezicht valt onder de verantwoordelijkheid van de politie. De Afdeling Vreemdelingen Identificatie en Mensenhandel (AVIM) draagt zorg voor de toezichthoudende taken in kader van de Vreemdelingenwet. Als een vreemdeling wordt aangetroffen, doet de afdeling onderzoek naar diens identiteit en verblijfsrechtelijke status. Vroeger betrof dit alleen administratief toezicht tijdens de procedure of tijdens het verblijf in Nederland, maar inmiddels betreft het eveneens operationeel toezicht (Olde Monnikhof & De Vreede, 2004): de politie kan een vreemdeling aanhouden, meenemen naar het bureau en verhoren, en onderzoek doen naar zijn identiteit en bezittingen. Ook kunnen identiteitspapieren in beslag worden genomen. Het in bewaring stellen van een vreemdeling is alleen mogelijk als de betrokkene aantoonbaar niet meewerkt aan vertrek en er zicht is op uitzetting.

De politie kan vreemdelingen zonder verblijfsvergunning tegenkomen op straat tijdens een overtreding of misdrijf, maar kan hen ook actief opsporen middels gerichte huiszoeken of op bepaalde plekken waarvan zij verwachten dat er illegale vreemdelingen verblijven. Deze handelingen mogen alleen plaatsvinden als er een objectief en redelijk vermoeden van illegaal verblijf bestaat (Olde Monnikhof & De Vreede, 2004).

De AVIM is bevoegd tot het nemen van vrijheidsbeperkende maatregelen. Hieronder valt naast het in bewaring stellen middels vreemdelingendetentie ook het opleggen van een meldplicht, waarbij de vreemdeling zich elke week moet komen melden op het bureau. Deze wordt standaard opgelegd tijdens de asielaanvraag.²⁴

Naast toezicht op individueel niveau doet AVIM ook onderzoek naar grootschaliger criminaliteit die verband houdt met illegale migratie, zoals mensenhandel, mensensmokkel en identiteitsfraude.

²⁴ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0012287/2023-07-01>

Waar de politie het binnenlands toezicht uitvoert, daar doet de Koninklijke Nederlandse Marechaussee (KMar) dit aan de landsgrenzen. De KMar heeft met betrekking tot vreemdelingen grotendeels dezelfde bevoegdheden als de AVIM, met enkele uitzonderingen. Zo kunnen zowel de KMar als de AVIM een meldplicht opleggen, maar heeft alleen de AVIM de bevoegdheid om deze op te heffen en kan alleen de KMar iemand de toegang tot Nederland ontzeggen. Bij overtredingen of delicten kan zowel de politie als de KMar een vreemdeling ongewenst verklaren en een licht (twee jaar) tot zwaar (vijf tot tien jaar) inreisverbod opleggen.

De situaties waarin de KMar vreemdelingen aantreft, kunnen echter verschillen van de omstandigheden waarmee de AVIM te maken krijgt, omdat de KMar een vreemdeling die zich niet kan identificeren en/of geen verblijfsrecht in Nederland heeft de toegang tot Nederland kan ontzeggen. Als de politie een vreemdeling zonder verblijfsrecht aantreft, is de betrokkene altijd al binnen de landsgrenzen van Nederland. Als de KMar een vreemdeling de toegang weigert, dan heeft de vervoerder van de vreemdeling de plicht om hem of haar mee terug te nemen. De zeehavenpolitie heeft in de Rotterdamse haven dezelfde bevoegdheden als de KMar.

2.7.3 Terugkeer

In het geval van een negatief voornemen (zie paragraaf 2.7) van het asielverzoek wordt dit voornemen niet alleen naar de asielzoeker en zijn/advocaat gestuurd, maar krijgt ook de DTenV een afschrift. Als de asielzoeker daarna een definitieve afwijzing heeft gekregen, vervalt het recht om in de Europese Unie te verblijven en volgt een terugkeerbesluit. Volgens de Europese Terugkeerrichtlijn moeten asielzoekers dan terugkeren naar het land van herkomst, of naar een ander land waar zij vrijwillig naar toe willen en geaccepteerd worden. De DTenV regisseert het vertrek van afgewezen asielzoekers en vreemdelingen die geen recht hebben op verblijf in Nederland. Hieronder vallen zowel volwassen asielzoekers als AMV'ers en gezinnen.

Het vertrek uit Nederland is in principe de eigen verantwoordelijkheid van de vreemdeling. Desondanks gaat de DTenV als uitvoerder van het terugkeerbeleid het gesprek met de vreemdeling aan zodra deze het voornemen tot afwijzing heeft ontvangen. In eerste instantie tracht de DTenV hierbij de vreemdeling te motiveren om vrijwillig en met perspectief terug

te keren naar het land van herkomst. Als de vertrekplechtige blijft weigeren om te vertrekken, kan de DTenV overgaan tot gedwongen vertrek.²⁵ De DTenV verkrijgt dossiers van de IND na afwijzing of van de politie (AVIM) of KMar na het aantreffen in illegaliteit of aan de landsgrenzen. Als de vertrekplechtige er zelf alles aan doet om terug te keren maar dit niet lukt, bijvoorbeeld omdat de autoriteiten van het land van herkomst hier geen toestemming voor willen geven, dan kan de DTenV positief adviseren op een buitenschuldvergunning.²⁶ Dit komt in praktijk zeer weinig voor. De naam van de Dienst Terugkeer en Vertrek roept soms vragen op, omdat het lijkt alsof hier sprake is van een pleonasme. Er is echter verschil tussen terugkeer en vertrek: terugkeer betekent specifiek terugkeer naar het land van herkomst, terwijl vertrek louter het vertrek uit Nederland behelst. Dat kan dus ook een vertrek zijn naar een derde land, of naar een land in Europa op basis van een zogenaamde 'Dublin-claim' (zie paragraaf 2.4).

Asielzoekers hebben na een afwijzend asielbesluit nog 28 dagen recht op opvang om hun terugkeer voor te bereiden. Als dit na deze 28 dagen nog niet gelukt is en de DTenV van mening is dat er een serieuze wens is om terug te keren en dit binnen twaalf weken kan plaatsvinden, dan kan de DTenV het COA verzoeken om nog twaalf weken onderdak te verzorgen in de Vrijheidsbeperkende Locatie (VBL) in Ter Apel, om gedurende deze periode alsnog terugkeer te laten plaatsvinden. De site van de DTenV vermeldt:

Als professionele uitvoerder van het terugkeerbeleid van de regering neemt de DTenV het initiatief om het vertrek zorgvuldig, waardig en zo snel als mogelijk te laten verlopen. Dit gebeurt in goede samenwerking met alle betrokken overheidsdiensten en maatschappelijke organisaties. De DTenV staat daarbij voor een transparante en humane werkwijze, met respect voor de vreemdeling. Zo levert de DTenV een bijdrage aan de veiligheid, het maatschappelijk evenwicht en het draagvlak voor het Nederlandse toelatingsbeleid.²⁷

²⁵ Gedwongen vertrek kan inhouden dat de vreemdeling in vreemdelingendetentie wordt opgenomen en van daaruit al dan niet met behulp van de Marechaussee (indien er fysieke dwang nodig is) wordt teruggebracht naar het land van herkomst (over het algemeen gebeurt dit met het vliegtuig).

²⁶ <https://ind.nl/nl/verblijfsvergunningen/andere-verblijfsvergunningen/overige-verblijfsvergunningen>

²⁷ <https://www.dienstterugkeerenvertrek.nl/over-dtv/taken-en-missie>

Op grond van bovenstaande missie streeft de DTenV naar begeleiding van de vreemdeling bij zelfstandig vertrek op vrijwillige basis. Om vertrek te realiseren werkt de DTenV volgens de methode Werken in Gedwongen Kader (WIGK). Dit is een gespreksmethodiek waarbij de vreemdeling gemotiveerd wordt om vrijwillig en zelfstandig te vertrekken.

Het Europees grens- en kustwachtagentschap Frontex heeft sinds 2019 een versterkt mandaat inzake terugkeer gekregen en biedt de lidstaten van de Europese Unie, waaronder Nederland, ondersteuning in alle fasen van het terugkeerproces, van het boeken van tickets tot activiteiten na terugkeer. De DTenV maakt in toenemende mate gebruik van deze diensten.

In 2022 vertrokken 8610 vreemdelingen, van wie 1850 gedwongen, 2450 zelfstandig en 4310 zelfstandig zonder toezicht*. De categorie 'zelfstandig zonder toezicht' betreft vreemdelingen zonder verblijfsstatus die uit het zicht van de overheid verdwijnen (dan wel niet meer aanwezig zijn op de laatst bekende verblijfplaats) en van wie dus niet bekend is of ze daadwerkelijk Nederland hebben verlaten.

*<https://www.dienstterugkeerenvertrek.nl/over-dtv/cijfers>

Deze verschillende modaliteiten, vrijwillig en gedwongen vertrek, en het 'vertrek met onbekende bestemming' worden in de volgende paragrafen nader toegelicht.

2.7.3.1 Vrijwillige terugkeer

De Europese Terugkeerrichtlijn waarin het terugkeerbeleid van Nederland is ingebed (zie paragraaf 2.4) is een op EU-niveau geharmoniseerde richtlijn over gemeenschappelijke normen en procedures voor lidstaten voor terugkeer van in mensen die illegaal in Europa verblijven (Klaassen & Rodrigues, 2021). Het doel van deze in 2008 opgestelde Europese Richtlijn was om een effectieve verwijderingsprocedure te garanderen, zodat terugkeer op een humane manier en met eerbiediging van grondrechten plaatsvindt. Gevolgen van de invoering van de richtlijn in 2011 waren onder andere het bieden van waarborgen over vreemdelingenbewaring en de plicht om een terugkeerbesluit uit te vaardigen. In de terugkeerrichtlijn wordt onderscheid gemaakt tussen vrijwillige (in Nederland vaak als 'zelfstandig' aangeduid) terugkeer en gedwongen terugkeer. Het uitgangspunt van de Richtlijn is vrijwillige terugkeer op humane wijze. Gedwongen terugkeer middels vreemdelingenbewaring wordt aldus als ultimum remedium beschouwd en

geborgd via deze wet. Na implementatie van de wet in Nederland in 2011 is de capaciteit voor vreemdelingenbewaring in Nederland drastisch afgenomen. De nadruk ligt in het Nederlandse beleid op vrijwillige terugkeer. Het begrip 'vrijwillige terugkeer' wordt betwist in de wetenschappelijke literatuur, want als de overheid van de afgewezen asielzoeker verwacht dat deze het land zal verlaten, is van volledige vrijwilligheid geen sprake. Feitelijk wordt vrijwillige terugkeer aangeboden als een minder pijnlijk alternatief ten opzichte van gedwongen terugkeer (Webber, 2011). De richtlijn van de UNHCR waarin vrijwillig vertrek wordt gedefinieerd bepaalt dat de afgewezen asielzoeker goed geïnformeerd moet zijn over de omstandigheden in het land van herkomst en een volledig vrije keuze moet hebben.²⁸ Van een vrije keuze is echter per definitie geen sprake, omdat de asielzoeker illegaal in Nederland verblijft, en omdat de asielzoeker vrijwel nooit een keuze kan maken op grond van volledige informatie over de omstandigheden in het land van herkomst (Webber, 2011). Deze spagaat zorgt voor ambivalentie bij de ondersteuning van het vrijwillig vertrek (Vandevoordt, 2018).

Binnen vrijwillige terugkeer is bovendien onderscheid te maken tussen terugkeer met en zonder toezicht. Zonder toezicht betekent dat onbekend is waar een vreemdeling zich bevindt. Feitelijk is in dit geval dus ook niet duidelijk of de vreemdeling Nederland daadwerkelijk heeft verlaten. Zelfstandig vertrek met toezicht houdt in dat er toezicht is geweest en de overheid zeker weet dat de betrokkene Nederland heeft verlaten.

Bij vrijwillige terugkeer wordt het vertrek, naast methodische gesprekken over de gewenste toekomst in het land van herkomst, op verschillende manieren gefaciliteerd. Er kan sprake zijn van financiële hulp, in de vorm van een vliegticket of vervoer over land of over zee, maar wie vrijwillig wil terugkeren, kan daarnaast ook financiële of materiële steun krijgen om een leven op te bouwen in het land van herkomst. Financiële steun wordt bij uitzondering uitgekeerd in de vorm van geld, maar wordt bij voorkeur 'in natura' gegeven. Dit houdt in dat de vreemdeling in het land van herkomst materiële zaken kan verkrijgen, zoals gereedschap, een computer of de huur van een werk- of leefruimte. Ook zijn er mogelijkheden voor financiering in natura, zoals het volgen van een korte opleiding in Nederland of het meekrijgen van materiële goederen vanuit Nederland. De financiering van deze ondersteuning vindt veelal plaats vanuit Europese subsidies en

²⁸ <https://www.unhcr.org/media/handbook-voluntary-repatriation-international-protection>, p. 10.

vanuit het budget voor ontwikkelingssamenwerking, waarbij (financiële of materiële) terugkeerondersteuning van of via een ngo meer vertrouwd en gewaardeerd wordt door de vreemdeling (Van Houte, 2014).

Vreemdelingen die terugkeren naar hun land van herkomst kunnen, afhankelijk van de situatie en onderbouwing, in aanmerking komen voor een bedrag tot 1000 euro aan financiële ondersteuning en tot 1500 euro aan ondersteuning in natura per volwassene. Voor minderjarigen zijn deze bedragen respectievelijk 500 en 2500 euro, en voor gezinnen respectievelijk 3500 en 1500-2500 euro per gezinslid. Voorwaarden voor financiële ondersteuning worden bepaald door de staatssecretaris van het Ministerie van Justitie en Veiligheid. Deze voorwaarden kunnen toezien op bijvoorbeeld het land van herkomst, of op de wijze van vertrek (zelfstandig of gedwongen). Ook zijn er bepalingen wanneer een vreemdeling niet in aanmerking komt voor financiële ondersteuning bij terugkeer, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van een Dublin-claim (i.c. een asielzoeker die eerder in een ander land in Europa is geweest en terug dient te keren naar dat land om daar zijn/haar asielprocedure te vervolgen).

Vreemdelingen die vrijwillig willen terugkeren, worden door de DTenV veelal doorverwezen naar de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM), die onder andere door de DTenV wordt gesubsidieerd. De IOM is de grootste organisatie ter wereld op het gebied van migratie. Uitgangspunt van de IOM is dat humane en ordelijke migratie zowel migranten als de gehele samenleving ten goede komt. De IOM ondersteunt dus migratie in algemene zin en staat neutraal ten opzichte van de reden waarom iemand van het ene naar het andere land wil migreren. De IOM is werkzaam over de hele wereld en heeft vestigingen in 173 VN-lidstaten. De IOM is een intergouvernementele organisatie (igo), een organisatie waarvan de lidstaten zich hebben verbonden aan het verdrag van de betreffende internationale organisatie. De IOM is sinds 2016 verbonden aan de Verenigde Naties (McGregor, 2020).

De DTenV werkt vanaf 2022 in toenemende mate samen met het EU-agentschap Frontex. Vanaf 2023 maakt de DTenV gebruik van het programma 'Joint Reintegration Services', een programma voor herintegratieondersteuning van dit agentschap. De DTenV kan deze dienst inzetten bij het laten terugkeren van afgewezen asielzoekers of illegale vreemdelingen.

De DTenV werkt ook samen met verschillende non-gouvernementele organisaties (ngo's). Dit betreft organisaties die onafhankelijk zijn van de overheid en bijvoorbeeld werken aan het bevorderen van milieubescherming, gezondheid, ontwikkelingswerk of mensenrechten. In dit kader worden de ngo's die vreemdelingen ondersteunen veelal gefinancierd met subsidiegelden van bijvoorbeeld kerken, gemeentes of de DTenV. Ngo's helpen vreemdelingen tijdens het verblijf in Nederland met het verkrijgen van een vergunning, maar soms ook met de voorbereiding van de terugkeer en het verkrijgen van een goede toekomst in het land van herkomst.

2.7.3.2 Gedwongen vertrek

Gedwongen vertrek is ingewikkeld, niet alleen door (Europese) regelgeving, die het in de afgelopen jaren steeds moeilijker maakt om vreemdelingen die illegaal in Nederland verblijven beperkingen of detentie op te leggen, maar vooral ook omdat er meerdere momenten moeten samenvallen om resultaat te boeken. Er moet voldaan worden aan de volgende vier voorwaarden, wil gedwongen vertrek geëffectueerd kunnen worden:

1. De vreemdeling moet uitzetbaar zijn. Dit betekent dat de vreemdeling geen recht heeft op verblijf en uitgeprocedeerd is (dat wil zeggen geen beroepsmogelijkheden meer die in Nederland mogen worden afgewacht). Afgewezen asielzoekers beginnen vaak nieuwe procedures, bijvoorbeeld in de vorm van herhaalde asielaanvragen, of aanvragen voor uitstel van vertrek op basis van artikel 64 Vw. Hierbij is een medische oorzaak de reden dat er tijdelijk legaal verblijf toegekend wordt. Bij deze procedures heeft de asielzoeker vaak het recht (of krijgt dit recht door de rechter toegekend) om de uitslag in Nederland af te wachten. Mede om deze reden zijn asielzoekers relatief vaak en langdurig in procedure.
2. Het land van herkomst moet de vreemdeling als onderdaan erkennen en bereid zijn een eenmalig reisdocument (een laissez-passer) af te geven wanneer de vreemdeling niet meer beschikt over een geldig reisdocument. De identiteit van een vreemdeling achterhalen is niet altijd gemakkelijk, zeker als de betreffende vreemdeling hier niet aan meewerkt. Ook geven veel landen geen reisdocument af in het geval van gedwongen vertrek.
3. De verblijfplaats van de vreemdeling moet bekend zijn. Als de DTenV niet weet waar iemand is, wordt het lastig om de betreffende persoon gedwongen uit te zetten.
4. Het moet mogelijk zijn om de vreemdeling in detentie te plaatsen. Zoals in paragraaf 2.7.3.1 werd benoemd, vereist de terugkeerrichtlijn dat er

een terugkeerbesluit is uitgevaardigd (op het juiste moment naar het juiste land) en dat er voldoende gegronde redenen zijn om detentie te rechtvaardigen (lees: aantoonbaar weigeren om zelfstandig terug te keren en zicht hebben op uitzetting).

Het gedwongen laten vertrekken van een vreemdeling is aldus geen gemakkelijke zaak.

2.7.3.3 Zelfstandig vertrek zonder toezicht

Onder 'zelfstandig vertrek zonder toezicht' verstaat het Ministerie van Justitie en Veiligheid:

De vreemdeling is niet meer aanwezig op het laatst bekende adres, maar het daadwerkelijke vertrek is niet aantoonbaar. Gedacht kan worden aan een vreemdeling die zich niet meer beschikbaar houdt voor de meldplicht, een vreemdeling waarvan bij een adrescontrole blijkt dat hij of zij daar niet meer verblijft of een vreemdeling die een aanzegging heeft gehad Nederland te verlaten. (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2020, p. 41)

In paragraaf 2.7 werd aangegeven dat asielzoekers wiens aanvraag afgewezen wordt 28 dagen de tijd hebben om hun vertrek te regelen. In die tijd houden zij recht op onderdak en zijn zij alleen gehouden aan de meldplicht, oftewel de plicht om zich dagelijks te melden bij de locatie waar ze onderdak hebben. In deze periode hebben afgewezen asielzoekers de mogelijkheid om te vertrekken vanuit het azc zonder dat de autoriteiten (de DTenV, AVIM of KMar) weten waar zij heen gaan, omdat een azc geen gesloten omgeving is.

Vreemdelingen zonder verblijfsstatus die worden aangetroffen door politie of KMar kunnen niet altijd in vreemdelingenbewaring worden gesteld, bijvoorbeeld omdat het land van herkomst niet meewerkt aan gedwongen terugkeer en er dus geen zicht is op uitzetting, waardoor bewaring niet rechtmatig is. In zo'n geval wordt een vreemdeling zonder verblijfsstatus heengezonden, met de aanzegging om Nederland te verlaten. Hierna is het vrijwel onmogelijk om na te gaan of de betrokkene Nederland verlaten heeft of niet. In het vakjargon van de migratieketen wordt hiervoor de term 'met onbekende bestemming' (MOB) gebruikt.

In 2022 zijn 4.310 vreemdelingen zonder verblijfsrecht 'zelfstandig zonder toezicht' oftewel met onbekende bestemming vertrokken. Of zij daadwerkelijk

uit Nederland vertrokken zijn, is onbekend, omdat deze vreemdelingen zich aan het toezicht van de Nederlandse overheid hebben onttrokken. Er zijn aanwijzingen vanuit wetenschappelijk onderzoek dat een aanzienlijk deel naar andere Europese (Schengen) landen vertrekt (Leerkes & Kox, 2017), maar harde cijfers ontbreken. Een asielzoeker die illegaal in Nederland verblijft, mag overigens ook niet verblijven in de overige EU-landen, op grond van de Dublin-verordening (zie paragraaf 2.4). Zoals in paragraaf 2.3 verwoord, maakt het WODC regelmatig schattingen van het aantal illegalen in Nederland.

2.7.4 Opvang en bewaring

Gedurende de asielpcedure is er op bepaalde momenten recht op opvang. De normen waaraan de opvang van asielzoekers moet voldoen, is vastgelegd in de Opvangrichtlijn. Deze richtlijn is in 2013 vastgesteld door het Europees Parlement en bepaalt binnen welke kaders opvang dient plaats te vinden. In Nederland is het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) verantwoordelijk voor de materiële en immateriële opvang van asielzoekers. Zoals in paragraaf 2.7.1 werd beschreven, melden asielzoekers zich bij binnenkomst van Nederland op de centrale ontvangstlocatie van het COA in Ter Apel. Het COA neemt dan de planning, de logistiek, het aanbod van voorzieningen en de begeleiding op zich (ACVZ, 2017). Het proces dat hieronder beschreven wordt, is gebaseerd op de standaardtermijnen, maar bij een hoge instroom kan het soms lang duren voordat de procedure begint. Er vindt dan wel opvang plaats, maar de praktijk toont dus een vertekend beeld ten opzichte van de gewenste termijnen.²⁹

Tijdens de eerste onderzoeken verblijft de asielzoeker in de Centrale Opvang Locatie (COL). De verblijfsduur in de COL is maximaal vier dagen; daarna krijgt de asielzoeker rust om zich voor te bereiden op de asielpcedure. Tijdens deze periode verblijft de asielzoeker in de Proces Opvang Locatie (POL) van het COA. De POL ligt meestal in de buurt van het Asielzoekerscentrum (azc) waar de procedure wordt doorlopen. Dit verblijf duurt ongeveer drie weken. Na een inwilliging verhuist de asielzoeker van de POL naar een azc. De gemeente waaraan de vergunninghouder door het COA gekoppeld is, is dan verantwoordelijk voor het huisvesten van de

²⁹ In 2023 is in Nederland sprake van een opvangcrisis, veroorzaakt door een combinatie van lange wachttijden bij de IND en de rechtbanken door de hoge instroom en te weinig woningen om statushouders te huisvesten in gemeenten. Hierdoor moet het COA tijdelijke noodopvanglocaties inzetten en moeten asielzoekers soms in het gras buiten het aanmeldcentrum van de IND slapen.

vergunninghouder. Dit proces kan lang duren, met als gevolg een hoge oneigenlijke bezetting in het azc.

Ook als de IND de asielaanvraag afwijst, verhuist de asielzoeker van de POL naar een azc. In dat geval moet hij of zij Nederland binnen vier weken verlaten, maar gedurende die periode is er nog wel recht op opvang in het azc. De DTenV helpt de asielzoeker in deze periode met de voorbereiding van de terugkeer naar het land van herkomst (zie paragraaf 2.7.3). Als de asielzoeker bereid is om terug te keren maar meer tijd nodig heeft, kan verblijf worden aangeboden in de Vrijheidsbeperkende Locatie in Ter Apel. Hierbij wordt uitgegaan van een termijn van twaalf weken.

Wanneer het onderzoek van de aanvraag meer tijd vergt en er dus sprake is van de Verlengde Asielprocedure, verhuist de asielzoeker eveneens van de POL naar een azc. De beslistermijn kan maximaal negen maanden worden verlengd. In deze periode heeft de asielzoeker recht op opvang. Als er onvoldoende reguliere opvangcapaciteit (azc's) beschikbaar is, wordt gebruikgemaakt van noodopvang en crisisnoodopvanglocaties³⁰. Dit wordt gecoördineerd door de veiligheidsregio, de provincie of een grote stad. Crisisnoodopvang duurt in principe maximaal 72 uur, waarna doorstroom naar COA-opvang zou moeten plaatsvinden. Dergelijke locaties, zoals sporthallen, worden vaak ook gebruikt voor de opvang van burgers bij incidenten en rampen. Het voorzieningenniveau in crisisnoodopvang is soberder dan in een azc.

Naast het voorzien in onderdak biedt het COA ook begeleiding, in de vorm van voorbereiding op de toekomst.³¹ Zij bieden een programma over het wonen en leven op een COA-locatie, drie programma's over inburgering, waaronder Nederlandse les, en een toekomsttraining 'voorbereiden op terugkeer'. Tevens biedt het COA een cursus (Culturele Oriëntatietraining) die voor aankomst in Nederland kan worden gevolgd door de circa vijfhonderd vluchtelingen die Nederland jaarlijks uitnodigt om zich in Nederland te vestigen.

In aanvulling op de algemene begeleidingsprogramma's geven COA-medewerkers ook individueel en groepsgewijs begeleiding aan asielzoekers op de gebieden zelfzorg, dagstructuur, sociaal netwerk, persoonlijk

³⁰ <https://www.coa.nl/nl/noodopvang-en-crisisnoodopvang>

³¹ <https://www.coa.nl/nl/methodisch-begeleiden>

welbevinden, externe contacten en toekomstplanning. Er is ook aandacht voor bijzondere groepen. Zo worden alleenstaande minderjarige asielzoekers opgevangen in kleinschalige woonvoorzieningen en begeleid in hun ontwikkeling naar volwassenheid.³² Voor kinderen, ongeveer een kwart van de bewoners van het COA,³³ is er een basisaanbod met sport en spel, kunst en muziek, weerbaarheid en voorlichting. Leerplichtige kinderen gaan naar school. Ouders mogen zelf een school kiezen, maar vaak is er ook een basisschool gekoppeld aan het azc. Voor jongeren van twaalf tot achttien is er een internationale schakelklas op het reguliere voortgezet onderwijs.

Asielzoekers wonen zelfstandig in een azc. Nederland heeft rond de 80 azc's (en vanaf 2022 een toenemend aantal noodlocaties), die gemiddeld vijf- tot zeshonderd bewoners huisvesten. Asielzoekers regelen grotendeels hun eigen leven: ze doen hun huishouden, brengen hun kinderen naar school en gaan naar gesprekken met IND, COA, DTenV en VluchtelingenWerk. Asielzoekers die nog in procedure zijn of wiens verblijfsaanvraag is afgewezen, mogen niet werken. Er is wel een regeling, op grond van de opvangrichtlijn, dat er na zes maanden een werkvergunning kan worden aangevraagd. Die geldt dan slechts voor een beperkt aantal weken, waardoor men zich kan afvragen in hoeverre hier een serieuze mogelijkheid tot arbeid wordt geboden. Vrijwilligerswerk is wel mogelijk, maar hiervoor hanteert het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) wel meerdere voorwaarden. Zo moet het om onbetaald werk gaan bij een organisatie zonder winstoogmerk, en moet het werk ten goede komen aan de samenleving.

Asielzoekers krijgen wekelijkse vergoedingen, die afhankelijk van het moment in het proces variëren. In onderstaande tabel staan deze vergoedingen vermeld, waarbij de verschillen zijn aangegeven tussen de vergoedingen tijdens de procedure en die tijdens verblijf in een gezinslocatie of in de vrijheidsbeperkende locatie. De bedragen voor leefgeld nemen af naarmate het gezin uit meerdere mensen bestaat, onderstaand betreft de uitgangsbetragingen.

³² <https://www.coa.nl/nl/alleenstaande-jongeren>

³³ <https://www.coa.nl/nl/kinderen-de-opvang>

RVA (per week)	Leefgeld	Eetgeld (zelf koken)	Eetgeld (ontbijt en lunch alleen)
Volwassene	€ 14,47	€ 59,50	€ 40,04
Kind	€ 14,47	€ 49,49	€ 34,44
GL/VBL			
Volwassene	€ 0,-	€ 59,50	€ 40,04
Kind	€ 14,47	€ 49,49	€ 34,44

Tabel 2.2 Bedragen financiële verstrekking COA 2023.

Bron: <https://www.coa.nl/nl/het-recht-op-opvang>

Wanneer er geen recht is op opvang op grond van het asielproces en de vreemdeling zonder verblijfsstatus nog niet uit Nederland is vertrokken, kan er alsnog sprake zijn van onderdak van overheidswege, maar dan in het kader van de gedwongen terugkeer. In dit geval verblijft de vreemdeling in een detentiecentrum.

Vrijheidsontneming vindt plaats op grond van de Vw 2000. Het is een maatregel om een vreemdeling die niet in Nederland mag verblijven en zich dreigt te onttrekken aan het toezicht of die de toegang tot Nederland geweigerd is beschikbaar te houden totdat vertrek mogelijk is (De Looft et al., 2018). Het is een ultimum remedium, wat betekent dat het alleen mag worden toegepast als er geen andere mogelijkheden meer zijn. Dit is van belang om te benoemen, omdat vreemdelingenbewaring omstreden is. Vrijheidsontneming is een ingrijpende maatregel, en er is discussie of dit wel binnen het bestuursrecht zou mogen plaatsvinden en zo ja, op welke wijze. De terugkeerrichtlijn, waarin het Nederlandse terugkeerbeleid is ingebed, geeft de vreemdeling zonder verblijfsrecht in zoverre bescherming tegen detentie dat vreemdelingenbewaring alleen mag worden toegepast als er geen andere, minder dwingende maatregelen doeltreffend kunnen worden toegepast. De DTenV moet kunnen aantonen dat de vreemdeling zonder verblijfsrecht de voorbereiding van de terugkeerprocedure ontwijkt of belemmert en dat er een risico is op onderduiken. Daarnaast moet de vreemdelingenbewaring zo kort mogelijk duren, in elk geval niet langer dan noodzakelijk voor de voorbereiding van het gedwongen vertrek (Klaassen & Rodrigues, 2021).

In 2012 en 2020 heeft de Nationale Ombudsman een onderzoek gedaan naar de uitvoering van vreemdelingenbewaring. De aanbevelingen gaan met name over het regime, dat niet passend wordt geacht. Reden hiervoor is dat

de Penitentiaire beginselenwet van toepassing is, en dat deze geschreven is vanuit het beginsel van bestraffing en dus toeziet op strafrechtelijke gedetineerden. Hierdoor komt de eerbiediging van grondrechten in vreemdelingenbewaring onder druk te staan (Van Dorst et al., 2020).

In 2015 is een wetsvoorstel gemaakt voor een nieuw regime. In deze Wet terugkeer en vreemdelingenbewaring krijgen vreemdelingen meer vrijheid dan nu het geval is. Ze moeten zich langdurig vrij kunnen bewegen met een minimum aan toezicht, ze krijgen recht op veertig uur dagbesteding per week en ze moeten met hun mobiele telefoon (zonder camerafunctie en internet) kunnen telefoneren. Het wetsvoorstel is in 2019 nogmaals aangepast, en de wet is op dit moment in afwachting van behandeling in het parlement. Intussen is in de detentiecentra in Zeist (gesloten gezinslocatie) en Rotterdam het regime al aangepast.

Binnen vreemdelingendetentie worden twee groepen onderscheiden: enerzijds gaat het om aan de grens geweigerde vreemdelingen, op wie artikel 6 van de Vw 2000 van toepassing is. Hun vrijheidsbeneming begint in een gebouw van een grensdoorlaatpost of een politiebureau. Daarna worden ze overgeplaatst naar een afdeling in een detentiecentrum waar het Reglement Regime Grenslogies van toepassing is. Anderzijds zijn er vreemdelingen die in Nederland worden aangehouden wegens onrechtmatig verblijf. Op hen zijn artikel 59, 59a en 59b van de Vw 2000 van toepassing. Zij komen zoals gezegd terecht in een regime gebaseerd op de Penitentiaire beginselenwet (De Looff et al., 2018).

In 2013 waren hiervoor nog zo'n 1691 plaatsen (De Looff et al., 2018) beschikbaar, maar in 2021 zijn daarvan nog ongeveer 500 over, waarvan gemiddeld 241 bezet zijn³⁴ (cijfers 2020). Om detentie te kunnen toepassen moet de Nederlandse staat kunnen aantonen dat een vreemdeling zich zal onttrekken aan het toezicht. De regelgeving hieromheen (veelal gebaseerd op Europese regelgeving) luistert nauw en er moet veel bewijsmateriaal (variërend van uitspraken van de betrokkene tot het zich buiten het zicht van de overheid begeven) worden aangevoerd om de rechterlijke toets te doorstaan. Vreemdelingendetentie vindt in principe plaats voor een halfjaar en kan daarna twee keer verlengd worden, tot maximaal anderhalf jaar. Wanneer een vreemdeling in detentie gaat, maakt deze vaak bezwaar hiertegen en vindt er circa zeven dagen na binnenkomst in het

³⁴ <https://www.dji.nl/binaries/dji/documenten/publicaties/2020/09/24/dit-is-dji/DJI+in+getal+NL+web.pdf>

detentiecentrum een toetsing van de rechtmatigheid van detentie plaats door de rechter. Wanneer de betrokkene niet in bezwaar gaat, wordt de rechtmatigheid automatisch getoetst na 28 dagen, en daarna desgewenst elke drie maanden. De rechterlijke toetsing is met name gebaseerd op de uitzetmogelijkheden en het vooruitzicht hierop.

Vreemdelingenbewaring is nadrukkelijk bedoeld als 'bewaring', oftewel het beschikbaar houden van een vreemdeling voor vertrek naar het land van herkomst en voorkomen dat deze zich aan het toezicht onttrekt. Het is dus niet bedoeld als straf, maar er zijn studies die betwisten of overheden vreemdelingenbewaring niet als dusdanig gebruik(t)en (zie bijv. Leerkes & Broeders, 2010). Dit is een voorbeeld van wetgeving en werkelijkheid die niet synchroon lopen, bijvoorbeeld omdat ook afschrikking een functie lijkt te zijn van vreemdelingendetentie.

Tegelijkertijd zijn er eveneens vreemdelingen zonder verblijfsrecht die verdacht worden van of veroordeeld zijn voor een strafrechtelijk feit. Zij verblijven in de penitentiaire inrichting Ter Apel (en in uitzonderingsgevallen in andere p.i.'s in het land). Deze groep wordt zo mogelijk direct na afloop van hun straf uitgezet. In 2019 zijn 840 vreemdelingen vanuit het strafrecht teruggekeerd, van wie 250 zijn vertrokken zonder toezicht.³⁵

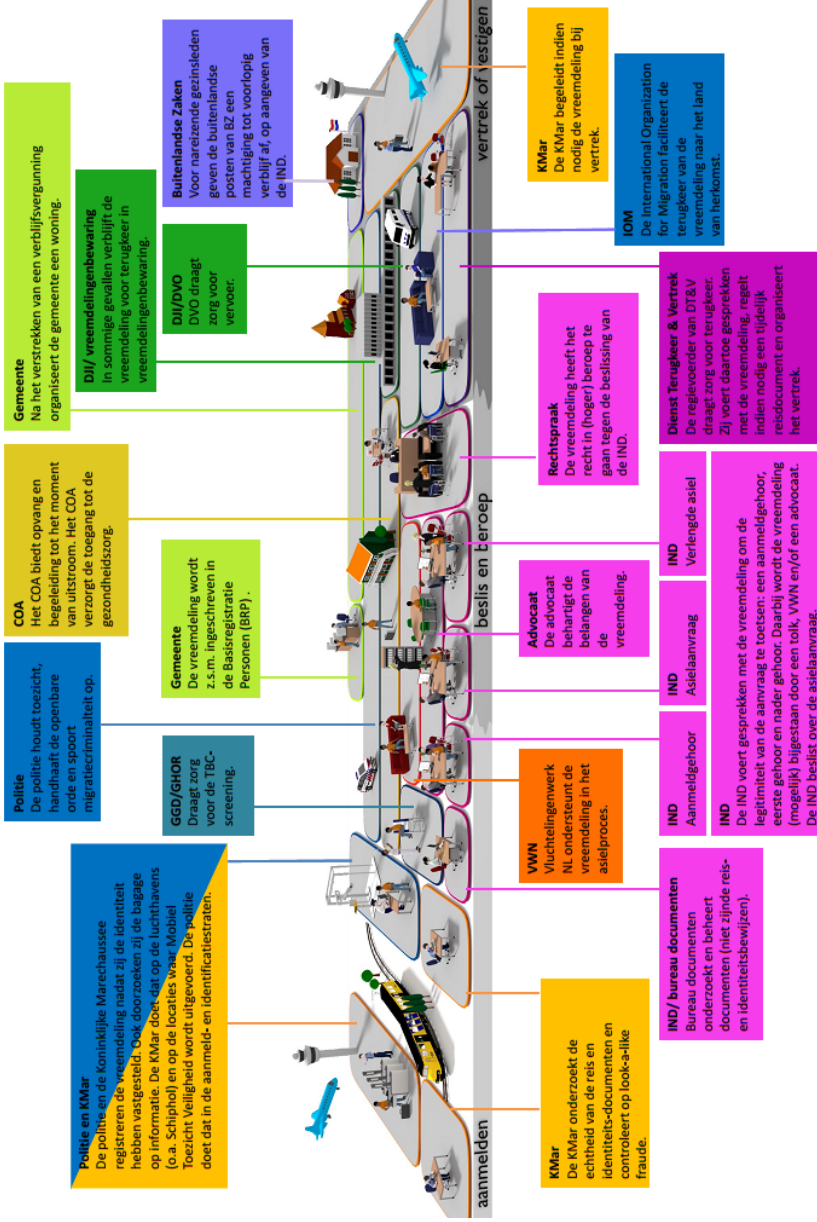
2.8 De asielzoeker en de asielprocedure

Zoals uit de voorgaande paragrafen (globaal samengevat in bovenstaande afbeelding) blijkt, krijgt de asielzoeker tijdens het asielproces te maken met een veelheid aan organisaties. In dit hoofdstuk is vooral ingegaan op de officiële organisaties die onderdeel zijn van of een bijdrage leveren aan het proces, zoals IND, KMar, COA, GGD, DTenV, VWN, rechter, advocatuur, IOM en ngo's.

Het doel hiervan was om een beeld te geven van de wereld waarin de asielzoeker zijn proces doormaakt en welke actoren dus een belangrijke rol kunnen spelen in de ervaren procedurele legitimiteit. Er zijn echter ook veel maatschappelijke organisaties, zoals kerken en particuliere initiatieven, die zich inzetten voor asielzoekers. Daarnaast is er de diaspora, oftewel het netwerk van landgenoten die reeds een vergunning hebben verkregen, waaronder vaak ook familieleden en de familie in het land van herkomst.

³⁵ <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-53de572f-e509-4472-b75d-7be7007aa1af/pdf>

ASIELPROCES

Figuur 2.5 Overzicht van het asielp proces.

Bron: DTenV archief

De asielzoeker krijgt tijdens zijn proces niet alleen te maken met een groot aantal actoren, ook de procedure zelf is zeer uitgebreid in omvang en het aantal processtappen. In dit onderzoek is gebleken dat deze hoge mate van zorgvuldigheid, die bedoeld is om de legitimiteit te steunen, ook zijn keerzijde heeft en soms zelfs contraproductief werkt.

Hoofdstuk 3

Legitimiteit

In dit onderzoek wordt geanalyseerd in hoeverre de mate waarin afgewezen asielzoekers de ondergane procedure als legitiem hebben ervaren effect heeft op acceptatie van het negatieve asielbesluit en daarmee op hun bereidheid tot en medewerking bij terugkeer.

Om deze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden moeten we eerst duidelijk maken wat er verstaan wordt onder enkele belangrijke begrippen uit de onderzoeksvraag. Allereerst wordt in paragraaf 3.1 het begrip 'legitimiteit' nader gedefinieerd. Vervolgens wordt het concept in paragraaf 3.2 verder uitgediept in de verschillende dimensies van het begrip, waaruit een werkdefinitie van het begrip voor dit onderzoek voortvloeit. In paragraaf 3.3 wordt een samenvatting gegeven van visies op de relatie tussen legitimiteit en naleving van de wet uit wetenschappelijke literatuur. Paragraaf 3.4 gaat in op het verband tussen legitimiteit en acceptatie. In paragraaf 3.5 wordt besproken hoe legitimiteit gezien kan worden in het licht van migratie. Paragraaf 3.6 sluit het hoofdstuk af met een conclusie.

3.1 Een definitie van legitimiteit

'Legitimiteit' is vanouds een term die meerdere betekenissen omvat. Het woord komt van het Latijnse *legitimus*, dat 'door de wet bepaald' betekent, en van daaruit ook 'rechtmatig' en 'behoorlijk'. Het is afgeleid van *lex*, dat 'wet', 'bepaling' of 'voorwaarde' betekent en zelf weer voortkomt van het werkwoord *legere*, 'verzamelen' (hier in de zin van een regelstellende volksvergadering). De wisselwerking binnen het begrip is dat enerzijds regels bepalen wat behoorlijk is (zonder regels is er geen norm; er is bijvoorbeeld geen moreel verschil tussen links of rechts rijden, maar als er eenmaal een regel is ingevoerd, wordt het onbehoorlijk om aan de andere kant te rijden), maar anderzijds de regel zelf ook naar wijze van totstandkoming, vorm en inhoud 'behoorlijk' moet zijn om als rechtmatig te kunnen worden beschouwd.

Door de eeuwen heen is het woord 'legitimiteit' door verschillende disciplines in verschillende betekenissen gebruikt, en zelfs over het begin van het moderne gebruik van het woord, dus in een bredere betekenis dan louter gebaseerd op juridische regelgeving, bestaat discussie. Applbaum (2004) geeft aan dat de term in de late zestiende eeuw in gebruik is genomen: een 'legitieme' overheid als onderscheiden van een 'rechtmatige' overheid. Mulligan (2005) spreekt over het gebruik van de term 'legitimiteit' in het negentiende-eeuwse Engeland in het licht van de rechtmatigheid van de handelwijze van Napoleon. Volgens Bokhorst (2014) komt de term pas aan het begin van de negentiende eeuw echt in gebruik in het Franse politieke lexicon.

Merquior (1980) herinnert eraan dat het idee van legitimiteit uit het Romeinse recht komt: 'quod omnes tangit ab omnibus approbatur' ('dat wat allen raakt, moet door allen aanvaard/goedgekeurd zijn'). In het moderne gebruik van de laatste twee eeuwen wordt het begrip dus vooral gebruikt om overheidsgezag te beschrijven dat objectief volgens wettelijke regels wordt uitgevoerd, terwijl zowel die overheid als de totstandkoming, vorm en inhoud van die regels ook subjectief als behoorlijk en algemeen aanvaard worden beschouwd.

Op welk moment de term ook als eerste in zijn moderne betekenis is gebruikt, duidelijk is dat het belang dat gehecht wordt aan legitimiteit en de discussie erover al meerdere eeuwen teruggaan.

De editie van Van Dale uit 1924 omschrijft 'legitimiteit' als 'wettigheid', vooral in de zin van 'geboorte uit een wettig gesloten huwelijk'. Bijna een eeuw later staat in de definitie van Van Dale nog steeds de oorspronkelijke betekenis van het woord in het Latijn, 'wettigheid' of 'in overeenstemming met het formele recht', centraal. Toch is er inmiddels een heel scala aan definities te vinden in de wetenschappelijke literatuur die de moderne betekenis omarmen. In de meest enge omschrijving kan legitimiteit gedefinieerd worden als het wettelijk recht om gezag uit te oefenen (Rosanvallon & Goldhammer, 2008). Er zijn echter veel betekenissen van het woord. Zo omschrijven French et al. (1959) een legitieme autoriteit al in een bredere betekenis, namelijk dat de gemeenschap de autoriteit ziet als recht hebben op acceptatie van regels en navolging van uitspraken en beslissingen.

Ewick en Silbey (1998) conceptualiseren legitimiteit als de mate waarin burgers vinden dat de autoriteiten (de overheid) hun belangen ten opzichte

van die van de machthebbers (de politiek) vertegenwoordigen (waarbij die machthebbers blijkbaar geen burgers zijn en ook geen autoriteiten, en daarnaast hun mening over de vertegenwoordiging van *hun* belangen niet relevant is voor de mate van legitimiteit).

De differentiatie in betekenissen komt met name doordat disciplines het concept in verschillende opzichten gebruiken (zie paragraaf 3.2). Vooral binnen de sociologie is er veel discussie, onder meer met politicologen, die voortkomt uit het gegeven dat legitimiteit zowel een normatief als een empirisch concept is en zowel een formele (geobjectiveerde) als een informele (subjectivistische) kant heeft (Barker, 1990).

Een definitie die al deze aspecten in zich heeft, is die van Beetham (1991, p123). Volgens hem moet gezag aan de volgende criteria voldoen om legitiem te mogen heten:

- It is acquired and exercised according to established rules (legality);
- The rules are justifiable according to socially accepted beliefs about (i) the rightful source of authority, and (ii) the proper ends and standards of government (normative justifiability);
- Positions of authority are confirmed by the express consent or affirmation of appropriate subordinates, and by recognition from other legitimate authorities (legitimation).

Bokhorst (2014) ontleent haar definitie aan Beetham, maar formuleert deze korter en krachtiger als: 'legitimiteit is het gerechtvaardigde, wettelijke, politiek erkende en maatschappelijk geaccepteerde recht om gezag uit te oefenen'.

Daudt (1975) omschrijft legitimiteit als het geloof in de juistheid van de politieke instellingen door leden van de politieke orde zelf.

Vanuit het migratiedomein definieert Ryo (2013, p. 583) legitimiteit op eenzelfde manier, namelijk als 'the belief that legal authorities are entitled to be obeyed and that the individual ought to defer to their judgement'. In het licht van migratie beoordelen burgers de legitimiteit van de overheid dus (onder andere) op grond van de mate waarin een land het verkeer over zijn landsgrenzen rechtmatig mag limiteren, zowel in zijn algemeenheid als ten aanzien van een bepaalde groep.

Opvallend aan de verschillende definities is dat zij grote overeenkomsten vertonen. Bijna elke omschrijving refereert op een of andere manier aan een juridische vorm van regulering (of, zoals Applbaum (2004) het omschrijft: democratie, gerechtigheid of bestuur). De invalshoeken van de definities variëren echter, tussen één enkele invalshoek, zoals bij Daudt, en meerdere invalshoeken, zoals bij Bokhorst. De omschrijving van Applbaum (2004) omvat zoveel verschillende concepten van legitimiteit als maar mogelijk is. Naar zijn mening is de term pas recent meer onder de aandacht gekomen en komt dit doordat de verwarring over de term ervoor heeft gezorgd dat er minder onderzoek naar gedaan is. De verwarring waaraan Applbaum refereert, betreft dan het verschil tussen het woord legitimiteit, het concept legitimiteit en ideeën over legitimiteit (Koskenniemi, 1992). Fallon (2005) omschrijft het onderscheid zelfs als een recente innovatie, omdat klassieke auteurs zoals Rousseau en Marx het niet gebruikten. Applbaum beargumenteert echter dat er wel degelijk veel oudere werken zijn die aandacht hebben voor de verschillende betekenissen van legitimiteit zoals die vandaag de dag worden onderscheiden, ook al worden ze niet met name genoemd.

Ook Fallon (2005) kijkt breder naar het begrip. Hij laat zien dat alle verschillende manieren waarop het woord gebruikt wordt een bezorgdheid tonen omtrent de benodigde, voldoende of moreel gerechtvaardigde condities om overheidsautoriteit uit te voeren. Naar aanleiding hiervan werpt Strauss (2005) de vraag op of we niet moeten stoppen met het gebruik van de term 'legitimiteit'. Is het niet gemakkelijker om te praten over 'moreel fout en goed' en 'wettelijk fout en goed', en om daarnaast te benoemen of een bepaalde wet of wettelijk systeem algemeen geaccepteerd wordt door de gemeenschap? Hij beantwoordt deze vraag ontkennend, omdat het verband tussen legitimiteit en gehoorzaamheid dat Fallon legt een cruciale meerwaarde van het overkoepelende concept weergeeft. Wel stelt hij voor om de term 'illegitimiteit' te gebruiken voor die deelverzameling van overheidsacties die niet als legitiem omschreven kunnen worden en die om die reden een vorm van verzet of opstandigheid oproepen.

Kortom, de meningen over het begrip legitimiteit variëren, maar de verschillen zijn veelal terug te voeren op de invalshoek van waaruit het begrip wordt bekeken.

In de volgende paragraaf wordt dieper ingegaan op deze verschillende invalshoeken.

3.2 De dimensies van legitimiteit

Zoals in de vorige paragraaf werd aangegeven, zijn er verschillende invalshoeken van waaruit legitimiteit kan worden gedefinieerd. Meerdere auteurs hebben hiervoor indelingen gemaakt. Fallon (2005) maakt onderscheid tussen:

- het juridische concept (rechtsgeldigheid en interne consistentie van de wet, overeenstemming van de wet met de grondwet);
- het morele concept (op basis van politiek-filosofische principes zoals soevereiniteit);
- het sociologische concept (normatieve acceptatie van de wet in de maatschappij, vooral door diegenen die er last van hebben of ermee te maken hebben).

Bokhorst (2014) benoemt de volgende dimensies:

- de ethische dimensie (de mate waarin normstelling gerechtvaardigd is);
- de juridische dimensie (de mate waarin normstelling gewettigd is (formeel of geldend recht));
- de politieke dimensie (de mate waarin normstelling erkend is door allen (erkend recht));
- de maatschappelijke dimensie (de mate waarin normstelling geaccepteerd wordt door degenen op wie de normen van toepassing zijn).

Thomas (2013) maakt een soortgelijke indeling van legitimiteit:

- juridisch (de mate waarin iets mag omdat het gebaseerd is op hogere wetgeving zoals de grondwet);
- filosofisch (de mate waarin iets moreel gerechtvaardigd is);
- politiek (gebaseerd op normatieve theorieën, zoals soevereiniteit van de staat);
- sociologisch/psychologisch (empirisch en gebaseerd op waarnemingen, op wat individuen vinden dat rechtvaardig is gekoppeld aan sociale waarden).

Hoewel in de wetenschappelijke literatuur meer van dergelijke rijtjes te vinden zijn, blijkt uit bovenstaande voorbeelden voldoende dat er veel overeenkomsten zijn tussen de verschillende conceptualisaties. Het verschil zit hem voornamelijk in de woordkeuze of het al dan niet samenvoegen van elementen (bijvoorbeeld de politieke en morele dimensie), maar de kern

is veelal hetzelfde. In de volgende subparagrafen worden de genoemde invalshoeken nader beschouwd.

3.2.1 De wettelijke dimensie

In de wettelijke dimensie wordt legitimiteit afgemeten aan de mate waarin voldaan wordt aan de eisen van rechtmatigheid gebaseerd op de (grond) wet. Met andere woorden: in hoeverre is hetgeen waarover geoordeeld wordt in overeenstemming met de juridische regels, het formele ofwel geldende recht (Thomas, 2013; Bokhorst, 2014; Fallon, 2005)? De definitie die Fallon (2005, p. 7) geeft aan legitimiteit in deze zin is: 'a property of an action, rule, actor, or system which signifies a legal obligation to submit to or support that action, rule, actor, or system'. Volgens Leerkes en Kox (2017) is de kern van wettelijke legitimiteit dat een regel wordt getoetst aan een hoger wettelijk principe, zoals de grondwet of een internationale wet.

Ook binnen deze dimensie is een uitsplitsing te maken. Volgens Fallon (2005) kan een onderscheid worden gemaakt tussen substantieve wettelijke legitimiteit van juridische uitspraken en autoritatieve wettelijke legitimiteit. De term 'substantief' verwijst naar correctheid of redelijkheid in relatie tot de (grond)wet: is de inhoud van de wet redelijkerwijs juist? De term 'autoritatief' is breder bedoeld en kijkt of de wet op een deugdelijke grondslag berust. Hierbij is het dus niet relevant of de wet naar de inhoud gedragen wordt. Schrijvers die niet juridisch geschoold zijn, gebruiken de term 'wettelijke legitimiteit' vaak in de zin van wettelijke deugdelijkheid (zonder morele rechtvaardiging), en dus redelijk rechtlijnig (Beetham, 1991); zelfs advocaten vergissen zich hier weleens in. Van wettelijke legitimiteit is sprake wanneer een regel op de juiste wijze tot stand is gekomen én op een deugdelijke grondslag berust.

Wettelijke legitimiteit is vooral belangrijk door de kracht van zijn zelfrechtvaardiging in het wettelijke systeem. Als een regel wettelijk legitiem is, dan is er een uitzonderlijk zware reden voor naleving ervan, zelfs als er tegengestelde morele overwegingen zijn (Fallon, 2005). Fallon betoogt ook dat zowel wettelijke als morele legitimiteit afgezet wordt tegen een normatief kader en beide dus vormen zijn van normatieve legitimiteit (Applbaum gebruikt die laatste term echter alleen in de zin van morele legitimiteit).

3.2.2 De filosofische/morele dimensie

In de filosofie gaat het vaak om wat moreel gerechtvaardigd is: is er een morele basis of een filosofisch principe, bijvoorbeeld soevereiniteit,

waardoor we geloven dat een regel of handeling oké is? Is het moreel gerechtvaardigd of respectwaardig (McEwan & Maiman, 1986; Fallon, 2005).

Er zijn vele mogelijke samenstellingen/configuraties van morele legitimiteit. Door de eeuwen heen zijn er veel verschillende opvattingen geweest over de morele legitimiteit van de wet. De oud-Griekse filosoof Plato suggereerde een systeem van quasicelibataire 'filosoof-koningen' als geschikte heersers (Plato, 1980). Egyptische farao's, Franse zonnekoningen en Noord-Koreaanse despoten vonden allemaal dat ze het goddelijke recht hadden gekregen om te heersen. Sinds de zeventiende eeuw gaat het vooral over de spanning tussen individuele vrijheid en de macht van de staat. Hierdoor wordt de term 'legitimiteit' vaak als afkorting van 'democratische legitimiteit' gebruikt (bijv. Elsig, 2007). Het overwicht van dit soort studies heeft de aandacht voor andere vormen van legitimiteit verminderd, en of er sprake is van legitimiteit wordt dus vaak bepaald aan de hand van de mate waarin een regel al dan niet democratisch tot stand is gekomen. (Zie ook paragraaf 3.2.4.)

Tegenwoordig wordt dit meestal gevat in termen van wie de *right to rule* heeft, oftewel hoe de uitoefening van macht van de een over de ander moreel gerechtvaardigd kan worden (Buchanan & Keohane, 2006). Morele legitimiteit geeft een vorm van verplichting in de gegeven machtsrelatie. Thomas (2013) definieert morele legitimiteit als 'a property of an action, rule, actor, or system which indicates the moral obligation to submit to and support that action, rule, actor or system'.

Politici en autoriteiten proberen hun macht vaak te baseren op normatieve theorieën, zoals soevereiniteit van de staat. Hiermee laten ze zien dat hun macht niet alleen gebaseerd is op het gebruik van drang en dwang (Coicaud, 2002; Netelenbos, 2016).

Het tegenovergestelde van morele legitimiteit is morele illegitimiteit. Als iets niet moreel legitiem is, dan is er geen morele verplichting om eraan te voldoen. Er kan zelfs een morele verplichting zijn om er weerstand tegen te bieden (Strauss, 2005).

Morele legitimiteit is vooral bruikbaar als een metaconcept, een manier om te verwijzen naar verschillende concepten van legitimiteit en ze te vergelijken. (Voorbeelden hiervan zijn vragen zoals: 'Is een overheid meer legitiem als

zij democratische processen volgt of als zij juiste resultaten produceert?' en 'Zijn alle vormen van democratie even legitiem?')

Er is controverse over welke praktische vraag een theorie over morele legitimiteit zou moeten beantwoorden. Is dat de vraag of dwang/geweld uitoefenen moreel gerechtvaardigd is? Of dat aannames van overheden respect en vooral gehoorzaamheid verdienen van onderdanen? Dit is een klassiek debat tussen filosofen en politicologen.

3.2.3 De sociologische dimensie

De sociologische dimensie heeft betrekking op normatieve acceptatie van de wet in de maatschappij, vooral door diegenen die er last van hebben of ermee te maken hebben. Van belang is of de wet wordt geaccepteerd vanwege het respect of de gehoorzaamheid die deze verdient (Fallon, 2005). Anders gezegd: of het relevante publiek de instituties en processen ziet als rechtvaardig, passend en juist, of anderszins steun verdient om andere redenen dan angst voor sancties of hoop op persoonlijke winst.

Voor de Duitse socioloog Max Weber was legitimiteit een van de belangrijke fundamenten van politieke autoriteit. Weber (1968) stelde dat 'wettelijke legitimiteit' de grootste rol speelt in de verklaring voor het algemene wetsgetrouwe karakter van moderne staten; legitimiteit wijst op een actief geloof van burgers dat bepaalde claims van autoriteiten respect of gehoorzaamheid verdienen die niet beperkt zijn tot hun eigenbelang.

In deze dimensie is legitimiteit empirisch en gebaseerd op reële waarnemingen. Weber (1954) benadrukt het belang om objectieve structuren in de politieke orde en zijn geïnstitutionaliseerde claims op legitimiteit te begrijpen, maar ook om te bestuderen hoe deze structuren en claims subjectief geïnterpreteerd worden en betekenis krijgen voor de betrokken actoren.

Legitimiteit is een sociaal feit van de politieke structuur en niet zozeer een normatief doel, maar het gaat wel om een geloof in dit feit (Netelenbos, 2016, p. 4). Als empirisch concept gaat het vooral om welke vormen van macht individuen als rechtvaardig beschouwen, zelfs als die overtuigingen amper effect hebben op de daadwerkelijk uitgeoefende macht (Thomas, 2013). Tyler (2006c) geeft aan dat deze overtuigingen kunnen helpen om een sociaal systeem te begrijpen en de grondslag te zien waarom autoriteit,

macht en status als redelijk of gepast worden beschouwd. Sunshine en Tyler (2003) operationaliseren de sociologische dimensie verder door aan te tonen dat legitimiteit gelieerd is aan sociale waarden en daarom in verband wordt gebracht met beoordeling van de mate van eerlijkheid, dan wel het vermogen van de autoriteit om de besluitvorming en de toepassing van de wet objectief uit te voeren.

Er is veel geschreven over de sociologische legitimiteit van bepaalde overheidsacties, en ook over de meer algemene legitimiteit van overheidsinstanties, inclusief de Hoge Raad. Vaak wordt ervan uitgegaan dat de berusting van burgers in uitspraken van wettelijke autoriteiten laat zien dat deze autoriteiten als legitiem worden beschouwd. Maar als de term 'legitimiteit' gebruikt wordt in de *strong* vorm van Weber, dan heeft deze aanname onvoldoende validiteit. Weber (1978) geeft aan dat het tevens belangrijk is dat burgers de wettelijke autoriteiten ervaren als de norm en er dus sprake is van sociale acceptatie.

Wanneer de term 'sociologische legitimiteit' gebruikt wordt in de zin van 'berusten in', dan wordt deze daarom aangeduid met de term in 'a *weak sense*'. Berusting laat alleen zien dat het publiek zich niet in brede zin heeft verzet. (Deze zienswijze komt overeen met die van Scott (2014), die betoogt dat legitimiteit ook kan berusten op cultureel-cognitieve frames waarvan mensen zich niet bewust hoeven te zijn).

In beide zinnen, *weak* en *strong*, is sociologische legitimiteit niet constant. Besluiten en instituties die een hoge legitimiteit toegekend krijgen van de ene groep kunnen bijvoorbeeld een lage legitimiteit toegekend krijgen van de andere groep.

Het sociologische model richt zich dus op de vraag of burgers zich aan regels houden en het eens zijn met die regels omdat ze die juist vinden of gewoon omdat het ze er niet bij nadenken en ze naleven vanuit gewoonte, of de weg van de minste weerstand kiezen.

3.2.4 De politieke dimensie

Politieke wetenschappers meten legitimiteit in termen van *support*, *allegiance* (trouw), *institutional trust* en *confidence* (Easton et al., 1969). Net als in het sociologische model wordt hier gedrag rond regels geobserveerd en geïnterpreteerd, maar het scala van beschrijvingen voor de innerlijke

motivatie is ruimer en meer geïnspireerd door de filosofische en morele discussies. Daarnaast is de politieke dimensie ook bepalend voor de vraag hoe filosofische en morele opvattingen worden toegepast bij de vorming van een staat en dus bij de bepaling hoe regels tot stand kunnen en mogen komen en hoe de toepassing daarvan moet plaatsvinden. Politieke legitimiteit richt zich dus minder op de inhoud of resultaten van beleid, maar vooral op de manier waarop het tot stand komt (Van der Steen et al., 2013), waarbij het gaat om principes die de democratie betreffen. Meer specifiek wordt vanuit de politieke dimensie gekeken of de stem en het perspectief van verschillende sociale groepen herkenbaar is in en gerepresenteerd wordt door het politieke besluitvormingsproces (Smith, 2009).

Vaak wordt onderscheid gemaakt tussen drie aspecten van politieke legitimiteit: input-, throughput- en outputlegitimiteit (Scharpf, 1999; Scheltema, 2004). Inputlegitimiteit betreft de belangen en steun van burgers, die in Nederland worden vormgegeven via politieke partijen (Leistra, 2014). Throughputlegitimiteit gaat over de kwaliteit en de structuur van de manier waarop beleid wordt gemaakt, bijvoorbeeld in termen van transparantie en eerlijkheid (Risse & Kleine, 2007). Outputlegitimiteit betreft de responsiviteit van beleid, oftewel in hoeverre de uitkomst overeenkomt met de wensen en voorkeuren van de burgers (Scheltema, 2004).

In de politieke dimensie wordt legitimiteit dus gebaseerd op het gehele proces van besluitvorming, en kijkt men breder dan alleen de verkiezingen. Politieke legitimiteit wordt niet verkregen via dwang; 'het recht om te besturen moet worden verdiend' (Buijs et al., 2020, p. 23).

3.2.5 De onderlinge relatie tussen de verschillende legitimiteitsdimensies

Centraal bij het begrip 'legitimiteit' staat het besef dat regels naar de vorm en inhoud 'behoorlijk' moeten zijn en ook op een 'behoorlijke' manier tot stand moeten komen om als rechtmatig te kunnen worden beschouwd. De filosofische/morele dimensie is bepalend voor de doelen waaraan zowel regels als de wijze van regelgeving moeten voldoen. De politieke dimensie kijkt naar de manier waarop de juiste doelen tot stand zijn gekomen, gemeten naar die filosofische en morele maatstaven. In de wettelijke dimensie wordt dit geheel uitgewerkt in wetten, terwijl vanuit de sociologische en deels ook vanuit de politieke dimensie wordt gekeken naar de wisselwerking tussen die regels en het gedrag van mensen, op basis waarvan feedback wordt gegeven

aan de filosofisch/morele, politieke en wettelijke dimensies. Bokhorst (2014) betoogt dat de filosofisch/morele (door haar 'ethisch' genoemd) en maatschappelijke dimensies informele dimensies zijn en de juridische en politieke dimensies als formeel kunnen worden beschouwd. De informele dimensies voeden de formele dimensies, maar hebben ook een zelfstandige waarde. Uiteindelijk gaat het om uitoefening van macht en de verschillende gronden waarop burgers zich hieraan onderwerpen. De dimensies op grond waarvan dit gebeurt, lopen soms door elkaar heen en schuren tegen elkaar aan. Het vertrouwen in de politiek neemt bijvoorbeeld regelmatig toe en af, maar ook het maatschappelijk draagvlak voor wetgeving, dat hiermee in wisselwerking staat, verschuift zo nu en dan. Wat juist wordt gevonden, zal ook afhangen van het maatschappelijk draagvlak en het politieke vertrouwen. Wet- en regelgeving zal nooit in gelijke mate de verschillende dimensies representeren. Theoretisch kunnen de concepten van elkaar worden gescheiden, maar in de praktijk lopen ze door elkaar.

3.2.6 Een werkdefinitie van legitimiteit

Uit bovenstaande blijkt dat legitimiteit op vele manieren kan worden gedefinieerd. Voor het onderwerp van dit proefschrift, te weten de relatie tussen de ervaren legitimiteit van de asielprocedure en de terugkeerattitude en intentie van afgewezen asielzoekers, ligt het voor de hand om een definitie te kiezen die uitgaat van de manier waarop zij legitimiteit zullen ervaren. Een combinatie van een sociologische en een morele invalshoek is daarbij meest passend, maar er moet ook een wettelijke factor in terug te vinden zijn. De politieke dimensie is in het licht van het onderzoek minder relevant.

Op grond hiervan wordt in dit proefschrift voor de volgende werkdefinitie gekozen:

De ervaren procedurele legitimiteit behelst de wijze waarop asielzoekers de uitvoering van wetten en regels van het asielsysteem en de beslissingen die in dat systeem worden genomen beleven, en komt tot uitdrukking in een ervaren verplichting om deze besluiten te accepteren en ze na te leven.

3.2.7 Institutionele legitimiteit

Afgezien van de hiervoor beschreven verschillende dimensies van het begrip 'legitimiteit' kan het begrip ook van toepassing zijn op verschillende zaken. Zo kan het begrip betrekking hebben op functionarissen, op specifieke regels

(bijvoorbeeld de maximumsnelheid), op de parlementaire democratie en op instituties (Bokhorst, 2014). We spreken dan van institutionele legitimiteit.

Zoals in de inleiding reeds beschreven werd, zijn er aanwijzingen dat institutionele legitimiteit een (mediërende) rol zou kunnen spelen in de relatie tussen procedurele legitimiteit en de gevoelde verplichting om beleid op te volgen (Jackson et al., 2012). Ook zou institutionele legitimiteit op zich invloed hebben op de naleving van beleid (Gibson, 1989). Dit is reden om deze vorm van legitimiteit secundair mee te nemen in het onderzoek. Institutionele legitimiteit gaat uit van het idee dat instituties legitimiteit nodig hebben om gezagvol te kunnen optreden in een samenleving (Bokhorst, 2014). Hough (2020) omschrijft institutionele legitimiteit als de mate waarin burgers zich (moreel) verplicht voelen om te voldoen aan wat de overheid van hen verwacht. De veronderstelling is daarnaast dat een hogere gevoelde institutionele legitimiteit leidt tot een betere naleving van de wet. Wanneer institutionele legitimiteit betrekking heeft op functionarissen, organisaties of specifieke regels, wordt het begrip smaller toegepast dan wanneer het betrekking heeft op de overheid. Aangezien dit proefschrift zich richt op de naleving van het migratiebeleid, wordt de term 'institutionele legitimiteit' hier gebruikt in de brede zin van het woord, namelijk 'het recht van de overheid om migratie te reguleren'.

Volgens Ryo (2013) vormen overtuigingen ten aanzien van het recht van een overheid om migratie te limiteren, zowel in zijn algemeenheid als tegenover een bepaalde groep, een belangrijke basis waarop mensen hun inschatting van de legitimiteit van de Amerikaanse overheid baseren. Het effect dat zij gemeten heeft, gaat twee kanten op: de manier waarop autoriteiten hun autoriteit uitvoeren heeft gevolgen voor de naleving van de wet, maar omgekeerd heeft het naleven van de wet gevolgen voor de houding ten aanzien van de uitvoering van autoriteit. Het betreft hier mogelijk rationalisering van het eigen gedrag. Het breken van de wet kan dus op zich reden zijn om de wet als niet-legitiem te zien ('ik breek de wet, dus moet de wet wel verkeerd zijn'). Wie geen overtreding begaat, zal mogelijk eerder geneigd zijn tot een positieve kijk op de legitimiteit van de overheid. Dit betekent overigens nog niet dat iedereen die belang heeft bij de politie zich nooit tegen de politie zal keren. Daarom is het ook belangrijk dat de politie kan omgaan met ontevreden of in opstand komende burgers (Mastroski et al., 1995; Sherman, 1993).

3.3 (Procedurele) legitimiteit en naleving van de wet

Er is veel onderzoek waaruit blijkt dat het zeer moeilijk is om illegaal gedrag terug te dringen puur door straffen op te leggen of te dreigen met straf. Tyler, die een review heeft gedaan van alle studies van modellen die uitgaan van dreiging, concludeert: "[R]eviews of deterrence research conclude that the relationship between risk judgments and crime was "modest to negligible" (Tyler, 2009, p. 5). Dat mensen een wet naleven, kan via twee verschillende gedragsmodellen worden verklaard (Tyler, 1990), namelijk instrumentele gedragsmodellen en normatieve modellen van motivatie. Instrumentele modellen verklaren naleving vanuit persoonlijke berekening door mensen die geconfronteerd worden met een wet. Normatieve modellen verklaren naleving vanuit de mate waarin burgers geloven dat het juist is om de wet na te leven.

Voor naleving van de wet is het essentieel dat de burgers zowel direct, op het moment dat zij ermee geconfronteerd worden, als op lange termijn politie en justitie gehoorzamen tijdens het handhaven van de wet. Bovendien zou het systeem algehele naleving van de wet en gehoorzaamheid aan de handhavers moeten bevorderen. Om effectief te zijn moeten wetten breed gehoorzaamd worden in het dagelijkse leven (Tyler, 1990). Gewenst gedrag van burgers op deze punten is sterk gerelateerd aan de subjectieve beoordeling van de mate waarin procedures van wettelijke autoriteiten en handhavers eerlijk zijn (Tyler, 1990; Tyler & Huo, 2002). Het *process-based* model dat Tyler op basis van deze uitgangspunten heeft ontworpen wordt ondersteund door zowel psychologisch onderzoek naar procedurele gerechtigheid (Lind & Tyler, 1988; Tyler, 2000; Tyler & Lind, 1992; Tyler & Smith, 1997) als door onderzoek naar de politie en naar rechtbanken (Tyler, 1990; Tyler & Huo, 2002); paragraaf 3.3.2 gaat hier nader op in.

In veel gevallen wordt betoogd dat instrumentele en normatieve modellen elkaar kunnen aanvullen, omdat er voor beide bewijs is van invloed op de mate van naleving. In de migratiewetgeving is er echter ook een mogelijkheid dat de twee modellen elkaar kunnen tegenwerken bij het opstellen van beleid, omdat het afschrikingsbeleid in de vorm van vreemdelingendetentie kan leiden tot een lagere legitimiteitsbeleving. Dit effect kan voortkomen uit het proportionaliteitsbeginsel, wat inhoudt dat er een goede verhouding moet zijn tussen de maatregel of straf en het doel (Corstens, 2008). In dit geval moet detentie dus in evenredige verhouding staan tot het doel, namelijk iemand beschikbaar houden voor uitzetting naar het land van herkomst.

Sommige mensen (onder wie globalisten) vinden vreemdelingendetentie immers buitenproportioneel, op grond van de stelling dat het louter in een land verblijven geen reden mag zijn om iemands vrijheid af te nemen.

Hieronder wordt eerst nader ingegaan op instrumentele modellen.

3.3.1 Instrumentele modellen

Tyler (2003) onderscheidt twee instrumentele modellen: het risicomodel en het resultaatmodel. Deze modellen proberen te voorspellen in welke mate mensen de wet gehoorzamen en meewerken met de autoriteiten.

Bij het risicomodel is de aanname dat menselijke motivatie gebaseerd is op rationele of instrumentele overwegingen. De belangrijkste drijfveer in het omgaan met anderen is vanuit deze visie het minimaliseren van persoonlijke kosten en het maximaliseren van persoonlijke winst. Paternoster et al. (1983), Tyler (1990) en Nagin (1998) tonen aan dat mensen minder snel illegaal gedrag vertonen als ze denken dat ze gepakt of gestraft zullen worden. Deze aanname wordt in veel maar niet alle studies bevestigd (Tyler, 2003).

Veel overheden gaan uit van deze aanname bij het reguleren van de maatschappij (Nagin, 1998). Ze dreigen met straffen of leggen daadwerkelijk negatieve sancties op en maken zo gebruik van afschrikking, straf en socialecontrolemodellen. Paternoster (1987) laat zien dat binnen afschrikkingstheorieën het risico op straf meer invloed heeft dan de zwaarte van de straf. Veel studies laten zien dat de effecten van deze strategieën beperkt zijn (MacCoun, 1993; Tyler, 2003; Paternoster, 1987). Binnen de Nederlandse migratiewereld wordt eveneens uitgegaan van instrumentele modellen bij het bepalen van beleid (Kox & Leerkes, 2013), maar ook hier is er geen bewijs dat afschrikkingbeleid erg effectief is in het verminderen van illegale migratie (Massey et al., 2002; Cornelius & Salehyan, 2007; Leerkes et al., 2012; Leerkes & Broeders, 2013). Daarnaast heeft afschrikkingbeleid meerdere negatieve neveneffecten, zoals meer mensensmokkel en migrantendoden en tevens marginalisatie van illegalen, doordat ze niet mogen werken of wonen en daardoor sneller dakloos of crimineel worden of gezondheidsproblemen ontwikkelen (Leerkes et al., 2012). Ryo (2013) laat zelfs zien dat inschattingen van de mate van angst en de zwaarte van de straf geen significante determinanten zijn voor de intentie om illegaal de grens tussen Mexico en de Verenigde Staten over te steken.

Teevan (1975) en Ross (1982) betogen dat de risico-inschatting een bepaalde drempel van psychologische betekenis moet halen, wil deze menselijk gedrag beïnvloeden. Meestal is die ingeschatte kans echter vrij laag. Moord is een delict waarbij de pakkans relatief hoog is, en onder andere deze terechte inschatting zorgt ervoor dat dit delict minder vaak voorkomt (Teevan, 1975). Hoewel het effect van afschrikkingsstrategieën dus over het algemeen beperkt is, meent Tyler (2003) dat een element hiervan wel noodzakelijk is, maar deze strategieën moeten wel gecombineerd worden met een investering in surveillance, zodat het risico boven de psychologische drempel blijft.

Bij het instrumentele gedragsmodel gaat het om de evaluatie van de effectiviteit van de autoriteiten (Tyler, 2003). Vanuit dit perspectief zullen burgers met politie en justitie samenwerken en hun uitspraken en aanwijzingen volgen, als zij de overtuiging hebben dat deze instanties ervoor zorgen dat de maatschappij goed functioneert en deze voor hen dus beter leefbaar maken (bijvoorbeeld doordat de criminaliteit afneemt). In dit licht is niet alleen de manier waarop de overheid optreedt tegen groepen overlastgevende vreemdelingen maar ook behaalde resultaten in termen van minder overlast een essentieel onderdeel van de manier waarop burgers politie en justitie beoordelen.

3.3.2 Normatieve modellen

Deze studie is gebaseerd op een normatief model, te weten het *process-based* model van Tyler (2003). Dit model sluit het beste aan bij ervaren procedurele legitimiteit en wordt dus gebruikt als basis voor de theoretische onderbouwing van de hoofdvraag van deze dissertatie. Om meer achtergrond te geven, zullen echter ook het *restorative justice*-model (o.a. Braithwaite, 1989) en het *community policing*-model (Weitekamp et al., 1996) kort aan de orde komen.

Binnen de normatieve modellen wordt onderscheid gemaakt tussen de normatieve evaluatie van het besluit of de regel zelf (verdelende rechtvaardigheid, oftewel: is de inhoud van de wet, de regel of het besluit eerlijk?) en de normatieve evaluatie van de gevolgde procedures (procedurele rechtvaardigheid, oftewel: wordt de regel op een juiste manier uitgevoerd of afgedwongen?). De essentie is dat deze modellen laten zien dat autoriteiten zich moeten bezighouden met de manier waarop burgers hun handelen ervaren en beoordelen. Burgers kijken vooral of procedures eerlijk zijn en of de motivatie van waaruit gewerkt wordt vertrouwen wekt (Tyler, 2003).

Het distributieve rechtvaardigheidsmodel (Tyler, 2003) verbindt publiek gedrag en steun voor het beleid aan de vraag in hoeverre de overheid gelijke diensten en bescherming biedt aan iedereen, en in die zin eerlijk te werk gaat.

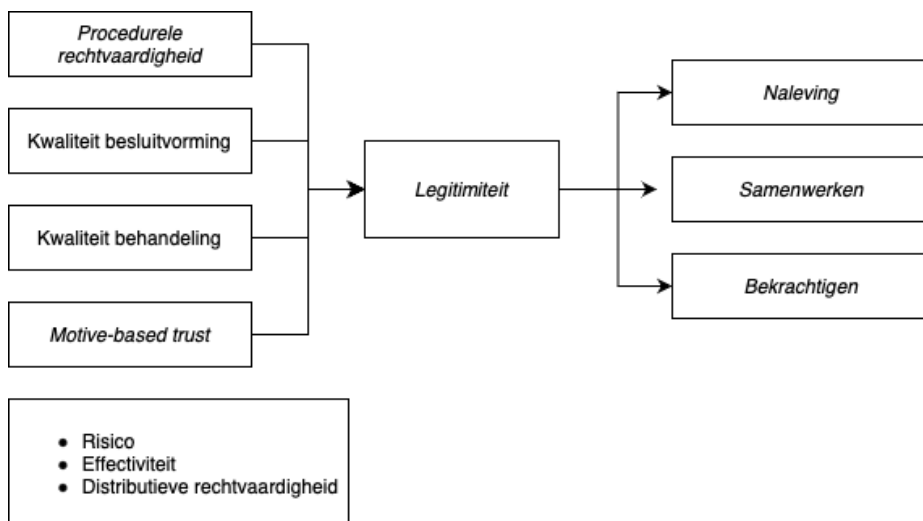
Het procedurele rechtvaardigheidsmodel (Tyler, 2003) is gebaseerd op twee opeenvolgende veronderstellingen. De eerste is dat burgers meewerken met politie en justitie als ze deze autoriteiten als legitiem ervaren, en dus van mening zijn dat ze de wetgeving moeten naleven. Sociale waarden worden hier dus als belangrijkste onderbouwing gezien. Vervolgens beargumenteert Tyler (1990) dat mensen legitimiteit bepalen op basis van hun beoordeling van het proces, die tot uiting komt in de volgende vier indicatoren:

1. de algemene beoordeling van de procedurele rechtvaardigheid;
2. de mate van *motive-based trust* (vertrouwen dat de overheid eerlijk en niet in haar eigen belang oordeelt);
3. beoordeling van de eerlijkheid van de besluitvorming;
4. beoordeling van de eerlijkheid van de persoonlijke behandeling.

Deze vier indicatoren bepalen gezamenlijk de ervaren legitimiteit, die vervolgens leidt tot naleving, samenwerking en bekrachtiging door de burger.

Een belangrijk voordeel van procedurele rechtvaardigheid is daarnaast dat deze tot naleving op lange termijn leidt. Dit suggereert dat het ervaren van procedurele rechtvaardigheid leidt tot veranderingen van de waarden die mensen hanteren ten aanzien van de wet (Tyler, 2003).

Schematisch weergegeven ziet Tylers theorie er als volgt uit:

Figuur 3.1 Het procesgebaseerd conceptueel model van Tyler (2003, p. 307)

In bovenstaand schema van Tyler worden naast naleving ook 'samenwerken' en 'bekrachten' genoemd als gevolgen van legitimiteit. De mate waarin burgers bereid zijn om samen te werken met politie en justitie is belangrijk omdat de politie burgers nodig heeft, zowel bij het handhaven van de wet (de regels volgen is immers ook een vorm van meewerken/samenwerken) als bij het bestrijden van criminaliteit (bijvoorbeeld wanneer burgers optreden als getuigen). Met 'bekrachten' wordt bedoeld dat burgers die politie en justitie als legitiem ervaren hiermee de wetten bekrachten, door ze actief na te leven. Op samenwerken en bekrachten zal in dit proefschrift niet nader ingegaan worden. Met *motive-based trust* bedoelt Tyler het vertrouwen in de integriteit van overheidsfunctionarissen.

Tyler voegt de begrippen *risico*, *effectiviteit* en *distributieve rechtvaardigheid* toe aan het model omdat weliswaar verwacht wordt dat instrumentele overtuigingen een veel kleinere rol spelen, maar niettemin zouden kunnen meespelen bij de keuze tot het al dan niet naleven van wet- en regelgeving.

Andere modellen die het denken over strafrecht hebben beïnvloed, zijn het *restorative justice*-model en het *community policing*-model. Samen met het procedurele rechtvaardigheidsmodel zijn dit de drie meest invloedrijke modellen van eind vorige eeuw.

Ook in het *restorative justice*-model (Braithwaite, 1989, 1999, 2002; Strang & Braithwaite, 2001; Braithwaite & Strang, 2000) wordt aangetoond dat interne waarden van leden van de gemeenschap belangrijk zijn voor effectief beleid. Het kernargument is dat politie en justitie zich zodanig zouden moeten gedragen dat overtreeders hun gedrag in het vervolg aanpassen aan de wet. In het *restorative justice*-model hebben politie en justitie het doel om overtreeders ervan bewust te maken dat ze de relatie met hun medemens beschadigen als ze de wet overtreden, waardoor gevoelens van schaamte optreden. Het betreft dus het benadrukken van hun eigen sociale waarden en van het belang om hun sociale relaties te behouden. Deze bewustwording zal wetovertredend gedrag in de toekomst ontmoedigen. Sherman et al. (2008) laten zien dat mensen die *restorative justice* ervaren meer respect voor de wet hebben en meer legitimiteit toekennen aan de politie dan mensen die alleen traditionele procedures hebben ervaren.

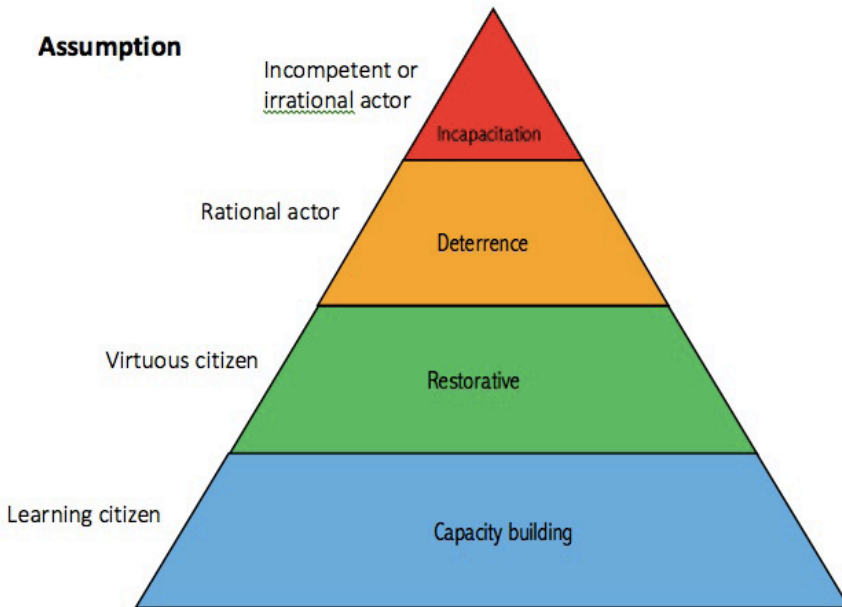
Waar *procedural justice*-modellen focussen op gevoelens van verantwoordelijkheid en verplichting, redeneren *restorative justice*-modellen vanuit gevoelens van schaamte. Beide modellen zijn gericht op het voorkomen van toekomstige overtreding. Moralisme – wat is goed en wat is slecht? – kan toegevoegd worden als derde factor (Tyler, 2003).

Ook het *community policing*-model is gerelateerd. Hierbij wordt benadrukt dat de politie verder moet gaan dan alleen reageren op overtredingen. Zij moet proactief met de gemeenschap werken, zodat problemen in een vroeg stadium kunnen worden opgelost. Dit werkt omdat mensen graag een goede relatie tussen de politie en burgers ervaren, zodat zij de politie ook als ondersteunend aan de gemeenschap ervaren (Weitekamp et al., 1996).

3.3.3 Responsieve regulatie

Responsieve regulatie is een beleidstheorie die over de hele wereld op allerlei beleidsterreinen wordt toegepast. Ze komt erop neer dat controlerende overheidsinstanties pas bestraffend moeten optreden als blijkt dat overtuigen niet werkt. Responsieve regulatie omvat het luisteren naar meerdere belanghebbenden, waarna een afgewogen en flexibele (responsieve) keuze wordt gemaakt uit regulerende strategieën, die conceptueel in een piramide kunnen worden gerangschikt (Braithwaite, 1982). Aan de onderkant van de piramide worden strategieën van eerste keus gebruikt die minder dwingend, minder interventionistisch en goedkoper zijn.

Mochten deze niet werken, dan kan worden 'opgeschaald' naar hogere lagen van de piramide.

Figuur 3.2 De piramide van Braithwaite³⁶

Deze denkwijze sluit aan bij de veronderstelling van normatieve modellen, dat de beoordeling op grond van normen en waarden door de mensen die regulatie middels wet- en regelgeving ondergaan belangrijk is voor de effectiviteit van die regulatie. Beide modellen hechten immers belang aan het draagvlak binnen de samenleving.

3.4 Legitimiteit en persoonlijke acceptatie

Tyler en Huo (2002) laten zien dat een algemene legitimiteitsbeleving acceptatie van de besluitvorming ondersteunt. Zoals in de vorige paragraaf beschreven, speelt procedurele rechtvaardigheid een grote rol in de acceptatie en samenwerking met politie en justitie. Met name de mate waarin men inschat dat de autoriteiten eerlijk zijn en hun eigen belang niet vooropstellen, weegt zwaar in de bepaling van legitimiteit. Mensen die de overheid als legitiem beoordelen, besluiten op basis van de mate waarin

³⁶ <http://johnbraithwaite.com/responsive-regulation>

ze beslissingen van die overheid als eerlijk of wenselijk beschouwen of ze deze zullen accepteren. Opvallend is dat tijdens het onderzoek in Amerika deze effecten bij verschillende etnische groepen (hispanic, blank en zwart) op dezelfde manier werden waargenomen (Tyler & Huo, 2002). Ook werden dezelfde processen van afweer of acceptatie gevonden, bij elke vorm van autoriteit. Er was bijvoorbeeld geen verschil in of het om rechters of om politiemensen ging (MacCoun et al., 1988; Lind et al., 1993; Wissler, 1995).

Tyler et al. (1997) geven aan dat mensen eerlijkheid beoordelen op basis van de kwaliteit van de besluitvorming (of deze neutraal en consistent is) en op basis van de kwaliteit van de behandeling (die volgens Tyler en Blader (2000) concreet tot uiting komt in waardigheid, respect, eerbiediging van rechten, erkenning en rekening houden met behoeftes).

Er is veel onderzoek gedaan naar de manier waarop mensen politieoptreden beoordelen, en dan met name ten aanzien van mogelijke etnische profilering. Uit veel van deze studies komt naar voren dat instrumentele aspecten belangrijke voorspellers zijn van het rechtvaardigheidsgevoel van mensen, maar aspecten van procedurele rechtvaardigheid vaak nog invloedrijker zijn (o.a. Tyler, 1990; Tyler & Huo, 2002; Tyler et al., 1997). Als mensen de overtuiging hebben dat ze eerlijk behandeld worden, nemen ze eerder verantwoordelijkheid voor hun handelingen en beschuldigen ze de politie minder snel van etnisch profileren. Belangrijk is dan vooral de manier waarop de besluiten worden genomen, in termen van de mate van neutraliteit, objectiviteit en consistentie, alle aspecten die zichtbaar worden naarmate de overheid transparanter functioneert. Daarnaast is de kwaliteit van de behandeling belangrijk; met name de mate waarin men respectvol behandeld wordt, leidt tot vertrouwen.

Burgers accepteren de aanwijzingen van de politie en rechters ook omdat ze geloven dat dergelijke wettelijke autoriteiten gehoorzaamd moeten worden. De mate waarin men dit gevoel heeft, hangt af van de mate waarin de politie en de rechtbanken als legitiem worden ervaren (Tyler, 2003). Legitimiteit wordt dan weer grotendeels bepaald door procedurele zaken, oftewel de manier waarop de autoriteiten hun macht uitoefenen (Tyler, 2003). Bij dit laatste speelt eerlijkheid een grote rol, zowel op persoonlijk niveau als meer in het algemeen.

Tyler laat ook zien dat iemand die politie en justitie als legitiem beschouwt, überhaupt minder snel met justitie in aanraking zal komen en andersom.

3.5 Legitimiteit in migratieperspectief

In alle bovenstaande paragrafen wordt (procedurele) legitimiteit beschreven vanuit de relatie tussen overheid en burger. Specifiek voor de migratiewereld is echter dat het juist mensen betreft die in Nederland geen burgerrechten hebben en dus bijvoorbeeld geen stemrecht hebben, waardoor ze geen inspraak hebben in de totstandkoming van regels en wetten. Indirect is hier soms wel sprake van, als asielzoekers uit landen komen die lid zijn van internationale verdragen op het gebied van vluchtelingenbescherming, maar dit geldt zeker niet voor alle asielzoekers die zich in Nederland melden. Daarnaast zijn er zogenoemde 'staatlozen'³⁷ die dus per definitie geen enkele inspraak hebben in de totstandkoming van regels. Uit onderzoek (Paternoster et al., 1997; Tyler, 2006a) is bekend dat procedurele legitimiteit belangrijk is omdat mensen zich daarmee volle en gewaardeerde leden van een groep voelen. Tyler en Smith (1997) concluderen vervolgens dat mensen dus meer waarde hechten aan procedurele legitimiteit als de overheid deel uitmaakt van de groep waarmee ze zich identificeren of emotioneel verbonden zijn. In het onderzoek naar illegale immigratie van Mexicanen naar de VS (Ryo, 2013) wordt in dit kader geconcludeerd dat Mexicanen, als gevolg van alle pogingen van Amerika om illegale emigratie tegen te gaan, eerder minder dan meer eerbied hebben gekregen voor de Amerikaanse wet.

Wanneer we deze situatie doortrekken naar het asielsysteem in Nederland, dan zou dit kunnen betekenen dat asielzoekers (in elk geval van landen die niet betrokken zijn bij internationale beschermingswetten) minder snel legitimiteit zullen toekennen aan de Nederlandse migratiewetgeving.

Daarnaast is een wezenlijk onderdeel van de migratiewetgeving van Nederland dat asielzoekers niet dezelfde rechten hebben als burgers van Nederland. Volgens Beetham (1991) hoeft het geen probleem te zijn dat wetgeving ongelijke uitkomsten heeft, mits dit gerechtvaardigd kan worden.

³⁷ Staatloosheid houdt in dat er geen land is die iemand als onderdaan beschouwt. Dit kan bijvoorbeeld het gevolg zijn van veranderde omstandigheden, zoals bij het uiteenvallen van de voormalige Sovjet-Unie of Joegoslavië. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/nederlandse-nationaliteit/staatloosheid>

Dit betekent dat het ook als geaccepteerd kan worden gezien als burgers bepaalde privileges hebben. In Nederland is er echter wel discussie over de uitzonderingen op de wet op basis van nationaliteit (westers/niet-westers).³⁸ Men kan immers ook beargumenteren dat rechten en plichten hetzelfde zouden moeten zijn voor zowel burgers als niet-burgers. De discussie betreft hier dus de verschillen tussen burgerrechten en mensenrechten (Føllesdal et al., 2013).³⁹ Dit is een onderwerp dat op zich proefschriftwaardig is; voor nu wordt volstaan met de realisatie dat het gegeven dat asielzoekers in Nederland niet dezelfde rechten en plichten hebben als burgers van Nederland invloed kan hebben op de mate waarin asielzoekers de Nederlandse wet- en regelgeving als legitiem beschouwen.

3.6 Conclusie

In dit hoofdstuk is op grond van de vier dimensies van legitimiteit (wettelijk, filosofisch/moreel, politiek en sociologisch) een werkdefinitie van ervaren procedurele legitimiteit gemaakt, zodat duidelijk is wat hieronder verstaan en dus gemeten wordt in het kader van dit onderzoek. Daarnaast is onderbouwd waarom verwacht wordt dat naast de mate van ervaren procedurele legitimiteit ook de beoordeling van de institutionele legitimiteit van invloed zal zijn op de gevoelde verplichting om terug te keren en de terugkeerintentie van een afgewezen asielzoeker.

Uit de verschillende besproken onderzoeken en modellen blijkt dat burgers regels voornamelijk naleven vanuit de innerlijke overtuiging dat die regels begrijpelijk zijn en passen bij hun normen en waarden. Straffen of dreiging hiermee hebben veel minder invloed op hun gedrag. Asielzoekers zijn geen burgers van Nederland en zijn daarom niet betrokken geweest bij de totstandkoming van de Nederlandse wetgeving, omdat ze niet (hebben) mogen deelnemen aan het democratisch proces in Nederland. Hierdoor zal

³⁸ Een voorbeeld hiervan is dat mensen die van buiten de Europese Unie, IJsland, Liechtenstein, Noorwegen en Zwitserland komen en voor langere tijd in Nederland komen wonen, verplicht zijn om een inburgeringsexamen te doen. Mensen die dit vanuit westerse landen willen doen, zijn dit niet verplicht.

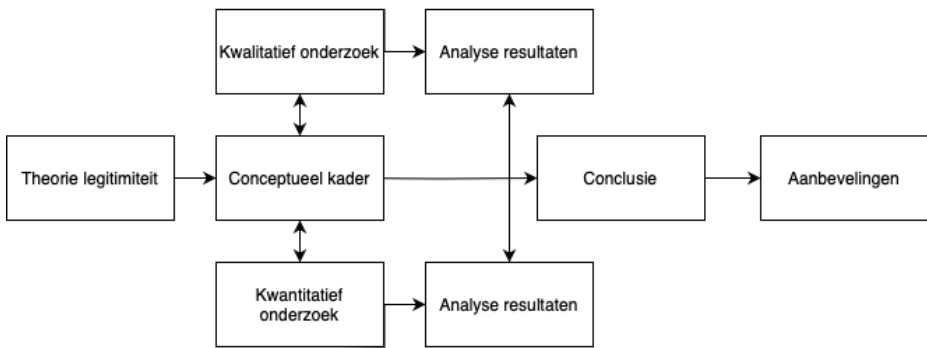
³⁹ Burgerrechten worden bepaald door de overheid van een land, mensenrechten zijn internationaal afgesproken. Deze rechten blijken soms te botsen, als landen de mensenrechten niet respecteren of er verschillend (lees: in hun voordeel) uitvoering aan geven. Zo lijken landen op het gebied van arbeidsmigratie geneigd te zijn meer hoogopgeleide dan laagopgeleide migranten toe te laten (Ruhs, 2013).

voor hen, nog meer dan voor Nederlandse burgers, hun individuele ervaring met de procedure bepalend zijn voor het al dan niet ervaren van de juistheid en rechtvaardigheid van het asielsysteem en diens actoren.

Hoofdstuk 4

Onderzoeksopzet en conceptueel model

Na de theoretische beschrijving van het concept legitimiteit en de relatie met naleving van de wet in hoofdstuk 3 wordt in dit hoofdstuk weergegeven hoe en op basis waarvan het onderhavige onderzoek is opgezet. Het onderzoeksmodel is weergegeven in figuur 4.1.

Figuur 4.1 Schematische weergave van de onderzoeksopzet

Het kwalitatieve onderzoek is vormgegeven middels 37 semigestructureerde interviews met asielzoekers, 11 semigestructureerde interviews met regiovoerders van de DTenV, 11 semigestructureerde interviews met derden (advocatuur, ngo's en de IOM) en een documentanalyse van 108 communicatie-uitingen van IND, COA en DTenV.

Het kwantitatieve onderzoek betreft een online enquête uitgezet bij alle COA-locaties.

In paragraaf 4.1 zal het onderliggende conceptueel model worden getoond. Vervolgens wordt in paragraaf 4.2 een beschrijving gegeven van uitkomsten uit eerder onderzoek, waarmee de opzet van het conceptueel model wordt onderbouwd. Deze twee paragrafen zullen deels overlappen met hoofdstuk 3, maar deze herhaling is noodzakelijk om de relaties te verduidelijken. In

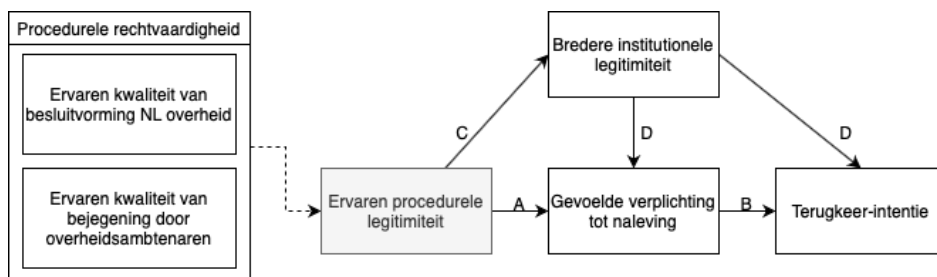
paragraaf 4.3 worden andere factoren benoemd die mogelijk van invloed zijn op de onderzochte relatie.

Het hoofdstuk wordt afgesloten met een korte conclusie in paragraaf 4.4.

4.1 Het conceptueel model

Om een onderzoek te kunnen doen is een weergave van de te verwachten relaties behulpzaam. Hieronder staat hiervan een schematische weergave. Het model representeert het verwachte antwoord op de vraagstelling van dit onderzoek, namelijk dat de mate van ervaren procedurele legitimiteit invloed heeft op de mate waarin een afgewezen asielzoeker zich verplicht voelt om Nederland te verlaten en ook de intentie heeft om terug te keren naar het land van herkomst. Op dit terrein is nog niet veel onderzoek gedaan, en in die zin mag dit onderzoek als explorierend beschouwd worden.

Deze paragraaf geeft alleen het model en de te verwachte relaties weer; de onderbouwing van het model volgt in paragraaf 4.2.

Figuur 4.2 Conceptueel model

Bovenstaand model geeft weer hoe de ervaren procedurele legitimiteit van invloed kan zijn op de gevoelde verplichting om terug te keren en de terugkeerintentie als een asielaanvraag wordt afgewezen (lijn A en B). De veronderstelling is dat de relatie tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de terugkeerintentie niet rechtstreeks verloopt, maar dat procedurele legitimiteit in eerste instantie leidt tot de gevoelde verplichting om te voldoen aan de gevolgen van het beleid (de terugkeerattitude), in dit geval een negatief besluit (lijn A; bedoeld wordt de gevoelde verplichting om, na

afwijzing, Nederland te verlaten) en daarna pas tot een terugkeerintentie (lijn B).

Het onderscheid tussen terugkeerattitude en terugkeerintentie is gemaakt omdat terugkeer een zwaar onderwerp is voor asielzoekers en deze keuze voor hen grote gevolgen heeft. Asielzoekers komen immers niet naar Nederland om weer terug te keren; zij hebben de verwachting dat ze hun leven in Nederland kunnen voortzetten. Tot het besluit komen om terug te keren is daarom vergelijkbaar met een *life event*.⁴⁰ De verwachting is dus dat de ervaren procedurele legitimiteit zeer waarschijnlijk niet meteen tot gedragingen zal leiden, maar wel tot een gevoelde verplichting om terug te keren. Deze gevoelde verplichting leidt vervolgens tot een terugkeerintentie.

De ervaren procedurele legitimiteit leidt daarnaast naar verwachting tot bredere institutionele legitimiteit ('de mate waarin de overheid het recht wordt toegekend om migratie te reguleren'; zie hoofdstuk 3, paragraaf 3.2.7). Lijn C representeert deze samenhang. Bredere institutionele legitimiteit in zichzelf is waarschijnlijk van invloed, al dan niet mediërend, op de gevoelde verplichting tot terugkeer en op de terugkeerintentie (lijn D).

De kwaliteit van de besluitvorming en de kwaliteit van de bejegening (gezamenlijk aangeduid als 'procedurele rechtvaardigheid') zijn indicatoren voor de ervaren procedurele legitimiteit. Vanuit deze hoedanigheid zijn ze wel opgenomen in het conceptueel model, maar zijn ze met een stippellijn aangegeven. Het model is grotendeels gebaseerd op het model van Tyler (2003) dat werd beschreven in paragraaf 3.3.2, figuur 3.1. In dit model is *motive-based trust* opgenomen als aparte indicator voor procedurele legitimiteit. In dit model is ervoor gekozen om dit niet te doen, en ervan uit te gaan dat het vertrouwen in de integriteit van overheidsfunctionarissen al verdisconteerd is in de ervaren kwaliteit van de besluitvorming en van de behandeling.

In de volgende paragrafen wordt nader ingegaan op de kern van het onderzoek en de relatie tussen de ervaren (proces)legitimiteit en terugkeer, en wordt waar mogelijk verwezen naar bovenstaand conceptueel model.

⁴⁰ Life events zijn emotionele gebeurtenissen in het leven die gevoelens van geluk positief of negatief beïnvloeden. Voorbeelden zijn het overlijden van een nabij familielid of vriend(in), trouwen of een kind krijgen.

4.2 De relatie tussen ervaren legitimiteit en terugkeer

Zoals in hoofdstuk 3 werd verwoord, is veel onderzoek gedaan naar de manier waarop de ervaren legitimiteit invloed kan hebben op de naleving van wetgeving. Zowel in de criminologie als in de bestuurskunde heeft dit onderwerp ruime aandacht genoten. Op migratiegebied is echter nog weinig bekend over de precieze aard van deze relatie, omdat er slechts enkele onderzoeken aan zijn gewijd.

In deze paragraaf wordt eerst kort gekeken naar de relatie tussen legitimiteit en naleving van de wet in zijn algemeenheid. Vervolgens wordt ingezoomd op de relatie tussen de ervaren legitimiteit en terugkeer vanuit een migratieperspectief. Tevens worden de factoren bepaald die in de operationalisering een rol spelen. Vervolgens worden resultaten uit relevant onderzoek uit de criminologie, rechtssociologie, rechtspsychologie en bestuurskunde hiermee vergeleken, en worden hieruit factoren gedestilleerd die tevens van toepassing kunnen zijn in de migratiewereld.

4.2.1 Eerder onderzoek naar ervaren legitimiteit

Legitimiteit wordt vaak beschreven als het recht om te heersen en de erkenning daarvan door de mensen over wie geheerst wordt (Sternberger, 1968; Tyler, 2006c; Beetham, 1991; Bottoms & Tankebe, 2012; Coicaud, 2002). Omdat deze definitie voor het onderhavige onderzoek te breed geformuleerd is en onvoldoende gerelateerd is aan het specifieke domein, is dit in hoofdstuk 3 teruggebracht tot de volgende werkdefinitie:

De ervaren procedurele legitimiteit behelst de wijze waarop asielzoekers de uitvoering van wetten en regels van het asielsysteem en de beslissingen die in dat systeem worden genomen beleven, en komt tot uitdrukking in een ervaren verplichting om deze besluiten te accepteren en ze na te leven.

De oplettende lezer vraagt zich wellicht af waarom in de werkdefinitie gesproken wordt over 'ervaren' legitimiteit. De reden hiervoor is dat er getwist kan worden over de vraag of legitimiteit een objectief of een subjectief begrip is. Aangezien in de werkdefinitie gekozen is voor een vorm waarin subjectieve beleving en beoordeling aan de orde zijn, is ervoor gekozen om over 'ervaren legitimiteit' te spreken. Een beleving

kan zowel objectieve als subjectieve grondslagen hebben. Een voorbeeld van een objectieve grondslag is de duur van de procedure, een voorbeeld van een subjectieve grondslag is of de persoon in kwestie zich respectvol aangesproken voelt. In dit onderzoek komen beide grondslagen aan bod. Het uiteindelijke doel blijft echter de ervaren procedurele legitimiteit, oftewel de subjectieve beleving van de asielzoeker.

4.2.2 Eerder onderzoek naar de relatie tussen legitimiteit en naleving van de wet

Uit veel onderzoeken blijkt dat legitimiteit een significante invloed heeft op de mate waarin burgers zich aan de wet houden (o.a. Paternoster et al., 1997; Smith, 1992; Tyler, 2006b). Deze relatie tussen legitimiteit en naleving is in het conceptueel model weergegeven met de lijnen A en B.

Als een van de belangrijkste factoren hierin wordt de ervaren rechtvaardigheid van procedures genoemd, ook wel bekend als het procedurele rechtvaardigheidsmodel (Tyler, 2003). Het procedurele rechtvaardigheidsmodel sluit nauw aan op de gebruikte werkdefinitie van legitimiteit in dit onderzoek. Het conceptueel model in paragraaf 4.1 is daarom gebaseerd op deze theorie, en kan als een praktische toepassing hiervan worden gezien.

Procedurele rechtvaardigheid bevat zowel de acceptatie van het besluit als een beoordeling van de besluitnemer (Tyler et al., 1997; Tyler & Smith, 1997). De ervaren procedurele rechtvaardigheid betreft met name hoe iemand zich behandeld voelt.

Dit betekent niet dat de distributieve rechtvaardigheid (de eerlijkheid van de *inhoud* van het besluit) helemaal niet relevant is; dit speelt zeker een rol in de beoordeling van burgers van wettelijke autoriteiten. Dit onderzoek richt zich echter op de procedurele rechtvaardigheid, oftewel de beoordeling van de manier waarop het besluit tot stand komt. Daarbij gaat het deels ook om de vraag of burgers zich met waardigheid en respect behandeld voelen (o.a. Tyler, 1988; Hicks & Lawrence, 2004; Sunshine & Tyler, 2003).

Er is tevens onderzoek (Terpstra, 2022) waarin geen relatie wordt gevonden tussen bejegening en besluitvorming en de ervaren procedurele legitimiteit door burgers. Dit betreft specifiek de relatie tussen burgers en de politie. Het ontbreken van een relatie wordt hier geduid als een waarschijnlijk gevolg van

relatief hoge waarderingen van de ervaren procedurele rechtvaardigheid door burgers. Terpstra veronderstelt dat er vanaf een bepaald niveau van ervaren procedurele rechtvaardigheid geen toegevoegde waarde meer is en andere factoren relatief belangrijker worden. Het geheel ontbreken van een verband wordt dus, ondanks het uitblijven van resultaat in Terpstra's studie, toch niet aannemelijk geacht.

Veel empirische studies meten de ervaren legitimiteit in termen van de vraag of de overheid het recht heeft om te acteren of te besturen op een bepaald gebied (Levi & Sacks, 2009; Levi et al., 2009); dit betreft institutionele legitimiteit.

Jackson et al. (2012) verbreedden het model van Tyler en voegden aspecten toe aan de legitimering van het gebruik van geweld. In een studie uit 2009 over criminaliteit en percepties van het beleid bleek dat respondenten de autoriteit van de politie aanvaardden wanneer het gebruik van macht paste bij hun morele waarden. Daardoor ontstond een verhoogd gevoel van institutionele legitimiteit, dat het effect van de gevoelde verplichting tot naleving modereerde. Institutionele legitimiteit kwam daarbij voort uit de mate waarin de uitgevoerde macht overeenkwam met de verwachtingen van burgers. Van hieruit redenerend zou er zowel een verband kunnen zijn tussen procedurele legitimiteit en institutionele legitimiteit als tussen institutionele legitimiteit en de gevoelde verplichting tot naleving dan wel de terugkeerintentie. Deze verbanden zijn in het conceptueel model aangegeven met de lijnen D.

Meerdere veldstudies laten zien dat mensen besluiten eerder accepteren als deze op een eerlijke (faire) wijze worden genomen (MacCoun et al., 1988; Kitzmann & Emery, 1993; Lind et al., 1993, 2000; Poythress, 1994; Wissler, 1995). 'Eerlijkheid' is een term die vaak terugkomt bij de beoordeling van het proces, maar wanneer wordt een procedure nu als eerlijk gezien? Er is een aantal kernelementen terug te vinden in de verschillende studies die hiernaar zijn verricht (Tyler & Huo, 2002); Naast eerlijkheid zijn ook openheid en uitleg nodig om de kwaliteit van het besluitvormingsproces te kunnen aantonen. Daarnaast is een waardige en respectvolle persoonlijke behandeling belangrijk, en ook de mate waarin iemands rechten erkend worden speelt een rol (Tyler, 2003). Een en ander leidt ertoe dat burgers vertrouwen hebben in de onderliggende motieven van waaruit justitie hen behandelt, en het leidt er tevens toe dat in de operationalisering van dit

onderzoek in paragraaf 4.4 aspecten zoals openheid, uitleg, neutraliteit/onpartijdigheid (kwaliteit van de besluitvorming), waardigheid en respect (kwaliteit van de bejegening) aandacht krijgen.

Tyler (2000) vond dat minderheidsgroepen meer geneigd zijn om besluiten te accepteren en tevreden te zijn met de autoriteiten, én dat er geen sprake is van een etnisch effect. Dit kan suggereren dat wanneer etnische groepen een besluit minder snel accepteren, dit niet zozeer te maken heeft met de culturele achtergrond als wel met het gevoel oneerlijk behandeld te worden. In dit geval zou procedurele rechtvaardigheid dus ook een belangrijke factor zijn in langetermijnnaleving. In elk geval is er ook vanuit dit onderzoek reden om de lijnen A en B in het conceptueel model te kunnen veronderstellen.

Jackson et al. (2012) breidden het procedurele rechtvaardigheidsmodel van Tyler verder uit door aan te tonen dat legitimiteit niet alleen gebaseerd is op de erkenning van macht, maar ook op de rechtvaardiging van macht. Als voorbeeld wordt gegeven dat burgers de politie niet alleen accepteren omdat ze het gevoel hebben te moeten gehoorzamen, maar ook wanneer ze geloven dat de politie zich gedraagt naar een door burgers gezamenlijk gedragen moreel doel. Zij benoemen vier factoren die tot naleving van de wet leiden: 1. instrumentele naleving, 2. de gevoelde verplichting om de politie te gehoorzamen, 3. morele verbinding met de politie en 4. het persoonlijke morele oordeel. De legitimiteit van de wet wordt bepaald door de factoren 2 en 3 samen.

De oplettende lezer zal het opgevallen zijn dat het conceptueel model in deze paragraaf grotendeels onderbouwd wordt door resultaten van onderzoek naar legitimiteitstoewijzing door burgers. De onderzochte populatie in dit onderzoek betreft echter asielzoekers, oftewel mensen die (nog) geen status hebben in Nederland en dus nog geen 'burgers' zijn, in de zin van lid van de bevolking van een staat met bepaalde wettelijke rechten en plichten (zie ook hoofdstuk 3, paragraaf 3.5). Wat bekend is aan onderzoek op dit gebied wordt weergegeven in de volgende paragraaf, en het onderwerp komt tevens terug in de conclusie en discussie.

4.2.3 Eerder onderzoek naar legitimiteit en naleving van migratiewetgeving

Er zijn relatief weinig empirische gegevens beschikbaar over de ervaren legitimiteit binnen de Nederlandse justitiewereld (Weyers & Hertogh, 2007), en in de beschikbare gegevens zijn bepaalde justitieonderdelen

oververtegenwoordigd (zoals politie en rechtbanken) en zijn andere ondervertegenwoordigd (zoals IND, OM en DTenV). Er is al helemaal weinig onderzoek gedaan naar de relatie tussen de ervaren legitimiteit en naleving van de wet binnen de migratiewereld. De meest prominente namen in onderzoek binnen de migratiewereld zijn Emily Ryo en Arjen Leerkes. Ryo heeft onderzoek gedaan onder Mexicanen die de grens met de Verenigde Staten willen oversteken en de factoren die een rol spelen in deze beslissing. Haar conclusie is dat onderliggende waarden en normen een belangrijke rol spelen in de beslissing om illegaal te migreren. Hieruit blijkt dat ook binnen de migratiewereld normatieve elementen een belangrijke rol spelen. De normen en waarden die Ryo beschrijft, betreffen morele ideeën over het schenden van de Amerikaanse grondwet, de visie op de legitimiteit van de Amerikaanse overheid en normen over het passeren van een grens. Deze ideeën spelen dus een significante rol in het besluit om te migreren. Ook dit onderzoek steunt het bestaan van een relatie tussen ervaren legitimiteit en (een intentie tot) terugkeer (lijn B in het conceptueel model).

Uit het onderzoek van Ryo (2015) blijkt eveneens dat er een groot verschil is tussen hoe illegale migranten door de maatschappij worden gezien – veelal als crimineel en wetteloos – en hoe zij zichzelf zien. Hun besluit om de grens illegaal over te steken is gebaseerd op hun eigen normatieve standpunten, de economische situatie waarin ze verkeren en het, in hun ogen, ontbreken van legitimiteit van de Amerikaanse migratiewetgeving, in die zin dat ze het niet juist vinden dat er amper of geen sprake is van toelating.

Dat het moeilijk is om illegale migratie tegen te gaan door afschrikking, blijkt uit veel onderzoek naar wettelijke naleving (Paternoster, 2010). Tyler (2009), die een review heeft gemaakt van empirische studies naar het effect van afschrikking, concludeert dat de relatie tussen criminaliteit en variabelen die leiden tot afschrikking bescheiden tot verwaarloosbaar is. Naleving van wetten is veeleer gebaseerd op de morele waarden van individuen en hun percepties van de legitimiteit van de wettelijke autoriteit (Tyler, 2009). Deze conclusie wordt ondersteund door ander onderzoek. Onder anderen Fitzgerald et al. (2007) vonden binnen hun studie naar het afschrikkingseffect van het Amerikaanse grensbeleid dat dit effect verwaarloosbaar is ten opzichte van motiverende factoren zoals werkgelegenheid en familiebanden. Recent onderzoek van Ryo (2021) toont aan dat afschrikking geen effect heeft op migratie-intenties. Het blijkt dat een verhoogd bewustzijn van het afschrikkingbeleid wel een negatief effect heeft op de beoordeling door de

migrant van zowel de procedurele als de distributieve rechtvaardigheid van de – in Ryo's onderzoek Amerikaanse – overheid.

Voor zover er al onderzoek is gedaan naar de rol van legitimiteit in migratiebeslissingen gaat dit onderzoek, zoals bij Ryo (2013), meestal over de beslissing van een migrant om te gaan migreren uit zijn thuisland. Ten aanzien van terugkeer tijdens ongeoorloofde migratie is er nog amper onderzoek gedaan naar de rol van legitimiteit in de naleving van het negatieve verblijfs-/asielbesluit, dan wel het besluit om Nederland te verlaten en al dan niet terug te keren naar het land van herkomst. Aanwijzingen dat legitimiteit ook in dit opzicht een rol speelt, komen uit onderzoek van Leerkes et al. (2014) en vormen nadere onderbouwing voor de lijnen A en B in het conceptueel model. Zijn onderzoek naar illegale vreemdelingen in detentie laat zien dat ook in dit domein niet alleen economische modellen een rol spelen, maar tevens normatieve modellen voor naleving van toepassing lijken te zijn, wanneer het de terugkeer naar het land van herkomst betreft. De belangrijkste voorspellers van een verhoogde bereidheid om vanuit detentie terug te keren naar het land van herkomst blijken de mate waarin de overheid als eerlijk⁴¹ wordt ervaren en de mate van tevredenheid over de beschikbaarheid van re-integratieondersteuning bij vertrek. De beoordeling van procedurele aspecten tijdens vreemdelingendetentie lijkt geen direct effect te hebben op veranderingen in migratievoorkeur, maar asielzoekers die relatief positief zijn over de rechten en regels binnen detentie zijn ook relatief positief en beter geïnformeerd over de mogelijkheden tot terugkeerondersteuning. Dit suggereert dat de manier waarop de procedurele aspecten tijdens detentie worden ervaren mogelijk een indirect effect heeft op terugkeervoorkeuren, door een grotere tevredenheid over de terugkeerondersteuning (Leerkes et al., 2014).

Uit vervolgonderzoek van Leerkes (in 2016) naar detentie blijkt dat de vertrekbereidheid afneemt naarmate men minder tevreden is over de detentiecondities of langer in detentie gehouden wordt. In 2017 komt uit zijn onderzoek naar voren dat in een beslissing van een migrant om terug te keren de ervaren legitimiteit van het terugkeerbesluit en de manier waarop dit tot stand is gekomen belangrijke elementen lijken te zijn (lijnen A en B in het conceptueel model).

⁴¹ De term 'eerlijk' is hier een vertaling van het Engelse woord *fair(ness)*. Dit betekent dat het hier geen individuele karaktereigenschap betreft, maar eerlijkheid die betrekking heeft op de overheid (en haar instanties), dus meer in de zin van 'betrouwbaar', 'oprecht' en 'fatsoenlijk'.

Uit onderzoek naar belemmerende en stimulerende factoren voor zelfstandige terugkeer (Klaver et al., 2015) blijkt dat tevredenheid met rechtsgang en bejegening (i.c. het voeren van een gesprek met de DTenV) een belangrijke voorspeller is van de terugkeerintentie. Volgens Sow (2011) is een terugkeergesprek noodzakelijk om iemand het gevoel te geven dat zijn zaak eerlijk behandeld wordt en dat rekening wordt gehouden met zijn gevoelens en de situatie in het land van herkomst. Al deze aspecten krijgen (vanuit de kwaliteit van de besluitvorming en de bejegening in het conceptueel model) in hoofdstuk 5 een plek in de operationalisering.

Uit een studie (Leerkes et al., 2014) waarin onderzocht werd in welke mate afgewezen asielzoekers gebruikmaken van terugkeerondersteuning (AVR⁴²) bleek dat de manier waarop procedurele aspecten werden ervaren medebepalend waren voor de mate waarin gebruikgemaakt werd van terugkeerondersteuning. Er werd een curvilineaire relatie gevonden tussen de duur van de asielprocedure en de veranderingen in deelname aan AVR. Asielzoekers die snel werden afgewezen (binnen een paar dagen of een paar weken) en asielzoekers die pas na lange tijd (>9 maanden) werden afgewezen namen minder deel aan AVR, terwijl de groep met een afwijzingstijd tussen die perioden relatief vaker deelnam. De eerstgenoemde twee groepen gingen vaak in beroep. Dit zou suggereren dat een zeer korte of juist een zeer lange procedure tot minder ervaren legitimiteit leidt bij asielzoekers en hun advocaten (in het eerste geval wellicht doordat de korte duur wordt geassocieerd met onzorgvuldigheid, en in het tweede geval wellicht doordat de zeer lange duur wordt gezien als bewijs dat de asielzoeker in kwestie niet serieus wordt genomen). Deze aanwijzing wordt meegenomen in de operationalisering van de ervaren kwaliteit van de besluitvorming in hoofdstuk 5.

4.2.4 Van terugkeerintentie tot daadwerkelijke terugkeer

Over de vraag of vreemdelingen die de intentie hebben om terug te keren ook altijd daadwerkelijk kunnen terugkeren, zijn de meningen vaak verdeeld. Voor vreemdelingen die willen terugkeren naar hun land maar dit

⁴² AVR is de afkorting voor assisted voluntary return; dit houdt in dat de afgewezen asielzoeker wordt ondersteund bij het terugkeren naar het land van herkomst, door een ngo of door de Dienst Terugkeer en Vertrek, door middel van bijvoorbeeld het aanbieden van scholing, het meegeven van apparatuur voor het opzetten van een bedrijf of een ngo-vestiging in het land van herkomst die bijvoorbeeld voor een aantal maanden een kantoor of woonruimte huurt. Er kan ook cash geld worden meegegeven om een periode in de eerste levensbehoeften te kunnen voorzien.

niet kunnen, is speciaal beleid ontwikkeld (zie ook hoofdstuk 2), namelijk het 'buitenschuldbeleid'. Dit beleid houdt in dat iemand die illegaal in Nederland is en er alles aan heeft gedaan om terug te keren naar zijn land van herkomst maar dit niet voor elkaar krijgt omdat het land van herkomst geen reisdocumenten wil afgeven, een tijdelijke verblijfsvergunning krijgt. Afgezien van de morele oordelen over dit beleid is er veel discussie over de uitvoering ervan (ACVZ, 2013). Illegale vreemdelingen geven vaak aan te willen terugkeren maar dit niet te kunnen, in de hoop dat zij een buitenschuldverklaring en dus een (tijdelijke) verblijfsvergunning zullen krijgen. Ngo's vinden dat betreffende vreemdelingen alles gedaan hebben wat mogelijk is. In praktijk worden buitenschuldverklaringen echter amper toegekend, omdat overheidsambtenaren aangeven dat de vreemdeling in kwestie niet aan de voorwaarden voldoet. De ervaring van overheidsambtenaren op het gebied van terugkeer is dat 99 % van alle illegale vreemdelingen die naar hun land van herkomst willen terugkeren ook terug kunnen keren (Leerkes et al., 2022). In de literatuur over migratie is niet veel te vinden over dit onderwerp. Als er al over geschreven is, betreft het bijvoorbeeld kritiek op het uitgangspunt van de overheid dat mensen bij een volk en een cultuur horen en geworteld zijn in een grondgebied, en dat het daarom het beste is dat zij zo snel mogelijk daar naartoe terugkeren (Geuijen, 1995). Geuijen betoogt dat het overheidsbeleid onvoldoende rekening houdt met veranderende culturen en globalisering, en dat het beleid naast veiligheid ook waardigheid en zelfstandigheid als centrale begrippen moet hanteren. Zonder dieper in te gaan op het betoog blijkt hieruit dat 'kunnen' terugkeren vaak niet alleen als een objectief gegeven wordt gezien, maar ook geframed wordt als moreel oordeel over wat van iemand verwacht mag worden.

Waar over het begrip 'willen' brede consensus lijkt te bestaan, daar is dit bij het begrip 'kunnen' dus niet het geval. WODC-onderzoek (Leerkes & Molleman, 2011) heeft aangetoond dat uitgeprocedeerde asielzoekers vaak niet zelfstandig terugkeren omdat zij de situatie in het land van herkomst als onveilig beschouwen, en dat die angst legitiem kan zijn als er sprake is van onveilige levensomstandigheden door kans op vervolging. Zoals eerder gesteld is een van de problemen bij de conclusies van dit onderzoek dat niet valt na te gaan of de respondenten veiligheid anders beoordelen dan de IND, of dat zij liegen over hun land van herkomst omdat ze hierdoor meer kans kunnen maken op een verblijfsvergunning. Daarnaast kan het zijn dat de asielzoeker de algehele veiligheid in het land van herkomst als uitgangspunt

neemt en de IND de individuele veiligheid, of dat de asielzoeker niet goed op de hoogte is van de veiligheidssituatie in het land van herkomst.

4.2.5 Naleving in internationaal perspectief

In feite weten we veel over het al dan niet naleven van wetten en het beoordelen van legitimiteit in het eigen land, maar weten we maar weinig over hoe mensen betekenis geven aan en reageren op wetten van buitenlandse overheden (bijv. Ryo, 2013), vooral wanneer dit soort wetten in het bijzonder hen treft, zoals bij migratiewetten het geval is. Wanneer we kijken naar naleving van wetgeving in het eigen land, heeft de aanwezigheid van de wet en/of de handhavers daarvan vaak zowel positieve als negatieve kanten voor burgers (Coleman, 1990). Zo heeft een burger er voordeel en dus belang bij dat bijvoorbeeld de verkeersveiligheid wordt gehandhaafd, zodat hij veilig over straat kan, maar tegelijkertijd betekent het dat ook hijzelf onderhevig is aan de wet en een boete kan krijgen als hij de wet overtreedt. Bij migratiewetten ligt dit anders (Leerkes et al., 2014). Daar zijn min of meer twee groepen, waarbij de ene (burgers van het land in kwestie) profiteert van de wet en de andere (migranten die in het land willen komen wonen) eraan onderhevig is. Als gevolg hiervan heeft de mate waarin een besluit op basis van migratiewetten (on)wenselijk is voor een vreemdeling een andere, zwaardere lading dan een besluit op basis van bijvoorbeeld verkeerswetten voor de gemiddelde burger (Leerkes et al., 2014).

Dit maakt dat waar onder wetenschappers een brede consensus heerst over de grotere invloed van 'procedurele legitimiteit' versus 'uitkomstlegitimiteit' binnen naleving van wetgeving in zijn algemeenheid, dit op het gebied van migratiewetten wellicht in een andere verhouding aanwezig is. Dit toont des te meer het belang van het onderhavige onderzoek aan.

4.3 Overige factoren

Dit onderzoek gaat in de kern over de vraag of de ervaren procedurele legitimiteit invloed heeft op de mate waarin een asielzoeker wiens asielaanvraag is afgewezen zich verplicht voelt om Nederland te verlaten en ook de intentie heeft om dat te doen. Het is echter aannemelijk dat er meer factoren van invloed zijn op de gevoelde verplichting en de terugkeerintentie dan legitimiteit alleen. In deze paragraaf wordt weergegeven welke andere factoren dit zouden kunnen zijn.

4.3.1 Overige factoren van invloed op de gevoelde verplichting om terug te keren en de terugkeerintentie

Hieronder wordt in willekeurige volgorde een aantal factoren genoemd die, naast de ervaren procedurele legitimiteit, van invloed zouden kunnen zijn op de gevoelde verplichting om terug te keren en op de terugkeerintentie. Ze zijn als controlevariabelen gemeten, deels door codering tijdens de interviews en deels door middel van vragen in de enquête, maar ze zijn buiten het onderhavige onderzoek gehouden vanwege de focus op procedurele legitimiteit (en in mindere mate institutionele legitimiteit).

- Distributieve rechtvaardigheid (de beoordeling van de inhoud van een regel die aan het asielbesluit ten grondslag ligt). Tyler (2003) en Tyler en Huo (2002) benoemen in dit kader 'Fairness (own perception)' en 'Fairness (third parties)'.
- De ervaren legitimiteit door derden. Een mens wordt beïnvloed door zijn omgeving, en zo worden ook asielzoekers beïnvloed door hun sociale relaties (Tyler & Huo, 2002).
- De sociale binding met het gastland. Veel onderzoekers veronderstellen een negatieve relatie tussen de binding met het land van bestemming en terugkeer naar het land van herkomst (Leerkes et al., 2010). Zo is er onderzoek waaruit blijkt dat de kans op terugkeer bij arbeidsmigranten die niet uitgaan van tijdelijk verblijf inderdaad afneemt naarmate de migrant langer in het land van bestemming heeft gewoond en gewerkt en er een (gezins)relatie heeft (Constant & Massey, 2002; Jensen & Pedersen, 2007). Van Wijk (2008) stelt dat illegalen die via de IOM terugkeren vaak een gebrekkig sociaal netwerk hebben.
- Toekomstperspectief. Uit onderzoek van Leerkes et al. (2010) blijkt dat politieke, sociale en economische omstandigheden, veiligheid in het thuisland, toekomstmogelijkheden voor kinderen, sociale binding met het thuisland en sociale normen in het land van herkomst relevant zijn om het toekomstperspectief in het land van herkomst te bepalen.
- Belemmerende emoties. Door een negatieve reactie van familie op het terugkeren na een poging tot succesvol migreren die mislukt is kunnen gevoelens zoals schaamte en schuld ontstaan (Van Wijk, 2008).
- De onaantrekkelijkheid van illegaliteit. Uit onderzoek (Leerkes et al., 2010) blijkt dat de kans op zelfstandige terugkeer toeneemt naarmate de uitgeprocedeerde asielzoeker somberder is over zijn verblijfsmogelijkheden in Nederland.

- ‘Gezondheid’, in de vorm van fysieke en mentale gezondheid. De Gelder (2011), Noll (1999) en Klaver et al. (2015) illustreren binnen hun onderzoeken de invloed van onder andere de gezondheid op de intentie om terug te keren. Deze lijkt op verschillende manieren een positief effect te hebben op de uiteindelijke terugkeerintentie van migranten (Leerkes et al., 2010).

4.3.2 Overige factoren van invloed op de naleving

In 2006 publiceerde het toenmalige Ministerie van Justitie de ‘Tafel van Elf’ (Expertisecentrum Rechtspleging en Rechtshandhaving, 2006). Dit is een opsomming van de factoren die van belang zijn voor de naleving van regels, geschreven door het Expertisecentrum Rechtspleging en Rechtshandhaving. De gedachte achter de ‘Tafel van Elf’ is dat hiermee de sterke en zwakke kanten van handhaving en naleving in kaart kunnen worden gebracht. Ook als hulpmiddel voor wetenschappelijk onderzoek is de ‘Tafel van Elf’ reeds bruikbaar gebleken.

De ‘Tafel van Elf’ is opgedeeld in vijf dimensies voor spontane naleving en zes handhavingdimensies. Laatstgenoemde zijn alle terug te voeren op vormen van het risicomodel en het resultaatmodel van Tyler (2003). Ze betreffen de meldingskans (dat iemand anders een overtreding van jou bij de overheid meldt), de controlekans (de kans dat je gecontroleerd wordt), de detectiekans (de kans dat er iets geconstateerd wordt bij een controle), selectiviteit (de gepercipieerde kans op controle en detectie in het geval van een overtreding door selectie van te controleren personen, gebieden, bedrijven of handelingen), de sanctiekans (de kans dat er een sanctie volgt na een geconstateerde overtreding) en de sanctie-ernst (de hoogte en aard van de sanctie en de bijkomende nadelen van sanctieoplegging).

De dimensies voor spontane naleving van de wet worden hieronder uitgebreider beschreven omdat ze relatief sterk verband lijken te houden met het *procedural justice*-model van Tyler, waarop het conceptueel model van dit onderzoek gebaseerd is. Ze luiden als volgt:

1. De bekendheid met en duidelijkheid van wet- en regelgeving bij de doelgroep. Het betreft hier zowel bekendheid met als duidelijkheid van regels, maar niet in het licht van legitimiteit, zoals in de eerdere paragrafen van dit hoofdstuk geschetst, maar in het licht van het feit dat onbekendheid en complexiteit kunnen leiden tot het (onbewust) niet naleven van regels omdat men niet weet dat ze bestaan of ze niet begrijpt. Toch zou een verband met procedurele legitimiteit aannemelijk zijn.

2. De (im)materiële voor- en nadelen die volgen uit het overtreden of naleven van de regel(s), uitgedrukt in tijd, geld en moeite. Hier wordt onderscheid gemaakt tussen kosten van naleving, kosten van overtreding, baten van naleving en baten van overtreding. Hieruit volgt dat het inderdaad aannemelijk is dat ook instrumentele modellen van naleving een rol spelen in de bepaling van legitimiteit.
3. De mate waarin beleid en regelgeving acceptabel worden gevonden door de doelgroep. Het betreft hier zowel het beleidsdoel als de uitwerking van het beleid. Dit aspect vertoont grote gelijkenissen met het ervaren van legitimiteit. Voorbeelden die worden gegeven omvatten het subjectieve oordeel over nut en noodzaak van een regel of de omvang van toegebrachte schade. Ook de manier waarop de regel wordt uitgevoerd, wordt hier genoemd.
4. De mate van bereidheid van de doelgroep om zich te conformeren aan het gezag van de overheid, oftewel de normgetrouwheid van de doelgroep, zowel ten aanzien van het overheidsgezag als ten aanzien van concurrerend gezag (het gezag van de eigen normen en waarden, die bijvoorbeeld samenhangen met gewoonte of geloof). Hier is een overeenkomst zichtbaar met de morele dimensie van legitimiteit die in hoofdstuk 3 is beschreven. Morele normen en waarden, waarop deze dimensie gebaseerd is, zijn moeilijk te beïnvloeden en vormen mogelijk een van de aspecten die de ervaren legitimiteit bepalen.
5. De door de doelgroep ingeschatte kans op positieve of negatieve sanctivering van hun gedrag door anderen dan de overheid, met als voorbeelden sociale controle en horizontaal toezicht (certificering, beroepscodes en keurmerken).

De elf dimensies van de 'Tafel van Elf' laten zien welke oorzaken en motieven gezamenlijk leiden tot naleving van wetten. De zowel instrumentele als normatieve aspecten vertonen veel overeenkomsten met het gedachtegoed van Tyler en vormen hier aldus een ondersteuning voor. Tegelijkertijd is de 'Tafel van Elf' niet gebaseerd op één enkele theorie of theoretische notie; de opstellers hebben geput uit verschillende theorieën en theoretische noties. Zo zijn ook de theorie van beredeneerd gedrag uit de sociale psychologie, de gelegenheidstheorie en de notie van samenhang van zwaarte, zekerheid en snelheid van sancties ter bepaling van de sanctie-impact terug te vinden in de 'Tafel van Elf'. Er wordt aangegeven dat er samenhang kan zijn op de dimensies, maar dat dit moeilijk te meten is en kan verschillen van wet tot wet.

4.4 Conclusie

In dit hoofdstuk is uiteengezet hoe het onderzoek is opgezet en hoe het onderliggende conceptueel kader tot stand is gekomen. In hoofdstuk 5 vindt een verdieping plaats in het kader van methodologische verantwoording. Vervolgens zullen in de hoofdstukken daarna de resultaten van de documentanalyse, de interviews en de enquête aan de orde komen.

Hoofdstuk 5

Methodologische verantwoording en operationalisering

Na een schets van de opzet van het onderzoek en het onderliggend conceptueel model in hoofdstuk 4 zal op deze plaats de operationalisering en de verantwoording van de methodologie plaatsvinden. Er zijn drie redenen waarom hier een apart hoofdstuk aan wordt gewijd. In de eerste plaats is het in wetenschappelijk onderzoek noodzakelijk om aan te geven hoe het onderzoek is uitgevoerd in het kader van repliceerbaarheid. In de tweede plaats is dit onderzoek multimethodisch vormgegeven, door middel van zowel kwalitatief als kwantitatief onderzoek, en zijn de uitkomsten van de verschillende onderdelen meegenomen in andere onderdelen, waardoor er een complex geheel van methodologie is ontstaan. En in de derde maar zeker niet laatste plaats werkt onderzoekster als directeur bij de Dienst Terugkeer en Vertrek (DTenV) en zijn de respondenten in het onderzoek zowel medewerkers van de DTenV als collega's in de asielketen, en asielzoekers in de caseload van de DTenV. Dit maakt dat de ethische kant van het onderzoek extra aandacht behoeft en dat een uitleg over hoe hiermee omgegaan is op zijn plaats is. In paragraaf 5.1 wordt weergegeven hoe het onderzoek tot stand is gekomen. De paragrafen 5.2 en 5.3 gaan in op de methoden die bij de verschillende (kwantitatieve en kwalitatieve) vormen van onderzoek gebruikt zijn en de operationalisering van de concepten uit het conceptueel kader. Paragraaf 5.4 bevat een ethische verantwoording van de manier waarop het onderzoek is uitgevoerd, en het hoofdstuk eindigt in paragraaf 5.5 met een slotopmerking.

5.1 De opzet van het onderzoek

Voor de opzet van het onderzoek was zoals gezegd gekozen voor een multimethodisch model. Omdat de kern van het onderzoek de ervaren procedurele legitimiteit van asielzoekers betreft, leek het logisch om na een analyse van wat hierover bekend is uit eerder onderzoek bij asielzoekers zelf na te gaan of de gevonden factoren herkend werden en of er andere aspecten een rol speelden. Omdat interviews de mogelijkheid geven om nader te verdiepen op een antwoord door middel van doorvragen, leek dit de meest aangewezen methode om de ervaren procedurele legitimiteit nader te verkennen. Omdat transparantie en eerlijke bejegening belangrijke aspecten van procedurele legitimiteit zijn, is een documentanalyse gebruikt om na te gaan in hoeverre in de overheidscommunicatie aandacht is voor de genoemde aspecten. Een voordeel van die methode is dat gebruik kon worden gemaakt van bestaande documenten. Gekozen werd voor de documenten van IND, COA en DTenV, omdat deze drie organisaties volledig onder het gezag van de Nederlandse overheid vallen en gezamenlijk de belangrijkste overheidstaken uitvoeren in het asielproces. Overwogen is om de documenten niet alleen te laten beoordelen door onderzoekster maar ook met focusgroepen asielzoekers te werken, dit was echter niet haalbaar, door de coronapandemie en de vertraging en problemen die deze opleverde. Verdere verdieping op de ervaren procedurele legitimiteit door de asielzoeker vond vervolgens plaats door het (construeren, testen en) uitzetten van een enquête, waardoor de beleving van het asielproces door de asielzoeker ook statistisch meetbaar werd gemaakt.

Door de keuze om multimethodisch te werk te gaan was het onderzoek omvangrijk, en in de praktijk bleek het voor onderzoekster niet mogelijk om al het veldwerk geheel zelfstandig uit te voeren. Daarnaast was er nog een aantal factoren die maakten dat er veel tijd en hulptroepen nodig waren voor het veldwerk.

In dit licht speelde vooral het feit dat de respondenten van het onderzoek grotendeels asielzoekers waren die onderdeel waren van de caseload van de DTenV, terwijl onderzoekster een van de directeurs van de DTenV was. In overleg met de ethische commissie van de universiteit werd besloten dat onderzoekster zelf geen interviews met asielzoekers zou houden. Ook met geïnterviewde medewerkers van de DTenV (waarvan onderzoekster, als een van de directeurs van de DTenV, in sommige gevallen de bovenliggende

leidinggevende was) en respondenten die bij organisaties (ngo's of de IOM) die een subsidierelatie met de DTenV hadden, moest prudent omgegaan worden. Hierdoor moest extra aandacht uitgaan naar de onafhankelijkheid van het onderzoek en naar de belangen, met name als het ging om de kwetsbaarheid van de onderzoekspopulatie. Hierdoor kon onderzoekster zelf weinig interviews afnemen en is besloten studenten in te schakelen om de overige interviews te houden. Onderzoekster had voor de interviews die door studenten werden gehouden de beschikking over de geanonimiseerde transcripten en deed zelfstandig de analyse en rapportage. Dezelfde werkwijze werd gekozen voor de documentanalyse: studenten verzamelden het materiaal, onderzoekster deed de analyse. Ten aanzien van de enquête werd, op grond van het advies van de ethische commissie, besloten om de enquête uit te zetten onder verantwoordelijkheid van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Onderzoekster kreeg, ook in navolging op het advies van de ethische commissie, niet de beschikking over de ruwe data, maar werd wel veelvuldig in de gelegenheid gesteld om input te leveren en feedback te geven op de implementatie van de enquête en op voorlopige resultaten.

Een tweede probleem dat speelde, was de forse aanscherping van de AVG-wetgeving. Dit leidde tot vertraging door de zeer lijvige documenten die gemaakt moesten worden om toestemming te verkrijgen van de DTenV en de IND voor het gebruik van data en de toegang tot respondenten.

In eerste instantie zegden zowel de DTenV als de IND toe het onderzoek te faciliteren. Na aanscherping van de AVG-wetgeving trok de IND echter haar oorspronkelijke toezegging in, op grond van de AVG-wetgeving. De DTenV deed haar belofte gestand en bood waar nodig brede ondersteuning. Ook het COA toonde zich zeer behulpzaam in het faciliteren van onderzoekster bij het uitvoeren van het kwantitatieve onderzoek; hier speelden geen AVG-issues.

Een derde obstakel was de coronapandemie; die had veel invloed op de uitvoering van het onderzoek. Door de coronamaatregelen konden geen collectieve voorlichtingsbijeenkomsten plaatsvinden, en sommige respondenten of interviewers werden geveld door de ziekte zelf. Daarnaast speelde dit gegeven zoals gezegd mee in de keuze om het documentenonderzoek niet ook middels focusgroepen te onderzoeken, maar te kiezen voor beoordeling door onderzoekster.

Uiteindelijk vond het onderzoek in vier fasen plaats; de interviews, het documentenonderzoek, het face-tot-face *piloten* van de enquête en het online afnemen van de enquête. Voor zowel de interviews als het piloten en online afnemen van de enquête werd per fase apart toestemming gegeven door de ethische commissie van de Erasmus Universiteit. Voor het documentonderzoek was geen aanvraag bij de ethische commissie nodig, omdat dit geen onderzoek naar personen betrof. Het gehele onderzoek (uitvoering, analyse en beschrijving) nam zes jaar in beslag, van 2018 tot en met 2023.

Door de afhankelijkheid van studenten en hun beschikbaarheid op slechts bepaalde perioden in het jaar werd al snel begonnen met het houden van interviews, en daarmee met het verzamelen van kwalitatief onderzoeksmateriaal.

In 2018 hielden de studenten Janna Ehrenberg, Alice Slipper en Tijmen van Well 37 interviews met asielzoekers. In 2020 hielden de studenten Anne van Schothorst, Joëlle den Blaauwen, Lotte Beemster en Rachel Kleijweg negen interviews met ngo's, twee met advocaten en een met de IOM. Onderzoekster interviewde zelf twee medewerkers van ngo's. Met hen werd expliciet van tevoren besproken of dit gewenst was, gezien de financiële relatie tussen de DTenV en de ngo, maar omdat het een grote ngo betrof die niet volledig afhankelijk was van de DTenV voor financiering werd dit niet als probleem gezien. Op verzoek van onderzoekster verzamelden bovengenoemde studenten in dat jaar tevens een grote hoeveelheid documenten die worden gebruikt door de kleine keten (COA, IND en DTenV) tijdens communicatie met asielzoekers.

In 2019 hield masterstudent Michael Sinnige interviews met vijftien regievoerders van de DTenV, van wie elf toestemming gaven om de data te laten analyseren door onderzoekster. Ook konden alle respondenten nagaan hoe ze in de rapportage precies (geanonimiseerd) werden beschreven en of ze de mate van anonimisering afdoende vonden (met name ook met het oog op de mogelijkheid dat onderzoekster en andere collega's de scriptie of het latere artikel zouden lezen).

In 2020 ondersteunde studente Keire Murphy van de Universiteit Maastricht bij het vormgeven van de enquête.

In 2022 hielpen de studenten Anne van Schothorst, Dies Hagen, Annelien Bakker, Mariska Henseler, Stamatis Melissourgos en Leendert-Jan Paans van

de Erasmus Universiteit met het uitzetten van de enquête. Marijn Markus, ICT-medewerker van de DTenV, ondersteunde de technische aspecten van de bouw van de enquête. In 2023 ondersteunde Ana Maria Torres Chedraui bij het aanleveren van de resultaten uit de enquête aan onderzoekster.

Gedurende het gehele onderzoekstraject werden de studenten en junioronderzoek(st)ers, naast begeleiding door onderzoekster, ook inhoudelijk begeleid door ervaren wetenschappers. Tijdens de interviews was dit postdoc-onderzoekster dr. M. van Houte, tijdens de enquête waren dit onderzoekster dr. A. Kanas en prof. dr. A. Leerkes. Zij kregen trainingen en werden begeleid tijdens hun werkzaamheden. De praktische begeleiding bij de uitvoering van het onderzoek werd gedurende de gehele periode vormgegeven door Peter Verlee van de DTenV.

De studenten (en voor een klein deel onderzoekster zelf) hielden alle interviews en verzorgden van elk interview een transcript. Pieter de Ridder MSc verzorgde de verwerking van de transcripten in ATLAS.ti en onderzoekster en Pieter de Ridder deden gezamenlijk het codeerwerk. Joël van Waning ondersteunde bij het overzicht houden op de literatuurlijst. De uiteindelijke analyse werd gedaan door onderzoekster zelf.

Zes van de studenten die het onderzoek mede hebben vormgegeven, hebben hun masterscriptie geschreven. Twee van deze scripties zijn omgewerkt tot peer-reviewed internationale publicaties (Van Houte et al., 2021, Sinnige et al., 2022).

De enquête werd uiteindelijk, nadat in 2021 diverse pilots waren uitgevoerd en op grond hiervan aanpassingen hadden plaatsgevonden, in 2022 uitgezet.

Om de onderzoeksresultaten meetbaar te maken moesten de verschillende begrippen worden geoperationaliseerd. Voor het kwalitatieve onderzoek werden de concepten uit het conceptueel kader geoperationaliseerd aan de hand van wat gevonden was in literatuur over eerder onderzoek (zie paragraaf 5.2.1). Deze operationalisering werd tijdens de uitvoering van het kwalitatieve onderzoek verder verfijnd aan de hand van bevindingen tijdens het coderen en analyseren van de interviews. Deze extra verdieping werd vervolgens gebruikt in de totstandkoming van de enquête in het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek (zie paragraaf 5.3.1).

De ervaren procedurele legitimiteit, de onafhankelijke variabele, is de kern van het conceptueel model. Procedurele legitimiteit wordt door een grote verscheidenheid aan factoren ('antecedenten') beïnvloed (Lind & Tyler, 1988; Tyler, 1988). Welke factor het meest van belang is, hangt daarbij af van de situatie. Tyler (1988) betoogt dat als mensen hulp zoeken bij problemen, het vooral belangrijk is dat de autoriteiten hun best doen om hen te helpen. De situatie van de asielzoeker lijkt hierop van toepassing. Gelijktijdig blijkt dat er onafhankelijk van de situationele verschillen een aantal sleutelindicatoren zijn die in alle studies terugkomen (Tyler, 2003). Ook in de literatuur over vertrouwen komen deze zelfde elementen naar voren (Tyler & Huo, 2002).

In dit hoofdstuk worden alleen de kernbegrippen van het conceptueel model zoals gebruikt in het kwalitatieve onderzoek geoperationaliseerd:

- ervaren procedurele legitimiteit;
- institutionele legitimiteit;
- gevoelde verplichting tot naleving;
- terugkeerintentie.

In de volgende paragrafen wordt nader ingegaan op de methodologie en de verdere operationalisering van het kwalitatieve en kwantitatieve onderzoek.

5.2 Het kwalitatieve onderzoek

Het kwalitatieve deel van het onderzoek betrof explorierend onderzoek en omvatte enerzijds een inhoudsanalyse van 59 semigestructureerde interviews (37 met migranten tijdens hun asielprocedures in Nederland, 11 met regievoerders van de DTenV, 11 met medewerkers van ngo's, één met een medewerker van de IOM en twee met asieladvocaten).

Anderzijds omvatte het een analyse van de documenten die door de voor de asielzoeker belangrijkste overheidspartijen, te weten IND, COA en DTenV, gebruikt worden om hen te informeren en met hen te communiceren.

Doel van het explorierend onderzoek was onderzoeken of de theoretische aspecten van de ervaren procedurele legitimiteit ook naar voren kwamen in de interviews, hoe die beleefd werden, of er nog meer aspecten genoemd werden dan die reeds uit eerder onderzoek naar voren waren gekomen en hoe de aspecten naar voren kwamen in bestaand informatiemateriaal.

5.2.1 Operationalisering kwalitatief onderzoek

Om de interviews te kunnen analyseren moest eerst een codeboek worden gemaakt (zie bijlage I). Hieronder volgt per factor een onderbouwing van de gekozen categorieën.

Ervaren procedurele legitimiteit

De sleutelindicatoren voor procedurele rechtvaardigheid zijn kwaliteit van de besluitvorming en kwaliteit van de bejegening.

Ten aanzien van de kwaliteit van de besluitvorming vormen openheid en uitleg toonaangevende elementen (Tyler, 2003). Deze factoren zijn belangrijk omdat ze laten zien dat het besluitvormingsproces neutraal en objectief wordt uitgevoerd. Op basis hiervan wordt een procedure al of niet als eerlijk ervaren (Tyler & Lind, 1992). In dit onderzoek worden deze elementen samengevat in de categorie 'transparantie' en worden 'openheid', 'uitleg' en 'duidelijkheid' als subcategorieën daarvan gebruikt.

Een tweede indicator is eerlijkheid. Deze factor komt uit vele onderzoeken als kenmerkend element naar voren (Lind et al., 1993, 2000; Wissler, 1995; Poythress, 1994; MacCoun et al., 1988; Kitzmann & Emery, 1993). Tyler and Huo (2002) operationaliseren dit in objectiviteit, neutraliteit en onpartijdigheid, waarbij openheid en uitleg genoemd worden als indicatoren. De mate waarin rechten erkend worden, speelt hierin eveneens een rol (Tyler, 2003).

Op grond van het voorgaande worden in de indicator eerlijkheid de subcategorieën 'consistent', 'mening derde partij', 'objectief' en 'rekening houden met belangen' gekozen.

Een derde indicator die uit onderzoek naar voren komt, is de mate waarin goed onderzoek is uitgevoerd (Costello, 2006). Hiermee wordt bedoeld dat er geen overhaaste besluitvorming moet plaatsvinden en er adequaat gehoord moet worden. Tyler (2003) benoemt in dit verband de mogelijkheid om te communiceren en participatie.

In dit onderzoek wordt daarom zorgvuldigheid als derde indicator gekozen, en wordt deze onderverdeeld in de subcategorieën 'genoeg tijd genomen', 'genoeg tijd gekregen', 'goed naar geluisterd' en 'verhaal kunnen vertellen'.

Ten aanzien van de kwaliteit van de bejegening benoemen Tyler & Huo (2002) een respectvolle en beleefde behandeling. Een belangrijk element hierin is het rekening houden met belangen van de asielzoeker. Klaver et al. (2015) illustreren in hun onderzoek rondom ondersteuning van terugkeer dat luisteren een essentieel onderdeel is binnen deze ondersteuning. Ook faciliteiten bieden is een element van kwaliteit van de bejegening, zoals naar voren komt uit onderzoek van Womersley et al. (2017).

In dit onderzoek wordt ervoor gekozen om de kwaliteit van de bejegening onder te verdelen in de categorie 'respectvolle behandeling' en de categorie 'faciliteiten'. De categorie 'respectvolle behandeling' heeft als subcategorieën 'rekening houden met belangen', 'geen discriminatie' en 'luisteren'. De categorie 'faciliteiten' heeft als subcategorieën 'samenstelling van het azc', 'aantal overplaatsingen', 'medische zorg', 'veiligheid', 'kunnen werken', 'opleiding kunnen volgen' en 'hygiëne'.

Institutionele legitimiteit

Op grond van het onderzoek van Jackson et al. (2012) wordt verwacht dat de ervaren legitimiteit een positief effect heeft op institutionele legitimiteit en dat institutionele legitimiteit een positieve invloed heeft op de gevoelde verplichting om de wet na te leven en op de terugkeerintentie. Institutionele legitimiteit is de mate waarin de overheid gerechtigd wordt geacht om macht uit te oefenen. In dit onderzoek betreft de macht het reguleren van migratiestromen. De operationalisering van dit begrip is daarom vormgegeven in 'recht van de overheid' en 'plicht van de burger'. Dit recht van de overheid wordt over het algemeen erkend, getuige het beginsel van soevereiniteit in het internationale recht. Sommige kleinere, meer activistische groeperingen zijn ervan overtuigd dat de staat dit recht niet heeft. Omdat het hier specifiek migratie betreft en asielzoekers geen burgers van Nederland zijn, is het mogelijk dat zij dit recht van de Nederlandse overheid anders beoordelen.

Gevoelde verplichting tot naleving/terugkeerattitude

De gevoelde verplichting tot naleving uit zich in het geval van migratiewetgeving met name in acceptatie van de afwijzing van de asielaanvraag. Uit onderzoek van Leerkes et al. (2014) komt naar voren dat er mogelijk een relatie is tussen de mate waarin het besluit geaccepteerd wordt en de neiging om terug te keren. Het betreft hier de persoonlijke acceptatie van het (negatieve) besluit door de betreffende asielzoeker. De variabele 'gevoelde verplichting tot naleving' wordt gemeten middels de categorie 'acceptatie'.

Terugkeerintentie

Verondersteld wordt dat de ervaren procedurele legitimiteit via acceptatie van het negatieve besluit invloed heeft op de intentie om terug te keren naar het land van herkomst. In dit geval kan de terugkeer(intentie) als afhankelijke variabele (ook wel effectvariabele) worden geduid. Deze wordt geoperationaliseerd in de categorie 'terugkeerintentie'.

5.2.2 Interviews

De asielzoekers die geïnterviewd werden, namen geheel vrijwillig deel. Ze werden geworven via flyers in de locaties waar ze verbleven en waren afkomstig uit een groot aantal landen met verschillende omstandigheden omtrent migratie, wetgeving en terugkeer. In onderstaande tabel zijn hun algemene kenmerken weergegeven:

Regio	Duur verblijf in Nederland							Geslacht		
	0-6 mnd.	7-12 mnd.	1-3 jaar	3-5 jaar	5-10 jaar	10-15 jaar	15+ jaar	M	V	X
Noord-Afrika	1	2	1					3	1	
Midden- Afrika	5		2	5	2	2	2	11	7	1
Midden- Oosten	2	1	4	3				7	2	
Azië						1		1		
Europa				1			1	2		
Zuid- Amerika							1	1		
Onbekend				1				1		
Totaal	8	3	7	10	2	3	4	26	10	1

Tabel 5.1 kenmerken geïnterviewde asielzoekers

Drie van de 37 respondenten hadden geen asielachtergrond – althans, zo leek te kunnen worden afgeleid uit de antwoorden die zij gaven tijdens het interview. Deze respondenten zaten in vreemdelingenbewaring. Hierin kunnen niet alleen afgewezen asielzoekers terecht komen, maar ook illegale vreemdelingen die geen asiel hebben aangevraagd. Deze interviews zijn toch in de analyse meegenomen, omdat er ook informatie over andere relevante onderwerpen uit kon voortkomen, zoals institutionele rechtvaardigheid en bejegening door Nederlandse instanties.

De interviews met de asielzoekers werden aan de hand van een leidraad (zie bijlage II) gehouden door drie interviewers, die vooraf getraind waren in interviewen, opleiding hierin hadden gehad en werden begeleid door een ervaren onderzoeker (zie ook paragraaf 5.1).

Met betrekking tot de ngo's werd een lijst gemaakt met behulp van de DTenV. De geselecteerde ngo's werden vervolgens via mail of telefonisch benaderd met de vraag om deel te nemen. Dit gold eveneens voor de IOM. Ook werden namen van advocaten verkregen via de DTenV. De regievoerders van de DTenV werden geworven middels een belangstellingsregistratie op het intranet van de DTenV.

5.2.2.1 Methode van analyse

Alle interviews werden verwerkt middels een inhoudsanalyse. Dit is een zeer bekende en vertrouwde manier om kwalitatieve onderzoekseenheden te analyseren. Bryman (2016) geeft aan dat 'een inhoudsanalyse als doel heeft om onderliggende thema's binnen kwalitatieve data te ontdekken' (Bryman, 2016, p. 562). De inductieve relatie tussen theorie en wetenschappelijk onderzoek is de leidraad van een methode als inhoudsanalyse, met een nadruk op de sociaal geconstrueerde aard van sociale eigenschappen (Bryman, 2016).

De analyse van de semigestructureerde interviews, hierna 'de data' genoemd, werd gestart aan de hand van een deductieve lijst met codes. Deze deductieve codes werden aan het begin opgesteld en georganiseerd in een duidelijk schema, om de data gestructureerd te kunnen analyseren aan de hand van de theorieën. Zo kreeg bijvoorbeeld 'ervaren procedurele legitimiteit' (onderverdeeld in 'ervaren kwaliteit van de besluitvorming' en 'ervaren kwaliteit van de bejegening') verschillende subcategorieën ('transparantie', 'eerlijk', 'goed onderzocht' en 'respectvol behandelen'), die allemaal kenmerken waren vanuit de theorieën, maar nog te algemeen waren om specifiek mee te coderen. Om deze reden werd een lijst met indicatoren/eindlabels opgesteld die zeer specifiek de verschillende factoren van de subcategorieën belichtte (zie bijlage I). Dit werden de gehanteerde codes om de data zowel algemeen als specifiek te kunnen coderen. Aan de hand van subcategorieën werd het mogelijk een algemeen beeld te schetsen. Met de specifieke codes kon duidelijk worden weergegeven wat de beïnvloedende factoren waren binnen de subcategorieën; bijvoorbeeld op grond waarvan een migrant zijn proces als transparant ervoer. Tijdens

de data-analyse werden constant nieuwe codes ontwikkeld als er nieuwe relevante data naar voren kwamen die in het aanvankelijke codeerschema ontbraken. Een belangrijke aanpassing was bijvoorbeeld het maken van negatieve en positieve codes, waardoor de resultaten duidelijker konden worden weergegeven. Codes werden alleen toegepast als er duidelijk te begrijpen antwoorden werden gegeven op de vragen, iets wat door beperkt (Engels) taalgebruik soms niet het geval was. Antwoorden gerelateerd aan verschillende codes zoals 'recht van de overheid' en 'kennis bestaan procedure' waren vaak algemeen of bevatten meer nuttige informatie dan alleen een ja of nee. Om deze reden werden deze codes niet verder uitgesplitst in negatief en positief.

De codes ontstonden niet alleen deductief maar ook inductief, en hadden daarmee een meerwaarde ten opzichte van de theorie alleen. Respondenten brachten soms aspecten naar voren die in de theorie niet zoveel aandacht krijgen; zo bleek de beslissingsduur voor hen erg belangrijk.

5.2.2.2 Kwaliteit van de data

Betrouwbaarheid

Tijdens het coderen van de data kwamen zoals gezegd steeds nieuwe codes naar voren die aldus op inductieve wijze tot stand zijn gekomen, een belangrijk kenmerk met betrekking tot de wisselwerking tussen data-analyse en theorie in kwalitatief onderzoek. Zowel open coding als open-axial coding werden gebruikt tijdens dit onderzoek, waardoor nieuwe codes ontstonden door middel van analyse van de bestaande open codes en hun gebreken. (Thornberg & Charmaz, 2014). Naast open coding zorgde template coding voor de mogelijkheid om de theorieën te verenigen met de data, die als gevolg zowel deductieve als inductieve elementen bevatten (Blair, 2015). Het programma dat werd gebruikt om de data te analyseren en de open en axial codes te organiseren was ATLAS.ti. Dit programma staat door een aantal zeer nuttige functies breed bekend als een goed middel om kwalitatief onderzoek te organiseren. Een aantal van de functies die gebruikt werden voor dit onderzoek zijn het maken van codes en codegroepen, en het maken en manipuleren van netwerken gemaakt uit de codes (Kalpokaite & Radivojevic, 2019). Door middel van een continu iteratief proces tussen de twee onderzoeksters die codeerden, werd de betrouwbaarheid van de data versterkt. Een struikelblok van kwalitatief onderzoek is vaak de deels subjectieve keuzes die onderzoeksters maken.

Door meerdere onderzoeksters regelmatig dezelfde data te laten analyseren kunnen de subjectieve elementen van individuele onderzoeksters worden geïdentificeerd en gelimiteerd. Dit houdt in dat meerdere onderzoeksters hetzelfde transcript coderen, deze codes naast elkaar leggen en bespreken waarom ze aan welke tekst welk label hebben vastgemaakt. Door dit te bespreken worden keuzes meer gebaseerd op de gemiddelde mening van de onderzoeksters, waardoor de codering objectiever wordt. In dit onderzoek is dit vele malen voorgekomen tijdens het analyseren van verschillende interviews. Dit heeft niet alleen een positief effect op de betrouwbaarheid van de data, maar ook op de geldigheid van de resultaten (Bryman, 2016).

Constructvaliditeit

Het gebruik van codes voor het analyseren van interviews zorgt daarnaast voor constructvaliditeit. Door zowel deductief als inductief te coderen is het mogelijk om te meten wat er gemeten moet worden: de mate van de (ervaren) procedurele legitimiteit en (het effect op) de terugkeer(intentie).

Generaliseerbaarheid

Hoewel in kwalitatief onderzoek de generaliseerbaarheid minder van belang is dan in kwantitatief onderzoek, is er in dit geval zeker sprake van theoretische generaliseerbaarheid. De data zijn uiteraard uniek, maar de methode en theorieën zijn mogelijk breed inzetbaar. Op basis van dezelfde theorieën en met een vergelijkbare codelijst kan dit onderzoek ook in andere landen worden uitgevoerd. De analyse van de interviews leidt er in elk geval toe dat er meer zicht is op de aspecten die bijdragen aan de ervaren procedurele legitimiteit en de manier waarop deze aspecten bevraagd kunnen worden.

Leesbaarheid

Om de data beter te kunnen visualiseren zijn binnen ATLAS.ti ook codenetwerken opgesteld. De verschillende subcategorieën met hun eindlabels zijn opgesteld in een netwerk waarin het mogelijk is om de verbanden tussen de eindlabels en de categorieën aan te geven aan de hand van *links*. Dit is een handig middel om de grote hoeveelheid citaten toch op een beknopte manier weer te geven, waarbij de verbanden hun oorsprong hebben in de theorie en de resultaten per code worden aangetoond. De links geven voornamelijk de sterkte van het verband tussen de eindlabels en de categorieën aan. Een voorbeeld is de eindlabelcode kwaliteit bejegening (PLbej); respectvol behandelen; rekening houden met belangen. Dit is een onderdeel van de theorie over procedurele legitimiteit, waardoor de link 'is a

property of' werd gekozen. Een ander voorbeeld is de code (Ti) Illegaliteit, die het verband 'associated with' heeft met de subcategorie terugkeerintentie. Voor dit verband werd gekozen omdat er mogelijk een associatie is tussen de meningen van de migrant over een mogelijke terugkeer en zijn ervaren gevoel over illegaliteit als optie. Maar de code is niet duidelijk een theoretisch onderdeel van terugkeerintentie. Hierbij moet wel worden gezegd dat de getallen aangeven hoe vaak een bepaalde code is voorgekomen, ook als deze meermaals in een interview voorkwam. Om die reden is ervoor gekozen om bij de netwerken in hoofdstuk 6 de getallen niet weer te geven.

Bij het verwerken van de citaten in de hoofdstukken waarin de analyses plaatsvinden (hoofdstukken 7, 8 en 9) is ervoor gekozen om de citaten enigszins aan te passen om de leesbaarheid te verhogen. Tussenwerpsels zoals 'eh' en 'ja' zijn er bijvoorbeeld uitgehaald als ze niet functioneel waren voor de begrijpelijkheid. Wanneer ze iets toevoegden voor de emotionele klank van de zin, zijn ze blijven staan. Ook is er soms gekozen om te parafaseren, om het aantal citaten overzichtelijk te houden of om zinnen beter leesbaar te maken.

5.2.3 Documentanalyse

Dit onderdeel van het kwalitatieve onderzoek omvatte een analyse van documentatie die IND, COA en DTenV gebruiken in hun communicatie met de asielzoeker. Doel van de documentanalyse was het beoordeling van de documenten op aspecten van de ervaren procedurele legitimiteit.

De data bevatten zowel schriftelijke als online communicatie. Vanuit de overheidspartijen IND, COA en DTenV werd een lijst aangeleverd van 209 stukken die als 'meest recent' werden bestempeld. Dit betrof zowel externe als interne documenten, waaronder sjablonen voor persoonlijke brieven. Er stond veel bruikbaar materiaal op de lijst, maar niet alle stukken waren vindbaar, en sommige stukken bleken ernstig verouderd. Daarom werd dit bestand aangevuld met informatiemateriaal dat gevonden werd op de websites van COA, DTenV en IND, en op het intranet van de DTenV. In totaal werden uiteindelijk 336 stukken, waaronder ook posters, apps en documentaires aangaande de asielprocedure, opgenomen in een database, die op 5 januari 2021 compleet was.

Vanuit deze database werd aan de hand van de volgende vijf criteria een selectie gemaakt van te analyseren stukken:

1. De informatie is geschreven door een overheidsorgaan en is primair gericht aan asielzoekers.
2. De informatie is gericht aan de aanvrager van het asiel zelf (en bijvoorbeeld niet aan nareizigers⁴³).
3. De informatie betreft de periode en de omstandigheden tijdens en na de asielprocedure.
4. De informatie betreft bejegening en behandeling van asielzoekers door de overheid.
5. De informatie betreft de integriteit van (functionarissen van) de overheid tijdens de procedures.

Documenten die niet aan een de bovengenoemde criteria voldeden, werden uitgesloten. Na deze selectie bleven 108 bronnen over:

Soort materiaal, auteur	Aantal stukken
Persoonsgerichte brieven DTenV	36
Algemene brieven DTenV	13
Persoonsgerichte brieven IND	6
Algemene informatiebronnen IND	33
Algemene informatiebronnen MyCOA	17
Informatie Taskforce/IND	3
Totaal	<u>108</u>

5.2.3.1 Methode van analyse

Net als bij de interviews werd ook hier gebruikgemaakt van inhoudsanalyse (Bryman, 2016) als methodiek. Alle stukken werden gecodeerd volgens een codeboek dat gebaseerd was op het codeboek van de interviews. Het verschil was slechts dat hier alleen de hoofdcodes en subcodes werden gebruikt; de indicatoren werden dus achterwege gelaten. In het codeboek kwamen 935 citaten terecht.

5.2.3.2 Kwaliteit van de data

Zowel de totstandkoming van dit codeboek als het codeerproces vond met dezelfde zorgvuldigheid en onderbouwing plaats als genoemd in paragraaf 5.2.1.1 en 5.2.1.2 over de interviews. Ook hier was sprake van

⁴³ Als een asielzoeker een asielvergunning verleend krijgt, kan zijn familie ook naar Nederland komen. Er kan een machtiging tot voorlopig verblijf (mvv) worden aangevraagd; dit is een visum waarmee de nareizigers (gezinsleden) maar Nederland kunnen reizen.

zowel deductieve als inductieve totstandkoming van codes, en vonden open, open-axial en template coding plaats (Thornberg & Charmaz, 2014; Blair, 2015) en was er sprake van een interactief proces tussen meerdere onderzoeksters, waardoor de betrouwbaarheid van de data werd versterkt. De constructvaliditeit en de generaliseerbaarheid werden eveneens op dezelfde wijze geborgd als bij de interviews. Het programma dat werd gebruikt om de data te analyseren en de open en axial codes te organiseren was wederom ATLAS.ti. En ook nu werden codes, codegroepen en netwerken gemaakt (Kalpokaite & Radivojevic, 2019).

5.3 Het kwantitatieve onderzoek

Het kwantitatieve onderzoek kreeg vorm in een samenwerking tussen de Erasmus Universiteit (prof. dr. A. Leerkes en dr. A. Kanas) en onderzoekster, en de statistische bewerking werd gedaan door de Erasmus Universiteit (dr. A. Kanas en dr. A. Torres Chedraui). Onderzoekster legde de basis van de constructie van de vragenlijst, en de enquête werd uitgezet onder verantwoordelijkheid van de Erasmus Universiteit. Onderzoekster kreeg na afloop van de eerste ronde van de enquête een rapport (zie bijlage VIII) over de voornaamste bevindingen, op grond waarvan zij de hypothesen kon toetsen (zie hoofdstuk 10). De voorbereidingen voor het uitzetten van de enquête werden gedaan door onderzoekster in samenwerking met de Erasmus Universiteit.

De methodologische verantwoording hieronder betreft dan ook alleen de delen die onderzoekster* zelf heeft uitgevoerd. Daarnaast wordt soms verwezen naar delen die door de Erasmus Universiteit zijn gedaan.

* de kosten voor de survey werden gedragen door de Erasmus Universiteit en de Universiteit Maastricht.

5.3.1 Operationalisering kwantitatief onderzoek

Om verbanden statistisch te kunnen meten, moeten de variabelen eerst worden omgezet in een bijpassende reeks vragen. Dit werd gedaan voor zowel de afhankelijke als de onafhankelijke variabelen. Daarnaast werd nog een aantal andere variabelen betrokken waarvan de respondenten in de interviews aangaven dat zij deze belangrijk vonden.

Ervaren procedurele legitimiteit

Omdat het concept 'ervaren procedurele legitimiteit' uit de elementen kwaliteit van de besluitvorming en kwaliteit van de bejegening bestaat, zijn de vragen over deze twee elementen samengevoegd tot één factor. De volgende vragen werden gekozen om deze factor te meten:

Kwaliteit besluitvorming:

- Gedurende mijn asielprocedure gaven de betrokken instituties mij goede informatie wat betreft de werking van de asielprocedure in Nederland.
- Gedurende mijn asielprocedure gaven de betrokken instituties mij goede informatie op papier wat betreft de werking van de asielprocedure in Nederland.
- Gedurende mijn asielprocedure heb ik genoeg mogelijkheden gehad om mijn situatie te omschrijven aan de IND.
- De IND heeft mijn asielaanvraag zorgvuldig en grondig onderzocht.
- Ik denk dat het Nederlandse asielstelsel zorgt voor een objectieve en onbevooroordeelde besluitvorming.
- Mensen die mijn asielzaak steunen (zoals advocaten, niet-gouvernementele organisaties en vrienden), vinden de Nederlandse asielprocedure eerlijk.

Kwaliteit bejegening:

- Als ik een vraag heb over mijn asielaanvraag, kunnen de betrokken instanties mij helpen met het vinden van een antwoord.
- Als ik een probleem of klacht heb over mijn asielprocedure, kunnen de betrokken instanties mij helpen met het vinden van een oplossing.
- Over het algemeen heb ik het gevoel dat ik respectvol en beleefd word behandeld door professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure.
- Naar mijn mening luisteren professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen echt naar mij.
- Naar mijn mening proberen professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen behulpzaam en flexibel te zijn om aan mijn individuele behoeften te voldoen.
- Naar mijn mening zijn professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen gevoelig voor de verschillende culturele behoeften van asielzoekers.
- Ik heb/had toegang tot de gezondheidszorg die ik nodig had tijdens mijn asielprocedure.

Om vast te stellen of deze items samen één schaal mogen vormen, is een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd middels het bepalen van de Cronbachs alfa (zie bijlage VIII). Het resultaat van deze meting was dat de onderlinge correlatie van de verschillende items die onder de kwaliteit van de besluitvorming en de kwaliteit van de bejegening vallen $>.91$ scoorde. Dit betekent dat er sprake is van een hoge interne consistentie tussen de vragen en dus dat het onderzoekstechnisch verantwoord is om de schaal 'ervaren procedurele legitimiteit' te meten middels deze set vragen.

De antwoorden op de vragen werden gemeten met een vijfpuntsschaal, variërend van 'zeer mee eens' tot 'zeer mee oneens'. Lagere waarden komen overeen met een hoge ervaren procedurele legitimiteit. Omdat de verwachting was dat tijdigheid van de procedure eveneens een aspect van ervaren procedurele legitimiteit zou kunnen zijn, is de volgende vraag toegevoegd:

- De hoeveelheid tijd die nodig was voor de Nederlandse instanties om tot een beslissing te komen wat betreft mijn asielaanvraag was ...

Het antwoord op deze vraag werd eveneens gemeten met een vijfpuntsschaal: 'te kort' (1), 'kort' (2), 'weet niet/geen antwoord' (3), 'lang' (4) en 'te lang' (5). In de uiteindelijke analyse is besloten om de vraag te hercoderen tot een dummy/dichotomie (te lang/te kort vs lang/weet niet/geen antwoord/kort).

Institutionele legitimiteit

Institutionele legitimiteit werd gemeten via de volgende vraag:

- Naar mijn mening heeft de Nederlandse regering het recht om migratie te controleren.⁴⁴

Ook de antwoorden op deze vraag werden gemeten met een vijfpuntsschaal, variërend van 'sterk mee eens' tot 'sterk mee oneens'. Een hoge score betekent dat men het niet eens was met de stelling.

Gevoelde verplichting tot naleving/terugkeerattitude

De vragen aan de hand waarvan de terugkeerattitude werd gemeten, waren:

⁴⁴ Deze vraag komt uit onderzoek van Ryo (2013).

- Naar mijn mening moeten asielzoekers uit mijn land van herkomst die een negatief besluit krijgen Nederland verlaten.
- Als mijn asielaanvraag afgewezen zou worden, dan zou ik de verplichting voelen om terug te keren naar mijn land van herkomst.

Zoals uit het bovenstaande blijkt, wordt met deze vragen onderscheid gemaakt tussen de ervaren algemene verplichting en de ervaren persoonlijke verplichting om terug te keren naar het land van herkomst. Ook bij deze vragen werd een vijfpuntschaal gebruikt, variërend van 'sterk mee eens' tot 'sterk mee oneens'.

Terugkeerintentie

De intentie om terug te keren werd gemeten via twee vragen:

- Ik ben van plan terug te gaan naar het land waar ik vandaan kwam in de komende 12 maanden (om daar voor 6 maanden of langer te wonen).⁴⁵

De vijfpuntsschaal voor deze vraag liep van 'sterk mee eens' tot 'sterk mee oneens'. Hoe lager de score, des te hoger de overeenstemming met de stelling.

- Sinds mijn meest recente beslissing is mijn voornemen om terug te keren ...⁴⁶
- Deze vraag werd gemeten via een zevenpuntsschaal, omdat de categorie 'hetzelfde' een optie moest zijn en 'niet van toepassing' en 'weet ik niet/geen antwoord' losstonden van 'veel sterker geworden', 'sterker geworden', 'hetzelfde gebleven', 'zwakker geworden' en 'veel zwakker geworden'.

Objectieve aspecten/antecedenten van procedurele legitimiteit

- Naast de belangrijkste onafhankelijke variabelen werd ervoor gekozen een aantal variabelen toe te voegen waarvan uit de interviews naar voren kwam dat deze een belangrijke rol zouden kunnen spelen in de beleving van de asielzoeker met betrekking tot procedurele legitimiteit en die objectief meetbaar zijn.
- De eerste toegevoegde variabele is de lengte van de procedure. Deze werd gemeten met de volgende vraag:
- Hoeveel tijd zat er tussen het indienen van de asielaanvraag en het ontvangen van de uiteindelijke beslissing van de IND? (Hoeveel tijd had de IND nodig om tot een beslissing te komen in jouw zaak?)

⁴⁵ Deze vraag is gebaseerd op onderzoek van Leerkes, Galloway en Kromhout (2010).

⁴⁶ Deze vraag is gebaseerd op onderzoek van Breuls en De Ridder (2014)

De antwoordcategorieën waren 'minder dan een maand' (1), 'tussen de 1 en 3 maanden' (2), 'tussen de 3 en 6 maanden' (3), 'tussen de 6 en 12 maanden' (4), 'tussen de 12 en 15 maanden' (5) en 'meer dan 15 maanden' (6).

De keuze om deze variabele mee te nemen wordt naast de resultaten van de interviews mede ondersteund door onderzoek van Leerkes et al. uit 2014, waarin een curvilineaire relatie werd gevonden tussen de doorlooptijd van de asielaanvraag en de kans op terugkeer.

Gezien het conceptueel kader van dit onderzoek (zie hoofdstuk 4), waarin wordt uitgegaan van een mogelijke relatie tussen ervaren legitimiteit en terugkeerattitudes en -intenties, is het aannemelijk dat de doorlooptijd een onderdeel is van ervaren procedurele legitimiteit.

Het aantal keren dat asielzoekers moeten verhuizen gedurende de COA-opvang was een tweede onderwerp dat asielzoekers veelvuldig noemden in de interviews, en dat daarom meegenomen werd in de enquête en dus in de resultaten. Dit werd gemeten via de vraag:

- Hoe vaak ben je van het ene azc/COA-locatie naar een ander azc/COA-locatie verhuisd? Vul hier een getal in.
- Tevens werd een derde variabele toegevoegd, namelijk of de asielzoeker in kwestie al dan niet in detentie was geweest. Dit werd gemeten via de volgende vraag:
- Heb je wel eens vastgezet in een detentiecentrum in Nederland?

Op deze vraag kon ja of nee worden geantwoord.

De verwachting dat deze variabele een relatie kan hebben met ervaren procedurele legitimiteit is, naast de bevindingen uit het kwalitatieve onderzoek, gebaseerd op de veronderstelling dat verplaatsingen gedurende de opvang invloed kunnen hebben op het ervaren comfort, en daarmee op de kwaliteit van de bejegening (als onderdeel van ervaren procedurele legitimiteit). Dit correspondeert met bevindingen uit onderzoek van Zill, Van Liempt en Spierings (2021), waaruit blijkt dat de huisvesting en psychische gesteldheid van de asielzoeker aan elkaar gerelateerd zijn.

5.3.2 Methode van analyse

Het kwantitatieve onderzoek werd uitgevoerd door middel van een online enquête, met als doel een grote doelgroep te bereiken. Een enquête onder deze doelgroep was bovendien nooit eerder uitgevoerd in Nederland.

De enquête werd opgesteld op basis van wat vanuit het theoretische kader in combinatie met eerder wetenschappelijk onderzoek bekend was, en werd aangevuld naar aanleiding van bevindingen uit het kwalitatieve onderzoek. De ontwikkeling van de vragenlijst wordt uitgebreid beschreven en onderbouwd in hoofdstuk 10.

Het sample bestond uit asielzoekers die in een COA-locatie verbleven dan wel gebruikmaakten van de MyCOA-site. Dit zijn zowel asielzoekers wiens asielprocedure nog loopt als statushouders die nog niet in een gemeente terecht kunnen. De enquête werd online uitgezet op de MyCOA-site (die ook in app-vorm beschikbaar is voor asielzoekers). Dit gaf een bereik van ca. 20.000 asielzoekers. Daarnaast werden COA-locaties benaderd met de vraag of studenten aanwezig mochten zijn tijdens de meldplicht (een moment op de dag waarbij asielzoekers zich moeten melden om te laten weten dat ze nog steeds op het centrum verblijven). Op de COA-locaties Almere, Amersfoort, Dronten, Gilze, Luttelgeest, Katwijk, Ter Apel en Zweelo werden flyers en posters verspreid met de oproep om de enquête in te vullen. Daarnaast werden asielzoekers tijdens de meldplicht en bij diverse activiteiten op de centra ingelicht over het onderzoek. Tijdens livebijeenkomsten werd uitgelegd wat het belang was van de enquête, hoe deze kon worden ingevuld en hoe omgegaan werd met gegevensbescherming en privacy. De student-onderzoeksters werkten onder begeleiding en verantwoordelijkheid van dr. A. Kanas, hoofdonderzoekster van de Erasmus Universiteit.

De posters en flyers werden verspreid in de talen die onder asielzoekers het meest gesproken worden: Nederlands, Engels, Frans, Arabisch, Russisch, Spaans, Turks, Armeens, Farsi en Somalisch. Deze talen werden gekozen op basis van de talen waarin de MyCOA-site te lezen is. De enquête was ook in deze talen in te vullen. De kosten voor vertalingen werden gedragen door de Erasmus Universiteit.

Alleen meerderjarigen konden meedoen aan de enquête, en in principe konden alle personen die gebruikmaken van de MyCOA-app en/of site de vragenlijst invullen. De meeste asielzoekers hebben een eigen mobiele

telefoon, en de verwachting was dat de vragenlijst op die wijze ingevuld zou worden. Technisch gezien was dit ook haalbaar gemaakt. Ook was er de mogelijkheid om de enquête in te vullen op de computers van de COA-locatie.

De enquête werd uitgezet via het programma Qualtrics XM. De data kwamen vervolgens in handen van de onderzoeksters van de Erasmus Universiteit.

5.3.3 Kwaliteit van de data

De voorgestelde grootte van de steekproef was 600 (dat wil zeggen dat wervingsactiviteiten op de centra in principe zullen doorgaan tot dat aantal is bereikt). Het uitzetten leverde 535 ingevulde enquêtes op, waarvan er uiteindelijk 441 bruikbaar (want voldoende ingevuld) waren. Onder de 441 bruikbare enquêtes bleken er 43 van statushouders te zijn; deze werden niet meegenomen in de analyse. De uiteindelijke steekproef betrof dus 399 respondenten, van wie 25 hadden aangegeven een negatief asielbesluit te hebben ontvangen, 149 nog in afwachting waren van hun asielbesluit en 225 niet wilden ingaan op de status van hun asielbesluit. In de analyse zijn deze 225 wel meegenomen, omdat aannemelijk is dat het hier geen vergunninghouders betreft; die lijken immers weinig reden te hebben om hun status geheim te houden. Het totale aantal respondenten is relatief laag ten opzichte van de doelpopulatie (20.000), en daarnaast zijn niet alle vragen altijd beantwoord (zo beantwoordden slechts tussen de 75 en 156 respondenten de vragen over terugkeerattitudes en -intenties; zie tabel 4 in bijlage VIII). Dit maakt dat resultaten met voorzichtigheid moeten worden beschreven, omdat de representativiteit beperkt is. De enquête zal op termijn vaker uitgezet worden, maar niet meer in het kader van dit proefschrift. De resultaten zijn nu gebaseerd op een eenmalige uitvraag en moeten daarom als exploratief gelezen worden; de toekomstige rondes zullen waarschijnlijk een meer uitgebreide en diepgaandere analyse mogelijk maken, omdat er dan hopelijk meer data over alle vragen beschikbaar zijn. In dit proefschrift is het moeilijk om iets over de kwaliteit van de data te schrijven, omdat onderzoekster niet beschikte over de ruwe data. In plaats daarvan zal hieronder nader ingegaan worden op de kwaliteit van de manier waarop het verzamelen van data in zijn werk is gegaan.

Voordat de enquête definitief werd uitgezet, vonden twee pilotstudies plaats, bedoeld om de kwaliteit van de vragenlijst te verhogen. De eerste pilotstudie vond plaats in het voorjaar van 2021, de tweede in het derde kwartaal van 2021. Beide keren werd de vragenlijst *Experience of the Asylum Procedure* (zie voor de constructie hiervan hoofdstuk 10) samen met asielzoekers

doorgesproken. Nadat de respondent had aangegeven hoe hij of zij de vragenlijst ervoer en wat er beter in kon, werd de vragenlijst aangepast. De vragenlijst werd hierdoor begrijpelijker, completer (aangaande antwoordcategorieën) en beter interpreteerbaar. Tijdens de eerste pilot werden vier pilotinterviews afgenomen. Vervolgens werden in de tweede pilotstudie negen pilotinterviews afgenomen. De werving van de respondenten voor de pilot-interviews verliep via een wervingsformulier (zie bijlage IV) dat uitgereikt werd op het azc. Respondenten konden zich zelf aanmelden en ontvingen achteraf een cadeaubon van 25 euro voor hun inspanning.

De interviews varieerden in duur van één tot rond tweeënhalf uur. De respondent kreeg een laptop met daarop de vragenlijst *Experience of the Asylum Procedure* (in het Engels). De student-onderzoekster zat ernaast terwijl de respondent de vragenlijst invulde. Na iedere pagina vroeg de student-onderzoekster de respondent diens mening over de inhoud van de vragen (volledigheid, begrijpelijkheid, emoties die werden opgeroepen). Daarnaast werd gevraagd naar zaken met betrekking tot de opzet van de enquête, zoals de beleving van de voortgangsbalk. De gesprekken tussen de student-onderzoekster en respondenten vonden plaats in het Engels of het Nederlands. De respondenten verschilden van leeftijd, sekse, land van herkomst en opleidingsniveau. De meerderheid van de respondenten had geen verblijfsvergunning.

De vragenlijst is tot twee keer toe verbeterd op grond van de resultaten van de pilotstudies en is daarna uitgezet.

5.4 Ethische verantwoording

Een ethische verantwoording is altijd van belang bij wetenschappelijk onderzoek (Baarda et al., 2001; Morling et al., 2017). In dit proefschrift wordt er echter extra aandacht aan besteed, omdat terugkeer een gevoelig thema is en onderzoekster, zoals in de inleiding reeds aangegeven, werkzaam is als directeur bij de Dienst Terugkeer en Vertrek (DTenV). De respondenten in het onderzoek zijn asielzoekers in de caseload van de DTenV, actoren in de asielketen en medewerkers van de DTenV; allen hebben dus een verhouding tot de DTenV en daarmee tot onderzoekster. Daarnaast is een directeur van de DTenV in dienst van het Ministerie van Justitie en Veiligheid, waar het asielbeleid wordt gemaakt.

Deze bijzondere positie zorgde ervoor dat de uitvoering van het onderzoek op ethisch gebied een zoektocht was: steeds moest een balans worden gevonden tussen het belang van het onderzoek en de positie van de respondent in relatie tot onderzoekster. Om deze reden werd er, naast eigen reflecties en afwegingen, ook extra afgestemd met de ethische commissie van de Universiteit. De verschillende relaties en de manier waarop hier in ethisch opzicht mee omgegaan is, worden in onderstaande paragrafen uitgewerkt.

5.4.1 Ethische aspecten met betrekking tot de onderzoekspopulatie (asielzoekers)

Een belangrijk issue in kader van de kwetsbaarheid van de asielzoekers als respondenten is het gegeven dat onderzoekster een van de directeurs van de DTenV is en de DTenV er is om afgewezen asielzoekers ertoe te brengen om (liefst zelfstandig, maar desnoods gedwongen) terug te keren naar het land van herkomst of een ander land waar zij legaal toegang toe hebben. Asielzoekers willen over het algemeen niet terugkeren en ervaren de DTenV daarom vaak als een bedreigende organisatie.

Respondenten die nog in de asielprocedure zitten of die zijn afgewezen, bevinden zich daarnaast sowieso in een precaire situatie. Zij hebben een groot belang bij privacy, omdat het voor hen onwenselijk is dat derden (bijvoorbeeld de overheid in hun land van herkomst) weet hebben van hun asielaanvraag. Ook hebben zij er belang bij dat de Nederlandse overheid niet bekend is met hun intenties ten aanzien van hun toekomst. Wanneer de overheid bijvoorbeeld zou weten dat een asielzoeker van plan is om zich aan het toezicht te onttrekken, dan kan de betreffende asielzoeker onder bepaalde omstandigheden in bewaring worden gesteld. Ook zouden respondenten bang kunnen zijn dat een negatieve mening over de Nederlandse overheid de kans op het verkrijgen van een verblijfsvergunning verkleint.

In verband met deze grote mate van gevoeligheid van het onderzoeksonderwerp werden uitgebreide maatregelen getroffen om respondenten te beschermen, zowel tegen mogelijke negatieve emotionele gevoelens door het invullen van de enquête of het meewerken aan een interview als tegen feitelijke blootstelling van hun data.

Allereerst heeft onderzoekster de interviews met asielzoekers niet zelf gehouden. Daarnaast werd tijdens het houden van de interviews de relatie tot onderzoekster uitgelegd en werd de anonimiteit van de respondenten benadrukt, wat zo nodig werd herhaald. Deze werkwijze werd gekozen op grond van het advies van de afdeling Legal van de Erasmus Universiteit (deze afdeling bewaakte de ethische verantwoording voordat de ethische commissie tot stand kwam). Het advies was om de naam en functie van onderzoekster niet te benoemen, maar wel toestemming te vragen voor het ter beschikking stellen van geanonimiseerde data voor wetenschappelijk onderzoek. In dit advies werden de kwetsbaarheid van de doelgroep (naam en functie zouden stress kunnen veroorzaken), de benodigde *informed consent* van de doelgroep en het belang van onderzoekster om onderzoek te kunnen doen tegen elkaar afgewogen.

Ook werd van tevoren met de respondenten gesproken over de gevoelens die de vragen bij hen zouden kunnen oproepen en de mogelijkheid om vragen desgewenst niet te beantwoorden. Tevens werd expliciet toestemming gevraagd voor het mogen delen van de data voor wetenschappelijk onderzoek.

Tijdens een interview kan de vragensteller rekening houden met de gemoedstoestand van een respondent en eventueel de vragen daaraan aanpassen, maar tijdens een online enquête is dit niet mogelijk. Daarom werd geprobeerd om op de grootste azc's voorlichting en desgewenst begeleiding te bieden bij het invullen van de enquête. Dit bleek echter moeilijk uitvoerbaar, omdat de enquête kon worden ingevuld op het moment dat het de respondent uitkwam. Daarnaast werd in de enquête zelf extra aandacht besteed aan de kwetsbaarheid van de respondent. Dit werd gedaan door de enquête eerst een aantal keren als pilot uit te zetten en gedurende deze pilots uitgebreid stil te staan bij de manier waarop de vragen overkwamen en wat zij teweegbrachten. Zowel de woordkeuze als de toonzetting en volgorde van de vragen werden meermalen aangepast op grond van de reacties van de respondenten tijdens de pilots.

Bij afname van de definitieve enquête werd bij de inleiding van de vragenlijst vermeld dat bepaalde vragen negatieve emoties zouden kunnen oproepen en dat men dan altijd pauze kon nemen of een vraag kon overslaan. Verder was de opbouw van de enquête zodanig dat de meer gevoelige vragen aan het einde kwamen, zodat de respondent er eerst wat kon 'inkomen'.

Tevens werd een aantal vragen dusdanig geformuleerd dat de kans op identificatie van de respondent werd geminimaliseerd, bijvoorbeeld door naar een leeftijdscategorie te vragen in plaats van de exacte leeftijd. Er is ook overwogen om te vragen naar de regio van herkomst in plaats van het land van herkomst, maar dat bleek in de pilot niet goed te werken, omdat mensen de regio vaak niet precies weten. Daarnaast werd de relatie met onderzoekster vermeld, zodat dit transparant was voor de respondenten en ze de keuze hadden om op grond daarvan niet te participeren. Deze informatie was echter niet meteen zichtbaar; er moest voor worden doorgeklikt naar een langere versie van de achtergrondinformatie bij de enquête. Hier werd voor gekozen om de balans te houden tussen openheid en het voorkomen van stress.

Om alle schijn van belangenverstremgeling tegen te gaan werd tevens besloten dat onderzoekster, in lijn met de adviezen van de ethische commissie, geen toegang zou krijgen tot de ruwe data van de enquête. Dit betekende dat onderzoekster niet de beschikking had over de data en dus zelf geen diepgaande analyses kon doen, omdat het belang van de respondenten als zwaarder wegend werd gezien dan het belang van onderzoekster. Vervolgonderzoek zal plaatsvinden door de Erasmus Universiteit zelf, waarbij respondenten niet bang hoeven te zijn voor enige vorm van belangenverstremgeling met het ministerie. Tijdens en na afloop van het veldwerk zijn geen signalen richting de universiteit of het COA gekomen waaruit blijkt dat asielzoekers problemen hadden met de enquête; de ervaringen van de ondersteunende veldwerkers en opmerkingen bij enkele open vragen in de enquête wezen er eerder op dat asielzoekers het onderzoek waardeerden.

5.4.2 Ethische aspecten met betrekking tot ngo's en advocatuur

Er zijn niet veel verschillende ngo's die zich bezighouden met de belangen van asielzoekers, en de ngo's die asielzoekers ondersteunen bij terugkeer worden veelal gesubsidieerd door de DTenV. Enkele van deze organisaties worden daarnaast gesubsidieerd door de overheid om taken te verrichten in de ondersteuning van de asielzoeker tijdens het asielproces. Hierdoor is sprake van een zekere machtsverhouding tussen de DTenV en ngo's, wat van invloed zou kunnen zijn op de bereidheid tot deelname aan of reacties tijdens het onderzoek. Voor de advocatuur geldt dit in mindere mate, omdat zij niet rechtstreeks worden gefinancierd door de DTenV. Wel worden ook zij betaald door het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Om de belangenbehartigers wel te kunnen interviewen maar niet in een lastige positie te brengen, is ervoor gekozen om ook de interviews met hen door derden te laten doen. Deze interviews zijn letterlijk getranscribeerd. Omdat onderzoekster het belangrijk vond om ook een aantal interviews zelf te houden, is in twee gevallen een uitzondering gemaakt. Het ene geval betrof een grote ngo die niet afhankelijk is van financiering van de DTenV, het andere een advocaat. In beide gevallen is het zelf houden van het interview door onderzoekster apart onderwerp van gesprek geweest met de geïnterviewden, zowel voor als tijdens het gesprek, en is hier expliciet toestemming voor gegeven.

5.4.3 Ethische aspecten met betrekking tot medewerkers van de DTenV

Aangezien onderzoekster een van de directeurs van het primaire proces van de DTenV is en de kans dus groot is dat er sprake is van een machtsverhouding tussen onderzoekster en de respondenten, was het niet gewenst dat onderzoekster zelf interviews zou houden. Daarnaast werd extra transparantie betracht omtrent het onderzoek. Naast een uitgebreide uitleg over het gebruik van de data uit de interviews met de respondenten werd bij elk interview expliciet gevraagd of de respondent toestemming gaf om de geanonimiseerde data te delen met onderzoekster. Daarnaast schreef onderzoekster een bericht op het intranet waarin zij uitleg gaf over haar promotieonderzoek en de relatie tot de interviews die zouden worden gehouden. Onderzoekster kreeg geen informatie over wie de respondenten waren, noch over welke respondent wel of geen toestemming had gegeven om de geanonimiseerde data te gebruiken.

5.4.4 Ethische aspecten met betrekking tot het werknemerschap van het Ministerie van Justitie en Veiligheid

Het doen van een onderzoek naar asielbeleid binnen het ministerie waar het asielbeleid gemaakt wordt door een werknemer van hetzelfde ministerie zou wrijving kunnen veroorzaken. Onderzoekster zou de neiging kunnen hebben om bepaalde resultaten rooskleuriger op te vatten of mildere adviezen te geven om de werkgever ter wille te zijn; zowel loyaliteit als angst voor represailles zouden hieraan ten grondslag kunnen liggen. Het risico hierop is beperkt door niet direct onderzoek te doen naar het beleid of de uitkomsten hiervan, maar naar de beleving van degenen die het beleid ondergaan, de asielzoekers. Er is dus geen sprake van een oordeel van onderzoekster zelf, hetgeen de kans op de genoemde wrijving vermindert.

Daarnaast heeft het ministerie, met kennis van het onderwerp van het onderzoek, onderzoekster bewust gefaciliteerd in het uitvoeren hiervan, vanuit de overtuiging dat het goed is dat ook hoge ambtenaren zich wetenschappelijk bekwamen. De Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB), waar onderzoekster het programma voor buitenpromovendi heeft gevolgd, is een onafhankelijke, niet-gesubsidieerde private instelling die reflectie op overheidshandelen centraal heeft staan in haar onderwijs- en onderzoeksprogramma's en die zich richt op deelnemers uit de bovenlaag van de publieke sector. Vele hoge ambtenaren worden door de overheid gefaciliteerd in het deelnemen aan deze programma's. Onderzoekster zelf heeft zich altijd gesteund gevoeld in het zich bekwamen op wetenschappelijk vlak en heeft op geen enkel moment beperkingen opgelegd gekregen of negatief commentaar ontvangen. Haar werkgever heeft haar niet alleen gefaciliteerd in het doen van dit onderzoek, maar heeft ook aangegeven te hopen dat de resultaten bruikbaar zullen zijn bij ontwikkelingen binnen het asielbeleid. Daarnaast is zowel bij de start als op diverse momenten tijdens het onderzoek de onafhankelijkheid van het proces bevestigd, zonder dat er details over de inhoud zijn uitgewisseld.

Een tweede aspect waarover nagedacht werd tijdens het onderzoek was de interpretatie van het onderzoeksmateriaal. Hierbij werd rekening gehouden met een mogelijke *bias* van onderzoekster omdat zij werkzaam is bij de DTenV. Ervaringen tijdens het werken bij de DTenV zouden immers kunnen leiden tot een minder objectieve beoordeling van uitspraken van asielzoekers. Dit risico werd verkleind door de codering niet alleen door onderzoekster zelf te laten doen. De codering van de interviews werd gezamenlijk gedaan door onderzoekster en een afgestudeerd onderzoeksassistent. Zij hebben zeer regelmatig gecontroleerd of zij hierin dezelfde keuzes maakten. Dit continue, iteratieve proces tussen de twee onderzoekers die codeerden versterkte overigens niet alleen de objectiviteit, maar ook de betrouwbaarheid van de data (zoals aangegeven in paragraaf 5.2.1.2).

In bovenstaande paragrafen is beschreven hoe rekening is gehouden met de ethische aspecten van dit onderzoek. Op vele momenten is hierbij stilgestaan en zijn bewuste keuzes gemaakt in de manier waarop het onderzoek werd vormgegeven. Dit heeft mede geleid tot ondersteuning van studenten en andere onderzoekers in de uitvoering van dit promotieonderzoek. Deze keuzes in de uitvoering zijn gemaakt in afstemming met promotoren en de

adviezen van de ethische commissie, maar onderzoekster heeft te allen tijde zelf de regie gehouden en heeft de interpretatie en rapportage volledig zelfstandig verricht.

5.5 Tot slot

In dit hoofdstuk is getracht de methodologische verantwoording zo weer te geven dat onderbouwd is waarom welke methoden zijn gekozen en hoe het uitzetten van het onderzoek in zijn werk is gegaan zodat het onderzoek reproduceerbaar is. Daarnaast is ingegaan op de bijzondere ethische aspecten van dit onderzoek. Omdat de gekozen maatregelen op dit vlak hebben geleid tot veel samenwerking bij de uitvoering van dit promotieonderzoek en dit vragen zou kunnen oproepen over de bijdrage van onderzoekster zelf, is deze nogmaals kernachtig verwoord in bijlage IX. Wat hier ontbreekt, is de constructie van de vragenlijst door onderzoekster. Er is voor gekozen om deze te koppelen aan hoofdstuk 10, waarin de resultaten worden beschreven.

Hoofdstuk 6

Hoe wordt de asielzoeker geïnformeerd? Een documentanalyse

Dit hoofdstuk geeft weer in hoeverre de elementen die (naar verwachting) belangrijk zijn voor de ervaren procedurele legitimiteit aanwezig zijn in de huidige informatievoorziening van de overheid aan asielzoekers. Onderzocht zijn de drie voor hen belangrijkste overheidspartijen; het COA, de IND en de DTenV.

Naast de ervaren procedurele legitimiteit door asielzoekers die in het vorige hoofdstuk werd behandeld, is het leerzaam om ook te weten hoe het met de huidige informatievoorziening vanuit de overheid is gesteld – temeer daar de ervaringen die zowel statistisch (in hoofdstuk 10) als uit interviews (in hoofdstukken 7, 8 en 9) zijn verkregen tegen deze achtergrond kunnen worden gezien. Om dit te onderzoeken is enerzijds gekeken naar de manier waarop gecommuniceerd wordt over aspecten van de procedure die naar verwachting relevant zullen zijn voor de ervaren procedurele legitimiteit. Anderzijds wordt in dit hoofdstuk een inschatting gemaakt van de mate waarin de communicatie zelf voldoet aan aspecten van ervaren procedurele legitimiteit, zoals transparantie en respect. Dit laatste doel wordt voorzichtiger omschreven, omdat de beoordeling hoe transparant of respectvol een tekst is voor een asielzoeker een subjectief karakter heeft. Immers, de teksten zijn niet beoordeeld door de asielzoekers zelf maar door onderzoekster (ondersteund door studenten). De mate van begrip van taal kan tussen beiden verschillen, alleen al op grond van cultuurverschillen en mogelijk ook als gevolg van verschil in opleidingsniveau. Veel asielzoekers spreken alleen hun eigen taal (goed).

De sites van het COA, de IND en de DTenV kunnen in het Nederlands of in het Engels worden gelezen. Het COA heeft naast de algemene site een aparte maar openbare 'MyCOA'-site voor asielzoekers. Deze site is in tien talen te lezen en is aangepast aan de locatie van verblijf. De DTenV en IND hebben geen apart gedeelte of aparte site voor hun doelgroep. Afgezien van het niet spreken van de (beschikbare) taal kan er ook sprake zijn van

laaggeletterdheid, wat schriftelijke communicatie extra bemoeilijkt, nog afgezien van de begrijpelijkheid van de inhoud van de communicatie. Om deze reden wordt in paragraaf 6.1 allereerst ingegaan op de standaarden voor begrijpelijke taal in overheidscommunicatie. Paragraaf 6.2 geeft weer in hoeverre er gecommuniceerd wordt over factoren die als relevant ingeschat worden voor de ervaren procedurele legitimiteit en geeft een inschatting van de score op die elementen. Factoren die buiten het conceptueel kader vallen maar relevant worden geacht vanuit onderzoek naar en regels betreffende begrijpelijke taal vanuit de overheid worden weergegeven in paragraaf 6.3. Het hoofdstuk eindigt met een conclusie in paragraaf 6.4. Dit hoofdstuk heeft geen methodologische verantwoording; de methodologie van alle onderzoeksdelen is samengevoegd in hoofdstuk 5.

6.1 Begrijpelijkheid van taal in overheidscommunicatie

In 1960 werd in Nederland de eerste leesbaarheidsformule⁴⁷ (Douma, 1960) opgesteld. Onderzoek op het gebied van leesbaarheid richtte zich aanvankelijk vooral op de leesbaarheid van onderwijsteksten, maar vanaf de jaren zeventig nam de kritiek op deze eenzijdige benadering toe (Kintsch & Vipond, 1979; Anderson & Davison, 1988). Sindsdien wordt er op verschillende manieren gewerkt aan begrijpelijkheid van teksten in het algemeen, door onderwijskundigen, psychologen en taalkundigen, zowel met theoretisch geïnspireerd als praktisch georiënteerd begrijpelijkheidsonderzoek. Omdat er veel literatuur beschikbaar was over begrijpelijke taal, is tijdens het NWO-programma Begrijpelijke Taal⁴⁸ de Kennisbank Begrijpelijke Taal ontwikkeld, een database met 469 artikelen over empirisch begrijpelijkheidsonderzoek. De meeste studies zijn verricht naar wetenschap, onderwijs en gezondheid en gaan over de effecten van talige kenmerken. De globale tekstkenmerken en de tekststructuur zelf krijgen daarbij de meeste aandacht. Daarna volgden studies naar de effecten van woordmoeilijkheid en kenmerken van de zin, zoals de zinslengte en grammaticale kenmerken (zoals het gebruik van de lijdende vorm of bijzinnen).

⁴⁷ Een leesbaarheidsformule is een formule die gebruikt wordt om het leesniveau van een tekst te meten. Dit kan bijvoorbeeld gaan over het aantal woorden in zinnen of lettergrepen in woorden.

⁴⁸ Dit programma is gestart in 2010 en liep tot 2017; <https://www.nwo.nl/onderzoeksprogrammas/begrijpelijke-taal>

De manier waarop de overheid communiceert, is sinds de jaren vijftig ook veelvuldig onderwerp van discussie geweest (Turnhout et al., 2010; Aarts & Leeuwis, 2010). Veelal gaat dit echter over de mate waarin de burger wordt beïnvloed en betrokken bij beleid, en over transparantie en actieve openbaarheid (Wallage, 2001). Uit een inhoudsanalyse van een aantal jaargangen van vijf Nederlandse tijdschriften op het gebied van overheidscommunicatie in 2014 wordt geconcludeerd dat communicatie voor vakprofessionals vooral een instrument is om overheidsdoelen te ondersteunen (Van Rooij & Aarts, 2014).

De leesbaarheid van (digitale) overheidsteksten krijgt de afgelopen jaren steeds meer aandacht van de overheid zelf. Op de website van de overheid⁴⁹ is hier veel over te vinden. Op 3 mei 2018 wordt het besluit Tijdelijke regels betreffende de toegankelijkheid van de websites en mobiele applicaties van overheidsinstanties gepubliceerd in het *Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden* (2018, nr. 141). Hierin staat dat per september 2020 alle overheidswebsites moeten voldoen aan de normen voor digitale toegankelijkheid. Dit betreft echter met name het voldoen aan de standaard EN 201549, waarin een verzameling technische eisen is vervat die moeten worden toegepast bij bouw en beheer van websites en mobiele applicaties, zodat de content toegankelijk is voor mensen met een functiebeperking. In hetzelfde jaar wordt de campagne Direct Duidelijk gelanceerd, die gericht is op alle Nederlandse burgers en sterker ingaat op de inhoud van de communicatie. Deze campagne is een initiatief van het Netwerk Begrijpelijke Overheid (NBO), een netwerk waarin het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en de Nederlandse Taalunie nauw samenwerken met een groot aantal organisaties uit Nederland en België om het probleem van onduidelijke overheidstaal aan te pakken.

In 2019 lanceert staatssecretaris Knops van BZK de Direct Duidelijk Brigade, een uitbreiding van de Direct Duidelijk-campagne. In een jaar tijd worden 20.000 teksten van 120 overheidsorganisaties verbeterd. Vanaf 1 januari 2022 is deze campagne samengevoegd met 'Gebruiker centraal', een gemeenschap voor professionals die werken aan de online dienstverlening en communicatie van de overheid.

⁴⁹ <https://www.communicatierijk.nl/> en <https://www.gebruikercentraal.nl/>

De definitie van duidelijke taal die Direct Duidelijk hanteert, is:

1. Communicatie waarin je zo goed mogelijk **rekening houdt met je lezers**. *Welke vragen hebben je lezers over het onderwerp, welke informatie verwachten ze van je te krijgen, en wat weten ze al over het onderwerp? Verplaats je in je lezers en bedenk hoe je hen het best kunt helpen.*
2. Communicatie die **persoonlijk** is. *Als je je lezers persoonlijk aanspreekt, voelen ze zich ook meer 'aangesproken'. Het gaat dan echt over hen en ze begrijpen beter waarom iets van belang is.*
3. Communicatie waarin je **zo helder mogelijk** opschrijft wat je bedoelt. *Gebruik begrijpelijke taal (eenvoudige zinnen en begrijpelijke woorden) en zorg ervoor dat je teksten een duidelijke structuur hebben. Zet de informatie voorop die voor je lezers het belangrijkste is.*
4. Communicatie waarin je **je tekst ondersteunt met beeld**. *Bedenk bij welke onderdelen van je tekst je je lezers kunt helpen met plaatjes, filmpjes, enzovoort.*

(Bron: <https://www.gebruikercentraal.nl/>)

Overheidsteksten op websites moeten begrijpelijk zijn voor bezoekers en moeten daarom geschreven worden op taalniveau B1.⁵⁰ Dit houdt in dat er eenvoudig Nederlands wordt gebruikt, dat door de overgrote meerderheid van de bevolking begrepen wordt. Waar mogelijk wordt er ook op A2-niveau geschreven, waardoor nog meer mensen teksten kunnen begrijpen. Kenmerken van taalniveau B1 zijn:

- duidelijke titel en tussenkoppen;
- actieve schrijfstijl met voorbeelden;
- eenvoudige woorden die iedereen kent;
- korte en duidelijke zinnen.

In uitzonderlijke gevallen is niveau B2 ook toegestaan. Namen van wetten, regelingen en sommige juridische termen blijven zoals ze zijn, maar deze termen moeten wel worden uitgelegd. Een keer per jaar houdt de overheid een taalscan om het gemiddelde niveau op Rijksoverheid.nl te meten. Er wordt gescand op moeilijke woorden, lange zinnen en passieve vormen.

⁵⁰ <https://www.communicatierijk.nl/vakkennis/rijkswebsites/aanbevolen-richtlijnen/taalniveau-b1>

In de 'uitgangspunten voor Overheidscommunicatie'⁵¹ geldt als uitgangspunt dat communicatie van de Rijksoverheid technisch en inhoudelijk voldoende toegankelijk, begrijpelijk en tijdig is, en daarnaast zo gericht mogelijk.

Pander Maat en Van der Geest (2021) bespreken in hun onderzoeksrapport *Monitor begrijpelijke overheidsteksten* de volgende acht criteria voor de begrijpelijkheid van overheidsteksten:

- Een tekst moet een duidelijk doel hebben: je moet weten wat je ermee moet.
- De tekst moet je vertellen wat je wilt weten, en verder niets.
- De tekst moet zeggen waar je moet zijn voor meer informatie.
- De tekst moet kopjes hebben, en logisch in elkaar zitten.
- De tekst moet een fijne toon hebben: persoonlijk en vriendelijk.
- De tekst moet weinig moeilijke woorden gebruiken; en als die er toch zijn, moeten ze worden uitgelegd.
- De tekst moet geen moeilijke zinnen bevatten.
- De tekst moet goed te lezen zijn wat betreft letters en wit op de pagina; en hij moet afbeeldingen bevatten als dat helpt.

Zij delen de begrijpelijkheid in op vier niveaus, waarbij niveau 1 betekent dat de tekst voor iedereen begrijpelijk is. Niveau 2 is te moeilijk voor mensen met een lage opleiding (20 % van alle Nederlanders) maar begrijpelijk voor iedereen met een opleiding vanaf vmbo-gt. Niveau 3 is alleen begrijpelijk voor mensen met een vwo-opleiding. Niveau 4 is in principe voor alle Nederlanders te moeilijk, tenzij ze gespecialiseerd zijn in het betreffende vakgebied. Dit gaat bijvoorbeeld over juridische overeenkomsten. Overigens wordt in het handboek voor de overheid (Zijlstra, 2012) aangegeven dat de toegankelijkheid en leesbaarheid van wetteksten geborgd wordt door een artikel niet uit één lap tekst te laten bestaan, maar onder te verdelen in leden. Ook deze leden mogen geen grote lappen tekst worden.

In hun onderzoek monitoren Pander Maat en Van der Geest de teksten met behulp van drie tools: 1. via automatische analyse door middel van de LiNT-methodiek, die zich richt op de begrijpelijkheid van formuleringen, 2. via beoordeling door experts, die zich richt op een ruimere verzameling tekstenmerken, zoals relevantie, verwijzingen en opbouw, en 3. via

⁵¹ <https://www.communicatierijk.nl/documenten/publicaties/2017/04/11/uitgangspunten-overheidscommunicatie>

lezersonderzoek, waarbij de commentaren en de oogbewegingen van proefpersonen worden gemeten.

De auteurs concluderen dat experts een ruim scala aan pijnpunten benoemen en lezers met hun leesgedrag duidelijk maken waar ze moeite hebben met de tekst, en ze geven informatie over wat er ontbreekt in een tekst. Uiteindelijk blijkt de automatische analyse het meest informatief, maar ze adviseren een combinatie van de drie methoden als meest dekkend voor het meten van tekstkwaliteit.

Als we de verschillende systemen in ogenschouw nemen en samenvoegen op overlappende thema's, komen drie thema's naar voren:

- Formulering: is deze persoonlijk, empathisch en vriendelijk?
- Taal: is deze begrijpelijk (eenvoudige zinnen en simpele woorden, eventueel uitleg bij moeilijkere begrippen, alleen vermelden wat de lezer wil weten en verder niets) heeft hij en een duidelijke structuur (titel, tussenkoppen, voorbeelden)?
- Beeld, plaatjes, filmpjes en verwijzingen voor meer informatie.

Dit zijn de eisen die de overheid zichzelf oplegt als het gaat om begrijpelijke beleidstaal. In dit hoofdstuk zal niet alleen worden beoordeeld of de mate waarin elementen die (naar verwachting) van belang zijn voor de ervaren procedurele legitimiteit terug te vinden zijn in de communicatie tussen de overheid en de asielzoeker, maar zal tevens gekeken worden in hoeverre de overheid op asielcommunicatiegebied aan haar eigen eisen voldoet.

6.2 Ervaren procedurele legitimiteit

In deze paragraaf wordt uiteengezet hoe de IND, het COA en de DTenV communiceren over aspecten van de asielprocedure (inclusief de terugkeerprocedure) die van belang kunnen zijn voor de door asielzoekers ervaren legitimiteit van de asielprocedure.

De elementen worden onderverdeeld conform het conceptueel model zoals uiteengezet in hoofdstuk 4, namelijk 'kwaliteit van de besluitvorming' en 'kwaliteit van de bejegening'.

Onder 'kwaliteit van de besluitvorming' vallen de subcategorieën 'transparantie', 'eerlijkheid' en 'zorgvuldigheid'. De subcategorieën 'respectvolle behandeling' en 'faciliteiten' vormen tezamen de 'kwaliteit van de bejegening'. Waar subconcepten worden genoemd, zijn deze voor de herkenbaarheid **vetgedrukt**.

Zoals in de inleiding al werd aangegeven, wordt in onderstaande beoordeling enerzijds gekeken of er gecommuniceerd wordt over aspecten die relevant zijn voor de ervaren procedurele legitimiteit. Anderzijds wordt door onderzoekster, indien aan de orde, een oordeel gegeven over de manier waarop over deze aspecten gecommuniceerd wordt. In dat geval wordt duidelijk aangegeven dat het een interpretatie van onderzoekster betreft.

6.2.1 Kwaliteit van de besluitvorming

In alle 108 geanalyseerde teksten zijn elementen van kwaliteit van besluitvorming gevonden, in totaal 642 citaten in zowel persoonsgerichte brieven (zie hoofdstuk 5; deze term staat voor brieven die door IND, COA of DTenV aan individuele asielzoekers worden gestuurd) als algemene informatie. Hierbij worden de elementen **eerlijk, transparant en zorgvuldig** alle drie gebruikt om aan te geven hoe de kwaliteit van de besluitvorming binnen de asielprocedure wordt vormgegeven. Hieronder zullen deze drie elementen van de kwaliteit van de besluitvorming stuk voor stuk worden besproken.

6.2.1.1 Transparantie

Transparantie, in de zin van heldere uitleg over de manier waarop de procedure verloopt, komt verreweg het meest voor (570 keer in 642 citaten). Dit betreft over het algemeen **informatie** over de stappen in de procedure, het besluit en de gevolgen daarvan, betrokken organisaties, vereisten, regels, plichten en sancties, en verwijzingen naar verdere informatie.

Er zijn veel documenten maar ook filmpjes of infographics waarin uitgelegd wordt hoe de procedure verloopt:

U bent gevlucht, omdat u zich in uw eigen land niet veilig voelde en u bent in Nederland aangekomen. Welkom! Nederland is een klein land aan zee in West-Europa en telt zo'n 17 miljoen inwoners. Om in Nederland bescherming te krijgen heeft u asiel aangevraagd. Binnenkort begint uw asielprocedure die enkele weken tot een aantal

maanden duurt. Na de procedure krijgt u asiel en mag u in Nederland blijven of wordt uw aanvraag afgewezen en moet u Nederland verlaten. Deze film legt kort uit hoe deze procedure meestal gaat. (182, IND)

Documenten over hoe de asielprocedure werkt, zijn soms zo uitgebreid dat ze acht pagina's aan tekst bevatten, waarin alle opties voor de procedurestappen worden uitgelegd (252, IND). Hier ontstaat een legitimiteitsdilemma, omdat heel transparant en zorgvuldig zijn ten koste kan gaan van de duidelijkheid en begrijpelijkheid, wat paradoxaalwijs tot een gebrek aan transparantie kan leiden.

Vaak wordt niet alleen **uitgelegd** hoe procedurestappen verlopen, maar ook wat de **gevolgen** zijn van verschillende uitkomsten. Een voorbeeld hiervan is de informatie over de financiële gevolgen van een negatief besluit op de asielaanvraag:

Gevolgen einde recht op opvang. Als uw recht op opvang is afgelopen, moet u de opvang verlaten. U mag niet meer op de opvanglocatie verblijven. Ook de verstrekkingen aan u worden stopgezet: U krijgt geen wekelijkse financiële toelage meer van het COA. U bent niet meer verzekerd. U moet zelf de opvang verlaten. Als u niet zelf vertrekt uit de opvanglocatie dan zal de politie u verwijderen uit de opvanglocatie. (286, MyCOA)

Veel documenten geven aan welke documenten de asielzoeker moet aanleveren. Bij de DTenV betreft dit bijvoorbeeld met name reisdocumenten.

Vraag op tijd een (vervangend) reisdocument aan bij uw ambassade of consulaat. (164, DTenV algemeen)

Er is veel algemene informatie, maar weinig specifieke informatie, bijvoorbeeld contactgegevens of aanwijzingen om die te krijgen. Meestal wordt volstaan met de vermelding dat een bepaalde **instantie** desgewenst kan helpen bij een proces.

De documenten bevatten vooral **regels, plichten en sancties**, maar vrijwel geen informatie over welke hulp beschikbaar is om hieraan te voldoen. In drie van de 37 documenten is hier wel sprake van. Hieronder staan twee voorbeelden hiervan, over de plichten na afwijzing van een asielaanvraag:

Het COA brengt u naar een ander asielzoekerscentrum. Daar moet u zelf uw terugkeer naar uw land van herkomst regelen. Hiervoor heeft u 28 dagen de tijd. Daarna heeft u geen recht meer op opvang. Gaat u niet op tijd zelf terug? Dan moet u gedwongen terugkeren. De Dienst Terugkeer en Vertrek (DTenV) helpt u bij het regelen van uw terugkeer. Ook kunt u voor hulp terecht bij de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM). De IOM heeft vaak inloopspreekuur op het asielzoekerscentrum. (223, IND algemeen)

Wettelijke verplichtingen

Er is een aantal wettelijke verplichtingen waaraan u moet voldoen. De IND houdt toezicht op de naleving van uw wettelijke verplichtingen. Voldoet u niet aan uw wettelijke verplichtingen dan kan dit gevolgen hebben.

U krijgt een inreisverbod in een besluit

In een besluit staat dat aan u een inreisverbod wordt opgelegd en hoelang het duurt. Opgelegd worden, betekent krijgen. In het besluit staat ook voor welke landen het inreisverbod geldt. (262, IND)

Soms wordt verwezen naar een wet als onderbouwing van een besluit, maar de genoemde wet wordt dan als bekend verondersteld. In veertien van de 36 brieven van de DTenV wordt verwezen naar wetten en wetsartikelen, waarbij in negen van de veertien brieven geen uitleg van de artikelen wordt gegeven en in vijf wel:

Uw bezwaar acht ik dan ook kennelijk ongegrond. Aangezien ik het bezwaarschrift kennelijk ongegrond acht, heb ik met toepassing van artikel 7:3 onder b van de Algemene wet bestuursrecht ervan afgezien u in de gelegenheid te stellen uw bezwaren mondeling toe te lichten. (S11 Bijlage 9, Brieven DTenV).

Ik heb alle aspecten van de zaak bekeken. Er is geen sprake van internationale verplichtingen, een wezenlijk Nederlands belang of humanitaire redenen die maken dat ik de aanvraag moet inwilligen (zie artikel 13 Vw). (333, Brief IND).

De inhoud van wetten of wetsartikelen wordt in enkele brieven uitgelegd in de brief zelf:

Uw verzoek moet worden beoordeeld aan de hand van de Wet openbaarheid van bestuur (Wob). Uitgangspunt van de Wob is dat er, in het belang van een goede en democratische bestuursvoering, voor degene die om informatie verzoekt een recht op openbaarmaking van de informatie bestaat. Het bestuursorgaan kan de openbaarmaking van de gevraagde informatie achterwege laten wanneer zich (een of meer) van de in artikel 10 en 11 van de wet genoemde uitzonderingsgronden op beperkingen voorzien. (S11 Bijlage 6, Brief DTenV)

Wat artikel 10 en 11 inhouden, wordt in bovengenoemd citaat niet vermeld.

In een enkele brief wordt indirect verwezen naar de inhoud van de wet doordat er aangegeven wordt wat er ontbreekt:

*Uw bezwaarschrift voldoet niet aan de eisen van artikel 6:5 van de Awb. Immers, het bezwaarschrift bevat niet *** de naam, het adres van de indiener, de dagtekening, een omschrijving van het besluit (dan wel de handeling) waartegen het bezwaar is gericht, de gronden van het bezwaar. (H2 Bijlage, Brief DTenV)*

Eén keer wordt meer informatie aangeboden via een bijlage:

Wettelijk kader; Uw verzoek valt onder de reikwijdte van de Algemene verordening gegevensbescherming. Ter informatie treft u in bijlage 1 [het artikel/de artikelen] aan waarnaar ik in dit besluit verwijs. (S10 Bijlage 2, Brief DTenV)

En in enkele van de 36 brieven wordt de asielzoeker uitgenodigd om bij vragen contact op te nemen.

Ik vertrouw erop dat u met dit bericht van voldoende informatie bent voorzien. Als u vragen heeft over deze brief of de afhandeling van uw [verzoek/bezwaar], kunt u contact met mij opnemen. (S10 Bijlage 3, Brief DTenV)

Als u vragen, of opmerkingen heeft over deze brief of de afhandeling van uw [verzoek/bezwaar], dan kunt u contact met mij opnemen. U kunt desgewenst een klacht indienen bij de Autoriteit

*persoonsgegevens. Meer informatie kunt u vinden op de website: ...
(S10 Bijlage 6, Brief DTenV)*

Van de 66 documenten met meer algemene informatie wordt in vijf stukken een wet genoemd, waarbij twee keer de wet ook daadwerkelijk wordt uitgelegd:

*Als u onderdak krijgt in een vbl of gezinslocatie legt de DTenV u een maatregel ex art. 56 Vreemdelingenwet op. Dit betekent dat u verplicht bent om binnen de daarin aangewezen grenzen (meestal gemeentegrenzen) te blijven. U mag de locatie wel verlaten.
(286, MyCOA)*

*De Dublinverordening (EU Nr. 604/2013) is een Europese Verordening. In deze verordening staat beschreven hoe kan worden bepaald welk land verantwoordelijk is voor de behandeling van een asielprocedure.
(158, DTenV Algemene brief)*

In een document over de Taskforce⁵², waarin veelgestelde vragen worden beantwoord, wordt eenmaal een wet genoemd, maar ook hierbij staat geen uitleg van de wet zelf.

De Taskforce stelt de aanvraag dan buiten behandeling. Dat betekent dat de Taskforce niet meer naar de inhoud van de asielaanvraag kijkt. Dit kan bijvoorbeeld wanneer de asielzoeker (zonder reden) niet naar het gehoor is gekomen. En als hij niet binnen 2 weken heeft aangetoond dat dit niet zijn schuld is. Dit blijkt uit artikel 30c lid 1b van de Vreemdelingenwet. (217, Taskforce)

In de communicatie-uitingen van de overheid naar asielzoekers wordt dus aandacht besteed aan transparantie, vooral in de vorm van informatie en uitleg geven over hoe de procedure werkt. De manier waarop aandacht wordt besteed aan transparantie kent (volgens onderzoekster) echter wel wat hiaten:

⁵² De Taskforce is een apart project van de IND waarin de IND geprobeerd heeft om in korte tijd een grote achterstand aan beslissingen op asielprocedures weg te werken in 2019/2020. Drie in dit kader opgestelde documenten zijn gebruikt in deze analyse.

- De gegeven informatie is toegespitst op het wat en hoe. Het waarom komt over het algemeen niet aan de orde. De informatie heeft daarmee het niveau van een mededeling.
- Bij veel informatie over regels, plichten en sancties is sprake van een opsomming, zonder dat wordt aangegeven waarom deze aspecten van belang zijn voor de Nederlandse staat of waarom deze keuze gemaakt is. Meer onderbouwing helpt asielzoekers mogelijk begrijpen waarom het systeem zo ingericht is en kan daarmee de institutionele legitimiteit verhogen.
- Slechts in één van de 37 documenten die regels, plichten en sancties betreffen, wordt vermeld hoe de persoon in kwestie nadere informatie kan verkrijgen. Met verwijzingen naar wetten is het de vraag of dit transparant kan worden genoemd, omdat de gemiddelde asielzoeker (laat staan de gemiddelde Nederlander) het wetboek immers niet uit het hoofd kent.

Wanneer er acht bladzijden nodig zijn om uitleg te geven over hoe de procedure werkt, is de vraag of er geen sprake is van een overdaad aan informatie, waardoor de lezer door de bomen het bos niet meer ziet en het uiteindelijke doel niet bereikt wordt.

6.2.1.2 Eerlijkheid

In 52 van de 108 documenten kan de inhoud gerelateerd worden aan het begrip **eerlijkheid**. In deze 52 documenten wordt 88 keer verwezen naar rechten binnen de asielprocedure of de mogelijkheid om een **klacht** in te dienen. In 48 van de 52 teksten wordt melding gemaakt van het **recht op beroep/bezwaar**. Het in bezwaar of beroep kunnen gaan is een vorm van participatie. Het hebben van inbreng in en invloed op de procedure heeft een positieve invloed op de ervaren procedurele legitimiteit (Tyler, 2003).

Het betreft hier voornamelijk informatie over de besluitvorming in het asielproces, en dus vooral documentatie vanuit IND en DTenV:

Binnen zes weken na de dag van verzending van dit besluit kan een ieder wiens belang rechtstreeks bij dit besluit is betrokken, bezwaar maken. Het bezwaarschrift moet door de indiener zijn ondertekend en bevat ten minste zijn naam en adres, de dagtekening, een omschrijving van het besluit waartegen het bezwaar is gericht en de gronden waarop het bezwaar rust. Dit bezwaarschrift moet worden gericht aan: de

Minister van Justitie en Veiligheid, t.a.v. Dienst Terugkeer en Vertrek, postbus 164, 2501 CD Den Haag. (S11, Bijlage 6, DTenV).

U hebt een beslissing op uw aanvraag. De aanvraag is afgewezen. Of uw aanvraag is goedgekeurd, maar u bent het niet eens met bijvoorbeeld de ingangsdatum of arbeidsmarktaantekening op uw vergunning. U kunt in bezwaar gaan hiertegen. U kunt bezwaar indienen bij de volgende aanvragen: aanvraag visum kort verblijf; aanvraag machtiging tot voorlopig verblijf; aanvraag verblijfsvergunning regulier bepaalde tijd zonder mvv (ook bij wijziging van uw verblijfsdoel); aanvraag verblijfsvergunning regulier onbepaalde tijd of EU-langdurig ingezetene; aanvraag asiel onbepaalde tijd; verzoek om Nederlandse nationaliteit; afwijzing voor erkenning. (255, IND)

Veelal betreft dit algemene informatie. Hoe het bezwaar moet worden ingediend, wordt niet altijd even gedetailleerd besproken. In twee teksten is sprake van een expliciete aanwijzing omtrent het hoe:

Beroepschriften en verzoeken om een voorlopige voorziening worden gezonden naar: Centraal Inschrijfbureau Vreemdelingenzaken (CIV) Postbus 1601 2003 BR Haarlem Faxnummer: 088 - 361 01 37 Faxnummer: 088 - 361 01 38. U dient daarbij gebruik te maken van het standaardformulier en een afschrift van het bestreden besluit bij te voegen. Het standaardformulier is te vinden op www.rechtspraak.nl/naar-de-rechter/formulieren. (336, IND)

In alle overige documenten wordt verwezen naar de advocaat en/of wettelijke vertegenwoordiger en/of bijzonder gemachtigde⁵³.

Naast het benoemen van het recht op bezwaar en/of beroep wordt al aan het begin van het aanvraagproces, in de eerste informatie die een asielzoeker krijgt, benoemd dat **juridische bijstand** verleend wordt:

Een advocaat geeft u advies over het vertellen van uw asielverhaal aan de IND. Dat is gratis als u geen advocaat kunt betalen. Dan regelt de

⁵³ Een wettelijk vertegenwoordiger is een persoon die bevoegd is om beslissingen te nemen namens een ander. Een bijzonder gemachtigde mag namens iemand anders één bepaalde handeling uitvoeren.

Raad voor de Rechtsbijstand (RvR) een advocaat. De IND stuurt een brief met de datum waarop u naar het IND-kantoor moet komen. Dan kunt u uw asielaanvraag verder toelichten. (252, IND)

De verantwoordelijkheid om dit te regelen ligt bij de asielzoeker zelf:

U kunt een advocaat vragen om u te helpen tijdens de procedure. Als u tijdens de asielprocedure geholpen wilt worden door een advocaat, dan moet u dit zelf voor de start van de procedure regelen. (259, IND)

De mogelijkheid tot het indienen van een **klacht** wordt in 18 van de 108 documenten 22 keer genoemd. Dit betreft over het algemeen een mededeling dat een klacht kan worden ingediend en hoe dit dient te gebeuren. Ook hierbij is het de verantwoordelijkheid van de asielzoeker om dit proces desgewenst te initiëren.

Wilt u een klacht indienen over de wijze waarop u door de IND bent behandeld? Dan kunt u gebruikmaken van het klachtenformulier op www.ind.nl. U kunt ook bellen met de klachtenlijn van de IND. Het telefoonnummer is 088 043 04 70. (057, Ministerie van Justitie en Veiligheid)

Als u op een azc, de VBL of GL verblijft en u bent ontevreden over uw verblijf dan kunt u een klacht indienen. Klachten worden door het Centraal Orgaan opvang asielzoekers behandeld conform de Algemene wet bestuursrecht (Awb, hoofdstuk 9). Klachten: Heeft u een klacht over de DTenV of over een medewerker van de DTenV? U kunt een klacht indienen die betrekking heeft op een incident dat korter dan een jaar geleden heeft plaatsgevonden. Dit kunt u doen via de website www.dtenv.nl of schriftelijk. (164, Ministerie van Justitie en Veiligheid)

De inhoud van documenten is 83 keer te relateren aan het **rekening houden met de belangen** van de asielzoeker. Veelal betreft dit informatie van het COA over de huisregels en hoe deze de veiligheid op een locatie borgen, in termen van fysieke veiligheid maar ook ten aanzien van politiek, religie en discriminatie (95, COA; 83, COA). In deze gevallen verwijst het rekening houden met belangen meer naar de kwaliteit van de bejegening dan naar eerlijke besluitvorming.

Op het gebied van eerlijke besluitvorming is er een aantal documenten waaruit blijkt dat in de procedure de belangen van de asielzoeker worden meegenomen in de vorm van inspraak:

U verhuist naar een andere opvanglocatie van het COA. U mag werken. Afhankelijk van uw situatie mag u ook familieleden laten overkomen. En u hebt recht op woonruimte in een gemeente. Het COA overlegt met u in welke gemeente u wilt wonen. (252, IND)

Belangen in het kader van de beoordeling van het asielgehoor worden ook kenbaar gemaakt:

Tijdens uw verblijf in de opvanglocatie krijgt u een gratis medisch onderzoek. Daarin kijkt een verpleegkundige naar uw lichamelijke en geestelijke gezondheid. Uw gezondheid kan van invloed zijn op uw gesprekken met de IND. U kunt het aangeven als u geen medisch onderzoek wilt. (252, IND)

Het rekening houden met belangen wordt tevens vormgegeven via informatie over de mogelijkheden van dagbesteding:

Wat is er te doen op een COA-locatie?

Het is belangrijk dat u uw tijd op een COA-locatie goed kunt besteden. Er zijn daarom op elke COA-locatie dagelijks verschillende activiteiten. U kunt ook gebruikmaken van voorzieningen zoals wifi, recreatieruimtes en computers. Als u wilt, kunt u ook meehelpen op uw locatie. Bijvoorbeeld als toezichthouder in de recreatiezaal. (87, COA)

Door alle drie de organisaties wordt gesproken over het **recht op privacy** en uitgelegd hoe daarmee rekening wordt gehouden (160, DTenV, 269, IND, 114 COA).

Eerlijkheid in de zin van **consistentie en objectiviteit** wordt niet letterlijk genoemd in documentatie. Gesteld kan worden dat de uitgebreide uitleg van de procedure impliceert dat deze voor iedereen gelijk is en in die zin in elk geval consistentie in het proces laat zien.

Concluderend kan gesteld worden dat er in de documentatie veel aandacht is voor **eerlijkheid** in het proces, in de vorm van wijzen op juridische bijstand, de mogelijkheid om in beroep te gaan of bezwaar te maken, en de mogelijkheid om een klacht in te dienen. Dit past bij het in hoofdstuk 2 geconstateerde gegeven dat de legitimiteit van het asielbeleid vooral **gestoeld** is op juridische gronden.

Het **rekening houden met de belangen** komt veelvuldig aan bod, vanuit verschillende invalshoeken. In de uitvoering van het beleid lijkt dus wel meer aandacht te zijn voor de meer sociologische aspecten van legitimiteit.

6.2.1.3 Zorgvuldigheid

Zorgvuldigheid, in de zin van de tijd die de procedure in beslag neemt, komt veelvuldig voor, in 58 van de 90 documenten. Veelal wordt beschreven hoeveel **tijd** een onderdeel van de procedure zal kosten.

Wanneer kunt u een reactie verwachten?

U krijgt een reactie op uw verzoek binnen uiterlijk een maand na ontvangst van uw verzoek, dus op uiterlijk [datum].

Deze termijn kan op grond van de Algemene verordening gegevensbescherming met maximaal twee maanden worden verlengd. U ontvangt een kennisgeving van een eventuele verlenging. (10 Bijlage 1, Brief DTenV)

De AA duurt 6 tot 8 dagen. Na 5 dagen neemt de IND een beslissing. Er zijn 3 beslissingen mogelijk: (150, MyCOA)

Mogelijk ontvangt u nog dit jaar een uitnodiging van ons, of wordt er toch op uw aanvraag beslist. Want we zetten ons werk de rest van het jaar natuurlijk voort. En ook in 2021 werkt de Taskforce door om op de resterende aanvragen te beslissen. We streven ernaar die zaken medio 2021 af te kunnen ronden. (211, Taskforce)

Een enkele keer wordt ook onderbouwd waarom de hoeveelheid tijd nodig is, maar dit gebeurt slechts sporadisch:

Houd er rekening mee dat de ambassade vaak 2 weken extra nodig heeft om de mvv (machtiging tot voorlopig verblijf) te verlenen. Dat komt omdat niet iedere ambassade zelf de mvv-sticker kan verwerken. (Brief IND, 355)

Of waarom tijd belangrijk is:

De IND probeert zo snel mogelijk een beslissing te nemen op deze asielaanvragen. Hierdoor blijven er voldoende plaatsen in de opvang voor asielzoekers met een grotere kans op een verblijfsvergunning. (078, IND)

Alleen in de brieven van de Taskforce wordt gesproken over wat niet haalbaar is. Ook worden daar excuses aangeboden:

De tijd die de Taskforce nodig heeft om op alle 15.350 asielaanvragen van vòòr 1 april jl. te beslissen is dus helaas langer dan gehoopt. Daarmee is er een grote kans dat u dit jaar nog niet hoort of u in Nederland mag blijven. We beseffen zeer goed dat dit moeilijk voor u is. U wil tenslotte weten waar u aan toe bent, zodat u plannen kunt maken voor uw toekomst. Ondanks hard werk van onze medewerkers is het nog niet gelukt om u nu duidelijkheid te geven. Dit spijt ons. (211, Taskforce)

In de brieven van de Taskforce wordt uitgelegd waarom er geen tijdsaanduiding kan worden gegeven en wat ze hebben gedaan om dit te verbeteren:

Helaas kan de Taskforce geen duidelijkheid geven over wanneer de asielzoeker een gehoor krijgt. (...) Denk hierbij aan bijvoorbeeld de beschikbaarheid van tolken en gehoor kamers. Maar ook gezondheidsklachten (die lijken op het coronavirus) van asielzoekers en medewerkers. De Taskforce streeft er in ieder geval naar alle aanvragen uiterlijk halverwege 2021 af te ronden. (274, Taskforce)

Eind vorig jaar werd duidelijk dat de Taskforce niet voor het einde van 2020 alle openstaande asielaanvragen zou beslissen. Toch is tot op het einde van het jaar hard doorgewerkt. Daarmee is bereikt dat een aanzienlijk deel van de wachtende asielaanvragers duidelijkheid heeft gekregen. Dit is onder andere gelukt door verbeteringen in de

organisatie en enkele vernieuwende maatregelen in het werkproces van de Taskforce. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het invoeren van nieuwe manieren van horen. Maar ook door extra samenwerking met ervaren medewerkers van de IND. (274, Taskforce)

Ook op andere onderdelen dan de Taskforce verantwoordt de IND zich ten aanzien van het niet halen van doorlooptijden:

De IND neemt nieuwe medewerkers aan. Wij doen er alles aan om asielaanvragen zo snel mogelijk te behandelen. Zo heeft de IND sinds vorig jaar nieuwe medewerkers aangenomen. Het kost tijd om deze medewerkers in te werken. Daarom ziet u het resultaat pas later. (078, IND)

Zorgvuldigheid betreft eveneens het al dan niet aanwezig zijn van een **tolk**. In twaalf documenten wordt hierover gesproken. Meestal wordt de aanwezigheid van een tolk vermeld. Als er meer informatie wordt gegeven, dan betreft deze de onafhankelijkheid van de tolk. Deze onafhankelijkheid valt tevens onder de **professionaliteit van medewerkers**. Hier wordt zestien keer over gesproken.

De IND gebruikt een onafhankelijke tolk voor de vertaling. (252, IND)

Bij alle gesprekken is een tolk aanwezig. In persoon of via de telefoon. Tolken hebben geen invloed op de beslissing op de asielaanvraag. (182, IND)

Er wordt eveneens informatie verstrekt over wat te doen als de tolk geen goede dienst verleent.

Laat het weten als u uw tolk niet goed verstaat of de vragen van de IND-medewerker niet goed begrijpt. (182, IND)

De aanwezigheid van vertalingen en tolken wordt het vaakst vermeld in stukken van de IND en op MyCOA. In de documenten van DTenV wordt één keer geschreven over een tolk.

De DTenV zal zorgdragen voor een tolk. (D1 Bijlage, Persoonsgerichte brief DTenV)

In de communicatie-uitingen van de overheid naar asielzoekers wordt dus aandacht besteed aan zorgvuldigheid, vooral in de vorm van uitleg over de hoeveelheid tijd die nodig is voor de procedure en de mogelijkheid om gebruik te maken van een tolk. De mate van zorgvuldigheid kent volgens onderzoekster echter wel wat hiaten:

- De aandacht die besteed wordt aan de uitleg van de wachttijden is op zich positief te beoordelen. Wachttijd is immers een zeer belangrijk onderwerp voor asielzoekers, en het is een stap in de goede richting dat in elk geval wordt aangegeven dat er een wachttijd is, ook al wordt niet aangegeven hoelang deze zal duren. Tegelijkertijd lijkt de mate waarin de overheid zich in de Taskforcebrieven inspant om uitleg te geven over dit onderwerp bijna overdreven in verhouding met de gebruikelijke vorm van communiceren. Zo kan een goedbedoelde inzet van de overheid overkomen alsof de overheid niet goed functioneert, omdat er in verhouding zoveel uitleg en excuses worden gegeven.
- Het beschikbaar stellen van een tolk is een vorm van zorgvuldigheid, maar er wordt geen informatie gegeven over de professionaliteit en weinig over de onafhankelijkheid van de tolk. Deze informatie zou wel van belang kunnen zijn voor het asielproces en de asielzoeker.

6.2.2 Kwaliteit van de bejegening

De kwaliteit van de bejegening is het tweede aspect dat deel uitmaakt van de ervaren procedurele legitimiteit. De subcategorieën 'respectvolle behandeling' en 'faciliteiten' vormen tezamen deze factor. Ook hier wordt bij de bespreking van de subcategorieën duidelijk aangegeven wanneer er sprake is van een oordeel van onderzoekster.

6.2.2.1 Respectvolle behandeling

De gekozen aanspreekvorm is een vorm van **respect** tonen. In alle documenten die onderzocht zijn, wordt de asielzoeker met 'u' aangesproken. Alleen als het om minderjarigen gaat en deze doelgroep gericht wordt aangeschreven, wordt ook wel 'jij' gebruikt. Naast algemene terminologie in communicatie-uitingen wordt de asielzoeker veelal rechtstreeks aangesproken. Bij vertalingen is er een risico dat de beleefdheidsvorm hierin verloren gaat. In veel talen, waaronder het Engels, is er immers geen beleefdheidsvorm; in het Engels wordt zowel 'u' als 'jij' vertaald als 'you'. Beleefdheid wordt dan uitgedrukt in de zinsconstructie, bijvoorbeeld 'would you please' in plaats van 'you can'. Waar een asielzoeker afhankelijk is van

vertaling door derden kan het dus zijn dat de gekozen aanspreekvorm niet tot zijn recht komt in het kader van respect tonen (in die zin van dat de asielzoeker zich met respect bejegend voelt).

In de documenten wordt vijf keer melding gemaakt van teksten die gelijke behandeling en/of **discriminatie** betreffen. Over het algemeen wordt dit onderwerp genoemd in het kader van de veiligheid. In het onderstaande citaat wordt de asielzoeker in dit kader zowel op zijn rechten als zijn plichten gewezen:

Als u te maken krijgt met discriminatie, intimidatie, seksueel geweld, chantage of een andere vorm van agressie of geweld, dan kunt u dit altijd melden bij een COA-medewerker of een medewerker in de receptie. Dit kan 24 uur per dag. In de receptie is altijd een medewerker aanwezig. Iedere vorm van agressie en geweld tegen personen wordt in Nederland niet geaccepteerd. Asielzoekers die in Nederland asiel aanvragen, moeten zich houden aan de in Nederland geldende normen en waarden. (095, MyCOA)

Het COA informeert asielzoekers actief over de manier waarop zij hen bejegt. Vaak komen ook hierbij zowel zaken ter sprake die asielzoekers geboden worden als zaken die van hen verwacht worden.

Activiteiten staan ook aangekondigd op posters en borden. En het COA stuurt u persoonlijke uitnodigingen. Bijvoorbeeld voor informatiebijeenkomsten. Het COA verwacht dat u hieraan deelneemt. Tijdens deze bijeenkomsten leert u veel over uw nieuwe omgeving. Ze helpen u ook bij uw voorbereiding op de toekomst. Heeft u ideeën voor nieuwe activiteiten, of wilt u zelf iets te organiseren? Heb het daar dan over met uw contactpersoon. We kijken dan of het mogelijk is om deze plannen uit te voeren. (278, MyCOA)

In de 108 documenten is 51 keer sprake van het aanbieden van **hulp**, tijdens de asielprocedure in de vorm van begeleiding door de advocaat en VluchtelingenWerk, tijdens het verblijf door het COA en tijdens de terugkeer door IOM of DTenV. Het aantal verwijzingen naar verdere informatie of contactgegevens is zeer beperkt.

In de documenten waarin sprake is van respectvolle behandeling wordt zeven keer uiting gegeven aan empathie. De andere stukken hebben over het

algemeen een informatief karakter, zowel in algemene als in persoonlijke communicatie-uitingen. Vooral de toon in brieven is veelal formeel en zakelijk:

Hierbij deel ik u mee dat ik aanleiding zie om de beslissing op uw bezwaarschrift van [datum bezwaarschrift] te verdagen met vier weken. U zult uiterlijk [datum einde beslistermijn] mijn beslissing ontvangen.

Ik verwacht u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd. (H2 Bijlage 1, Brief DTenV)

Alleen de drie documenten van de Taskforce IND bevatten opvallend veel blijken van empathie:

Het lange wachten is zoals u weet reden geweest om een Taskforce in te stellen, die de voorraden asielaanvragen bij de IND (waaronder die van u) voor het einde van dit jaar afgehandeld moest hebben. Het spijt ons u te moeten melden dat wij dit doel dit jaar niet zullen halen. (274, Taskforce)

Een boodschap aan asielzoekers die niet onder de Taskforce vallen, lijkt in het verlengde hiervan te liggen:

De IND wil de doorlooptijd in spoor 4 verkorten. Op dit moment is de doorlooptijd in spoor 4 te lang. De IND vindt het erg vervelend dat u daardoor lang moet wachten. De IND heeft verschillende oplossingen bedacht om te zorgen dat u minder lang moet wachten. Eén oplossing is het aannemen van meer personeel. Maar alleen meer personeel aannemen is niet genoeg. Daarom gaat de IND bij een grote groep ook het proces versnellen. (258, IND)

In deze boodschap valt naast de empathie op dat er termen worden gebruikt die bij de gemiddelde asielzoeker onbekend zullen zijn, zoals 'spoor 4'. Daarnaast kunnen teksten waarin wordt uitgelegd waarom iets niet lukt – in dit geval door de IND – ook opgevat worden als een vorm van zelfmedelijden.

6.2.2.2 Faciliteiten

Naast transparantie, eerlijkheid, zorgvuldigheid en bejegening kunnen ook faciliteiten van invloed zijn op hoe asielzoekers procedurele legitimiteit

ervaren. Vandaar dat ook de communicatie over dit onderwerp wordt meegenomen in dit hoofdstuk. Communicatie over de faciliteiten die geboden worden, vindt veelal plaats via communicatie-uitingen van het COA en zijn erop gericht om het verblijf van de asielzoeker op de COA-locatie te ondersteunen.

Een van de belangrijkste faciliteiten betreft financiële toelagen, bijvoorbeeld geld voor maaltijden en kleedgeld, of zogenaamd weekgeld (150, MyCOA, twaalf keer). Er wordt niet alleen gecommuniceerd over het aanbod aan faciliteiten maar ook over de grenzen ervan, oftewel wanneer een asielzoeker er geen gebruik (meer) van kan maken.

Wanneer u geen verblijfsvergunning asiel krijgt, moet u uit Nederland vertrekken. (...) U heeft dan ook geen recht meer op weekgeld. (150, MyCOA)

Onderdak is eveneens een belangrijke faciliteit die geboden wordt tijdens het asielproces. Uit hoofdstuk 7 blijkt hoeveel belang asielzoekers hechten aan onderdak, maar vooral ook hoezeer zij overplaatsingen als belastend ervaren. Hoewel asielzoekers tijdens het asielproces op meerdere locaties verblijven, wordt hierover niet direct gecommuniceerd in het geschreven informatiemateriaal. Op de website van het COA die voor asielzoekers zelf bedoeld is, is dit duidelijker aangegeven. Hier wordt bijvoorbeeld een infosheet geboden met informatie over de locaties waar asielzoekers geplaatst kunnen worden in de diverse stadia van het asielproces.⁵⁴

Uitingen die overplaatsingen betreffen, worden in de marge genoemd en niet als hoofdonderwerp van de communicatie-uiting:

Gaat u naar de verlengde asielprocedure? U mag de beslissing op uw asielaanvraag in Nederland afwachten. Het COA kan een andere opvanglocatie voor u regelen. (223, IND)

Medische zorg is eveneens een belangrijke faciliteit. Hier wordt vrij regelmatig over gesproken, zo'n zestien keer in tien stukken. Dit gaat zowel over medische basiszorg als over de rol van gezondheid in het proces.

Uw gezondheid kan van invloed zijn op uw gesprekken met de IND. In een kort medisch onderzoek bepalen we of u geestelijk en lichamelijk

⁵⁴ <https://www.mycoa.nl/nl/infosheet-categorien/opvanglocaties>

in staat bent om te vertellen over de reden waarom u asiel aanvraagt. U kunt aangeven dat u geen medisch onderzoek wilt. (277, 150, MyCOA)

Ook komt het onthouden van medische zorg aan de orde. Dit is opvallend, omdat medische basiszorg in Nederland aan eenieder wordt geboden. Op de officiële site van de overheid (<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/zorgverzekering/vraag-en-antwoord/kan-ik-een-zorgverzekering-afsluiten-als-ik-nog-geen-verblijfsvergunning-heb>) staat aangegeven dat ook asielzoekers die zijn afgewezen en niet terugkeren maar illegaal in Nederland verblijven noodzakelijke medische hulp krijgen. In principe moeten zij dit zelf betalen, maar voor medici is een regeling getroffen als dit niet gebeurt. De informatie van het COA klopt dus feitelijk niet. Toegang tot medische zorg blijft mogelijk, zij het beperkt.

Wanneer u geen verblijfsvergunning asiel krijgt, moet u uit Nederland vertrekken. De Dienst Terugkeer en Vertrek (DTenV) kan u ondersteunen bij uw vertrek. Na maximaal 28 dagen heeft u geen recht meer op opvang. Tenzij de rechter eventueel anders bepaalt in een voorlopige voorziening, beroep of hoger beroep. U moet het azc verlaten. U heeft dan ook geen recht meer op weekgeld en ook niet op toegang tot medische zorg. (150 MyCOA)

Soms zijn faciliteiten gekoppeld aan voorwaarden. Dit betreft bijvoorbeeld de mogelijkheid om langer onderdak te krijgen als de asielzoeker meewerkt aan zijn terugkeer.

Ook bij de terugkeer zelf worden faciliteiten aangeboden:

Nederland heeft een terugkeerbeleid. Dit beleid houdt in dat u Nederland zelf moet verlaten als u uitgedeed bent. U kunt daarbij (financiële) hulp krijgen. (284, MyCOA)

6.3 Begrijpelijke overheid

Zoals in paragraaf 6.1 reeds werd verwoord, zijn er drie kenmerken op grond waarvan in de literatuur overheidsteksten zouden moeten worden beoordeeld:

- persoonlijk, empathisch en vriendelijk geformuleerd;
- begrijpelijke taal (eenvoudige zinnen en begrijpelijke woorden; alleen meedelen wat de lezer wil weten en verder niets) en een duidelijke structuur hebben (titel, tussenkoppen, voorbeelden);
- beeld, in de vorm van plaatjes en filmpjes, en verwijzingen voor meer info.

6.3.1 Formulering

Zoals in paragraaf 6.2.2.1 reeds naar voren gekomen is, valt op dat in teksten weinig blijkt wordt gegeven van begrip voor de situatie van de asielzoeker. Ook wordt in geen enkel document melding gemaakt van de context waarin de asielzoeker zich bevindt, in die zin dat het verlaten van het thuisland, nog afgezien van de vraag of hier economische of veiligheidsredenen achter zitten, en het verblijven in een asielzoekerscentrum ingrijpende gebeurtenissen voor asielzoekers zijn. In geen van de documenten wordt hierop ingegaan of worden de omstandigheden of de impact ervan benoemd.

In de overgrote meerderheid van de documenten zijn de teksten weinig persoonlijk geformuleerd. De drie brieven van de Taskforce zijn anders van toon: daarin wordt wel ingegaan op de situatie van de asielzoeker, en in sommige worden excuses aangeboden.

De tijd die de Taskforce nodig heeft om op alle 15.350 asielaanvragen van vòòr 1 april jl. te beslissen is dus helaas langer dan gehoopt. Daarmee is er een grote kans dat u dit jaar nog niet hoort of u in Nederland mag blijven. We beseffen zeer goed dat dit moeilijk voor u is. U wil tenslotte weten waar u aan toe bent, zodat u plannen kunt maken voor uw toekomst. Ondanks hard werk van onze medewerkers is het nog niet gelukt om u nu duidelijkheid te geven. Dit spijt ons.
(211, Taskforce)

De manier waarop de DTenV spreekt over het komen tot terugkeer verschilt van de manier waarop het COA over dit onderwerp communiceert:

De DTenV helpt u bij het organiseren van uw vertrek uit Nederland. Als u gebruik maakt van de hulp van de DTenV dan wordt u geholpen door een regievoerder om uw terugkeer waardig en respectvol te realiseren. U krijgt een schriftelijke uitnodiging voor de gesprekken. Deze uitnodiging ligt voor u klaar bij de receptie van het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA). Als u in een gemeente (woning)

verblijft, dan krijgt u de uitnodiging met de post. U mag, als u dat wilt, uw advocaat of iemand van VluchtelingenWerk Nederland (VWN) meenemen naar het gesprek. U moet dit wel zelf afspreken. (164, DTenV Algemeen)

De DTenV helpt u bij het organiseren van uw terugkeer uit Nederland. U kiest zelf of u van deze hulp gebruik wilt maken. Als u gebruikmaakt van de DTenV dan wordt u geholpen door een regievoerder om uw terugkeer te realiseren. De regievoerder zal u vragen waarom u zelfstandig wilt vertrekken en zal met u de mogelijkheden voor uw vertrek uit Nederland bespreken, zoals vliegtickets en reispapieren. (125, MyCOA)

De persoonsgerichte brieven van de DTenV zijn zakelijk en daarom minder vriendelijk geformuleerd:

Als ik binnen twee weken geen geldig identiteitsbewijs heb ontvangen, kan uw verzoek niet in behandeling worden genomen. Hoe u een veilige kopie maakt vindt u hier. (S10 Bijlage 1, Brief DTenV)

Het is mogelijk dat de asielzoeker door omstandigheden niet binnen twee weken een geldig identiteitsbewijs kan leveren. De DTenV houdt hierbij geen rekening met omstandigheden buiten de controle van de asielzoeker.

In algemene brieven lijkt de toon van de DTenV soms minder formeel:

Als u niet langer wilt wachten en u heeft besloten om Nederland te verlaten kan de Dienst Terugkeer en Vertrek u helpen. Samen met u gaan wij kijken naar de mogelijkheden en ondersteuning die wij u kunnen geven. U kunt contact met ons opnemen door het formulier in te vullen op: www.dtenv.nl - I want to leave the Netherlands, of een e-mail te sturen naar ilc@dtv.minvenj.nl. Zo snel als mogelijk nemen wij dan contact met u op en nodigen wij u uit voor een vertrouwelijk gesprek. (289, DTenV algemeen)

In twee teksten binnen de documenten wordt vermeld dat rekening wordt gehouden met persoonlijke omstandigheden, wat geïnterpreteerd kan worden als een uiting van empathie:

Bij het bepalen van de hoogte van de bestuurlijke boete houdt de IND rekening met de ernst van de overtreding, de mate waarin de overtreding verweten kan worden en de omstandigheden waaronder de overtreding is gepleegd. (214, IND)

Bij verminderde verwijtbaarheid verlaagt de IND de boete met 50%. Na de ernst van de overtreding kijkt de IND naar de verwijtbaarheid. De IND kijkt naar de situatie waarin u de overtreding heeft gepleegd. Is de overtreding niet uw schuld? Dan krijgt u geen bestuurlijke boete. Is de overtreding niet helemaal uw schuld? Dan bent u verminderd verwijtbaar. (213, IND)

Het rekening houden met persoonlijke omstandigheden is overigens verweven in ons rechtssysteem; de mate van verwijtbaarheid wordt altijd meegenomen in de bepaling van het vonnis.

Deze constatering laat meteen zien dat het ingewikkeld is om te bepalen in welke mate een tekst 'persoonlijk, empathisch en vriendelijk' is geformuleerd. Hierboven is geprobeerd om dit objectief weer te geven, maar tegelijkertijd hebben woorden zoals 'persoonlijk', 'empathisch' en 'vriendelijk' geen objectieve betekenis. Deze woorden zijn eigenlijk alleen te beoordelen door de ontvanger van een bericht. In dit onderzoek is dit geen onderdeel geweest waarop de deelnemende asielzoekers bevraagd zijn.

Daarnaast is het de vraag of een begrip als 'empathie' wel passend is in de toch formele relatie tussen staat en burger in het algemeen en tussen staat en asielzoeker in het bijzonder. De staat heeft als functie het handhaven van de wet, waarbij hij soms streng moet zijn en op formele zaken moet wijzen. Strengheid is in dat geval functioneel. Ook kan het hanteren van een zakelijke toon door de overheid ook geïnterpreteerd worden als het handelen zonder aanzien des persoons en dus als objectief en consistent, twee factoren van de ervaren procedurele legitimiteit.

6.3.2 Taal

Het taalgebruik van de DTenV is zoals gezegd overwegend formeel en zakelijk. Dit komt niet alleen naar voren uit de enigszins strenge toon, maar ook uit het formele taalgebruik in vooral de persoonsgerichte brieven, bijvoorbeeld door het gebruik van woorden zoals 'ten behoeve van' en 'middels'. In algemene

brieven van de DTenV en de andere organisaties wordt simpelere taal gebruikt, zoals 'op basis van' en 'daarnaast' (277, MyCOA; 214, IND).

Een mogelijke verklaring van het verschil in taalgebruik is dat de DTenV zich juridisch moet verantwoorden als hij een afgewezen asielzoeker onder dwang laat terugkeren naar het land van herkomst.

Op [datum] verzocht u de DTenV te bemiddelen om uw vertrek uit Nederland te realiseren. Ten behoeve van uw vertrek is gesproken met de diplomatieke vertegenwoordiging van [naam land]. Met deze brief bericht ik u dat wij de bemiddeling beëindigen. De reden hiervoor is de DTenV vast heeft gesteld dat: ... (D1 Bijlage 4, Brief DTenV)

Ik ga akkoord met het verzenden van mijn persoonlijke gezondheidsinformatie, opgesteld middels een Europese gezondheidsverklaring, aan de autoriteiten van de verantwoordelijke lidstaat in het kader van de Dublin overdracht. (C3 Bijlage 1, Brief DTenV)

Onderling vergeleken valt op dat het taalgebruik in de persoonsgerichte brieven van de DTenV ingewikkelder is dan in de persoonsgerichte brieven van de IND en de informatiesheets die op de sites van IND en COA te vinden zijn.

In de vergelijking tussen algemene en persoonsgerichte brieven valt op dat in persoonsgerichte brieven, zowel van de DTenV als van de IND, relatief vaker juridische termen worden gebruikt.

Ambtshalve heb ik uw verzoek getoetst aan de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp). Tot op heden is niet gebleken dat u de gemachtigde bent van de betreffende vreemdeling. Derhalve kan ik u de gevraagde documenten op grond van de Wbp niet toezenden. Bij deze doe ik u de gevraagde documenten toekomen op grond van de Wbp. Voor de goede orde wijs ik u er op dat het hier geen openbaarmaking in de zin van de Wob betreft. (S11 Bijlage 3, Brief DTenV)

De aanvraag voor een verblijfsvergunning asiel voor bepaalde tijd wordt afgewezen als ongegrond als bedoeld in artikel 31, eerste lid, Vw. (336, Brief IND)

*Geachte heer/mevrouw,
Hierbij nodig ik u uit voor het bijwonen van een terugkeerbijeenkomst over [naam land]. Deze bijeenkomst vindt plaats op [datum] om [tijdstip] uur in [locatie]. Bij aankomst op de bovengenoemde locatie kunt u vragen naar ondergetekende.
Hoogachtend,
De Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid, namens deze,
Deze brief is geproduceerd in een geautomatiseerd proces en daarom niet ondertekend. (A A5, DTenV)*

Wanneer juridische termen in informatiebladen van de IND en DTenV worden gebruikt, worden ze vaak uitgelegd. Een enkele keer wordt er bewust gesimplificeerd:

Dit informatieblad is een bewerking van wet- en regelgeving, waarbij juridische woorden en beschrijvingen zoveel mogelijk zijn vermeden. Het informatieblad is geen vervanger van de geldende wet- en regelgeving, die onverkort van kracht is. (159, DTenV)

Soms zijn teksten ook ingewikkeld te lezen door hun lengte (bijv. 255, Brief IND), doordat ze veel lange en ingewikkelde zinnen bevatten en/of doordat ze te veel informatie in één keer geven, maar over het algemeen wordt er gewerkt met korte zinnen en niet al te moeilijke woorden.

Ook hier is de brief van de Taskforce een voorbeeld van hoe het moet volgens de criteria die de overheid zichzelf oplegt, zoals genoemd in paragraaf 6.1. De zinnen zijn kort en bevatten geen moeilijke woorden:

Wel moeten we blijven letten op de maatregelen tegen het coronavirus. Er kunnen minder mensen in onze gebouwen dan normaal. En bij klachten mogen we niet op locatie verschijnen. U niet, en onze medewerkers niet. Als het nodig is, verzetten we daarom afspraken. Want veiligheid en gezondheid zijn het belangrijkste. (15, Taskforce)

Uit bovenstaande komt naar voren dat er veel ingewikkelde taal gebruikt wordt door de overheid in haar communicatie, maar dat er ook duidelijk pogingen worden ondernomen om simpeler te formuleren. Dit blijkt echter niet gemakkelijk. Zo is het woord 'herkomst', dat de DTenV veelvuldig gebruikt, geen B1-woord. En hoewel de Taskforce in het vorige citaat zo

simpel mogelijk wil formuleren, gebruikt hij toch het woord 'locatie', wat evenmin een B1-woord is (www.ishetb1.nl).

Een probleem voor de overheid is dat wetgeving per definitie ingewikkeld is. De kern ervan is vaak niet te beschrijven in korte zinnen en simpele woorden. De overheid maakt het zichzelf dus in feite onmogelijk door van zichzelf te verwachten dat ze ingewikkelde materie simpel en kort kan uitleggen. Daarnaast lijkt in overheidsland de neiging te bestaan om zowel formeel taalgebruik (woorden zoals 'onverkort' en 'juridisch') als vakjargon (woorden zoals 'locatie' en 'Taskforce') te gebruiken, zonder te beseffen dat deze voor de gemiddelde asielzoeker onbegrijpelijk zijn. Daar staat overigens tegenover dat de asielzoeker meerdere hulpbronnen kan aanspreken (zoals de advocatuur en VluchtelingenWerk Nederland) om hierbij te helpen.

Een andere manier om een boodschap begrijpelijk te maken is het aanbieden van vertalingen. De overheid maakt hier online gebruik van, maar in haar schriftelijke communicatie wordt in slechts een klein aantal van de 108 documenten expliciet aangegeven dat het document in andere talen beschikbaar is (zeven keer bij de IND).

De hoofdsites van de IND, het COA en de DTenV zijn te lezen in het Nederlands en het Engels. Een enkele keer wordt verwezen naar andere vertalingen. Maar om hiernaar door te klikken, moet de asielzoeker wel eerst het Engels of het Nederlands machtig zijn.

Op deze pagina leest u in het kort informatie over de Verkorte Asielprocedure. Deze informatie kunt u lezen in het Arabisch, Armeens, Frans, Farsi, Nederlands, Russisch, Somalisch of Turks. (211, IND)

Slechts in één document (van de IND) staat daadwerkelijk in verschillende talen hetzelfde beschreven:

*Deze informatie kunt u lezen in het Arabisch, Armeens, Frans, Farsi, Nederlands, Russisch, Somalisch of Turks. (...) **Arabisch** من اعتباراً 20
Armeens (...) الأولى المقابلة IND والتجنيس الهجرة دائرة ، ستجري (يناير) الثاني كانون
 բաժինը որոշել է հունվարի 20-ից որոշ մարդկանց (...) **Engels** From
 20 January, the IND will hold the initial and detailed interviews for the*

General Asylum procedure (Algemene Asielprocedure or AA) (...)
Frans *A partir du 20 janvier, pour certains rousps, (...)* **Farsi** ژانویه ، ۲۰ از
 (...)
Russisch *С 20 января у некоторых групп лиц ИИД будет проводить (...)*
Somalisch
Marka laga bilaabo 20 jannaayo waxa ay IND-da kooxaha qaar ay ka qaadeysaa Wareeysiga koowaad iyo (...) **Turks** *20 Ocak tarihinden itibaren IND bazı gruplar için Genel İltica (AA) işlemleri çerçevesinde Birinci. (211, IND)*

Waar de hoofdsites in het Nederlands en Engels beschikbaar zijn, hebben zowel de IND als het COA een cliëntenportaal waarin met meerdere talen wordt gewerkt (COA: tien; IND: vijf). De DTenV ontbeert een dergelijk portaal. Wel zijn voor specifieke onderwerpen (bijvoorbeeld de hulp aan Oekraïners die terug willen) soms andere vertalingen beschikbaar, maar er worden niet standaard vertalingen in meerdere talen aangeboden.

6.3.3 Beeldmateriaal en verwijzingen

Verwijzingen naar verdere informatie of contactgegevens komen vaker voor in algemene informatiesheets dan in de persoonsgerichte brieven.

Contactgegevens worden niet door elke organisatie even vaak gedeeld. In documenten van de DTenV komt dit vaker voor dan bij de IND en het COA.

Er wordt weinig verwezen naar organisaties buiten COA, IND en DTenV voor het verkrijgen van nadere informatie. De enkele keren dat dit wel gebeurt, betreft het bijvoorbeeld de ngo's.

Wanneer u op eigen gelegenheid wilt terugkeren naar uw land van herkomst en u komt uit een visumplichtig land, dan kunnen verschillende onafhankelijke organisaties u helpen met: U vindt deze organisaties en de mogelijkheden voor ondersteuning op www.infoterugkeer.nl. (164, DTenV algemeen)

De IND, het COA en de DTenV verwijzen wel onderling naar elkaar. Daarbij worden over het algemeen geen contactgegevens vermeld.

Informatievoorziening vindt ook plaats via filmpjes en infographics. Opvallend is dat de toon van de DTenV daar duidelijker en vriendelijker is dan in de schriftelijke communicatie.

Het gesprek vindt plaats met 1 of meer vertegenwoordigers van het land waar u vermoedelijk vandaan komt. Deze vertegenwoordiger heeft dezelfde gegevens ontvangen die bij u ook bekend zijn over de lp-aanvraag. Er zijn ook 1 of meerdere medewerkers bij van Dienst Terugkeer en Vertrek. Het kan voorkomen dat de vertegenwoordiger vraagt om alleen met u te spreken. Dat kan alleen als u hiervoor toestemming geeft aan de medewerker van Dienst Terugkeer en Vertrek. De vragen die gesteld worden, zijn uitsluitend bedoeld om te bepalen of u uit het betreffende land komt. U geeft daarop zo goed mogelijk antwoord. Over de redenen waarom u in Nederland bent, hoeft u niets te zeggen. Heeft u documenten waaruit blijkt uit welk land u komt, laat die dan ook zien. Als u gedurende het gesprek opmerkingen of vragen heeft over het gesprek, dan kunt u die aangeven bij de medewerker van de Dienst Terugkeer en Vertrek. (D43, L155, DTenV)

Het COA is de enige van de drie organisaties die een aparte site heeft voor asielzoekers. Hierop wordt veel informatie ook middels filmpjes geboden en kunnen veel talen worden gekozen. De IND heeft wel een inlogmogelijkheid op haar site, maar deze is alleen voor aanvragers van een regulier visum (bijvoorbeeld om te kunnen werken in Nederland). Ten aanzien van het asielproces zijn er van alle drie de organisaties filmpjes te vinden op YouTube. Er is ook een gezamenlijk filmpje,⁵⁵ waarin de taal en de toon prettiger zijn dan in de brieven. De filmpjes lijken over het algemeen echter meer bedoeld voor Nederlandse burgers dan voor asielzoekers; ze zijn ook alleen beschikbaar in het Nederlands. Op alle sites zijn zo nu en dan infographics te vinden, maar de overgrote meerderheid aan communicatie geschiedt, met name bij DTenV en IND, schriftelijk.

6.4 Conclusie

Het informatiemateriaal dat IND, COA en DTenV gebruiken om asielzoekers te informeren en met hen te communiceren, kan goed in verband worden

⁵⁵ https://www.youtube.com/watch?v=xm3LXngnSw&ab_channel=Immigratie-enNaturalisatiedienst%28IND%29

gebracht met relevante aspecten van de ervaren procedurele legitimiteit. Ten aanzien van de kwaliteit van de besluitvorming betreft dit transparantie, eerlijkheid en zorgvuldigheid.

Transparantie komt vaak voor. Dit kan echter leiden tot een paradox, doordat er soms zoveel wordt uitgelegd dat de lezer door de bomen het bos niet meer ziet, wat paradoxalerwijs leidt tot een gebrek aan transparantie. Afgezien van de hoeveelheid valt op dat de inhoud zich vooral richt op het wat en hoe en niet op het waarom; onderbouwing blijft vaak achterwege.

Eerlijkheid, waar relatief veel aandacht voor is bij alle drie de organisaties, wordt met name verwoord in het kader van het juridische proces en de mogelijkheid om klachten in te dienen.

Zorgvuldigheid vertaalt zich in wachttijd en de aanwezigheid van tolken. Hierbij wordt vooral de wachttijd vaak besproken, waarvan in hoofdstuk 5 gebleken is dat dit voor asielzoekers een belangrijk onderwerp is. In met name de drie Taskforcestukken wordt uitleg gegeven over het waarom hiervan.

Bejegening, in de vorm van een respectvolle behandeling en geboden faciliteiten, is eveneens terug te vinden in de documenten. Teksten zijn respectvol maar weinig empathisch opgesteld. Over faciliteiten met betrekking tot onderwerpen die (zoals uit hoofdstuk 5 bleek) voor asielzoekers belangrijk zijn, zoals financiën, onderdak en medische zorg, wordt veel informatie gegeven. Opvallend is dat de vele overplaatsingen, waarvan in hoofdstuk 7 bleek dat asielzoekers er veel ongemak van ondervinden, nauwelijks aan de orde komen. De benoeming hiervan en uitleg over het waarom (of meer nog het verminderen ervan) kan wellicht positief bijdragen aan de ervaren procedurele legitimiteit.

De opvallende mate van openheid over de problemen waar de overheid tegen aanloopt in de drie brieven van de Taskforce lijkt positief, maar tegelijkertijd kan er ook een negatieve invloed van uitgaan. Druk en een gebrek aan medewerkers kunnen immers ook wijzen op een organisatie die niet goed functioneert en dus ook geen goede beslissingen zal nemen op individuele aanvragen. Dit kan de ervaren procedurele legitimiteit aantasten. Onder de opgegeven reden dat men te druk is en te weinig medewerkers heeft, ligt mogelijk als algemeen veronderstelde wetenschap

dat de wachttijd uiteindelijk deels het gevolg is van politieke beslissingen en deels van juridische procedures. Het lijkt echter ondoenlijk om deze dynamiek schriftelijk uit te leggen. Impliciet lijkt men er echter van uit te gaan dat dit voor asielzoekers ook duidelijk is. Wellicht zou dit kunnen worden geverifieerd door focusgroepen met asielzoekers waarbij berichtgeving voorgelegd en besproken wordt.

Ook als het informatiemateriaal afgezet wordt tegen de normen die de overheid zichzelf oplegt ten aanzien van begrijpelijke taal, zijn de informatiebronnen voor verbetering vatbaar. Informatie is over het algemeen weinig persoonlijk, empathisch en vriendelijk geformuleerd. Persoonsgerichte brieven variëren van de zeer formele brieven van de DTenV tot de zeer toegankelijke brieven van de Taskforce. De persoonsgerichte brieven (met uitzondering van de drie van de Taskforce) zijn over het algemeen niet op B1-niveau geschreven. Ze bevatten vaak lange zinnen en moeilijke woorden. Dit komt deels doordat er veel sprake is van juridisch taalgebruik, maar ook het gebruik van vakjargon maakt de brieven minder begrijpelijk. Verwijzingen zijn weinig terug te vinden. De algemene informatie die de diensten bieden, is toegankelijker en bevat kortere zinnen en minder moeilijk taalgebruik, en er wordt gewerkt met filmpjes en infographics.

Er is een groot verschil tussen de drie organisaties ten aanzien van het aanbod van vertalingen. De algemene sites van de drie organisaties zijn alleen in het Engels en Nederlands beschikbaar. Het COA heeft een aparte site voor asielzoekers die in tien talen beschikbaar is. De IND heeft ook een inloggedeelte (in vijf talen), maar dit gedeelte is alleen in gebruik voor reguliere immigranten. Het cliëntenportaal van het COA biedt geen persoonlijke informatie, maar wel de mogelijkheid om bijvoorbeeld een afspraak te maken of informatie te krijgen over de locatie waar iemand verblijft. De DTenV en IND hebben deze optie niet. De formele brieven worden door alle drie de organisatie alleen in het Nederlands verstuurd. Sommige algemene folders zijn wel in meerdere talen beschikbaar (bij de DTenV zelfs in 23 talen). Het COA biedt veel informatie ook aan via beeldmateriaal.

Over het geheel genomen is de manier waarop de overheid schriftelijk communiceert met asielzoekers formeel, zakelijk en niet op B1-taalniveau. De overheid geeft de juiste informatie, maar transparantie en zorgvuldigheid kunnen beter, bijvoorbeeld door aandacht te geven aan het waarom. De kwaliteit van de communicatie kan verder worden verhoogd

door begrijpelijke taal te gebruiken en vakjargon achterwege te laten. Tegelijkertijd maken juridische eisen vanuit wet- en regelgeving het wellicht onmogelijk om volledig hieraan te voldoen. In het beleid moet daarom rekening worden gehouden met het gegeven dat asielzoekers in sterke mate afhankelijk zijn en zullen blijven van belangenbehartigers voor de vertaling en uitleg van overheidscommunicatie.

Ook met betrekking tot de bejegening is de schriftelijke communicatie voor verbetering vatbaar, met name op het punt van empathie en vriendelijkheid.

Hoofdstuk 7

Uitkomsten van de interviews met asielzoekers

Er bestaan vele meningen over asielzoekers, asielopvang en het asielproces. Zowel in de media als in (wetenschappelijk) onderzoek wordt veelvuldig melding gemaakt van de manier waarop het asielproces vorm krijgt, de beleidsmatige keuzes op dit gebied en de gevolgen hiervan voor de maatschappij. Er is echter relatief weinig aandacht voor de mening van de asielzoeker zelf. Meestal wordt er gesproken *over* asielzoekers in plaats van *met* hen. In dit hoofdstuk komen de ervaringen van asielzoekers wel aan bod, om precies te zijn de ervaren procedurele legitimiteit door de asielzoeker in het asielproces. Door middel van interviews zijn asielzoekers bevroegd op hoe zij de besluitvorming en bejegening in het asielprocedure ervaren en waarop zij hun oordeel baseren. De primaire vraag betreft de samenhang tussen de ervaren procedurele legitimiteit en acceptatie van het asielbesluit dan wel de intentie om terug te keren. Hoewel er op basis van kwalitatief onderzoek geen correlaties kunnen worden aangetoond, wordt op grond hiervan wel aandacht besteed aan de manier waarop de respondenten zich uitspreken over het asielbesluit en de terugkeer (intentie).

Het hoofdstuk is gebaseerd op 37 semigestructureerde interviews. Zowel de vragen als het analysekader kwamen in eerste instantie voort uit de theoretische concepten van procedurele legitimiteit. Goed kwalitatief onderzoek is echter inductief (Plochg & Van Zwieten, 2007), dus tijdens de analyse van de interviews zijn de concepten (en het codeboek waarmee de data worden geanalyseerd) aangevuld met uitingen over het fenomeen ervaren procedurele legitimiteit. Verder moet de lezer zich realiseren dat het in dit onderzoek gaat om een onderzoeksdoelgroep die een (groot) belang heeft bij het onderwerp. Dit kan ertoe leiden dat een asielzoekers geen volledig authentiek antwoord geven, omdat zij voorzichtig zijn met het geven van een negatieve mening, uit angst dat het antwoord de kans op een vergunning verkleint.

Daarnaast zijn de interviews in het Engels gehouden en waren zowel interviewers als geïnterviewden over het algemeen geen *native speakers* in deze taal. Het niet gebruikmaken van tolken heeft als gevolg dat er sprake kan zijn geweest van een verminderd uitdrukkingsvermogen en van relatief hoger opgeleide respondenten. De kans dat de respondenten relatief hoogopgeleid zijn is groot, aangezien uit onderzoek blijkt dat vluchtelingen relatief hoogopgeleid zijn, afgezet tegen de gemiddelde populatie van het land van herkomst (Goujon, 2017), en ook de respondenten van de enquête (zie hoofdstuk 10) hoogopgeleid waren.

Als derde aandachtspunt wordt meegegeven dat de respondenten verschillen op kenmerken zoals etnische achtergrond, duur van het verblijf in Nederland en gender (zie paragraaf 5.2.2). Deze kenmerken zijn vermeld omdat ze diversiteit tonen in omstandigheden omtrent migratie en terugkeer. In dit hoofdstuk worden veel citaten gebruikt. Persoonlijke kenmerken van de geïnterviewde, die uiteraard omvangrijker zijn dan de hiervoor benoemde, hebben altijd invloed op de belewingswereld van een respondent en dus op diens antwoorden. Deze kenmerken zijn niet meegenomen in de analyse omdat een dergelijke verdere analyse niet aansluit bij de deelvragen en theoretisch kader van het onderzoek. Om wel enige duiding mee te geven, en met het oog op eventueel vervolgonderzoek, is ervoor gekozen om geslacht en land van herkomst aan te geven bij het citaat.

Het is goed om bovenstaande punten in het achterhoofd te houden tijdens het lezen van dit hoofdstuk, en daarnaast zal opvallen dat concepten elkaar soms overlappen en op meerdere plaatsen terugkomen. Dit is onvermijdelijk, aangezien de subcategorieën soms aansluiten bij meerdere concepten. Zo valt bijvoorbeeld op dat de subcategorie 'luisteren' terugkomt wanneer het over besluitvorming gaat (goed luisteren naar het verhaal van de asielzoeker is immers nodig voor eerlijke besluitvorming) en wanneer het over bejegening gaat (want goed luisteren is ook een aspect van hoe je met iemand omgaat).

Dit besef is ook een gevolg geweest van de combinatie van inductief en deductief coderen. In eerste instantie is de analyse van de interviews gedaan op basis van een schema van (deductieve, vanuit de theorie gedestilleerde) codes. Tijdens het coderen zijn echter codes toegevoegd, omdat respondenten soms aspecten naar voren brachten die niet in de theorieën voorkwamen, zoals de grote waarde die zij hechten aan de beslissingsduur.

Daarnaast bleek zoals gezegd dat categorieën elkaar overlaptten of tegenstrijdige effecten hadden; hier is in de loop van de analyse steeds meer aandacht voor gekomen.

In de hiernavolgende paragrafen worden de resultaten van de interviews weergegeven per aspect van de (ervaren) procedurele legitimiteit. In paragraaf 6.1 wordt weergegeven hoe en op grond waarvan de geïnterviewde asielzoekers de besluitvorming binnen het asielproces beoordelen. In paragraaf 6.2 gebeurt hetzelfde voor de bejegening. In paragraaf 6.3 wordt de zienswijze van asielzoekers ten aanzien van institutionele legitimiteit beschreven en 6.4 betreft de acceptatie van het asielbesluit en de terugkeerintentie. Het hoofdstuk eindigt met de conclusie in paragraaf 6.5.

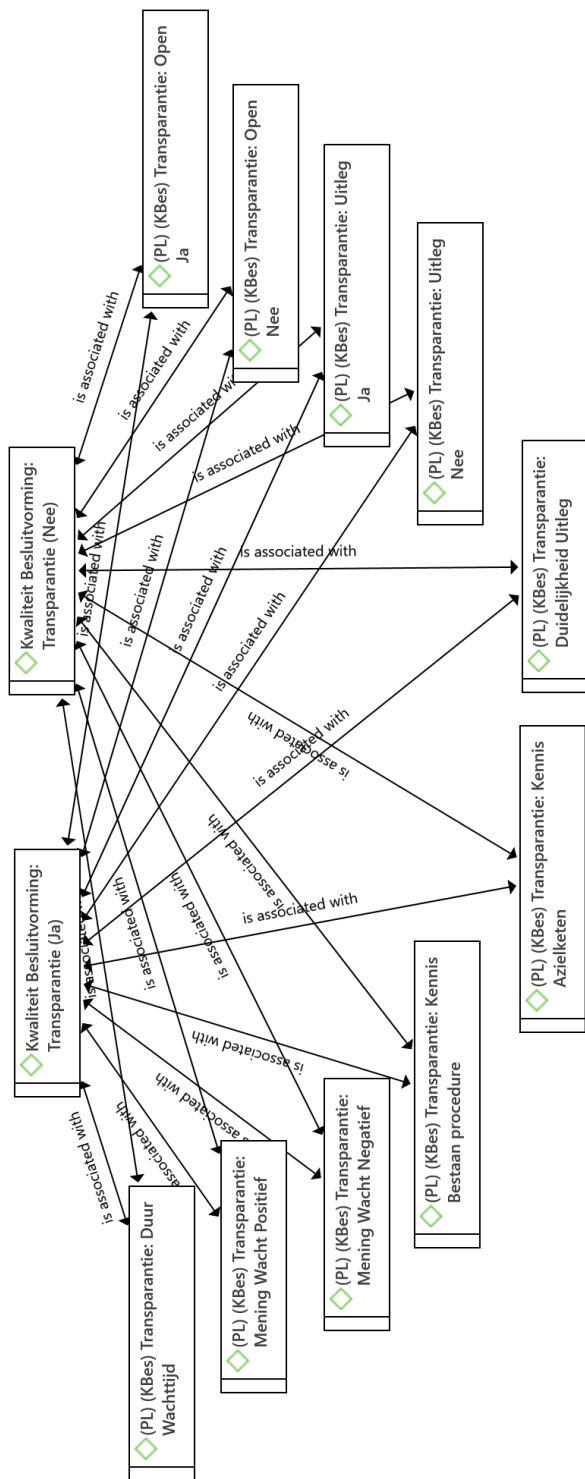
7.1 Kwaliteit van de besluitvorming

Om te onderzoeken hoe asielzoekers de kwaliteit van de besluitvorming ervaren, is dit begrip geoperationaliseerd in drie indicatoren, te weten 'transparant', 'eerlijk' en 'goed onderzocht/zorgvuldig'. Deze operationalisering is overgenomen uit het onderzoek van Tyler (2003). De subcodes binnen deze categorieën zijn eveneens overgenomen uit dit onderzoek. Voor transparantie zijn dit 'uitleg', 'duidelijkheid' en 'open'. Voor eerlijk zijn dit 'mening derde (partij)', 'belangen migrant', 'consistent' en 'objectief'. Voor goed onderzocht/zorgvuldig zijn dit 'luisteren', 'tijd gegeven/gekregen' en 'verhaal kunnen vertellen'.

Tijdens het coderen zijn de subcategorieën uitgebreid aan de hand van input die werd aangedragen door de respondenten.

In de volgende subparagrafen volgt een beschouwing over de zienswijze van asielzoekers ten aanzien van deze indicatoren. Elke subparagraaf begint met het netwerk waarin de respons van de respondenten is weergegeven en waarin tevens de subcategorieën zichtbaar zijn.

7.1.1 Transparantie

Figuur 7.1 Transparantie

De bevindingen uit de interviews komen op het gebied van transparantie voor een groot deel overeen met wat in eerder onderzoek (Tyler, 2003) is gevonden, namelijk dat transparantie een belangrijke factor is bij het oordeel over de procedure. Uitleg is een van de vormen van transparantie. Respondenten geven hierover aan dat ze zowel schriftelijk als mondeling veel informatie krijgen. Ze stellen meestal prijs op beide vormen van informatie, maar ten aanzien van de schriftelijke informatie maken ze wel melding van beperkingen:

I think for my, for my level of education and ability to do research independently, the information was sufficient. But I think for somebody for example who can't read and write and they give you this booklet with information about the asylum procedure ... (D31, M, Zuid-Soedan)

Vanuit deze optiek is het niet vreemd dat de respondenten aangegeven dat vooral belangenbehartigers (advocaat en ngo's) een belangrijke rol spelen in de transparantie, omdat zij veel mondelinge informatie geven. Bij de beoordeling van het asielproces worden zij door respondenten veelvuldig benoemd, en overwegend in positieve zin.

Interviewer: 'So, did anyone explain you the whole procedure or ...?'
Respondent: 'My lawyer before I apply, he gave me like a brief about the procedure, but then the VWN [VluchtelingenWerk Nederland] when we were in [plaats in Gelderland], they gave us also some information.'
(D28, M, Jemen)

Naast de overheid en belangenorganisaties blijken ook andere asielzoekers een bron van informatie te kunnen zijn:

Yes, but also when you're in the camp you're going to get the information anyway. Like, I got most of the information from the people more than the VWN honestly, because as long as you're in the azc you still didn't start your process. The thing is you're always thinking about it, always worried. Everyone is in the same situation so there is nothing to talk about excepting that, and then maybe someone who had a brother who applied for asylum like two years ago. So he knows more, so you just talk with him and then you get more information. (D35, M, Eritrea)

Er zijn weinig klachten over de hoeveelheid beschikbare informatie. De negatieve citaten komen slechts van een drietal respondenten en kennen weinig nuance:

No, I don't think anyone explained anything. (D33, V, Soedan)

Opvallend is dat in geen enkel interview melding wordt gemaakt van uitleg die verder gaat dan het moment waarop de asielbeslissing is genomen. Het lijkt daarmee alsof de procedure stopt op het moment van de asielbeslissing, terwijl het proces ook de inburgering ofwel (de mogelijkheden ten aanzien van) het vertrek omvat. Beide komen echter amper naar voren als het gaat om de inhoud van de uitleg die wordt verkregen. Dit kan betekenen dat de overheid weinig aandacht heeft voor transparantie op dit gebied, maar ook dat respondenten hier wellicht liever niet over nadenken in geval van een negatief besluit, of dit deel van het traject nog niet kunnen overzien in geval van een positief besluit. In elk geval geven de interviews geen reden om aan te nemen dat ze deze onderwerpen zwaar meewegen in hun oordeel over de uitleg die ze krijgen over de asielprocedure.

De ervaren transparantie van het asielproces kan ook gerelateerd zijn aan **de kennis van het bestaan van de procedure** die men had alvorens in Nederland aan te komen. Voorkennis leidt er immers toe dat tijdens de procedure minder uitleg nodig is. Uit de interviews komt naar voren dat de voorkennis varieert. Sommige asielzoekers geven aan überhaupt niet te hebben geweten dat er een verblijfsvergunning nodig was of daar ook niet over nagedacht te hebben. En als ze het wel wisten, hadden ze meestal geen duidelijk idee over wat het systeem inhield. Onderstaand citaat is in dit opzicht exemplarisch:

I had no idea about asylum, actually when I was coming it was through a friend. When we came we got stuck, so we had no choice but to ask for asylum. Intentionally when I was coming here, it was not for asylum. It was like: just get away from these killers for a few minutes, let things cool down and then go back. (D20, M, Kenia)

Er zijn echter ook asielzoekers die zich wel degelijk goed voorbereiden:

Well, we just went through my case and like I said, I had already done my research, so I knew what kind of evidence they needed. I had already structured my story very well with supporting documents. (D31, M, Zuid-Soedan)

Eenmaal in Nederland blijkt het in het begin ingewikkeld om te begrijpen wie welke partij is in de vreemdelingenketen, maar de meeste respondenten geven aan dit na een tijdje wel helder te hebben:

When you start it all, you don't really know who you are talking to, but when you have come face to face with them, they will explain to you who they are and what their intention is, so you are very clear of what they are doing. (D20, M, Kenia)

Openheid, als tweede indicator van transparantie, wordt relatief minder vaak genoemd tijdens de interviews, hoewel het in de literatuur wordt genoemd als een belangrijke indicator (Tyler, 2003). Meestal wordt gerefereerd aan uitleg en lijkt dit begrip enigszins als synoniem van openheid te worden gebruikt. In onderstaand citaat komt de term wel letterlijk voor:

Everybody I have met it is like they have wanted the best for us. but they have to follow rules, that pertains their work. So it is not that they decided to give you a negative or just plainly tell it to your face, it is that they have to be open enough, which I really appreciate. (D20, M, Kenia)

In dit citaat komt naar voren dat de kwaliteit van de besluitvorming en de kwaliteit van de bejegening ook tegen elkaar in kunnen werken. Gesteld wordt feitelijk dat de openheid die door ambtenaren wordt gebezigd in het kader van transparante besluitvorming tegelijkertijd kan worden gevoeld als een vorm van directheid, die als grof en onbeleefd kan overkomen. Dit is wellicht ook terug te voeren op culturele verschillen. In dit geval beoordeelt de respondent de openheid als functioneel en voelt zich daardoor niet slecht behandeld, maar stelt het juist op prijs.

Een andere belangrijke factor die de asielzoeker meeweegt in de beoordeling van de asielprocedure is de **wachttijd**. Bijna zonder uitzondering wordt deze als (te) lang ervaren. Wachttijd is een item dat in vrijwel alle interviews spontaan naar boven komt en veel stress veroorzaakt.

And then I waited for my court for 10 months. For a court date. We used to complain in Afghanistan that the courts last very long. But when I see here, it's the same.

It's very long, ten months. And I hear that it's not only the cases for asylum, even in other cases it's the same, one has to wait for six, seven, eight months, it's the same.

Yeah, it's slow. (D29, M, Afghanistan)

Niet alleen de onzekerheid of de aanvraag wordt goedgekeurd maar vooral de onwetendheid over de wachttijd weegt zwaar, wat de koppeling met het concept transparantie verklaart:

It will be reduced when I know my fate when they interview me. They said before, the procedure takes a maximum of six months. But right now, I don't know anything about my procedure because what they told me was that we have to contact the [land in Europa]. if [land in Europa] responds, they have to take me back to [land in Europa], and I have to start a new procedure again. It's a long one. I really want them to tell me my fate. (D7, M, Gambia)

Een logisch gevolg van een lange wachttijd is het eveneens veelgenoemde gevoel stil te staan en zich niet te kunnen ontwikkelen:

Yes, it's a lot pressure, waiting, and a lot of wasted time because you need a meaning in your life, I need motivation, for example, I need to study Dutch language but I need to get a guarantee that I will stay and also I want to do the same as you, to work, to study I mean ... everyone has his own story, especially if you used to be a productive person in your past. It's very, very depressing to stay for this long waiting. (D28, M, Jemen)

De keuze van de overheid om de procedure zorgvuldig te laten plaatsvinden lijkt hier op gespannen voet te staan met de inspanningen om de wachttijd te verkorten. Afgezien van problematiek bij de uitvoerende instanties van de overheid (met name de IND), waardoor de procedure langer duurt dan bedoeld, leidt het systeem an sich (waarin de periode tussen aanvraag en beslissing maximaal zes maanden in beslag zou moeten nemen, maar een verlengde asielpcedure tot vijftien maanden de tijd geeft om tot een besluit te komen en waarin meerdere herhaalde aanvragen mogelijk zijn) tot lange tijden van onzekerheid voor asielzoekers. Daarnaast rekent de asielzoeker zelf hoogstwaarschijnlijk de tijd niet vanaf het moment van aanvraag, maar vanaf het moment van aankomst in Nederland. Hier kan een flinke periode

tussen zitten. De lange wachttijd is duidelijk een belangrijke factor in de beoordeling van het asielsysteem door de respondenten.

7.1.2 Eerlijkheid

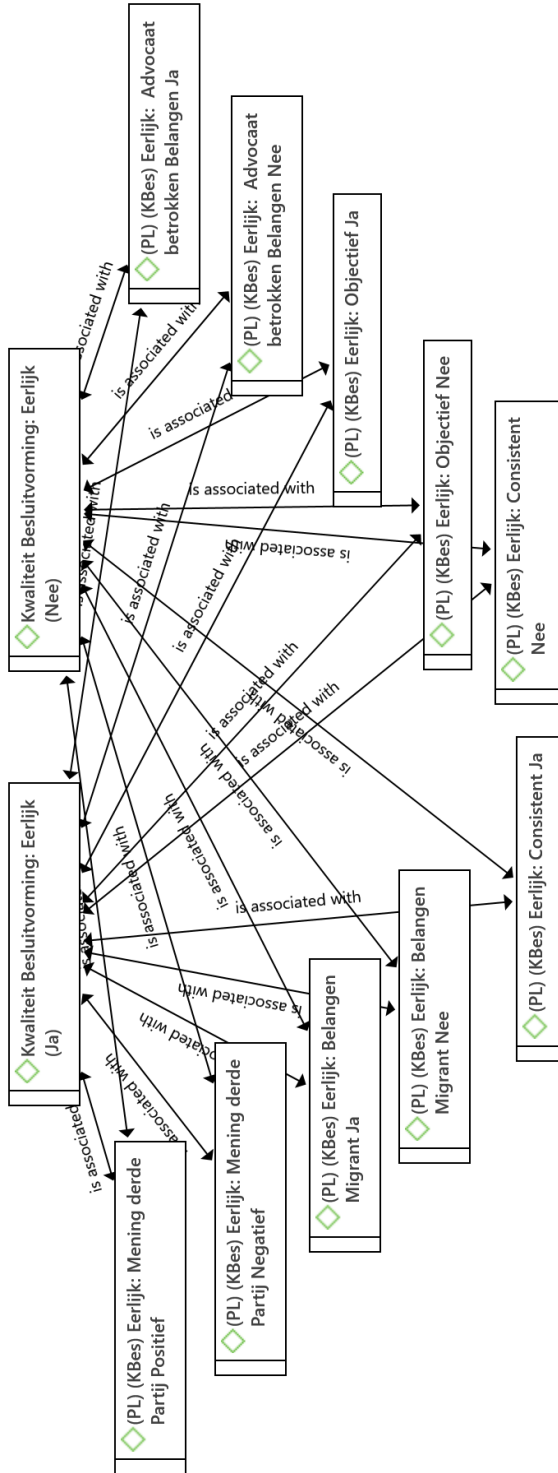
Eerlijkheid is na transparantie de tweede factor die bepalend zou zijn voor het oordeel over de besluitvorming binnen het asielproces, en daarmee voor de ervaren procedurele legitimiteit van dit proces.

Eerlijkheid lijkt, gebaseerd op het aantal citaten, een minder grote rol te spelen bij de beoordeling van de besluitvorming in het asielproces dan transparantie. De meest prominent aanwezige subcategorie is het **rekening houden met belangen** (in de figuur 'belangen migrant' genoemd). De citaten op dit gebied gaan echter voornamelijk over de mate waarin het COA de belangen van haar bewoners meeneemt in haar besluitvorming over de plaatsing. Waar besluitvorming in het licht van de ervaren procedurele legitimiteit met name gaat over de besluitvorming binnen de asielprocedure en niet over het asielbesluit.

Hieronder staat een citaat dat onder verschillende concepten kan worden geplaatst (in dit geval zowel onder kwaliteit van de besluitvorming als onder kwaliteit van de bejegening), omdat de concepten nauw met elkaar verbonden zijn.

He said do you have any relative here? I said yes, I have a sister, who is married in [plaats in Zuid-Holland], with her kids and everything. He said okay do you want to go to [plaats in Zuid-Holland], I say yes because that would help me sometimes. I think so much in my head because I'm alone, I have no one to chat with, I have no one to talk to, so it's just stressful. So, okay, I think if you go to COA and explain, they will understand. So, I went to COA and explained, they did understand and brought me to a place near [plaats in Zuid-Holland]. That's very good. (D37, V, Gambia)

Bovenstaand citaat kan gelabeld worden als 'rekening houden met belangen' ('belangen migrant' in de figuur) in het kader van bejegening. Tegelijkertijd kan echter beredeneerd worden dat er wel een indirect effect kan zijn op de besluitvorming, omdat iemand die minder gestrest is een duidelijker relaas zal doen tijdens een gehoor, wat leidt tot betere onderbouwing van de besluitvorming.

Figuur 7.2 Eerlijkheid

In deze paragraaf wordt het label 'rekening houden met belangen' voornamelijk gebruikt in relatie met de kwaliteit van de besluitvorming. Met dit filter neemt het aantal citaten dat hierop betrekking heeft aanzienlijk af.

In onderstaand citaat wordt de besluitnemer (in dit geval de rechter) verweten geen rekening te houden met de belangen van de asielzoeker:

The judge only looks to see if the rules were followed, like 'Oh the rules were followed? Then yes, he can take your papers, finished.' They don't look at your background, they don't care! Maybe they care, but this is not in their authority, you know? (D3, M, Suriname)

Dat geen rekening wordt gehouden met de persoonlijke omstandigheden of andere variabelen is een bewuste beleidskeuze in het kader van de 'marginale toetsing'. Met de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 zijn strikte kaders geschapen voor de verhouding tussen bestuur en rechter. Dit betekent dat de rechter sindsdien de geloofwaardigheid van het asielrelaas slechts terughoudend (marginaal) mag toetsen, wat erop neer komt dat gekeken wordt of het bestuurlijk oordeel redelijk is, en niet of het ook juist is (Geertsma, 2013).

Vanuit de verhouding tussen bestuur en rechters is deze keuze juridisch en beleidsmatig goed uit te leggen. Vanuit de belevingswereld van de asielzoeker is het echter niet vreemd dat een asielzoeker verwacht dat de rechter beoordeelt of het besluit eerlijk is genomen, in die zin dat er rekening is gehouden met zijn (persoonlijke) omstandigheden, zoals dat in het strafrecht wel gebeurt. In deze zin kan de marginale toetsing leiden tot een lagere ervaren procedurele kwaliteit op het gebied van de besluitvorming.

De factor **tijd**, die we al zijn tegengekomen bij het concept 'transparantie', komt ook naar voren in relatie tot het concept 'eerlijkheid'. In onderstaand citaat wordt dit verwoord als de tijd die een asielzoeker gegeven wordt om een besluit te nemen over zijn toekomst.

You can't think just one overnight. Because when you get the negative from the court you are only given 28 days to decide. And that's a short period of time. (D36, M, Congo)

Is het eerlijk om iemand 28 dagen de tijd te geven om te besluiten om al dan niet naar het land van herkomst terug te keren? Enerzijds kan worden gesteld

dat overwegingen hiertoe al in een veel eerder stadium kunnen worden genomen omdat immers vanaf het begin al duidelijk is dat de asielaanvraag ook afgewezen kan worden. Feitelijk heeft een asielzoeker daarom veel langer de tijd dan 28 dagen. Daarnaast is het voornemen om de asielaanvraag af te wijzen al bekend voordat de 28 dagen ingaan. Anderzijds blijkt echter uit de interviews dat de denkwereld van de asielzoeker tijdens het asielproces vaak niet verder reikt dan het moment van het besluit en men tot dat moment nog niet bezig is met de verdere toekomst. Het betreft in elk geval een beleidskeuze waarbij vraagtekens kunnen worden gezet vanuit de door asielzoekers ervaren procedurele legitimiteit.

Eerlijke besluitvorming raakt ook aan de **eerlijkheid van de actoren** die hierbij betrokken zijn. De advocaat heeft een belangrijke rol in de bewaking van dit proces. Asielzoekers zijn over het algemeen lovend over de advocaat als belangenbehartiger, maar ze benoemen soms ook twijfels, in dit geval of de advocaat wel eerlijk is in zijn motieven, omdat de overheid betaalt:

Respondent: I don't know, it's completely, because the lawyer feels suspicious because it's the lawyer that the IND provided you with, so most of the time you feel that okay they are [onverstaanbaar], they are lawyer and that's it.

Interviewer: So you didn't know before, or didn't have the feeling that the lawyer was for you an independent lawyer?

Respondent: I still don't know that the lawyer is really believe in me and really want to defend me and give me the right for the international protection or not. (D33, V, Soedan)

Objectiviteit, in die zin dat een bepaalde uitspraak of gedrag al dan niet gebaseerd is op meningen of op feitelijkheden, komt relatief weinig aan de orde. Dat is opvallend, omdat de literatuur ervan uitgaat dat dit aspect een prominente rol speelt (Tyler & Huo, 2002).

Wellicht is hier zichtbaar dat de verschillende indicatoren binnen het concept 'eerlijkheid' dicht bij elkaar liggen en het begrip 'objectiviteit' niet vooraan staat in het vocabulaire van asielzoekers. In de volgende passage wordt het in verband gebracht met zorgvuldigheid, een factor die in de volgende paragraaf wordt besproken.

Interviewer: 'Do you feel like the system treats you fairly?'

Respondent: 'Yes, here in the Netherlands, indeed I would say. Even if I get negative. I know that they treated me fairly, they looked deeply into my case, they looked whether I would deserve to be on asylum or not.'

Interviewer: 'Why did you think they treated you fairly? How did they treat you fairly?'

Respondent: 'First of all I have a lawyer now. I do not know if he or she is on my side or not, but at least it is a legal way of putting the procedure. Second, they spend like a whole day interviewing you, asking you questions, trying to be accurate about every information that you are giving them. They give you enough time as they say to relax and to be sort of stable, mentally stable.' (D15, V, Soedan)

Consistentie is een indicator die niet vaak naar voren komt tijdens de interviews met asielzoekers. Als er sprake van is, dan is dit in het kader van de vergelijking tussen wie wel of niet een verblijfsvergunning krijgt:

Because I know for example some people who are really Christians, I believe them being Christian more than I am, the way their faith is, how strong they are, they got sent back to Iran last week and we don't know where they are now. Because IND didn't believe them as Christians.
(D32, M, Iran)

Op dit vlak raakt procedurele legitimiteit sterk aan distributieve legitimiteit en wordt het concept dus eerder gebruikt in het kader van de uitkomst van het proces dan in het kader van de procedure zelf.

Een boeiende invalshoek is het verband dat hier gelegd wordt tussen consistentie en zorgvuldigheid.

One of the questions being what is the centre of Christianity? Well you can give ten different answers to that, it depends on your point of view of Christianity. I asked my father, he said Jesus Christ himself, I asked another pastor, he said the cross. I asked another pastor, he said faith, the Holy Spirit, Trinity. Everybody says something. IND wants, I don't know what their answer is but if you fail that, you failed a lot of things. And I know they want to know who is Christian or not, because they don't know what is inside you, so they have to ask questions, but I think they can get a little bit more aid from churches, from pastors, like someone like my father for example. (D32, M, Iran)

Van de subcategorie waarin zorgvuldigheid is onderverdeeld komt de categorie **geluisterd** relatief veel voor. Veel uitspraken in deze categorie gaan over de gehoren van de IND:

Interviewer: 'I mean not the outcome but more the procedure itself, if it would be fair, if they respect you, heard your story.'

Respondent: 'I think it's fair. I think it's fair because they take the time to read every single word that you have said, and they try to make sure that you have ... Also for me it is very, very good interview. Very professional translator. Very professional for she is working in IND, she is making the interview with me, she is very friendly. I am not afraid when I am talking with her for anything. I think for me and my procedure, it is very perfect. (D13, M, Egypte)

Luisteren wordt ook in verband gebracht met geloven, waarbij het een niet direct leidt tot het ander:

Yes, two interviews. The first one was good with the lady, she was nice. The other lady, the next interview, was not. I don't know why. Maybe she didn't like me. She asks questions, I answer her questions, she says: no, I am not convinced. I know this is the truth, this is my life, this is my truth what I say to you. (D 14, V, Irak)

Ook in dit opzicht schuren kwaliteit van de besluitvorming (in de zin van transparantie) en kwaliteit van de bejegening tegen elkaar aan:

Yeah, yeah, she gave me the space I needed and I expressed myself, and she considered that I was pregnant so she was really gentle to me, she said okay we have a break because of your condition, and I said no, I want to speak and finish. (D27, V, Kenia)

Er wordt extra tijd genomen om te luisteren omdat de persoonlijke omstandigheden volledigheid zouden kunnen belemmeren. Tegelijkertijd wordt er op een vriendelijke en inlevende manier met haar omgegaan. Dit citaat is dus van toepassing op twee concepten.

Negatieve citaten in de categorie 'geluisterd' betreffen meestal situaties waarin de betreffende respondent niet de gewenste uitkomst krijgt, en hebben dus eigenlijk meer betrekking op distributieve (uitkomst)legitimiteit:

Europeans listen to everyone. If you are lying, if you are a show-off, if you are anything, they are listening to you. Maybe they say ok to you, but they think this is stupid. It's European character, it's not like our people, always in reaction, really. But you see, they are listen to you. But it's their decision at last, many people get a negative. (D9, M, Irak)

And I felt as if they were in a hurry, that I was sort of giving too much details, and I think when we reached the part about my background. My approach to the interview was: I knew the areas, the grounds on which I could get asylum. Number one, that I've faced persecution because of my work as a journalist, but also historically the ethnic group where I come from. I think the last sixty, seventy years they have been rejected on both sides of the border. In South Sudan they are rejected, they claim we are Ugandans so they kick us away from South Sudan, and then in Uganda they also kick us out and they claim we are South Sudanese so we have been like that for quite some time. My second case for asylum, the historical context, I had to explain not feeling safe, even in Uganda, because they said: well, if you have lived in Uganda all these years, why don't you live there? (D31, M, Zuid-Soedan)

Bovenstaand citaat is een voorbeeld van het waarschijnlijk relatief hoge opleidingsniveau dat veel respondenten in dit onderzoek lijken te hebben. In dit geval is dit zichtbaar door het historisch besef en het taalgebruik, en door de goede kennis van het asielsysteem en de gronden waarop een vergunning wordt gegeven.

Zorgvuldigheid wordt ook vertaald in **geruststellen**. Wederom betreft het hier meestal het gehoor van de IND, dat over het algemeen positief beoordeeld wordt onder de geïnterviewde asielzoekers:

They give you enough time as they say to relax and to be sort of stable, mentally stable. (D15, V, Soedan)

Een respondent verwoordt waarom de geruststelling zo belangrijk is:

Well yeah, in my case I think it, it was okay and I think even during the interview, the interviewer said well I should, well they have this before the interview they sort of explain to you that they might ask a question a bit personal or they might sound aggressive and so on but they don't have any bad intention, they just want to get as much information as they can and I think they also tell you to be as clear as possible, so I thought that was very relevant information, yeah, but I think many people they don't really [onverstaanbaar]. There's a confusion between respecting the person who is interviewing you, and you have this assumption that this is the person who actually makes the decision, so you want to be very polite to this person, even when they would not answer a certain question they end up answering it because they feel the interviewer is the one deciding, they don't understand that well, this person is just asking questions and following a checklist. And the person has no direct involvement in the decision, but I thought that that level of honesty that well, I might ask, I might sound aggressive but I don't really have any bad intention and ... er ... and I also don't decide on your asylum case. (D31, M, Zuid-Soedan)

Hierboven wordt ook het gevaar benoemd dat asielzoekers niet altijd weten wie welke rol heeft in het asielbesluit, en tevens wordt de disclaimer bevestigd die aan het begin van dit hoofdstuk aan bod kwam, namelijk de mogelijkheid dat een asielzoeker mogelijk niet altijd volledig authentiek zal zijn gezien zijn grote belang.

Een enkele asielzoeker ervaart geen geruststelling tijdens het gehoor:

Nine hours intensive interview. Asking questions. I remember, it is recorded in my interview that I had time, my nerves got broke, I started crying. You know, I am a man and you can tell when a man cries then it is bad. So the questioning method is like you are questioning a criminal, yeah. You feel too much pressure, too much pressure, too much pushing until somebody breaks. (D36, M, Congo)

De **betrokkenheid van een advocaat** is een belangrijke factor die voor de asielzoeker de zorgvuldigheid van het besluitvormingsproces bewaakt. Over het algemeen ervaren de geïnterviewde asielzoekers dit als positief. Meerdere respondenten vertellen hoe de advocaat ze helpt, ondersteunt en voor ze vecht:

My lawyer sits with us, and she listened to our story and we told her: look, I was meaning this not this, because of the language barrier and she would make corrections. Some of the corrections were updated by the IND, some of them were not updated, and so when we went to court, we would get like shocked, to find some of the things that we said were correct were not actually correct. And so yeah ... she is helpful, and she will again speak in court and say no, I think we made this correction and you IND admitted that these people meant this, and you understood very well when I came for the corrections, and yet you did not correct it in court. And so I think she is trying her best, she is a nice lawyer. (D21, V, Kenia)

And then my lawyer fights for me in the court and they free me from prison. And then my lawyer says: you are not for the prison because you are a refugee. (D9, M, Somalië)

Toch is niet iedereen blij met zijn advocaat:

Not very well. The first and the second correction, they didn't go very well. Because the lawyer, me myself I didn't understand what the correction it is, I saw myself that I need to read the report from the beginning, I said no, this is wrong, this is right, I want to add this, I was misunderstood in that, and she didn't have time to do all this. (D33, V, Soedan)

Yeah, because he was supposed to tell me, to explain to me how the system works. He never did it for me. Number two had information that was provided to him by the VWN. He never used it. Number three he tricked me. I only use that word, because he told me: 'Don't mind the interview, just say anything you want, it doesn't matter, it's not allowed for these people to decide, it's the Minister of Justice.' So I went unprepared and that's the beginning of all the problems I had. (D36, M, Congo)

De factor **tijd**, die bij transparantie en eerlijkheid zo duidelijk naar voren komt, wordt in het kader van zorgvuldigheid niet vaak benoemd. Als het onderwerp aan de orde komt, dan betreft het dat men te weinig tijd krijgt, maar in onderstaand citaat is meteen ook een oplossing voorhanden:

Interviewer: 'So in the end you didn't have the feeling that you could share your whole story?'

Respondent: 'Yeah, I didn't, I didn't. So what I did was, I wrote everything down. I already had a narration of my story, answering a lot of these questions that I expected them to ask so my response, I had a written response to some of the questions I thought they would ask. So I said well, I have a written statement, can I submit it?'
(D31, M, Zuid-Soedan)

Een adequate oplossing, maar wel een waar een relatief hoog niveau van taalvaardigheid voor vereist is. Dit is wederom een aanwijzing dat het opleidingsniveau van de asielzoeker een factor is in de beoordeling van de kwaliteit van de procedure.

De **ervaren kwaliteit van de interviewer** is de indicator van zorgvuldigheid die het meeste terugkomt in de interviews met de asielzoekers en betreft zonder uitzondering de werkwijze van de IND tijdens gehoren.

Also for me it is very, very good interview, very professional translator. Very professional for she is working in IND, she is making the interview with me. She is very friendly. I am not afraid when I am talking with her for anything. I think for me and my procedure, very perfect.
(D13, M, Egypte)

Second of all they spend like a whole day interviewing you, asking you questions, trying to, I would say I can't put it in English, but to be accurate about every information that you are giving them.
(D15, V, Soedan)

Waar het herhalen van de vragen door de IND en het langdurige ondervragen vanuit de overheid kan worden gezien als het zorgvuldig samenstellen van het relaas, wordt het door asielzoekers soms anders ervaren. Zij menen dat de IND hiermee probeert om 'door hun verhaal heen te prikken'. Hierbij uiten ze waardering voor de professionaliteit op dit gebied, maar ze hebben ook bedenkingen:

Respondent: 'The interview was very short. It was short and the concentration is on the new evidences. They tell you the old story is gone, it was rejected, you don't need to tell anything. And yet

through the interview they connect with it, because they can't get rid of it because it's why you said you came here. So there was much concentration on why did you bring this, why now? Why not when you came before? How did you get it? How did it get to you? And those four questions for six hours.'

Interviewer: 'Repeating?'

Respondent: 'Again, again, again. They are really professionals.'

Interviewer: 'So just to make sure you check your story?'

Respondent: 'Yeah. Yeah.' (D36, M, Congo)

Hopefully, but to what the lawyer said the next day, she said: why did they ask all this, it's not even their business, it's not their business, but it's not necessary you know? So I was worried, why did you ask all these questions? But I guess maybe they just want me to be exhausted at the end of the day so that they ask me questions that I'm not able to answer or something like this. (D33, V, Soedan)

This IND person was really stressing me and asking the same question again and again and again and then I told him if they insist on the same thing, they want to establish that it's a fact. Either you're completely wrong or they think you might change your mind and correct the mistake or whatever it is, but if they're persistent on something, they're looking for something there. So these rumours go around. (D31, M, Zuid-Soedan)

De informatie over de gehoren van de IND komt ook van horen zeggen. Hierin wordt de argwaan doorgegeven, maar niet altijd ook herkend:

And sometimes IND can be a little bit difficult, but to me it was smooth, we were laughing, we were talking, they were friendly with me, I answered every question they had, they didn't ask me twice. They usually do that, they ask one question so many different ways, again this is what I had been told by other refugees so my image was like: I'm going to be in front of this big scary monster and I was kind of nervous, but it wasn't, so it went really [onverstaanbaar]. (D32, M, Iran)

Soms brengt de werkwijze van de IND louter verwarring:

Interviewer: 'And the first interview with the IND, how was that?'

Respondent: 'Well, I expected to be interviewed for like hours or something because I thought my case was complicated, but when I went there I figured out that the IND looks to things like in a different way. Because for them my case was so simple that they don't have questions for me, but for me I feel there is so many questions for myself and yes, so it was okay, it was very chilled to some extent.' (D35, M, Eritrea)

Voor het **kunnen vertellen van het verhaal** als indicator van zorgvuldigheid waren weinig citaten te vinden. De **vertaling** van het verhaal daarentegen levert wel zeer veel citaten op, zowel positieve als negatieve. In de positieve citaten wordt onder andere gewaardeerd dat de vertaling juist is, wat op zich opmerkelijk is, omdat te verwachten zou zijn dat de asielzoeker onvoldoende kennis heeft van de juistheid van de vertaling.

The translator was just perfect. It was hard, I know that it was very hard for her to translate some things, because either they were asking deep questions about the Islamic religion, and I was answering that and Islam is written in very ancient Arabic language, and oh my God she did a great job translating what I was saying. I have a deep knowledge about it, yeah. (D33, V, Soedan)

Also for me it is very, very good interview. very professional translator. (D13, M, Egypte)

Ook bij negatieve citaten valt op dat er gesproken wordt over of de vertaling al dan niet juist was, wat ook hier de vraag doet rijzen of de vertaling dan wel nodig is.

Interviewer: 'Yes ... because sometimes you think that some of the translators are trying to summarise what you're trying to say, which is wrong.'

Respondent: 'Yeah, so you say, for example, they ask you: did you do that? And you say, not again, for example and he say no. But if you say, translate ... No, not again, it's different than no.' (D28, M, Jemen)

Eén citaat toont de essentie van het probleem van een vertaling:

Yeah, many people they say that you know like the translator, the translator is not the kind of they, they if there is a sentence that I am

going to school, they try to translate that word for word without getting the main point of what you're saying. And they understand something else, and after some minutes he or she will say something else to IND, and IND may add something else. So at the end it's totally a different thing. And people, whether you have the background of psychology, and most of the Afghans they have mental problems. We have been at war for forty years. If they expect us that we are very normal people without any problem, this is wrong, this is totally wrong. Maybe some of them will go and say I am fine. Yeah, I saw many errors there. Still though I have a negative response, and one of the reason why I got negative is because of the misunderstanding between the translator, the IND person, and I think the person who interviews is not the one who is going to evaluate it, it's someone else. So yeah it's, every human they see something from different perspective, so yeah. (D29, M, Afghanistan)

Het werken met een tolk is klaarblijkelijk verplicht, maar het is de vraag of dit altijd een toegevoegde waarde heeft. In elk geval vindt niet elke asielzoeker dit.

But during the interview itself, there were like sort of, issues with translation because the person interviewing me already understands what I'm saying in English, but she's supposed to record what the translator says I have said, then they would end up having a discussion about what they think I meant, and I was like: hey guys, I'm right here, so why if you, why don't we just all of us three speak English so that we are all clear? But they said that we have to follow what the rules say. (D31, M, Zuid-Soedan)

Vanuit beleidsmatig oogpunt gezien vergroot het werken met een tolk de zorgvuldigheid waarmee het asielgehoor wordt afgenomen, omdat het gebruik van de eigen taal de beste mogelijkheid geeft om de best passende woorden te gebruiken in het asielrelaas. In bovenstaande citaten wordt echter duidelijk dat een vertaling ook beperkingen kent, en daarmee de zorgvuldigheid kan schaden. Daarbij valt met name op dat asielzoekers aangeven dat ze alleen de eigen taal mogen spreken en dus niet de keuze hebben om zich in het Engels uit te drukken. Ook vertalen de tolken kennelijk niet altijd naar het Nederlands maar ook naar het Engels, wat weer een beroep doet op de taalvaardigheid van zowel tolk als ambtenaar in die taal. De extra stap van Engels naar Nederlands geeft niet alleen extra kans op

interpretatiefouten, maar ook op extra fouten in de vertaling an sich. De IND stelt haar gedragscode voor tolken dat zij hun werk politiek neutraal, objectief, zorgvuldig en nauwgezet moeten verrichten. Tegelijkertijd is bekend uit wetenschappelijk onderzoek (Berk-Seligson, 2017) dat een tolk nooit emotioneel en zonder mening kan zijn en vaak onbewust, door toon of woordkeuze, een bepaalde nuance meegeeft aan een uitspraak, waardoor een andere boodschap kan overkomen dan de asielzoeker heeft bedoeld. Uit de interviews blijkt dat asielzoekers zich bewust zijn van dit aspect en het meewegen in hun beoordeling van de kwaliteit van de besluitvorming.

7.2 Kwaliteit van de bejegening

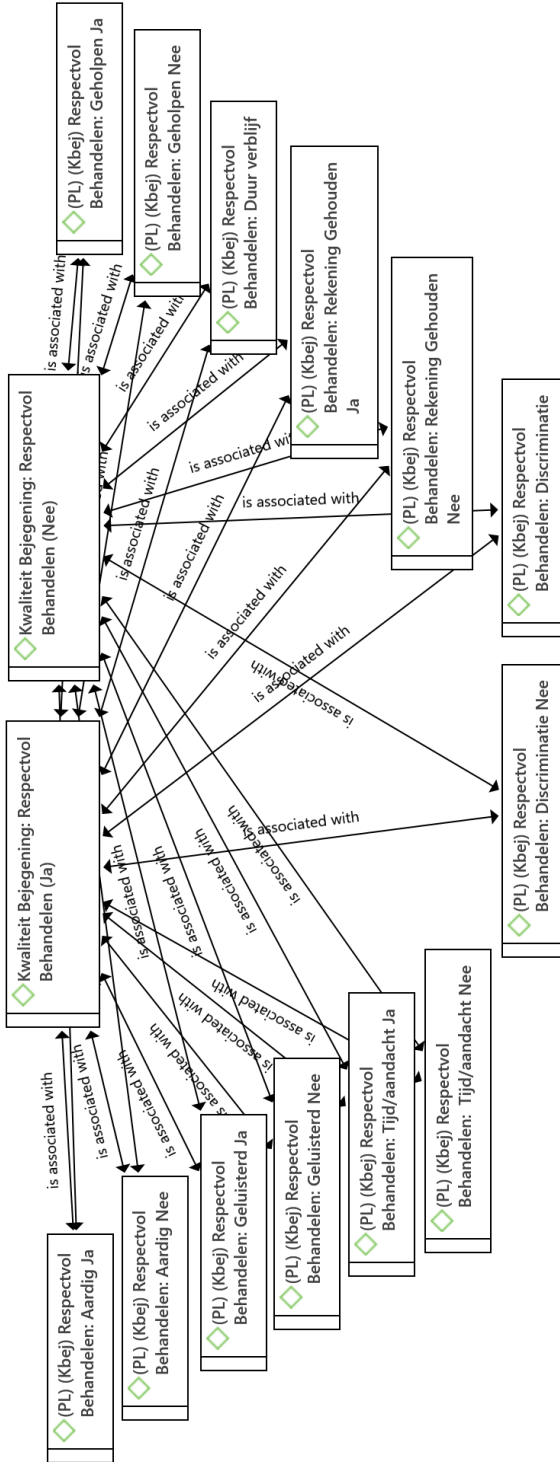
De kwaliteit van de bejegening is, naast kwaliteit van de besluitvorming, het andere element dat de ervaren procedurele legitimiteit bepaalt. In dit onderzoek wordt de beoordeling van de bejegening gemeten aan de hand van twee indicatoren, te weten 'respectvol behandelen' en 'faciliteiten'. Eerstgenoemde indicator is overgenomen uit de onderzoeken van Tyler en Huo (2002) en kent de subcategorieën 'rekening houden met belangen', 'geen discriminatie' en 'luisteren'. Aan de hand van door de respondenten ingebrachte punten zijn later extra subcategorieën toegevoegd.

Uit de interviews blijkt dat respondenten de manier waarop ze behandeld worden niet alleen afmeten aan hoe ze door functionarissen in de asielketen worden bejegend, maar ook aan de faciliteiten die hun geboden worden. Om deze reden is de indicator 'faciliteiten' toegevoegd aan dit hoofdstuk.

In de volgende subparagrafen volgt een beschouwing van de zienswijze van asielzoekers ten aanzien van deze items. Elke subparagraaf begint met het netwerk waarin de respons van de asielzoekers is weergegeven.

7.2.1 Respectvol behandelen

Aardig is een toegevoegde subcategorie, omdat tijdens het coderen is gebleken dat asielzoekers hier veelvuldig over spreken. De citaten zijn in grote meerderheid positief van aard en gaan over alle partijen die betrokken zijn bij het asielproces. Met name de politie wordt geroemd. Veel asielzoekers benoemen niet gewend te zijn dat de politie je beschermt en netjes behandelt. Maar ook 'de Nederlander an sich' wordt zeer gewaardeerd.

Figuur 7.4 Respectvol behandelen

*But when I talk to anybody in the Netherlands, either to security, either the VWN staff, anybody who I talk to, they motivate me, they give me courage. That makes me even like the Netherlands more. And then once you go out to the street, people are very lovely, they talk to you anyhow, so that makes me so comfort in the Netherlands.
(D17, V, Gambia)*

Respondent: 'I find good treatment from some people here, I mean for example the [onverstaanbaar]. I find them really supportive and the medical care people also. For me it is an interesting, because I lived in many countries before and this is totally different compared to where I used to be.'

Interviewer: 'Different in what way?'

*Respondent: 'I find that people are very kind and careful about their jobs, unlike in many countries, for example Gabon and Turkey.'
(D25, M, Jemen)*

Zelfs in detentie (gezien het land van herkomst is deze respondent waarschijnlijk geen asielzoeker, maar wel illegaal in Nederland) wordt er lovend gesproken:

*Noooooo! (Lacht) No. How many times? Two. This is my second time. The last detention ... it is a nice place with some nice people.
(D7, M, Polen)*

Ook worden er vergelijkingen met andere Europese landen gemaakt, waar Nederlanders goed uit naar voren komen:

I have been in Denmark I told you, and here in the Netherlands they are completely different. They are so friendly. (D22, V, Egypte)

En wordt Nederland in zijn algemeenheid geroemd:

Appreciates how humane and kind the procedure is. Is aware that the situation in the Netherlands is a lot better than in many other countries. Also appreciates that she could freely leave the camps and does not feel like she was policed. (D18, V, Jemen)

Bij de enkeling die verwoordt dat er sprake is van een onaardige behandeling, lijkt dit meer gelieerd aan uitkomstlegitimiteit dan aan procedurele legitimiteit, omdat de bejegening gekoppeld wordt aan het niet verkrijgen van de verblijfsvergunning (en daarmee het moeten vertrekken):

The DTV's the most stressful. I never visited a DTV without crying, I was pregnant, and I remember some cases when the DTV was very rude to me and I was like: 'Oh my god why is he speaking to me like this? I'm also a human being you know, I have feelings.' And at the IND I wouldn't complain because they gave me a very conducive environment when I was doing the environment but I think their way of making decisions is very ... how do I put it? It's very, the chances are very slim, they're very ... how do I put this? Even after you express yourself, I still don't know why they still don't believe us, you express yourself in so much pain and you tell them everything that they need to know, but they still like make you look bad. (D27, M, Kenia)

Zoals in paragraaf 7.1.3 al werd aangekondigd, zijn er subcategorieën die onder verschillende concepten vallen, afhankelijk van de invalshoek van waaruit gesproken wordt. Hoe er naar een asielzoeker **geluisterd** wordt, is in het kader van zorgvuldigheid al aan de orde geweest, omdat goed luisteren leidt tot een zorgvuldiger besluitvorming. Hoe er naar een asielzoeker geluisterd wordt is echter ook een factor van bejegening, zo blijkt uit het volgende citaat:

Interviewer: 'But like emotional support or technical, with the process?'
Respondent: 'Yeah, they would come when you're so stressed up, there was this lady and a guy, and they were really helpful. They would speak to you and say calm down, yeah they gave us hope.'
Interviewer: 'So it was really important for you.'
Respondent: 'Yeah, it was really important.' (D17, V, Kenia)

De meeste citaten op het gebied van luisteren houden echter meer verband met zorgvuldigheid en worden hier niet verder besproken.

Tijd en aandacht zijn andere aspecten die terugkomen in de uitspraken van de geïnterviewde asielzoekers over hoe ze zich in Nederland voelen.

Interviewer: 'Were they friendly in Ter Apel?'

Respondent: 'Yeah, Netherlands in general. Even if you go out in the street, even if you go out and say hi to anyone, they greet you like normal, like you feel comfortable in the Netherlands. Yeah, it's the fact. They are very good people. So, there in Ter Apel also the same, they make you feel free, they make you feel safe, they make you feel happy even, with all the stress when I think of I'm safe. I think that is the most important thing, yeah.' (D37, V, Gambia)

No, all they do, even those who were interviewing you, those you meet, those you talked to, they are all very nice people to be honest. They are all very nice people, when you are talking to them, you don't even feel like you are talking to a police. They make you comfort, they make you understand what they are saying and they make you feel ok, that they are human face like you, so that is very excellent about them.
(D17, V, Gambia)

Omdat asielzoekers over het algemeen in een omgeving met vele nationaliteiten verkeren, kan verwacht worden dat **discriminatie** veelvuldig onderwerp van aandacht is. In de interviews komt dit onderwerp echter amper ter sprake. In het enkele geval dat erover gesproken wordt, betreft dit een detentiesituatie:

If you have a conversation with white people, then sometimes they feel something! But if you have a conversation with a foreigner - ahh, they will stress you. I think the white people, they are more likely to understand black people. But if you have somebody from Morocco? Ahh it is not good. I'm telling you, it is true.

Since I am here, I feel like white man does not like black man. Since I am here, they can free ten Arabs, and they free two blacks.

They arrested me for no reason, no reason! And still I am here for seven months. (D11, M, Afrika)

Vaker geven asielzoekers aan dat er juist rekening wordt gehouden met verschillen. Onderstaand een voorbeeld op het gebied van cultuur en geloof.

After six pm in the evening. Because some people make Ramadan and don't want to wake him if something is no good. So they give the clothes and everything after 6 pm. These people here give for every religion and I think it is good, so I think give thanks for this. This month people

like dates before eating, and here they give for free for all Muslims here; dates and soup. I am very happy because some people make it good for my religion. (D12, M, Palestina)

De indicator **rekening houden met belangen** toont sterke overeenkomsten met de indicator 'belangen migrant', een subcategorie van de indicator eerlijk. De interpretatie verschilt hier echter, omdat het niet de belangen van de migrant tijdens zijn asielproces betreft, maar het rekening houden met wat voor de migrant als persoon belangrijk is.

Een goed voorbeeld hiervan is onderstaand citaat:

They are so friendly, they have mercy. So you have a small baby. My baby when I have been at Ter Apel, because I can not find a place to stay, my baby she was in danger, and me. So I go to Ter Apel to azc there and if you have a small baby they care about it, they don't move me from one to another. Most of the people are young men, so they understand. So they don't move me. (D22, V, Egypte)

Vanuit vreemdelingendetentie heeft niet elke gedetineerde het gevoel dat er rekening wordt gehouden met zijn persoonlijke belangen:

There is no communication, I am not a criminal you know, I can have a phone here, they can maybe give me WIFI so I can communicate with my family you know? Usually in prison the reason you don't have a mobile phone is because you have done a criminal offence and then you can call somebody to just say: 'Listen, don't say in court this or that.' Or you can have a computer in your cell at least, maybe not a phone with a sim card but at least the internet so you can see what is happening in the world. Okay here we have tv, but your with your cellmate who speaks Arabic or whatever and he is watching Kurdistan tv and you want to watch Russian tv because you from Russia ... we have conflicts! And then everybody just reads a book from the nineties! I have no information about what is going on in the outside. (D5, M, Letland)

Waar in de paragraaf over besluitvorming al veel geschreven is over het gebrek aan transparantie dat onbekende maar vaak lange wachttijden met zich meebrengen, kan vanuit het oogpunt van de bejegening ook gesteld worden dat het niet juist is om asielzoekers zo lang in het ongewisse te laten.

Het citaat *'So far, the whole waiting procedure I think that was the worst, just the waiting and not knowing'* (D36, M, Congo) zegt alles in een notendop.

Wait, wait, wait, wait. First they give me a letter: 'After six months we are going to give you a decision.' After six months they told me now we have added nine months. After nine months, nothing came, no letter. And we called with VWN, they said wait. Soon they are going to give it.
(D36, M, Congo)

Hoewel het niet naar voren kwam uit eerder onderzoek, blijkt dat de respondenten veel waarde hechten aan de **hulp** die hun geboden wordt tijdens het doorlopen van hun asielproces. In deze toegevoegde subcategorie vallen zelfs de meeste citaten van de categorie 'bejegening'. Opvallend is hoe vaak asielzoekers melding maken van de manier waarop ze zich geholpen voelen. Net als bij de subcategorie 'aardig' gaat het daarbij niet alleen om de Nederlandse maatschappij in het algemeen, maar ook om de Nederlandse hulpverleners en ambtenaren, en om de wijze van handelen in vergelijking met het buitenland.

Not like nervous, because I am living here and I saw here Dutch people how they respect people, how they help people, how they find for people everything, for money, for food, for sleeping for everything.
(D30, M, Egypte)

Very good, and very helpful. Very, very helpful, like you go and ask them something they're willing to ask back but you know there was boys like you know in that, there's a certain age bracket like in between 22 to like about 26 or 25, they try to be a little bit stubborn so you find them also exchanging words with COA (lucht) speaking in Arabic, the person from COA speaking in Dutch and English, so they end up not helping them because they're rude. But it's okay, they were helpful, yeah, very, very helpful. (D34, V, Oeganda)

A lot of the lawyer help you extra to make you understand what will happen. But when they say that okay, you have a lawyer when someone gets a negative, yeah that makes sense because that's when you need someone to defend you. (D29, M, Afghanistan)

The best things about the asylum procedure? The guys, you know, those who are helping us, you know. (D23, M, Gambia),

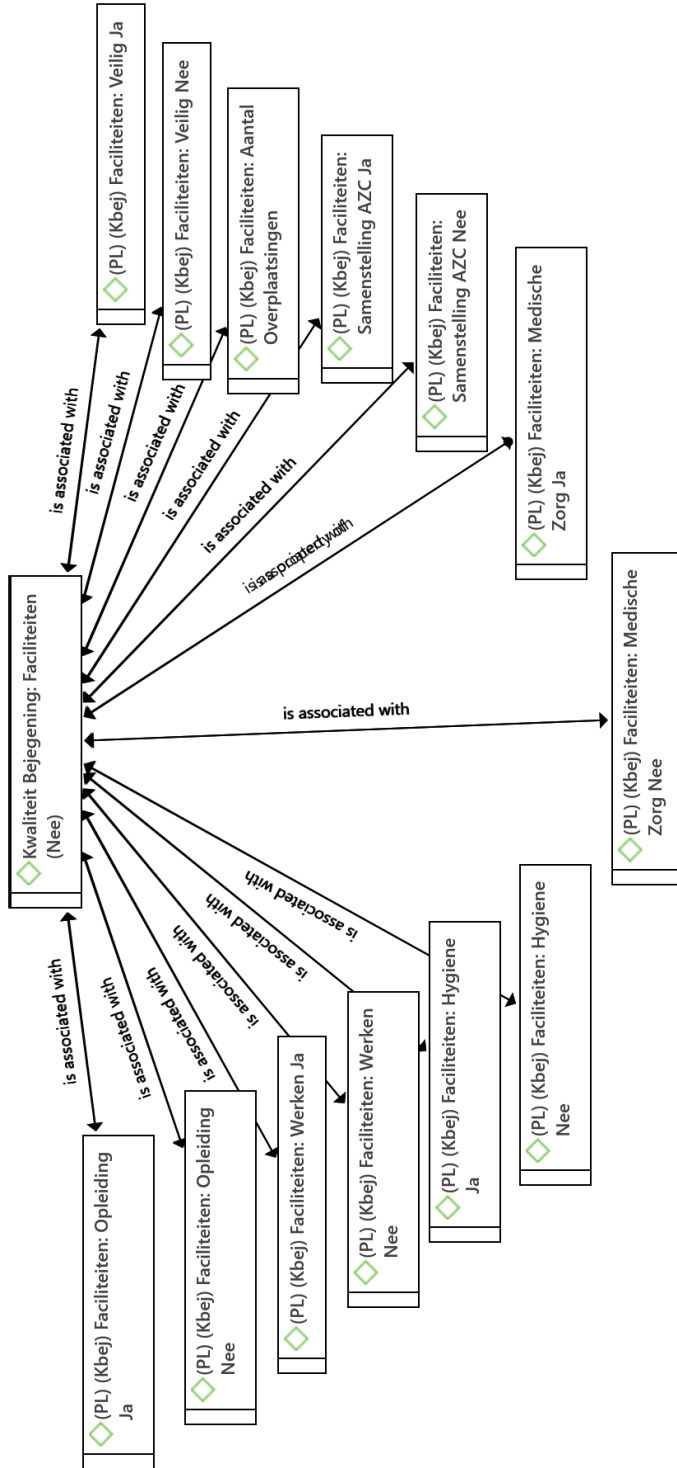
Als de geïnterviewde asielzoekers zich niet geholpen voelen, gaat het meestal niet over de persoonlijke bejegening maar over het niet verkrijgen van een verblijfsvergunning, en dus feitelijk meer over distributieve (uitkomst)legitimiteit dan over de procedure zelf:

IND is the president of Holland. Because if they say to the police: 'Give me this guy', they give that guy. If they say to the lawyer: 'Make a problem', they make a problem. They say no, I am Tanzanian and they throw me out and I stay outside for three months. Because I have children and they need food, my mum is sick but they throw me outside for three months. But I have friends from Somalia, so I stay with them. But the IND says no person in Holland is going to help you. Everywhere I'm going there's no help, no help, no help. (D9, M, Somalië)

7.2.2 Faciliteiten

Zoals in de inleiding van deze paragraaf werd verwoord, zijn de **faciliteiten** opgenomen als onderdeel van bejegening. Hoewel beargumenteerd kan worden dat het bieden van faciliteiten iets heel anders is dan de manier waarop een persoon bejegend wordt door functionarissen binnen de asielketen, en hoewel faciliteiten in eerder onderzoek geen deel uitmaakten van de ervaren procedurele legitimiteit, bleek gedurende de interviews dat veel respondenten het al dan niet ter beschikking staan van faciliteiten wel degelijk meenemen in de beoordeling van de manier waarop er met hen wordt omgegaan. Dit correspondeert met bevindingen uit een onderzoek van Zill, Van Liempt en Spierings (2021) waarin wordt gesteld dat de wijze waarop asielzoekers gehuisvest worden (het onderzoek betreft Duitse azc's) in grote centra tot veel ongemak leidt, doordat er een gevangenisachtige setting wordt gecreëerd. Dit heeft een negatief effect op de psychische gesteldheid van de asielzoekers. Zill, Van Liempt en Spierings betogen tevens dat de keuze van huisvesting van asielzoekers als bestuurlijk middel wordt ingezet.

De geboden faciliteiten worden aldus beschouwd als bejegening door de staat der Nederlanden en worden in dit hoofdstuk meegenomen als onderdeel van de kwaliteit van de bejegening.

Figuur 7.5 Faciliteiten

Volgens het asielbeleid mogen asielzoekers boven de achttien niet **werken** of een **opleiding** volgen (enkele uitzonderingen daargelaten, zoals vrijwilligerswerk op een azc). Volwassen asielzoekers zeggen echter zeer regelmatig dat ze dit wel zouden willen. In veel interviews geven ze aan dat ze het gevoel hebben stil te staan in hun ontwikkeling als mens. Daarnaast worden studeren en werken genoemd als mogelijkheden om de dag in te vullen. Doordat ze lang moeten wachten in onzekerheid en de hele dag niets te doen hebben, ervaren ze veel stress.

Yeah, and also some activities like giving some lessons, like you know when I was in [plaatsnamen] I really wanted to start with the Dutch language, but they weren't even letting volunteers to come and teach us and it was because you still didn't start your process, you should just work on that. I don't want to work on that, I don't want to be worried about that! Like you just, even if I'm going to get a negative I just want to do it, it's not that I want to learn the Dutch language because I'm sure I'm going to live here now, it's just something you know, as long as you're in a camp you really need to do something, otherwise you don't come out of the stress. (D35, M, Eritrea)

Interviewer: 'That you feel left on pause?'

Respondent: 'Yes, yes, exactly. I am just here wasting my time, wasting my life. I feel it's a critical age for me, I have lost everything so, if I would just have a career, let us not say career, if I was just able to develop myself, during this time I am staying here, by joining internships, whatever, that would be the things that I ...'

Interviewer: 'What would you wish for that you could do right now?'

Respondent: 'Work, Internship, study the language.' (D15, V, Soedan)

Als er wel een vorm van opleiding kan worden gevolgd, dan blijkt dat asielzoekers in hoge mate afhankelijk zijn van hun (Nederlandse) omgeving, omdat ze door de staat niet worden ondersteund:

I did a small course as part of a pre-masters with Conflict Studies and Human Rights, I did a small course unit, I did Mobilisation and Violent and Collective Action, I did international law and human rights, gender, I did about five courses, so the university just wrote to COA and explained to them, [naam] is missing a lot because it's difficult to move from [plaatsnaam] to here, because I was basically depending

on donations from friends in the classroom and from some of the lecturers. (D31, M, Zuid-Soedan)

Hoewel minderjarige asielzoekers recht hebben op scholing en dit ook krijgen, stopt dit abrupt met het bereiken van de volwassen leeftijd.

I came as a child and I get papers, I can go to school, everything is good, everything is nice. And then I get a house, not alone, we are with four people and we get a mentor, somebody who can come look at the house, see how we are doing, to go to school, they give you money, you can buy something that you like. You can buy shoes, do your thing. And it was good, because we are children. And now that time has changed, it's the same system but I am an adult now. (D1, M, Congo)

Het niet mogen werken of onderwijs mogen volgen wordt ook op psychisch en sociaal vlak als schadelijk ervaren. Sommige asielzoekers zoeken daarom hun heil in vrijwilligerswerk bij de kerk of hand-en-spandiensten op het azc.

And the thing is, we don't have the right to study, we don't have the right to work, it affects all the parts of your life – social, professional, you can just be here and they give you a limited amount of money and you have to live on, within that. (D29, M, Afghanistan)

I just hope that they let me work. If they would let me work now, I would work.

Yeah, only volunteer work is allowed. I do volunteer work with refugees and church whenever I can, and when I came here I told the COA, if there's anything I can do, not only translation, life gets boring when you don't work, so please let me know. (D32, M, Iran)

Hygiëne is ook een onderwerp dat veelvuldig ter sprake komt, met name in relatie tot het onderdak bij het COA. De beleving is vaker negatief dan positief.

Binnen de (enkele) positieve uitspraken is er één opvallende. Dit betreft een bijzonder (en volgens de geïnterviewde zeer geslaagd) experiment van het COA:

The azc that [naam] lives in is a pilot project, to see whether mixing Dutch and Asylum seekers in proximity increases integration and

is the only one of its kind. The complex consists of the Azc, taking up half the building, as well as the café we mentioned, offices from VluchtelingenWerk, Welcome to [plaats in Utrecht] etc., as well as two floors of living opportunities for students from Utrecht university. Marie said that this is a very special azc, it is designed to be welcoming. It feels different and is very clean. Asylum seekers can't choose this azc, they are being sorted into it, and most don't know that this azc is designed to be different, before they come here. [Naam] says that a lot of Dutch living here changed their mind about refugees as it became a personal experience, and they did not only get their information through media. (D18, V, Jemen)

Klachten over de hygiëne betreffen over het algemeen de (algemene) voorzieningen zoals toiletten en douches, veelal in combinatie met het feit dat men er met meerdere, onbekende mensen gebruik van moet maken.

But here it's difficult, okay I'm staying here officially, but the showers are not good, the toilets are not good, so you need to feel human yourself. (D28, M, Jemen)

Overigens legt niet iedereen de verantwoordelijkheid hiervoor bij het COA. Er wordt ook geklaagd dat andere bewoners van het azc hiervoor hun verantwoordelijkheid niet nemen.

Een belangrijke faciliteit van het azc is de **medische zorg**. Veel respondenten zijn lovend over de (gratis) zorg. Zowel de psychische als de fysieke zorg (inclusief de mogelijkheid om te worden behandeld door huisarts of specialist) wordt zeer gewaardeerd.

There is anything else that they don't do good, because the healthcare is perfect. they provide for everyone very kindly. So, we really appreciate what they do. And especially when I look at my son, I really appreciate them. (D21, V, Kenia)

Interviewer: 'And do you get help also with the PTSD [post-traumatic stress disorder]?'

Respondent: 'Yes, I see a doctor. Actually I saw her Thursday. And I will see her again Tuesday, almost every week, they're very serious about it.' (D30, M, Egypte)

Voor de ervaren procedurele legitimiteit is niet alleen van belang hoe functionarissen met de asielzoekers omgaan; ook hoe asielzoekers onderling met elkaar omgaan, de **samenstelling** van de azc-gemeenschap en de wijze van samenwonen geven invulling aan de manier waarop een asielzoeker zijn asielproces beleeft:

She says that asylum seekers are all unique individuals, but the relationships that they build are special. Even though she does not know the name of 80 % of people, people are still checking up on each other, asking if you are ok and how things are going, even by phone. However, it is a diverse group of people that live of hope. And those that don't have hope for themselves still hope for their children. (D18, V, Jemen)

It was a transfer curtain [bedoeld wordt een gordijn dat licht doorlaat] around the window. After this I ask for transfer here, they are transfer us to this azc. This azc is comfort for us, because we have one unit alone, we are not with anyone else, but that is just for some special cases. You can see many people are living together, in the same unit, one family, two families, sometimes three families. Now we are here, in this room. (D19, M, Irak)

At [plaats in Friesland], we have been for seven months with two families together, we had the kitchen and sitting room sharing, it was a negative azc [bedoeld wordt een locatie waar alleen afgewezen asielzoekers verblijven]. It has some azc you know, it is for these people who have negative. We had a Dublin fingerprint. and they put us with them, they are putting us to deport. (D19, M, Irak)

It's a really difficult situation because in azc a lot of people can not know them and you cannot contact with them, and you can not speak with them because of different languages, different mentalities. I moved fourteen times, some azc are like kind of summer places, sleep with more than a hundred people, and snoring, you cannot sleep and some places with eight people, like eight persons in one room. And the room is [onverstaanbaar], and if somebody also speak for another language, or he speaks in another room, you can hear him. It's probably is difficult. (D16, M, Irak)

Uit bovenstaande citaten blijkt dat het wonen in een azc niet altijd als gemakkelijk wordt ervaren. Dit kan ook gevolgen hebben voor het gevoel van **veiligheid** in een centrum. Desondanks blijken veruit de meeste respondenten zich veilig te voelen, zowel in het azc als in Nederland in zijn algemeenheid.

Yeah, it's the fact. They are very good people. So, there in [plaats in Groningen] also the same, they make you feel free, they make you feel safe, they make you feel happy even, with all the stress when I think of I'm safe. I think that is the most important thing, yeah. (D37, V, Gambia)

Interviewer: 'What are the two best things about the asylum procedure?'

Respondent: 'Number one is you are assured of security. And then medical care. And they give you shelter.' (D21, V, Kenia)

Als er in negatieve zin gesproken wordt over veiligheid, dan betreft dit soms een persoonlijke situatie (bijvoorbeeld als de asielzoeker een alleenstaande vrouw is), maar meestal gaat het erover dat men op dezelfde locatie moet verblijven als vermeend criminele asielzoekers.

The first three weeks he spent in [plaats in Brabant]. He calls it a terrible camp. There was an accident there, as other asylum seekers stole 5500 Euros of cash that he had brought with him. (D24, M, Libië)

Het **aantal overplaatsingen** is een veelgenoemd aspect dat de beleving van de procedure negatief beïnvloedt. In de eerste periode vinden op basis van de procedure vaak al drie overplaatsingen plaats: eerst een paar dagen in Ter Apel, dan een paar weken naar Budel en vervolgens naar een ander azc. Vaak volgen er nog meerdere overplaatsingen in de maanden daarna.

Because this camp where you find me is the sixth camp in the country. And I've been in every region, I went to [plaats in Brabant], I was in [plaats in Brabant], I was in [plaats in Brabant], I was in here, so the whole country, I went through the whole country in camps. (D36, M, Congo)

De overplaatsingen worden beschreven als zeer emotioneel belastend.

The worst things ... the transfers from camp to camp are very exhausting. And also in [plaats in Nederland] you have to sometimes live with unsafe people in some of the camps. This is really annoying. (D25, M, Jemen)

7.3 Institutionele legitimiteit

Naast de ervaren kwaliteit van de besluitvorming en de bejegening wordt in dit onderzoek verondersteld dat een positieve mening van asielzoekers over het recht van de overheid om de grenzen te bewaken ook samenhangt met hun acceptatie van een negatief asielbesluit en hun bereidheid om in dat geval terug te keren naar het land van herkomst, of in elk geval Nederland te verlaten. In de interviews valt op dat bijna alle respondenten aangeven dat de overheid dit recht heeft. Als beperking wordt echter aangegeven dat dit recht vooral geldt als de vreemdeling negatief (of crimineel) gedrag vertoont en niet boven het terugsturen naar een levensbedreigende situatie gaat.

Interviewer: 'Do you think the government has the right to tell you to leave the country in the future, should your procedure go negative?'

Respondent: 'Yes, for one we are now, I am in a different state, it is their place, they have the right to. But again they are following the human rights, so they can't take me back to be killed, so it is not like they are forcing me to, but they have arrangement to. But I do believe they are fighting for human rights and my life is in danger. I don't think it will be good if you take someone back, in a fighting area.' (D25, M, Jemen)

Interviewer: 'Does the state have the right to tell her to leave?'

Respondent: 'Yes. Every sovereign state has the right to kick people out. If they thought she was a threat or if she could get equally good opportunities in another state. She can't. She can't return to Yemen, and in Jordan, she can't start a life.' (D18, V, Jemen)

Legitimiteit van beleid is grotendeels gestoeld op de manier waarop burgers wetten beleven. Een burger van een staat heeft echter niet alleen verplichtingen maar ook rechten, en wordt dus ook beschermd door diezelfde wetten. Een asielzoeker zit, zoals reeds werd verwoord in hoofdstuk 3, in een andere positie. Blijkens onderstaand citaat is dit besef ook aanwezig bij asielzoekers zelf, en vindt in elk geval deze respondent het ook een logische

zaak dat een asielzoeker niet dezelfde rechten en plichten heeft als een inwoner van Nederland.

Interviewer: 'And why do you think the Dutch state has the right to make you leave? Why does the Dutch state have the power to tell you to go?'

Respondent: 'Yes, as I said, even right now they can tell me to leave. Because I don't have a paper, I am under their custody. Anything that they feel like, ok she should leave, fine. They have all of [onverstaanbaar] to tell me to leave. I am not a citizen, I am just here to [onverstaanbaar] and hopefully they will help me. I don't think they will say no. That is the belief that I have, because I have studied many of their people here. And they are just excellent.' (D17, V, Gambia)

Uiteraard vindt niet elke respondent dat de overheid dit recht heeft, maar waar dit ontkend wordt, is meestal sprake van een rechtstreekse relatie met de eigen situatie.

Interviewer: 'Do you think the Dutch state has the right to tell you to stay or to go? Are they allowed to? Do they have that power?'

Respondent: 'No, I don't think so. Nobody. No one, because in my country I have the problem and I have to leave because when I be there I'll be die. I don't have another choice. Then here I have choices, to stay, I don't care about any answer from anyone.' (D16, M, Irak)

Wetgeving en juridische afspraken tussen lidstaten van de Europese Unie blijken niet onbekend bij asielzoekers. De juridische legitimiteit hierin wordt erkend, maar ook een sociologische grondslag ('ik moet dat doen omdat het zo afgesproken is') is herkenbaar.

Interviewer: 'Does the Dutch state have the right to tell you to go in case that ...?'

Respondent: 'Unfortunately, yes, they have the right to take me to the police and force me to go back to my country.'

Interviewer: 'And why do they have that right, because of the laws?'

Respondent: 'I would say yes, because they are some sort of agreements amongst them maybe the European Union, the UN, I don't know, the Dublin thing. And they are a list of countries where people can be forced to go back to their countries because according to them it's safe.' (D15, V, Soedan)

Dat de Nederlandse staat het recht heeft om migratie te reguleren wordt in de interviews vrij breed gedragen. Dit betekent voor veel respondenten echter nog niet dat hij ook het recht heeft om afgewezen asielzoekers uit te zetten. Als respondenten positief antwoorden op deze vraag, leggen ze daarbij vaak wel uit waarom het niet voor henzelf geldt. Redenen zijn bijvoorbeeld het niet gescheiden mogen worden van familie met een verblijfsvergunning in Nederland, maar ook het feit dat men niet veilig is in het land van herkomst. Crimineel gedrag wordt gezien als legitieme reden om migratie te reguleren en om tot gedwongen uitzetting over te gaan.

Interviewer: 'Do you think the Netherlands has the right to deport people?'

Respondent: 'The Netherlands must first take out political criminals, immigration criminals. They should take out criminals, and power is not good.' (D7, M, Polen)

Interviewer: 'In your opinion, when is it possible to deport people?'

Respondent: 'I don't know, but my whole point is that my children come first. I cannot go and leave my children and that is my whole point, do you understand? Because I have children and they need me and yeah I need them, as a father. Because these children, maybe after ten years and they finish university and they could be like you, now. And they will have that pain: "Where is my father? Where is my father?", you know? So that is why I am fighting now, that is why the struggle has been going on so long; it is because of them and I do not want to lose them. That is my point.' (D6, M, Sierra Leone)

Yeah, they have the right to deport people, if they are very, very, very, very bad people. It is for Holland, for Holland's people, and you cannot come here to make it very, very bad for people, like to make people hungry or to kill people, or to kill people for money. That one is not good. How can they accept that? And if people from outside come to be big criminals here, then that one is not good. But not when somebody is good and they put them in the prison and later they are going to deport them. I think deporting people is no good, because I believe what I tell you in love in one world. It don't matter if you are blonde and I am black you know. It doesn't matter we are one, we are human. We are intelligent, we can talk, we can do many things. If people live like that then the world is going to change. If you can do something for that, then

do it. Then we can change the world. That is the world. But when they deport people? I don't like that. (D1, M, Congo)

In bovenstaand citaat komt tevens het aspect van wereldburgerschap naar voren. Het begrip burgerschap is veranderd door de vele vormen van migratie in de afgelopen jaren. Zo beschrijft Wihtol de Wenden (2020) dat de val van het IJzeren Gordijn het recht op mobiliteit tot een universeel recht heeft gemaakt. Eerder was burgerschap gebaseerd op de nationale staat van het land waarin iemand geboren en getogen was, maar de laatste decennia zijn door zowel migratie als ongelijkheid in de mogelijkheden hiertoe (getuige de vele inreisbeperkingen van landen en een fenomeen zoals illegaliteit) vele vormen van burgerschap ontstaan; het kunnen hebben van een dubbele nationaliteit maar ook de vluchtelingenstatus zijn hier voorbeelden van. Van Houte et al. (2021) onderzochten het effect van deze verandering op de ervaren legitimiteit van immigratieregulering. Hieruit bleek dat de meeste asielzoekers/illegalen hooguit gematigde transnationale/kosmopolitische narratieven gebruiken, maar over het algemeen het recht van een overheid om migratie te reguleren niet radicaal afwijzen. Ook uit de interviews in dit onderzoek blijkt dat dit recht van de overheid over het algemeen wordt onderschreven. Bij doorvragen neigt men ernaar om ook gedwongen vertrek te rechtvaardigen, althans zolang dat niet op de betrokkene zelf van toepassing is.

Interviewer: 'Do you think the Netherlands has the right to deport people?'

Respondent: 'It is a very difficult question. I really don't know, because I think, yeah, of course it is fair. At a point. I think at a point yeah it is fair. If somebody does not have family here, or children here, then yeah, your holiday is finished, and you must go back to where you came from. And if you want to stay, then do something. This is what I think, you know? Lets say if I had my papers, and I want to go to France - like, look at you; look at yourself - what are you doing here? Studying - exactly, you're doing something, you know? Go and do something, if you come here then don't come pointless. If you are here pointless, then I can understand it. If you are here with a point, then I think they don't have the right to do this.' (D3, M, Suriname)

Het niet mogen blijven dan wel meedoen in de maatschappij kan ook als een vorm van discriminatie worden beleefd. Hierbij moet wel gesteld worden dat

onderstaand citaat afkomstig is van iemand die illegaal in Nederland verblijft en geen asielaanvraag heeft gedaan, dan wel daarvoor is afgewezen (dit geldt voor drie van de 37 geïnterviewden):

Not possible. No, it is not fair. It is actual discrimination. Why Dutch people who stay in Poland don't get deported but Polish people here get deported. I don't drink, I am not problematic, I am a good worker, I like work. It is strange. It is not fair. It is bullshit. (D7, M, Polen)

Daarnaast is er onbegrip, omdat de vraag naar arbeidskrachten anno 2023 hoog is in Nederland. Ook in Nederland zelf wordt tegenwoordig gepleit voor meer mogelijkheden tot arbeidsmigratie.

I don't get it, there is proof in that countries need migrants to build the economy, and they don't even let them work. But I guess there is a saying like 'my country, my rules', so what can you do?

I don't think they listen to individual situations.

There needs to be a change, I think they should legalise more because it helps economic sustainability. You need migrants to make the economy stronger. We can contribute. It is in the best interest of the government. But without a residence permit, we are out of the game. I don't blame the staff here, it is out of their control ... but the government needs to realise what they are doing. (D4, M, Liberia)

Niet alleen Nederlanders klagen over de manier waarop sommige asielzoekers zich gedragen. Ook asielzoekers zelf geven aan dat sommigen zich niet weten te gedragen en dat het juist is om deze mensen terug te sturen.

Yeah that is not a problem, because some of the Algerians, the Moroccans, they come here and they are fighting and they make a problem, selling drugs, make war. So for the Netherlands that is working good, because then send them back to their country. (D9, M, Somalië)

De reacties op de vragen over institutionele legitimiteit lijken erop te wijzen dat onder de in dit onderzoek bevraagde asielzoekers weliswaar draagvlak is voor het reguleren van migratiestromen en het recht dat de staat hierop heeft, maar dat de individuele asielzoeker geneigd is om de interpretatie van

die regulering dusdanig op te rekken dat restricties vanuit de overheid vooral van toepassing zijn op anderen, bijvoorbeeld criminele asielzoekers.

7.4 Gevoelde verplichting en intentie om terug te keren

Het onderwerp van dit proefschrift betreft niet alleen hoe asielzoekers hun procedure beoordelen en hoe ze de overheid hierop beoordelen, maar ook of er een samenhang bestaat tussen die beoordeling en de gevoelde verplichting en intentie om terug te keren. In een kwalitatief onderzoek met 37 interviews valt uiteraard geen verband te bewijzen, maar wel kan geanalyseerd worden welke uitspraken gedaan worden over de mate waarin een verplichting wordt gevoeld om terug te keren, en welke onderbouwingen er gebruikt worden om al dan niet terug te keren (of in elk geval Nederland te verlaten). Er zijn enkele uitspraken waarin een verband wordt gelegd tussen de beoordeling van de kwaliteit van de besluitvorming of de bejegening en de gevoelde verplichting of intentie om terug te keren. Onderstaand citaat is een voorbeeld hiervan:

If they want to take me back to my country, you don't have to be rude to me so that I can understand that you really want to take me back to my country. You can tell me in a very nice way: 'Your procedure is not good at all, you've had all these negatives and you are going back to your country' and I would really understand, you don't have to insult me so that I can understand your point. So if they were very ... if they tried to talk normal to people because people have feelings, I mean they would still drive their point home without stressing people out. (D27, V, Kenia)

Er zijn echter niet veel andere citaten waarin dit verband wordt gelegd. Meestal wordt er vooral gereageerd op het mogelijke gedwongen vertrek, en waar gevraagd wordt naar wat de respondent in een toekomstige situatie zal gaan doen, zijn de uitspraken hierover meestal negatief en over het algemeen vrij stellig:

Never. I can't going back to my country. if I'm coming here and I'm saw this weather, and I saw this people and I saw this. How can I come to my country? I saw the bad people I saw the bad area and like this. I coming here to start and I saw the very good area, very good country, how can I ... never going to my country, never. (D13, M, Egypte)

Slechts een enkeling geeft aan te zullen gaan als er ook in beroep een negatief besluit is gevallen.

Interviewer: 'Just hypothetically speaking right now: if the Dutch state gives you a rejection, would you leave?'

Respondent: 'It would not be something that I would like. But yes, if they said, I would respect their order. If they said no, we cannot give you a residence permit here, I would appeal to them because it is something they have decided, I will respect it. But what I would do, I would appeal. If they accepted me, if they didn't and I have no other way, then I would have to follow the orders to go back to where they wanted to go. Or if they want to deport me, it's something that I wouldn't like but I will obey.' (D17, V, Gambia)

We zien hier dat de sociologische legitimiteit in het verlengde ligt van juridische legitimiteit: er wordt meegewerkt omdat dit nu eenmaal de afspraken zijn.

Er zijn aanwijzingen dat een rechtstreeks verband tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de gevoelde verplichting of intentie om terug te keren ook niet altijd als dusdanig wordt begrepen en dus, als het er is, mogelijk niet bewust wordt ervaren:

Interviewer: 'For example, if you get a negative decision, does the treatment or the information and everything until the decision, is that important for you if you would maybe work together with them to leave the country or to go somewhere else or ...?'

Respondent: 'I don't know, I mean, I don't have a B plan, but of course I wanna follow the rule until, in my case, this scenario.'

Interviewer: 'If they treat you correctly, you're more willing to work with them as well to you think, or doesn't really matter for you?'

Respondent: 'I didn't understand what you mean to work with them ...' (D28, M, Jemen)

Op een vraag waarin de relatie gelegd wordt tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de gevoelde verplichting of intentie om terug te keren, reageren asielzoekers meestal met het benoemen van de onderliggende redenen waarom ze niet hoeven terug te keren. De meest genoemde redenen zijn dat de situatie in het land van herkomst voor de betrokkene onveilig

is of dat de kinderen er belang bij hebben om in Nederland te blijven. Ook het gebrek aan middelen om te kunnen overleven in het land van herkomst wegen mee. De enkele keer dat er positief over terugkeer wordt gesproken, is er op dat moment geen dreiging op dit gebied.

I wish I could go back to Iran, I will tell you this clearly. I love Netherlands, I have a lot of Dutch friends but it's not my home. Iran is my home, my family is there. My purpose of life is eventually to go back and start a church there, regardless of the, becoming Dutch or not, I will always have a home here probably if they let me, but I will always go back there too. (D32, M, Iran)

En als er dan toch vertrokken moet worden, dan wel op een waardige manier:

I know that if I really must go, then I have a suit here, I have a tie - I will go like a man. Because I have also seen, that people go with force - they say: 'No! I don't want to go, blah blah blah' and they take you, they put you in the isolation, and you go on the plane in a very humiliating way - with cops, with guards ... and you don't go with the passengers, you go with the luggage, you know? (Lacht) Because they are afraid that you are going to scream and this and whatever, you know? Because if you gonna go, go like a man, wear your best suit and go. This is how I think, this is how I would do it - you know? (D3, M, Suriname)

7.5 Conclusie

Uit de manier waarop de verschillende aspecten van ervaren procedurele legitimiteit aan de orde komen in de interviews blijkt dat niet alle concepten die uit eerder onderzoek naar voren komen herkend worden. De geïnterviewden noemen bijvoorbeeld objectiviteit en consistentie amper als elementen die zij betrekken in hun beoordeling van de besluitvorming. Als ze beoordelen hoe zij bejegend worden, komen daarentegen de geboden hulp en de mate waarin men aardig met hen omgaat veelvuldig aan bod, terwijl beide aspecten minder vaak terug te vinden zijn in eerder onderzoek. Het opvallendst is echter het grote belang dat aan de wachttijd wordt toegekend. In eerder onderzoek naar legitimiteit in de migratiewereld wordt de lengte van de procedure niet genoemd als indicator van de ervaren procedurele

legitimiteit, maar in de interviews speelt dit aspect een grote rol. Ook het aantal overplaatsingen wordt genoemd als belangrijke factor.

Dit verschil kan deels ook liggen aan het gegeven dat concepten soms dicht bij elkaar liggen qua betekenis. Zo blijken bijvoorbeeld 'eerlijkheid' en 'objectiviteit' nauw verwant te zijn, gezien de betekenis die er in de praktijk aan gegeven wordt. Ook de scheidslijn tussen besluitvorming en bejegening is niet altijd heel scherp. Besluitvorming kan immers soms ook als onderdeel van de bejegening worden gezien, bijvoorbeeld bij de beoordeling van de duur van de procedure. Enerzijds is de duur van de procedure een onderdeel van de besluitvorming, omdat het iets zegt over zorgvuldigheid in het proces, maar anderzijds is het ook een vorm van bejegening, omdat het langdurig laten wachten van een asielzoeker iets doet met diens beleving van de procedure. Dimensies overlappen elkaar dus deels, of schuren tegen elkaar aan.

In ditzelfde concept 'wachtijd' wordt ook zichtbaar dat er tegenstrijdigheden kunnen optreden in de uitwerking van procedurele legitimiteit. Als er veel tijd wordt genomen om tot een besluit te komen, kan dat op zorgvuldigheid duiden, maar een lange wachttijd kan tegelijkertijd als een negatieve bejegening worden gezien. Eenzelfde tegenstrijdigheid komt naar voren bij transparantie en eerlijkheid versus de beleving van hardheid en onbeleefdheid als de asielzoeker een ongewenste boodschap krijgt. Dit laatste zou ook gestoeld kunnen zijn op culturele verschillen wat betreft omgangsvormen. De (lange) wachttijd an sich is zoals gezegd een grote bron van ergernis onder de respondenten. Niet alleen de duur van het proces maar met name dat men niet weet hoelang het zal duren voordat een besluit genomen wordt, en de onmogelijkheid om in de tussentijd (structureel) te werken of zich te ontwikkelen, trekken een zware wissel op asielzoekers.

De 37 gesproken respondenten zijn over het algemeen redelijk te spreken over Nederland en over de manier waarop ze bejegend worden in het asielproces. In de besluitvorming hechten zij veel waarde aan de uitleg die gegeven wordt, hoewel er ook punten van kritiek zijn op bijvoorbeeld de advocatuur. De manier waarop de gehoren van de IND plaatsvinden wordt veel genoemd en is daarmee een relatief belangrijke factor. Met name het meerdere malen stellen van dezelfde vragen spring in het oog en wordt wisselend ervaren: van zeer professioneel tot aan sluwe pogingen om inconsistente uitspraken uit te lokken. Waar negatief wordt gesproken, is er relatief vaak een verband te vinden met distributieve legitimiteit: de

respondenten zijn het dan niet eens met de inhoud van een regel die aan een besluit ten grondslag ligt. De positieve beleving kan echter ook deels voortkomen uit het belang dat de respondent heeft bij de procedure en die ertoe kan leiden dat hij of zij verwacht dat het geven van waardering meer kans biedt op een positieve uitslag.

In de interviews zijn diverse aanwijzingen te vinden dat de groep respondenten die zich heeft aangemeld relatief hoogopgeleid is. Dit is niet verbazingwekkend op grond van wat bekend is over de achtergrond van asielzoekers, maar het betekent wel dat dit het verloop van de procedure kan beïnvloeden, bijvoorbeeld in die zin dat hoogopgeleiden gemakkelijker een aanvullende brief naar de IND kunnen sturen als zij zich onvoldoende gehoord voelen.

Opvallend is de grote consensus onder de respondenten over het recht van Nederland om migratie te controleren. Echter, hoe dichter de gevolgen hiervan bij de individuele situatie van de betreffende respondent komen, des te minder deze zich geroepen lijkt te voelen om deze persoonlijk te ondergaan. Individuele redenen zoals veiligheid of het belang van de kinderen leiden ertoe dat geen enkele respondent actief het land wil verlaten na een negatief besluit. Daarnaast neemt de steun voor het daadwerkelijk uitvoeren van het migratiebeleid middels gedwongen vertrek sterk af als er geen sprake is van crimineel gedrag. Goed gedrag en de bereidheid tot werken worden benoemd als bijdragen aan de maatschappij, die zelfs gunstig voor Nederland moeten zijn. In het algemeen lijkt het erop dat de steun voor het beleid samengaat met het dusdanig oprekken ervan dat de persoon in kwestie aan de goede kant van de scheidslijn valt. De ervaren procedurele legitimiteit lijkt door de asielzoekers in dit onderzoek relatief weinig rechtstreeks in verband te worden gebracht met een gevoelde verplichting of intentie om terug te keren. Institutionele legitimiteit daarentegen wordt wel meer in verband gebracht met de gevoelde verplichting om terug te keren, maar niet met een terugkeerintentie. Er zijn ook geen uitspraken te vinden waarin een expliciet verband wordt gelegd tussen procedurele legitimiteit en institutionele legitimiteit. Uit eerder onderzoek zou verwacht worden dat de kwaliteit van beslissingen en de bejegening verband houden met institutionele legitimiteit, maar in het kwalitatieve deel van dit onderzoek komt dit niet terug. Wellicht moet de beoordeling hiervan fors negatief zijn wil er een effect optreden. Over het algemeen zijn de respondenten in deze interviews, afgezien van de wachttijd, immers redelijk positief over de ervaren procedurele legitimiteit.

Hoofdstuk 8

Uitkomsten van de interviews met belangenbehartigers

Dit hoofdstuk geeft weer hoe belangenbehartigers van asielzoekers kijken naar de aspecten van procedurele legitimiteit in de asielprocedure, hoe zij de manier waarop de asielketen functioneert op het gebied van besluitvorming en bejegening beoordelen en hoe zij hun eigen rol hierin zien en legitimeren.

Met bovenstaande beoogt dit hoofdstuk te verkennen hoe belangenbehartigers van asielzoekers naar de uitvoering van het asielbeleid en de verantwoording hiervan kijken.

Het hoofdstuk is gebaseerd op elf semigestructureerde interviews: acht medewerkers van ngo's, een medewerker van de IOM en twee advocaten. Zowel de vragen als het analysekader zijn in eerste instantie voortgekomen vanuit de theoretische concepten van procedurele legitimiteit. Goed kwalitatief onderzoek is echter inductief (Plochg & Van Zwieten, 2007), dus tijdens de analyse van de interviews zijn de concepten (en het codeboek waarmee de data worden geanalyseerd) aangevuld met uitingen over het fenomeen ervaren procedurele legitimiteit. Een uitgebreidere onderbouwing van de methodologie is te vinden in hoofdstuk 5.

In de hiernavolgende paragrafen worden de resultaten van de interviews weergegeven per onderdeel van de ervaren procedurele legitimiteit: 'kwaliteit van de besluitvorming' en 'kwaliteit van de bejegening'. Paragraaf 8.1 belicht de manier waarop belangenbehartigers zich verhouden tot de aspecten die het oordeel over de kwaliteit van de besluitvorming bepalen. In paragraaf 8.2 gebeurt hetzelfde voor de kwaliteit van de bejegening. In beide paragrafen zijn de belangrijkste indicatoren van ervaren procedurele legitimiteit **vetgedrukt**. In paragraaf 8.3 worden de bevindingen samengevoegd tot een conclusie.

8.1 Kwaliteit van de besluitvorming

Een belangrijke rol van ngo's, de IOM en de advocatuur in de asielketen is het geven van **uitleg** aan asielzoekers over het asielproces, zodat zij begrijpen hoe het asielproces werkt en hoe de besluitvorming tot stand komt. Daarnaast helpen ze om informatie in te brengen in de besluitvorming, door asielzoekers te helpen met het onder woorden brengen van hun asielrelaas. Deze functie van belangenbehartigers versterkt de participatie van de asielzoeker in het asielproces. En omdat tevredenheid over een procedure samenhangt met het kunnen inbrengen van de eigen zienswijze en situatiebeschrijving (Tyler, 2003; Thibaut & Walker, 1975), verhogen belangenbehartigers hiermee de ervaren procedurele legitimiteit.

Dat uitleg van belang is om het proces te kunnen begrijpen, spreekt voor zich, en de grote hoeveelheid informatie (zie hoofdstuk 6) en de ingewikkelde manier waarop de asielketen is ingericht qua taken en rollen (zie hoofdstuk 3) maken duidelijk dat er veel aandacht besteed wordt aan het informeren van de asielzoeker. Het lijkt dus aannemelijk dat de hoeveelheid uitleg die een asielzoeker aangereikt krijgt op zich voldoende moet zijn om het proces te begrijpen. Uit de interviews met de belangenbehartigers blijkt echter dat bij het informeren meer aspecten meespelen dan alleen de hoeveelheid uitleg, waardoor informatie klaarblijkelijk niet altijd (snel genoeg) goed doorkomt. Een advocaat noemt hieronder een aantal mogelijke redenen hiervoor:

Ja, ik vraag altijd van: 'Heb je de brochures gelezen?' Daar begin ik mee. Die zijn over het algemeen best wel duidelijk. Ik heb op een website nog wat dingetjes staan waar ik mensen naar verwijst, even in het algemeen. Ik weet niet of dat een culturdingetje is, maar stel dat wij nu vandaag met elkaar praten en ik leg je uit: 'Wij moeten dit, dit, dit, dit doen.' En morgen gaat die persoon, nou ja, naar VluchtelingenWerk, zeg maar. En dan vraagt VluchtelingenWerk van: 'Weet je wat er gaat gebeuren?' Dan zeggen ze bijna allemaal heel snel: 'Nee, vertel maar.' Terwijl ze het net gehoord hebben, zeg maar. Dat zal iets cultuur zijn, of dat het misschien een soort van de bevestiging is wat ze zoeken. (D2)

Waar het laten landen van informatie dus ingewikkelder blijkt dan het lijkt, beschrijven belangenbehartigers ook dilemma's met betrekking tot (volledige) **transparantie**, die zij relateren aan het belang van de vreemdeling. Vanuit deze optiek wordt de waarde van transparantie

bijvoorbeeld afgezet tegen de directe emotionele impact die de inhoud kan hebben:

Ik kijk natuurlijk wel een beetje naar wat mensen kunnen hebben. Mensen die al bijna op breaking point staan ga ik niet vertellen van: 'Nou, zet je maar schrap want je moet nog minstens acht maanden, elf maanden wachten.' Want dan help je letterlijk iemand over de kling. Daarentegen heb ik ook tegen mijn hele team in allebei de azc's altijd gezegd: 'De mensen hebben recht op de waarheid', dus mensen moeten niet aan het lijntje worden gehouden, mensen moeten weten waar ze staan. Dat is natuurlijk een beetje een precaire spagaat. (D4)

Zoals vanuit overheids personeel in het vorige hoofdstuk benoemd wordt dat transparantie soms niet gewenst is omdat het ook de hoop van een asielzoeker de grond in kan boren, beschrijft een advocaat hieronder hoe sommige afgewezen asielzoekers de waarheid niet willen horen. Dit zou een vorm van wensdenken kunnen zijn, en daarmee dus indirect het zelf begrenzen van de ervaren procedurele legitimiteit.

Nou ja, kijk, je hebt soms heel erg, hele gefrustreerde asielzoekers waar je mee om moet leren gaan eigenlijk, waarvan ik soms ook denk van: 'Oh, daar heb je die meneer weer. Ik heb het je toch al heel vaak uitgelegd? En het is niet anders?' (D6)

De keerzijde van het niet geconfronteerd willen worden met de realiteit is het belang dat de asielzoeker kan hebben bij het zelf niet juist weergeven van de waarheid. Volledige **openheid** kan immers leiden tot het niet verkrijgen van een verblijfsvergunning als daar geen juridische gronden voor aanwezig zijn en de asielzoeker dit beseft. Dit gegeven maakt het voor de overheid moeilijker om de besluitvorming rechtvaardig te laten verlopen, maar ook belangenbehartigers stoeien hiermee:

Onze visie is dat iedereen gelijkwaardige en onafhankelijke voorlichting moet hebben en gelijk moet zijn. En zoals ik al zei, iedereen heeft daar zijn rol in. Je ontkomt er niet aan als je aan de kant zit van de boordeling of dat je voor de overheid moet werken. Dat mensen een bepaalde gereserveerdheid houden, van: 'Zegt ze nou wat ze bedoelt?', of die dingen, en het is heel goed als er dan een onafhankelijke organisatie is die dat dan toe kan lichten en wat de cliënt vertelt geen

invloed heeft op de procedure. Dat ze kunnen vertellen van: 'Ik heb nog papieren daar, maar ik weet niet waar ik ze moet inleveren.' Dat ze kunnen vragen zonder dan, als je tegen de (...) ambtenaar zegt van: 'Ik heb valse papieren', maar ja, dan ben je goed fout bezig. Ik denk dat dat heel belangrijk is, dat we hopelijk een brug zijn van de Nederlandse maatschappij, ook de overheid, dat we daar een belangrijke bijdrage aan de cliënt geven. (D10)

Tegelijkertijd hebben belangenbehartigers ook oog voor culturele invloeden die gevolgen kunnen hebben voor de mate waarin een asielzoeker openheid toont:

Ja. Nou ja, soms is het natuurlijk ook wel lastig dat er door een Nederlandse bril naar je zaken gekeken wordt. Hè, want misschien dat in onze cultuur het normaal is om over verliefdheid of over relaties te praten, over gevoelens die je daarbij hebt. Maar als dat als je dat van huis uit niet hebt meegekregen, en je hebt toch gehoren die er alsmaar op gericht zijn om dat soort antwoorden te krijgen, ook dat is best wel heel frustrerend voor de asielzoeker, merk ik. (D2)

Belangenbehartigers verschillen van opvatting over hun verantwoordelijkheid ten aanzien van de mate van eerlijkheid van de vreemdeling. Een advocaat geeft aan zich niet verantwoordelijk te voelen voor de waarheid:

Cliënten mogen wat mij betreft ook om wat voor reden dan ook asiel aanvragen en proberen hier een verblijfsvergunning te krijgen. Ik ben ook niet altijd degene die dan vindt dat als ze al niet de waarheid spreken, dat ik daar dan achter moet zien te komen. Ja, mijn rol is dan met name om te kijken van, ja, dat zijn allerlei rollen eigenlijk: kan ik toch misschien hun relaas plaatsen in de landeninformatie die er is, zodat het misschien wel geloofwaardig is? (D6)

Sommige belangenbehartigers gaan nog veel verder en behartigen de belangen van asielzoekers op – vanuit justitieel oogpunt – oneigenlijke wijze:

Dus je kan beter een goede leugen vertellen dan een slechte waarheid. Ik heb vaker mensen aan een nieuw asielverhaal geholpen om door de asielprocedure te komen. Die verhalen kun je maken hè. Als je weet

hoe de IND een beetje oordeelt over asielverhalen, dan kun je zelf asielverhalen maken. Die hoeven niet waar te zijn, maar ze werken. (D3)

Deze houding zou risicovol kunnen zijn voor zowel de asielzoeker zelf als de groep asielzoekers als geheel. De asielzoeker die hierin meegaat, kan vast komen te zitten aan een verzonnen verhaal. In de groep asielzoekers als geheel zou dit kunnen leiden tot *legal cynicism*⁵⁶ (Kirk & Matsuda, 2011). De boodschap die deze belangenbehartiger impliciet meegeeft, is immers dat je het juridische systeem in Nederland niet serieus hoeft te nemen. Dit zou de indruk kunnen wekken dat men zich kennelijk niet aan wetten en regels hoeft te houden. Daarmee kan de ervaren procedurele legitimiteit worden ondergraven.

De reden waarom sommige belangenbehartigers zich toch zo opstellen, kan zijn dat zij zich gefrustreerd voelen door het systeem:

Maar het is heel lastig, want als VluchtelingenWerk, als zijnde een ngo, en je moet opkomen voor de belangen van de asielzoeker maar je bent continu het systeem aan het verdedigen en aan het uitleggen wat gewoon niet te verdedigen valt, waar je gewoon totaal niet achter staat, dat is een hele scheve situatie. (D4)

Afgezien van het behartigen van de belangen van hun cliëntèle zien belangenbehartigers ook toe op de manier waarop zij zelf met de asielzoeker in contact staan. **Open** en **duidelijk** zijn termen die hierbij regelmatig gebruikt worden:

Ik heb een vrij open contactvorm met de cliënten. Dus ik krijg daar altijd wel heel veel van mee, omdat onze communicatie gewoon heel open is en heel prettig, en ik ben vrij makkelijk benaderbaar, vrij toegankelijk. Mensen kunnen altijd op een heel makkelijke manier met de telefoon contact opnemen. En dan zie je, als je een advocaat mailt en het duurt een week voordat hij reageert, is dat wat anders dan als je nu een appje stuurt en over twee minuten heb je al een reactie. Dan ontwikkelt je band natuurlijk ook zo hè. Dan voelen ze zich vaak ook vrij om hun

⁵⁶ Met juridisch cynisme wordt een staat bedoeld waarin de wet en de handhavers daarvan worden gezien als onwettig, niet-reagerend en slecht toegerust om de openbare veiligheid te waarborgen. In buurten waar dit aan de orde is, kan misdaad floreren omdat personen die de wet als onwettig beschouwen de wet ook niet zullen naleven en misdaden, als gevolg van juridisch cynisme, niet worden aangegeven en daarom niet worden bestraft.

mening aan te geven. Dus ik hoor altijd wel hoe ze dingen ervaren en hoe erg ze dingen vinden. Dat is wel dagelijkse praktijk hierzo. (D2)

Maar ook dan is het weer belangrijker om duidelijk te zijn. Je mag, ik geef ook vaak (...) toe van: ik voel mijn medelijden, ik voel mijn betrokkenheid met de mensen, ik voel mijn emotie ook vaak bij de mensen. Maar dat ontheft mij niet om duidelijk te zijn. Daar heb je, dan is dat (...) van: toon je medeleven, toon je kwaliteit gewoon in deze zaak; het zijn vaak hele schrijnende mensen die je voor je neus krijgt. Niet altijd, maar soms gebeurt dat. En dan nog is de duidelijkheid belangrijk. (D1)

De gewenste openheid en duidelijkheid kan helaas niet gegeven worden op het gebied van de **wachttijd**. Ook belangenbehartigers zien de negatieve invloed van de lange wachttijden. Waar asielzoekers zelf vooral de onzekerheid benoemen, kijken belangenbehartigers breder en zien ze ook negatieve effecten op de langere termijn:

Nou ja, je ziet regelmatig mensen die gerust anderhalf jaar op een beslissing hebben zitten wachten, en uit de praktijk weet je hoe langer mensen hier zijn ... Uiteindelijk worden de kosten steeds hoger die de mensen hebben gemaakt om hier te komen en om hier te zijn, en wordt het steeds moeilijker om die beslissing te accepteren. Mensen worstelen op een gegeven moment ook natuurlijk, dan maak je hier, krijg je vriendschappen, soms relaties, kinderen gaan hier eventueel naar school en juist de sociale verbanden verliezen ze in hun eigen land. Dus hoe langer de mensen hier zijn, hoe langer het proces duurt, hoe moeilijker het wordt om te accepteren dat de beslissing negatief is. (D8)

Hier benoemt de belangenbehartiger feitelijk dat wachttijd als onderdeel van de ervaren procedurele legitimiteit kan worden gezien en invloed kan hebben op de gevoelde verplichting om terug te keren.

Wachttijd heeft niet alleen betrekking op transparantie; er kan ook een link worden gelegd met proportionaliteit, zoals uit onderstaande opmerking van een ngo blijkt:

Als ik mensen krijg die worden afgewezen en dat gebeurt binnen een termijn van zeg even drie tot zes maanden, dan zijn ze nog maar vrij

recent hier en dan is de acceptatie, zeker als ze weten dat het terecht is – want dat is ook een hele belangrijke –, dan aanvaarden ze dat ook makkelijker en dan zie je ook minder verzet tegen de consequenties die daarbij horen. Op het moment dat het zes jaar duurt, dan verzet alles zich daartegen. Zelfs degenen die al twee keer via allerlei procedures, bezwaar, beroep of wat dan ook er zes jaar over doen. Zes verloren jaren. (D5)

De stelling van deze belangenbehartiger is feitelijk dat een langere wachttijd dan circa zes maanden als buitenproportioneel wordt ervaren. Hier zien we wederom de tegenstelling tussen zorgvuldigheid en snelheid als tegenstrijdige factoren in de ervaren procedurele legitimiteit.

Pogingen die de IND klaarblijkelijk heeft ondernomen om het proces te versnellen, in dit geval door met schriftelijke gehoren te werken, worden kritisch beschouwd:

De IND heeft trouwens ook geprobeerd om een snelheidsslag te maken met schriftelijke gehoren. Dan hebben zij bijvoorbeeld de eerste paar keren, nou ja, dat zijn natuurlijk ook de kinderziektes uit het eerste systeem, toen hebben ze uitgenodigd en iedereen wil aan de beurt komen. Geloof me, iedereen die iets van de IND hoort, denkt: 'O eindelijk, nu ben ik aan de beurt.' Ze hebben dus mensen uitgenodigd, allemaal van (...) uit Eritrea om schriftelijk een gehoor te doen. Ja, nou, dat gaat niet, haha. Want dat kan iemand natuurlijk niet beschrijven, ook niet in het Eritreaans, wat er dan vertaald zou worden. Dan heb je het helemaal niet veilig gesteld hoe iemand zijn verhaal overkomt. Als je dat moet nalezen op papier, terwijl iemand in gebrekkig Eritreaans iets opschrijft van waarom hij hier is en niet in eigen land ... Qua kwaliteit is het hele systeem achteruit gehold. Met eigenlijk als doel: we moeten inhalen, we moeten een inhaalslag maken. (D4)

De wachttijd bestaat overigens niet alleen uit de tijd die de IND nodig heeft. Ook de rechtbank kent wachttijden, waarbij er in tegenstelling tot de IND geen sprake is van wettelijke vastgestelde termijnen voor de afhandeling:

Dan begrijpt die ook niet dat nadat alles toch compleet is bij de rechtbank, dat het nog zo lang moet duren voordat er eens een zitting komt, en ik kan daar ook gewoon geen enkele invloed op uitoefenen.

Dus dat is gewoon heel erg lastig. Zeker de zaken bij de rechtbank, ja daar staat gewoon ook geen termijn voor. (D2)

Waar de wachttijd totdat de asielprocedure begint of totdat de uitslag bekend is meestal als veel te lang wordt beleefd, geldt het tegenovergestelde voor de beschikbare tijd voor een gehoor:

Dat er wel impactvolle vragen worden gesteld, maar dat zijn meer incidenten, het is niet systematisch. Wel dat er te weinig tijd is, dat horen we constant terug, er is te weinig tijd. Er worden grote sprongen genomen, er wordt niet altijd doorgevraagd, terwijl iemand wel op gang moet worden geholpen. En dan is de tijd alweer voorbij. (D9)

Ook in dit verband komt de strijdigheid tussen de deelelementen tijdigheid en zorgvuldigheid weer naar voren. In dit geval is het de ngo die pleit voor zorgvuldigheid boven tijdigheid in verband met het langetermijnbelang van de asielzoeker:

We zijn heel kritisch gaan kijken naar de gehoren, omdat we dachten: 'Nou ja, weet je, fijn als er maar ergens in snelheid wordt geslagen' het maakt niet uit, eerlijkheid bestaat niet, maar in godsnaam, schiet op met een hele grote groep, want het loopt hier vol en het loopt helemaal mis. Maar we zijn wel kritisch naar die gehoren gaan kijken, en ja, die waren desastreus van niveau. Syriërs die geïnterviewd werden voor een eerste of tweede gehoor, dat gehoor werd samengepakt. Het nadergehoor was samen. Veel korter, enorm ingekort. Wij [VluchtelingenWerk] hebben al die mensen ook van tevoren moeten spreken, uitleggen en benadrukken van: vertel ook wat je persoonlijke omstandigheden zijn, het feit dat je Syriër bent en het is oorlog dus je krijgt een status, dat is prima, maar als de Nederlandse regering over een paar jaar besluit van: we vinden het [in Syrië] misschien wel weer veilig, dan heb je helemaal geen poot om op te staan op het moment dat jij niet iets hebt gezegd over dat je militaire dienst ontboden bent, dat er een broer vermoord is. Dus ondanks dat er geen tijd voor wordt genomen in die beknopte interviews, zorg dat je die tijd neemt en benoem zo veel mogelijk van je persoonlijke omstandigheden. Dat hebben we met die Syriërs kunnen doen, met Turken ook wel. Ja op die manier hebben wij geprobeerd de kwaliteit erin te houden en voor de mensen het ook zo eerlijk mogelijk te laten zijn. (D4)

Naast de asielzoeker kan ook de staat een belang hebben in het houden van lange gehoren, juist om te zorgen dat ook de distributieve legitimiteit (de mate waarin de regels op grond waarvan het besluit genomen wordt eerlijk zijn) wordt gewaarborgd:

Oegandese jongetjes weten dat als ze zich uitgeven als LHBT'er, dat ze dan een redelijke kans maken op een asielvergunning in Nederland. Dus dat zijn nogal wat Oegandezen die zich als LHBT'er uitgeven. En die worden door de IND tamelijk doorgezaagd op hun coming-out. En eigenlijk, zo'n interview kan vijf pagina's zijn of vijftwintig pagina's zijn. En soms is het vijftwintig pagina's, omdat het langer duurt voordat iemand zichzelf gaat tegenspreken. Dus dan blijven ze iemand net zolang interviewen dat die maar genoeg, vaak genoeg dezelfde vragen heeft moeten beantwoorden om te kijken of er contradicties in komen. Met bekeringsverhalen krijg je hetzelfde verhaal. En dan merk je dat zo'n IND-ambtenaar, zo'n hoorambtenaar, blijft zagen in dat verhaal, om maar te kijken wanneer iemand de mist in gaat. En soms worden die gehoren dan ook teruggepak, dus dat iemand weer (...) moet komen, dus dan wordt het gehoor eerst bestudeerd, en dan wordt er vervolgens een set vragen bedacht, om iemand door te zagen daarop. (D3)

Een advocaat beschrijft hoe de belangenbehartigers zelf ook een rol spelen in de langere duur van de procedure:

Nou ja, omdat gewoon inderdaad de zaken steeds ingewikkelder worden, is het soms ook wel lastig om dat leuk te blijven vinden. Kijk, had je vroeger gehoren die maximaal twintig pagina's waren, tegenwoordig heb je er zestig, zeventig. Nou, ga er maar eens aan staan om dat met je cliënt te gaan bespreken. Ja, hallo, haha. Ja dat is echt niet normaal, dan zijn ze dagen bezig om iemand te horen, en dan komen beschikkingen van weet ik hoeveel pagina's.

Ja, de IND meent dat ze het steeds zorgvuldiger moeten doen. Wat dacht je inderdaad van de gehoren met betrekking tot homoseksualiteit? Ja, we hebben natuurlijk zelf erop aangedrongen dat dat ook secuurder moest en dat dat ook anders moest. Ja, dit is dan ook wel een beetje het gevolg daarvan. Maar dat maakt het ook wel weer heel ingewikkeld. (D6)

De vraag waar **zorgvuldigheid** overgaat in te veel zorgvuldigheid dringt zich op, en daarmee ook of een factor als zorgvuldigheid niet op een continuüm maar in een cirkel moet worden gemeten, omdat te veel zorgvuldigheid (op het proces) op enig moment lijkt te leiden tot onzorgvuldigheid (op de relatie). Hiermee zouden de kwaliteit van de besluitvorming (proces) en de kwaliteit van de bejegening (relatie), als de twee indicatoren van ervaren procedurele legitimiteit, elkaar kunnen tegenwerken.

Maar de zorgvuldigheid van de ene ketenpartner (in dit geval de IND) kan ook leiden tot onzorgvuldigheid van de andere ketenpartner (in dit geval de advocaat), waardoor het proces zichzelf in de staart bijt:

Interviewer: 'En dan tot slot: waar maakt u zich dan het meest zorgen om?'
Respondent: 'Nou, dat sommige asielzoekers misschien ook niet de hulp krijgen die ze dan zouden verdienen of die de zaak nodig acht. Want niet iedereen zal er misschien al zoveel tijd aan besteden als nodig is. Want als jij een beschikking krijgt van vijftientig pagina's, nou, ga er maar eens voor zitten om daar een reactie op te schrijven.' (D6)

Hoe procedurele legitimiteit in het asielproces wordt ervaren, is dus niet alleen afhankelijk van hoe de onderdelen van de **asielketen functioneren**, maar ook van de gehele (samen)werking van de keten. Ngo's onderschrijven hun rol en verantwoordelijkheden hierin, en daarmee zijn ze zowel onderdeel van de asielketen en dus van het beleid als belangenvertegenwoordiger van de asielzoeker. Dat kan wrijving opleveren, en dat lijkt het in elk geval in het verleden ook te hebben gedaan. In onderstaand citaat wordt aangegeven dat er kennelijk verbetering zichtbaar is.

Het belangrijkste is, denk ik, dat we heel goed onderkennen met z'n allen, dat we met z'n allen een keten vormen en dat ook mijn schakel maar één schakel is, en dat geldt voor jou en dat geldt voor diegene die ervóór zit. Dat je moet realiseren, dat je niet de waarheid in pacht hebt en dat jij het [niet] allemaal weet, dat je alleen maar een heel klein stukje de cliënt de goede kant op kunt ondersteunen, en dat we allemaal verschillende rollen hebben. (D10)

Vroeger was dat nog weleens, zo'n vijftien jaar geleden was dat van: VluchtelingenWerk zijn de linkse rakkers en COA en DTenV zijn de rechtse rakkers. Maar dat is absoluut niet meer zo. We zijn als

ketenpartners enorm naar elkaar gegroeid en op elkaar afgestemd. Ik adviseer ook altijd iedereen om naar het gesprek met DTenV te gaan, het kan alleen maar de moeilijkheden groter maken [als afgewezen asielzoekers dat gesprek uit de weg gaan], en de kans dat ze zomaar opgepakt worden en uitgezet worden vergroten. Dus in het gesprek moeten ze dus aangeven van of er een plan a, b, c is dat hen brengt tot waar zij dan hun leven kunnen leiden. Daar staat de DTenV ook echt wel open voor, om daar naar mogelijkheden te kijken. (D4)

Bij ngo's is er uiteraard eveneens frustratie over de ketensamenwerking:

Het frustrerende voor de juridische medewerkers van VluchtelingenWerk is dat wij moeten dealen met hoe het loopt met de IND. Wij zijn afhankelijk daarvan, natuurlijk ook een beetje als ketenpartner proberen wij zo goed mogelijk te ondersteunen en ook bij IND navraag te doen voor cliënten, maar wij kunnen niet blijven bellen en navragen doen, van: hoe het is met iemand zijn zaak? Sterker nog, we konden er eigenlijk vaak niks aan veranderen. Maar wat we wel moesten doen, is gewoon naar die mensen hun zorgen en wanhopen te luisteren, want op het moment dat ze nog geen status hebben, kunnen ze ook niet hun familie hierheen brengen. (D4)

De afhankelijkheden binnen de keten maken dat het soms lastig is om de rol als belangenbehartiger goed uit te kunnen voeren. Een advocaat geeft het volgende voorbeeld:

En als mensen dan inderdaad niet doorverwezen worden naar de, naar een instantie, met betrekking tot psychische klachten, dan kan ik niet onderbouwen dat ze [die klachten] er zijn, en dat is soms ook wel frustrerend, moet ik eerlijk zeggen. Dan sta ik bij de rechtbank eigenlijk met niks dan alleen maar het verhaal van mijn cliënten, terwijl de eis van de jurisprudentie is dat ik het moet kunnen onderbouwen. (D6)

Uit de interviews wordt duidelijk dat belangenbehartigers over het algemeen kritisch kijken naar zowel het systeem als naar het functioneren van de ketenpartners:

Je ziet wel een ongelijkheid in het proces. Over IND-medewerkers krijgen wij wel klachten van dat men zegt: ik kon mijn verhaal niet

kwijt, over tolken ook. Het werd niet goed vertaald of dat. Maar we zien vooral bij DTenV dat er heel erg verschillend wordt bejegend, dat daar een hele persoonlijke beleving, of een persoonlijke noot van is, en dat horen we ook heel veel op locatie, ook de relatie met VluchtelingenWerk, dat er heel erg verschillend geoordeeld wordt over de samenwerking tussen de vluchtelingen en DTenV, dus de vluchtelingen zijn ook verschillend natuurlijk hè, dat moet je ook meenemen, maar in de volksmond, je hebt fijne DTenV'ers en harde, maar hè, dat kan, eigenlijk neem je altijd die persoonlijkheid mee, maar ik hoor het wel zo vaak en zo lang al dat dat wel een zorgpunt is. Dat hoor ik van de IND minder, maar dat kan ook te maken hebben met in welke fase van het proces je natuurlijk zit, dus het is casusafhankelijk, en het is afhankelijk van de medewerkers. En de ene doet het goed en de ander niet. Ja, en bij de DTenV is dat verschil groter dan bij de IND. Bij COA horen ook wel klachten, dat men niet serieus wordt genomen als men een klacht heeft, bijvoorbeeld. Dat horen we ook wel. (D9)

De verschillen in werkwijze bij de DTenV, zoals hierboven beschreven, zouden invloed kunnen hebben op de ervaren kwaliteit van besluitvorming en bejegening, en daarmee op de ervaren procedurele legitimiteit. Consistentie is immers een onderdeel van de kwaliteit van de besluitvorming. Het is echter de vraag of dit bij de DTenV evenzeer aan de orde is als dat dit bij de IND aan de orde zou zijn in voorkomende gevallen. Voor de asielzoeker is consistentie van de IND veel belangrijker, omdat er hier sprake is van een juridisch proces met grote belangen voor de asielzoeker. Het proces van de DTenV is meer van belang voor de overheid dan voor de asielzoeker; voor de meeste asielzoekers is contact met de DTenV überhaupt minder wenselijk. Bovendien is bij terugkeer meer maatwerk nodig, waarbij de regievoerder moet proberen om een samenwerkingsrelatie op te bouwen met de potentiële terugkeerder. Inconsistentie bij de DTenV zal dus waarschijnlijk een minder groot effect hebben op de ervaren procedurele legitimiteit. In onderstaand citaat wordt gesproken over inconsistentie van de IND:

Jazeker. Ik kan denk ik niet zo goed beoordelen op, op wat ik denk bij de IND, dat er zeker mensen doorheen gaan die eigenlijk asiel moeten krijgen, die geen asiel krijgen, en dat er ook mensen zijn die met een niet compleet kloppend verhaal toch asiel krijgen. Ik weet zeker dat dat gebeurt, en ik weet zeker dat dat ook voor een heel klein deel van mensen die wij spreken, nou, dat ook het geval voor is. Maar ik denk dat

de procedure wel heel helder is, en dat we echt heel duidelijk, dat het wel vrij duidelijk is op basis waarvan besluiten genomen worden, maar er zijn gewoon echt thema's, zoals geaardheid, leeftijd, dat zijn denk ik zaken die zijn zo lastig meetbaar te maken dat ik niet weet of daar altijd helemaal eerlijk in besloten wordt. (D7)

In feite wordt hier wederom een begrenzing gegeven aan de ervaren procedurele legitimiteit, omdat een zekere mate van willekeur onvermijdelijk is, omdat bijvoorbeeld de beoordeling van iemands geaardheid niet volledig objectief kan worden gemaakt. Bij vragen over iemands leeftijd zijn er overigens wel technieken (röntgenfoto's van pols en sleutelbeen) die de bepaling objectiveren.

Consistentie is bij belangenbehartigers een groter thema dan bij asielzoekers zelf, ook ten aanzien van de rechterlijke macht wordt hiervan melding gemaakt:

En ja, het is natuurlijk ook zo dat als de IND eenmaal in een voornemen heeft gezegd dat ze een zaak niet geloven, dan is het toch vaak ... in je zienswijze zijn er allerlei argumenten tegen in te brengen, maar dat wordt vaak niet overgenomen. Bij de rechtbank is het soms ook heel willekeurig wat er dan gebeurt, welke rechter je treft, of iets lukt of niet. Er zijn bepaalde rechtbanken waar je eigenlijk per definitie geen kans van slagen hebt. Ja, als persoon frustreert mij dat ook wel, en dat bespreek ik ook wel met cliënten. (D6)

Belangenbehartigers twifelen in de interviews ook openlijk aan de legitimiteit van het besluitvormingsproces, over de manier waarop **eerlijkheid** en **objectiviteit** zijn geborgd:

Bij de IND is het een ander verhaal. En nou is dat ... moet je goed begrijpen, ik ga niet zeggen dat die niet integer zijn. Dat meen ik ook echt niet dat ze dat (niet) zijn hè, maar daar zitten wel lastige kanten aan. Kijk, om te beginnen is het goed georganiseerd. Althans, de ambtenaar die het gehoor afneemt, die het interview doet, is niet de ambtenaar die het beslist. Dus die schrijft het rapport en dat rapport gaat alleen in papier naar de beslisambtenaar. De beslisambtenaar mag de asielzoeker waarover die beslist niet kennen. Dat heeft in ieder geval de schijn van objectiviteit. Ik denk dat [als] je als

beslisambtenaar op het einde van de werkdag vijf keer een positief besluit hebt genomen en nul keer iemand hebt afgewezen, dat je op het einde van de werkdag een lastig functioneringsgesprek gaat krijgen met je baas. (D3)

Eén advocaat twijfelt aan de objectiviteit van de rechter:

Het grootste patroon is natuurlijk die afwijzing, van: 'Hoe kan het dat ik niet word geloofd?' En het tweede is toch een beetje de rechterlijke macht. Dat is wel het vaste patroon, want er is heel veel vertrouwen in de rechterlijke macht bij mensen, merk ik. Van: 'We go to the judge', we gaan naar de rechtbank. En dat is vaak wel een tweede klap. Want rechters staan volgens mij veel te vaak achter de staatssecretaris en niet achter de asielzoeker. Of niet objectief genoeg. Daar moet ik ze op voorbereiden. En soms als ik zeg: 'Het wordt negatief', dan zeggen ze: 'Nee, het komt wel goed.' Heel positief, weet je wel. Dat maak ik heel vaak mee. (D6)

Belangenbehartigers vinden ook iets van elkaar. In onderstaande citaten spreken twee ngo-medewerkers over de advocatuur:

Weer even terug naar het sluitstuk van de asielprocedure waar ik zelf mee te maken heb. Als mensen uitgeprocedeerd raken, ja, dan komt bijvoorbeeld (...) De asieladvocatuur komt dan vaak om de hoek kijken, om nog weer zo'n procedure op te starten. En ik heb soms gesprekken met mensen gehad van: oké, je bent uitgeprocedeerd, en het gaat niet zo goed met die procedure en je maakt helemaal geen keus van ik moet terug of je (...) dan komt er weer zo'n advocaat tussen, en dat er tegen beter weten in weer een procedure opgestart wordt terwijl die advocaat (...) donders goed weet dat [naam] geen kans maakt. Maar het levert hem geld op. (D1)

Een advocaat kijkt toch soms weer de andere kant op. En dat is ook iets waar ik pas tien jaar achter ben. Ik dacht altijd: een advocaat is echt iemand die een bijdrage levert en kritisch kijkt en checkt wat de wet doet. En inmiddels weet ik ook wel dat de advocaten de belangen behartigen van de cliënten, dus daardoor ook gekleurd worden. (D10)

Een laatste belangrijk aspect van het besluitvormingsproces is de rol van **vertalingen**. Belangenbehartigers zien dit als een zowel cruciaal als kwetsbaar proces:

Dat is echt, een taal is niet woorden, een taal is een cultuur. En dat kan je natuurlijk niet altijd ... als iemand iets opschrijft, zit er altijd nog iemand tussen, dat is een tolk, en die moet het dan weer naar het Nederlands vertalen. Ja, daar gaan altijd dingen verloren, maar ik zou ook niet weten hoe we dat anders moeten doen. (D10)

Nee, een tolk heeft zeker hele grote invloed, denk ik. Als je constateert dat voor veel asielzoekers het verhaal wat ze vertellen uiteindelijk het enige is waarmee zij zichzelf geloofwaardig moeten maken, is een tolk die intermediair is en de woorden moet vertalen ... hoe letterlijker, hoe beter natuurlijk, maar er zijn genoeg voorbeelden waarbij gebleken is dat een tolk iets niet helemaal goed heeft vertaald en dat iemand daarop afgewezen is, en dat er soms teruggezocht kan worden van: wat heeft iemand nou letterlijk gezegd? En dat dat toch net niet helemaal goed vertaald is. (D8)

Niet alleen het vertalen op zich, waarbij de woordkeus en het kunnen weergeven van de essentie van een zin in een andere taal veelal ingewikkeld is, maar ook de tolk als persoon, met diens (bijvoorbeeld geloofs) overtuigingen, kan van invloed zijn op de kwaliteit van de vertaling.

Ik denk, bij de IND weet ik het niet zo goed. Ik weet wel dat bij tolken het probleem is over de seksuele geaardheid, dat daar wel eens problemen zijn over hoe iemand wordt behandeld. (D9)

Vanuit de advocatuur komt echter een nuance ten aanzien van de beoordeling van de tolk door de asielzoeker.

Het ligt er altijd aan de tolk hè, als iets niet goed was, Maar goed, ik denk dat dat een normale reactie is. Is ook logisch, want je verstaat de taal niet, dus aan wie anders kan het liggen dan aan de tolk? Mensen zullen niet snel zeggen: 'Ja, dat ligt aan mij', en sommige mensen ... het heeft ook heel veel met cultuur te maken. Dit onderzoek, voor zover het gaat om wat een asielzoeker vindt of denkt, daar zitten heel veel culturele aspecten achter. Want in bepaalde landen zal iemand bijvoorbeeld nooit

iets toegeven, dat doen ze gewoon niet snel in [bepaalde] landen. Nou, en dan weet jij dan niet of die dat echt meent: 'Het ligt aan de tolk', of dat hij dat dan zegt om zichzelf te beschermen. (D6)

8.2 Kwaliteit van de bejegening

Belangenbehartigers en asielzoekers lijken het eens over de onderlinge omgangsvormen. Asielzoekers zijn zeer te spreken over de manier waarop ze behandeld worden in de relatie met de belangenbehartigers, en belangenbehartigers vinden de relatie even belangrijk en besteden hier veel aandacht aan:

Bij ons is ook altijd wel echt het motto: behandel iedereen die binnenkomt zoals je echt zelf ook behandeld wil worden. Bij ons eten mensen wel eens ook gewoon in de lunch wel eens mee, of ze ... ik denk dat er echt binnen onze organisatie echt een hele respectvolle – en dat krijgen we ook best wel vaak van hen terug –, dat ze dat echt superfijn vinden. We houden ook nog heel lang nadat ze terugkeren contact met ze. (D7)

Intermenselijke aspecten zoals **vertrouwen** en **luisteren** komen veel terug in de interviews. Soms is dat zelfs de grootste meerwaarde die op dat moment kan worden geboden:

Vertrouwen, dat is belangrijk. En dat je eens goed luistert naar de persoon. En sowieso kijk je naar zijn kleding, zijn haar. Vooral zijn haar, of hij dakloos is geweest. Dan proberen erachter te komen of hij opgenomen is geweest bij de GGZ. (D8)

Waar de asielzoeker luisteren belangrijk vindt zodat zijn verhaal gehoord wordt, ziet de ngo luisteren als een manier om de asielzoeker emotioneel te ondersteunen:

Wij zijn afhankelijk daarvan, natuurlijk ook een beetje als ketenpartner proberen wij zo goed mogelijk te ondersteunen en ook bij IND navraag te doen voor cliënten, maar wij kunnen niet blijven bellen en navragen doen, van: hoe het is met iemand zijn zaak? Sterker nog, we konden er eigenlijk vaak niks aan veranderen. Maar wat we wel moesten doen, is gewoon naar die mensen hun zorgen en wanhopen luisteren, want op het moment dat ze nog geen status hebben, kunnen ze ook niet

hun familie hierheen brengen. Met name die grote groep Syriërs, die zag je met de dag zieker worden, wanhopiger met het feit dat hun familieleden, gezin, kleine kinderen zijn achtergebleven. (D4)

Ook **geruststellen** wordt door belangenbehartigers benoemd als een belangrijke bijdrage van hun kant tijdens het asielproces:

Dat wat je aan het doen bent is normaal, dat zie ik gewoon bij je lotgenoten, bij heel veel ongedocumenteerden. Dat is niet een ding wat ik nu vandaag meemaak. Ik ga hem geruststellen. Dat hoort bij het asielverhaal van heel veel ongedocumenteerden. (D8)

Als het gaat om de mening van belangenbehartigers over de bejegening van asielzoekers tijdens het proces, dan wordt ook een ander aspect van tijd genoemd. Het juist behandelen van een asielzoeker betekent ook dat de asielzoeker voldoende tijd en ruimte krijgt om goed na te denken over beslissingen die een grote impact hebben op zijn toekomst. In onderstaand citaat legt een medewerker van een ngo feitelijk uit hoe groot de verantwoordelijkheid is die ngo's voelen om ervoor te waken dat een asielzoeker geen overhaaste beslissingen neemt:

Ik probeer een realistisch beeld te geven aan haar. Nou, denk erom, de consequentie van je besluit. In die zin heb ik zoveel goodwill gekweekt bij haar. Zie je, sommigen willen mij niet terug hebben. Dat is ook waar. Ik wilde gewoon dat ze ontzettend goed nadenkt. Dus, ik heb haar ook gezegd, ik wil niet dat je nu een besluit neemt, want het is heel zwaar, [het] heeft consequenties. Voor ons is dat ook geen ordelijke migratie, zomaar. Dan wil ik ook een zelfbeschikkingsformulier, wil ik haar laten tekenen. Als zij straks niet wil blijven.

Nou, denk gewoon na. Ik wil niet tegenhouden. Dat ze straks niet aangeeft: 'Ik wist niet ... ik heb in een opwelling een besluit genomen.' Dat de advocatuur weer, zeg maar, een proces moet aanspannen. Dat is ook niet goed voor haar. Er moet gewoon een heel goed, weloverwogen besluit genomen worden. (D8)

Belangenbehartigers doen veelal hun best om naast de procedurele situatie ook aandacht te hebben voor de **persoonlijke situatie** van de asielzoekers. Voorbeelden hiervan gaan vaak over financiële problemen bij terugkeer:

Dat zijn moeilijke situaties ja, als je afkomstig bent uit een arme familie en ze hebben alles verkocht om je te laten migreren. Dat is een hele moeilijke situatie. In dat geval ga ik, probeer ik heel veel organisaties te mobiliseren om mee te helpen, financieel. Dan vraag ik extra financiële bijdrage bij DTenV. Dat is 'topping-up' of 'aanreiking' heet dat. Dan ga ik [naam kerk] vragen voor extra financiering, het Wereldhuis. Het helpt een stukje. Ik ga dus alles op alles zetten om tot een bepaald bedrag te komen, zodat hij zijn familie kan terugbetalen. Zodra ik weet dat het een financiële situatie is, dan probeer ik alles op alles te zetten om een flink bedrag op te halen. (D9)

Nou, ik heb bijvoorbeeld de [naam kerk], daar kan ik altijd aankloppen, maar dan heb ik wel een goed verhaal nodig. En DTenV probeer ik ook te overtuigen. DTenV is meer gereserveerd. Ik weet waarvoor ze gevoelig zijn. Bijvoorbeeld als iemand medische kosten maakt in Nederland, ziekenhuiskosten. Dan kan duizenden euro's per dag, vooral als het een GGZ-geval is, mentale problemen. Dat ga ik beschrijven, dat kost heel veel geld. Het is gewoon een win-winsituatie, zeg maar. Het is goed voor de betrokkene. En dan probeer ik er ook achter te komen of zijn familie bereid is om hem op te vangen in het land van herkomst, omdat hier een kwestie is van mentale problemen. Je kan niet zo iemand zomaar terugsturen. (D8)

Van financiële problemen tijdens de asielprocedure lijkt nooit sprake te zijn. Geen van de asielzoekers in hoofdstuk 5 heeft daar melding van gemaakt, en ook een belangenbehartiger laat weten dat dit geen issue is:

Ja, daar heb ik niet zo heel veel zicht op, behalve dat ik soms klachten krijg over de artsen die slecht bereikbaar zijn. Omdat ze niet doorverwezen worden voor bepaalde aspecten van gezondheidsklachten. Die klachten bereiken mij wel. Over leefgeld eigenlijk nooit dat ik daar klachten over heb, en op zich, ja, weet je, als ik een uitnodiging stuur voor een gesprek op mijn kantoor, dan krijgen ze ook altijd wel een dagkaart om te reizen, en ik heb eigenlijk nooit klachten over dat er, dat er financiële problemen zijn, of dat dat niet voldoende zou zijn. Alleen dus de bereikbaarheid van de van de medische staf eigenlijk, soms is er nog een verpleegkundige maar wordt er niet doorverwezen naar een huisarts of naar een specialist, en daar krijg ik nog best wel vrij vaak klachten over. En ja, ik ben natuurlijk

niet daarin geschoold om te beoordelen of dat dan al of niet terecht is, ik kan [naam] naar dezelfde instantie sturen en zeggen dat ze aandacht voor hun zaak moeten vragen, maar meer kan ik dan ook vaak niet. (D6)

De **faciliteiten** op het COA-centrum komen in de interviews met de belangenbehartigers vaak aan de orde. Over het algemeen worden deze positief beoordeeld:

Nou, volgens mij is dat wel in de meeste centra akkoord. Kijk, ik ken een aantal asielzoekerscentra. Ja, de één verschilt natuurlijk van hoe ver ze van de bewoonde wereld liggen, en ze moeten te voet naar de Lidl in hele colonnes. Budel, Maastricht, dat nieuwe ligt net aan de andere kant van de stad, maar dat is een perfecte mooie ligging. Dat is natuurlijk het nieuwste azc, dus daar hebben ze ook de meeste privacy. Weert was natuurlijk een oude kazerne, was een dorp an sich met elfhonderd man. Maar ik vind het niet echt kloppen dat mensen met acht man, acht vreemde mensen, meer dan een jaar, dik anderhalf jaar op één kamer moeten liggen. Dat lijkt mij voor niemand goed. Dus dat vind ik dan niet het juiste aanbod. Over het algemeen denk ik dat Nederland qua azc's en faciliteiten, ook leefgeld, dat we daar op zich prima in zitten. Er zit natuurlijk ook altijd een dokter op de centra, geneeskundige dienst, dus ik denk dat dat prima is. (D4)

Er zijn natuurlijk wel suggesties voor verbeteringen:

O jawel, continu. Dat deden ze heel vaak bij VluchtelingenWerk, omdat ze dan hoopten dat wij er iets aan konden doen. Met name de verzoeken van 'Ik kan echt niet met die en die op een kamer blijven slapen, ik word gek, ik wil een kamer alleen, ik heb psychische trauma's, ik plas in mijn broek', noem maar op. Alle medische redenen, ook hele terechte redenen waardoor ze behoefte hebben aan privacy en niet op een kamer met iemand anders konden zitten. Maar goed, daar kon VluchtelingenWerk nooit iets mee, dat is COA die beslist. Ja, het leefgeld, volgens mij is dat prima, dat is genoeg, voor wat ze ermee kunnen, voor wat ze ermee doen. Maar de kamers, daar werd veel over geklaagd. Kijk, als mensen anderhalf jaar ergens zijn, dat is dan hun huis, dat is een thuis. Maar ja, ze mogen geen stoffen stoel, het is een plastic stoel, er mag niks in de vensterbank hangen, er mag niks worden gezet, de tl-verlichting. Het is nou niet bepaald dat je zegt van:

'Je kan je even afschakelen want je komt thuis.' Dat is het ook absoluut niet. Dus in die zin vind ik dat dat nog wel wat beter kan en met meer menselijke maat. (D4)

Verder geven de ngo's desgevraagd klachten weer die asielzoekers bij hen aangeven ten aanzien van de faciliteiten.

Interviewer: 'Horen jullie ook nog eens klachten van asielzoekers over de omstandigheden in de azc's en dergelijke?'

Respondent: 'Ja, dat horen we wel eens ja. Dat heeft bijvoorbeeld met die verhuizingen te maken. Ook van kinderen, dus kinderen die moeten verhuizen. ik hoorde pas nog een gezin dat nog voor de start van de asielprocedure al vijf keer verhuisd was. Dus dat betekent ook vijf keer op een nieuwe school weer beginnen. Als je al op elk van die locaties ... duurt het natuurlijk even dat je op school weer kan beginnen. Je mist dan ook onderwijs met elke verhuizing, dus dat is ingewikkeld. Maar waar we het eerder over hadden, die medische zorg, daar hoor ik wel vaker klachten over. Dat mensen zich niet serieus genomen voelen, dat dokters slecht bereikbaar zijn. Het is voor mij moeilijk inschatten. Het kan ook te maken hebben met verschillen in zorg. Je hoort natuurlijk vaak mensen zeggen dat ze in andere landen veel makkelijker van de dokter een pil meekrijgen als ze zich niet lekker voelen, de Nederlandse dokters zijn iets meer van: 'Ziek maar even uit.' Het is moeilijk als je klachten hoort, om dan te kunnen zeggen van: hier is echt iemand niet serieus genomen en hier is er meer aan de hand, maar dat hoor ik wel vaker terug, ook wat betreft het opstarten van de meer psychische zorg. Het duurt ook altijd even ... als iemand ... je gaat niet ... vaak wordt daarmee gewacht tot iemand een meer definitieve woonplek heeft, omdat je in behandeling komt bij een psycholoog of psychiater ga je niet een behandeling starten als iemand weer over een maand misschien weer verhuist. (D11)

Het zo goed als niet mogen werken wordt door asielzoekers zelf zeer negatief gewaardeerd, omdat ze daardoor amper een dagbesteding hebben (zie hoofdstuk 6). Het verbaast dan ook niet dat ook belangenbehartigers dit als een negatief punt aanstippen, dat ook vóór de coronaperiode al speelde:

Nee, nee, nee, nee. Voor corona was het ook minimaal, hoor. De laatste vijftien jaar heeft het enorm verschild wat er in de centra aangeboden

mocht worden, wel of niet Nederlands, wel of niet juist bemoedigen van mensen die misschien mogen blijven, maar die geef je dan hoop door wat Nederlandse lessen te gaan geven. Dus het verschilt heel erg, en vrijwilligerswerk ligt natuurlijk nu helemaal stil, dat komt wel door de corona. Maar het aanbod is gewoon altijd te minimaal. Veel te weinig te doen voor de mensen. Diegenen die zich het meest thuis voelen, met COA overweg kunnen, met COA-personeel, die doen wat klusjes op het azc. In Weert helpen ze bijvoorbeeld bij de basketbalacademie met het opbouwen van de vloeren en de catering. Nou, die mannen waren super gelukkig. Ze hadden een wachtlijst staan van mensen, die hadden dan stiekem ook hun vrienden mee als ze daar dan wat te doen hadden. Het stopt hun ook van denken aan hun eigen problemen en zorgen. Bezig zijn is gewoon heel erg goed en daar is juist veel te weinig van nu, vóór corona, maar nu na corona al helemaal. (D4)

8.3 Conclusie

In de interviews met de belangenbehartigers valt op hoe zij zich zowel in als buiten de asielketen voelen staan. Hoewel ze beseffen dat ze ook deel uitmaken van het systeem en een rol hebben in het functioneren van het asielsysteem, maar ook invloed hebben op de manier waarop een asielzoeker het proces ervaart, lijken ze er in hun commentaar vooral van buitenaf naar te kijken. Vanuit hun rol geven zij mede vorm aan de ervaren legitimiteit van de asielzoeker. Hun werk is immers van invloed op het oordeel van de asielzoeker over de kwaliteit van de besluitvorming en de bejegening. Op het gebied van de besluitvorming leveren zij hun bijdrage vooral door uitleg te geven. Daarnaast bewerkstelligen ze zorgvuldigheid door ervoor te zorgen dat alle informatie die relevant is voor de asielaanvraag aan het licht komt. Opvallend is dat belangenbehartigers veelal het woord 'duidelijkheid' gebruiken; dit lijken ze als verzamelterm te gebruiken voor aspecten van kwaliteit van de besluitvorming. Wellicht vanwege hun juridische achtergrond komt de kwaliteit van de interpersoonlijke bejegening bij hen minder prominent aan bod.

Uit de antwoorden van de belangenbehartigers kunnen ook grenzen aan de ervaren procedurele legitimiteit worden afgeleid. Zo beschrijven zij dat volledige transparantie negatieve emotionele gevolgen kan hebben voor de asielzoeker, omdat die niet altijd geconfronteerd wil worden met de realiteit

van een afwijzing van de asielaanvraag. Ook kan de belangenbehartiger de procedurele legitimiteit soms ondermijnen door te helpen met een gefabriceerd verhaal, waardoor de asielzoeker mogelijk meer kans heeft op een positief asielbesluit maar tegelijkertijd de rechtstaat wordt ondermijnd. Tegelijkertijd leidt de aanwezigheid van belangenbehartigers an sich tot bevordering van de participatie van de asielzoekers in hun procedure, en dit heeft een positief effect op de manier waarop zij de procedure beleven.

De elkaar tegenwerkende concepten zorgvuldigheid en tijdigheid worden ook door de belangenbehartigers aan de orde gesteld, waarbij zij zelf een rol spelen in de vaak lange duur van het proces, door hun hoge eisen aan zorgvuldigheid, door herhaalde asielprocedures te faciliteren en soms te bemoedigen, en door asielzoekers te beschermen tegen overhaaste besluiten die een grote en langdurige impact hebben op hun leven (zoals het besluit om terug te keren naar het land van herkomst). Tegelijkertijd noemen ze de lange duur van de procedure als factor die een negatieve uitwerking heeft op deze beslissing, waarbij een duur van zes maanden of langer als buitenproportioneel wordt beoordeeld.

De belangenbehartigers spelen een belangrijke en positieve rol in de ervaren kwaliteit van de bejegening. Zij zijn er voor de asielzoeker, luisteren, denken mee, beschermen en helpen. Ze zijn wisselend in hun oordeel over de bejegening vanuit de overheid en positief over de geboden faciliteiten.

Ten aanzien van hun beoordeling van de kwaliteit van de besluitvorming door de overheid zijn ze kritisch. Over de lengte van de procedure, de belangrijke rol van de tolk en het gebrek aan maatwerk, maar ook over de consistentie en objectiviteit. Vooral de IND en de rechtbank worden op dit punt scherp beoordeeld. Het gegeven dat de asielzoeker vaak een meer persoonlijke band heeft met de belangenbehartiger zal ervoor zorgen dat diens mening ook invloed heeft op de mening van de asielzoeker, en daarmee op de ervaren procedurele legitimiteit.

Belangenbehartigers bevorderen aldus de legitimiteit van het asielproces maar begrenzen deze eveneens.

Hoofdstuk 9

Uitkomsten van de interviews met regievoerders

In dit hoofdstuk wordt weergegeven welke aandacht de regievoerders van de Dienst Terugkeer en Vertrek (DTenV) besteden aan aspecten van de ervaren procedurele en institutionele legitimiteit. Daarnaast wordt ingegaan op waarom zij dit al dan niet doen.

Doel hiervan is te verkennen of de overheid aandacht heeft voor procedurele legitimiteit in de uitvoering van haar (asiel- en) terugkeerbeleid.

Het hoofdstuk is gebaseerd op elf semigestructureerde interviews met regievoerders van de DTenV. Zowel de vragen als het analysekader kwamen in eerste instantie voort uit de theoretische concepten van procedurele legitimiteit. Goed kwalitatief onderzoek is echter inductief (Plochg & Van Zwieten, 2007), dus tijdens de analyse van de interviews zijn de concepten (en het codeboek waarmee de data worden geanalyseerd) aangevuld met nieuwe codes, afkomstig uit uitspraken die onderzoekster van belang leken met betrekking tot de door afgewezen asielzoekers ervaren procedurele legitimiteit. Een uitgebreidere onderbouwing van methodologie is te vinden in hoofdstuk 5.

Hieronder volgt in paragraaf 9.1 een uitleg over wat een regievoerder is en hoe dat werk wordt vormgegeven. In de daaropvolgende paragrafen worden de resultaten van de interviews weergegeven per onderdeel van de ervaren procedurele legitimiteit: 'kwaliteit van de besluitvorming' en 'kwaliteit van de bejegening'. Paragraaf 9.2 belicht de manier waarop regievoerders zich verhouden tot de aspecten die het oordeel over de kwaliteit van de besluitvorming bepalen. In paragraaf 9.3 gebeurt hetzelfde voor de kwaliteit van de bejegening. In paragraaf 9.4 zullen de bevindingen worden samengevoegd tot een conclusie.

9.1 De regievoerder

Een regievoerder is een medewerker van de Dienst Terugkeer en Vertrek (DTenV). In hoofdstuk 3 is de plaats van de DTenV in het asielproces weergegeven ten opzichte van de andere onderdelen ervan.

De missie en visie van de DTenV zijn opgesteld vanuit de Golden Circle-theorie⁵⁷ en de methode 'werken vanuit de bedoeling' van Hart (2012):

De Dienst Terugkeer en Vertrek (DTenV) regisseert het daadwerkelijk vertrek van vreemdelingen die geen recht hebben op verblijf in Nederland. Als professionele uitvoerder van het terugkeerbeleid van de regering neemt de DTenV het initiatief om het vertrek zorgvuldig, waardig en zo snel als mogelijk te laten verlopen. Dit gebeurt in goede samenwerking met alle betrokken overheidsdiensten en maatschappelijke organisaties. De DTenV staat daarbij voor een transparante en humane werkwijze, met respect voor de vreemdeling. Zo levert de DTenV een bijdrage aan de veiligheid, het maatschappelijk evenwicht en aan het draagvlak voor het Nederlandse toelatingsbeleid.⁵⁸

De DTenV heeft voor zijn medewerkers drie waarden opgesteld van waaruit gewerkt wordt: Professionaliteit, Eigenaarschap en Samenwerking (PES). De medewerkers worden daarmee geacht verbindend, vindingrijk en lerend te zijn in de uitvoering van het terugkeerbeleid.

De DTenV begeleidt niet alleen afgewezen asielzoekers, maar ook eenieder die illegaal in Nederland verblijft en geen asielaanvraag heeft gedaan. Dit onderzoek gaat in principe over afgewezen asielzoekers en niet over illegaal in Nederland verblijvende vreemdelingen, maar voor de DTenV is er geen heel groot verschil tussen deze twee groepen. Illegale vreemdelingen zijn in Nederland terwijl zij daar niet mogen zijn; afgewezen asielzoekers zijn nog 28 dagen na hun afwijzing legaal in Nederland, maar hebben daarna feitelijk dezelfde status als illegale vreemdelingen. Soms dienen illegale vreemdelingen alsnog een aanvraag voor asiel in nadat zij met de DTenV in contact zijn gekomen, en vaak dienen afgewezen asielzoekers meerdere herhaalde asielaanvragen in en zijn zij wisselend legaal en illegaal in Nederland.

⁵⁷ <https://simonsinek.com/commit/the-golden-circle>

⁵⁸ <https://www.dienstterugkeerenvertrek.nl/over-dtv/taken-en-missie>

De DTenV krijgt over het algemeen circa 80 % van haar werk van de IND; dit betreft in grote meerderheid dossiers van afgewezen asielzoekers. Circa 20 % van de caseload van de DTenV komt binnen via de vreemdelingenpolitie of de Koninklijke Marechaussee, die tijdens hun toezichtstaken illegale vreemdelingen aantreffen (bijvoorbeeld bij het controleren van vrachtwagens die naar Engeland gaan) en in bewaring stellen, waarna het aan de DTenV is om hen uit te zetten. Ook is er een klein deel 'zelfmelders'; dit zijn vaak illegale vreemdelingen die zelfstandig ergens in het land wonen maar om welke reden dan ook terug willen naar het land van herkomst en zichzelf melden bij de DTenV om hiertoe gefaciliteerd te worden. Het kan ook gebeuren dat een gemeente een illegaal verblijvende persoon of een afgewezen asielzoeker aanmeldt omdat deze zich bij de gemeente heeft gemeld voor onderdak. Tevens is er een kleine groep wiens verblijfsvergunning vanwege criminaliteit is ingetrokken en die via deze weg in de caseload van de DTenV terecht komt.

Regievoerders hebben een caseload van circa 25 vreemdelingen. Als het om gezinnen gaat, is de caseload groter, omdat een gezin als één casus wordt gezien. Regievoerders werken middels de methodiek 'Werken in gedwongen kader' (WIGK)⁵⁹. Deze methodiek houdt in dat regievoerders de vreemdelingen proberen te motiveren om vrijwillig te vertrekken. Zij proberen een werkrelatie aan te gaan met de vreemdeling, belemmeringen voor vertrek weg te halen en de vreemdeling te begeleiden naar een intrinsiek gewenste, duurzame toekomst. Als dit niet lukt, gaat de regievoerder over tot gedwongen vertrek, maar daarvoor moet wel tegelijkertijd aan een aantal voorwaarden worden voldaan. Zo moet de DTenV weten wie iemand is om een eenmalig reisdocument te kunnen verkrijgen van het land van herkomst, en dit is niet zelden een uitdaging, omdat mensen vaak een andere identiteit en nationaliteit voorwenden. Een reisdocument van het land van herkomst krijgen is eveneens niet makkelijk, omdat veel landen van herkomst om verschillende redenen niet meewerken aan gedwongen vertrek (soms zijn ze er bijvoorbeeld principieel op tegen, maar soms zijn hun in het buitenland verblijvende onderdanen de grootste bron van inkomen). Daarnaast mogen asielzoekers vaak niet uitgezet worden zolang ze in procedure zijn en vertrekken veel afgewezen asielzoekers met onbekende bestemming (lees: gaan ervandoor), waardoor de DTenV niet

⁵⁹ <https://www.dienstterugkeerenvertrek.nl/binaries/dienstterugkeerenvertrek/documenten/publicaties/2019/07/26/werken-in-gedwongen-kader/Infographic+Werken+in+gedwongen+kader.pdf>

weet waar ze zijn en ze dus ook niet kan uitzetten. Gedwongen vertrek is dus gecompliceerd.

Zowel bij vrijwillig vertrek als bij vrijwillig vertrek binnen een gedwongen setting is het mogelijk om terugkeerondersteuning te bieden. Dit betekent dat de terugkeer gepaard gaat met faciliteiten zoals opleiding in Nederland, onderdak en/of begeleiding naar werk in het land van herkomst. Hoewel het doel van het werk van de regievoerder per definitie vaak niet strookt met de wens van de (afgewezen) asielzoeker, kan de manier waarop het vertrekproces wordt vormgegeven, zowel qua besluitvorming als qua bejegening, wel verschil uitmaken voor de beleving van de asielzoeker van het vertrekproces. Op deze wijze kan de overheid, in dit geval vertegenwoordigd door de regievoerder, dus in meer of mindere mate rekening houden met aspecten van de ervaren procedurele legitimiteit.

9.2 Kwaliteit van de besluitvorming

Vanuit de overheid, in dit geval regievoerders van de DTenV, wordt **transparantie** genoemd als belangrijkste factor in de kwaliteit van de besluitvorming, niet alleen in die zin dat asielzoekers weten wat er gaande is en wat zij kunnen verwachten, maar ook vanuit ethisch oogpunt, namelijk het 'niet achter de rug van de asielzoeker om' (gedwongen) vertrekhandelingen willen uitvoeren:

Ja, omdat je toch iemand iets oplegt. Omdat ik persoonlijk van mening ben ... als ik namens iemand iets opvraag bij een ambassade, vind ik het wel zo transparant om iemand dat te vertellen. Dus ik doe het wel. Daar zijn verschillende gedachtegangen in of je dat nu wel doet of niet. (D1, C2)

Wat als (procedureel) legitiem ervaren wordt, hangt kennelijk af van verschillende belangen van partijen in het asielproces. Waar de overheid enerzijds zo transparant mogelijk wil zijn in haar handelen, is het belang van een terugkeerorganisatie daar niet altijd mee gediend. Transparant zijn over het treffen van voorbereidingen voor terugkeer kan er immers toe leiden dat een afgewezen asielzoeker zich onttrekt aan het toezicht van de overheid, waardoor de dienst de afgewezen asielzoeker niet kan uitzetten en zo niet aan haar doelstelling kan voldoen. De verschillende doelen kunnen elkaar dus flink bijten.

In onderstaande citaten wordt dit dilemma nog duidelijker geschetst:

Ja, we werken met de methode WIGK, vast al eerder gehoord, dan moet je voor elk gesprek een doel hebben. Het eerste gesprek is dan vaak voor mij kennismaking, en toen ik begon met dit werk in [jaar] deed ik ook vooral gesprekken met Dublin-claimanten, had ik heel erg het idee, ik moet mensen informeren en informatie geven, maar je wilt zelf ook iets uit het gesprek halen, dus informatie die je kan gebruiken om toch te overtuigen om terug te keren. Ja, dus het eerste gesprek is vaak kennismaking en uitleggen wat er mogelijk kan gebeuren bij de rechtbank en daarna, proberen na te laten denken, maar zoals ik al zei, hebben mensen vaak toch hoop dat de rechtbank anders gaat beslissen. (D2, C3)

Tegelijkertijd zijn er ook voorbeelden waarin de overheid op momenten transparantie wel degelijk inzet om alleen het belang van de asielzoeker te dienen. Zo komt uit een interview met een regievoerder het volgende naar voren:

Respondent: 'Ik had laatst eentje, die zat trillend in een gesprek en die was helemaal bang dat hij weggestuurd zou worden. Ik zei: wij kunnen op dit moment ... we kunnen niets, we doen niets, want je procedure loopt nog. Hij was zo bang dat hij à la minute opgepakt zou worden en uitgezet zou worden, want hij was eerder uitgezet.'

Interviewer: 'Dus, je probeert ook wel transparant te zijn, van: hier sta je nu op dit moment.'

Respondent: 'Ja, want wij zijn per definitie niet de vijand of zo. Ik probeer het wel gewoon iedere keer te doen.' (D6, C12)

Zorgen wegnemen is vaak de procedure uitleggen. Op dit moment is terugkeer niet aan de orde, want er lopen nog procedures. Je hoeft nu niet bang te zijn dat de politie op de stoep staat, want je mag de hele beroepsprocedure afwachten. Mensen hebben soms geen idee, dus dan benoem ik dat en dan hoop ik maar dat die stress een stuk minder wordt. Want daar zijn ze vaak wel heel bang voor. (D6, C 12)

Een andere ingang die regievoerders regelmatig kiezen, is **openheid**, in het gesprek waarin de situatie van de asielzoeker wordt belicht. Door de relatie aan te gaan en open te zijn over de opties hopen ze resultaat te boeken:

Voor mij is het doel om in eerste instantie een prettig gesprek te hebben. Dat ze zich niet bang voelen, niet opgejaagd voelen, niet vervelend voelen. Want het enige wat ik wil, is de situatie uitleggen, die ze wel al weten. Maar ook uitleggen wat het risico is als ze niets doen. En dan bedoel ik niet alleen maar dat ze worden opgepakt en uitgezet, maar ook dat ze niet kunnen studeren, niet kunnen werken. Ze kunnen hier niet voor hun kinderen zorgen, want ze kunnen geen geld verdienen. Dus ik probeer in eerste instantie een goed gesprek met ze te voeren. Wat dan uiteindelijk leidt – hopelijk – tot zelfstandige terugkeer. Maar ik houd het wel klein. Als ik het eerste gesprek meteen ga inzetten op 'Ik hoop dat je morgen teruggaat', dan ... dat werkt niet. (D4, C8)

Feitelijk wordt in bovenstaand citaat getracht om een afgewezen asielzoeker te bewegen om terug te keren op basis van het verhogen van de ervaren procedurele legitimiteit, omdat de regievoerder uitleg over het asielproces en een positieve bejegening combineert.

Zoals we zagen, geven asielzoekers in de interviews aan zeer ontevreden te zijn met de **wachttijd**. Diezelfde geluiden horen we van de kant van de overheid. In onderstaand citaat blijkt echter ook hoe complex het fenomeen 'ervaren procedurele legitimiteit' in elkaar zit, omdat de transparantie die van alle kanten gewenst lijkt, tegelijkertijd in sommige opzichten juist ongewenst kan zijn. Het ontbreken van transparantie betekent namelijk ook uitstel van een mogelijk negatief eindoordeel:

Ik heb toevallig iemand gesproken die twee jaar in Nederland zit. Het heeft sowieso een jaar geduurd voordat er over haar asielaanvraag was beslist. En toen is er ook nog een zitting gepland na een jaar ... dus zij zat wel twee jaar in Nederland. Dat vind ik zelf wel heel lang. Je ziet dat mensen dat wel vaak accepteren: in het kader van hoop wil ik best nu nog even in de onzekerheid zitten, in een moeilijke situatie. (...)
Ik denk dat het ook veel mee te maken heeft met de redenen waarom ze naar Nederland zijn gekomen. Als ze echt gevlucht zijn uit een situatie die niet leefbaar was, dan is alles beter dan ... ook al verblijf je op een azc en is het onduidelijk wat er gaat gebeuren. Maar er zijn ook mensen die dat niet willen afwachten en wel kiezen voor terugkeer. Het zijn er weinig, maar die zijn er wel. (D2, C3)

Zoals uit de beleving van asielzoekers al naar voren kwam, blijken er dus grenzen aan de ervaren procedurele legitimiteit te zijn, omdat de complexiteit ervan maakt dat aspecten ervan op verschillende, tegenstrijdige wijzen kunnen worden beoordeeld, in dit geval de transparantie. Transparantie die ten koste gaat van hoop wordt niet altijd gewaardeerd.

Kennis van de asielketen (als onderdeel van kwaliteit van de besluitvorming in het asielproces) komt bij de regievoerders niet als onderwerp naar boven. Dit is niet verwonderlijk, aangezien zij er zelf in werkzaam zijn en dus alle kennis in huis hebben. Hun mening geven ze er echter wel over, en ook dit is interessant omdat het meer kleur geeft aan de omgeving waarin de asielzoeker de ervaren procedurele legitimiteit bepaalt. Veelal gaat het over het al dan niet samenwerken van partijen in de asielketen, zowel in de kleine keten (IND, COA en DTenV) als tussen alle partijen in het migratieveld.

Eén regievoerder heeft in elk geval een stevige mening op het gebied van de kleine keten:

Communicatie is altijd een ding ... en wat soms lastig is met de leidraad voor terugkeer en vertrek: iedere uitvoerdersorganisatie in de keten heeft zo zijn eigen belangen. Dat integreren blijft altijd ... we zitten in één gebouw. We hebben twee, drie benamingen voor dezelfde vreemdeling. Bij het IND is het een 'klant', bij de COA een 'bewoner', wij noemen hem een 'vreemdeling' en het COA is gebaat bij ieder gevuld bed. Zij worden op een heel andere manier gefinancierd. Er zitten soms ook tegenstrijdige belangen, en die komen gelukkig niet heel prominent naar buiten. En begrip voor elkaars werk. Er zullen ongetwijfeld hele legitieme redenen zijn waarom ketenpartners een keuze maken die afwijkt van onze samenwerkingsovereenkomst zoals die besloten ligt in de leidraad. (D9, C1, C2)

Ten aanzien van de bredere keten geven regievoerders vooral de afhankelijkheid van de andere ketenpartners aan:

Dat zeg ik ook ... het ideaalbeeld wat je hebt, dat wordt hem gewoon niet. En het is heel lastig om door te dringen, want je hebt allerlei instanties. Je hebt een advocaat die hoop schetst, je hebt soms een VW [medewerker van VluchtelingenWerk] die ook nog van alles loopt te proberen. Dus het is heel lastig om dat beeld te schetsen, terwijl er nog

zoveel hoop wordt gevestigd door andere partijen. En dat maakt het werk wel lastig. Als we dit met meerdere mensen zouden aandragen, misschien heeft het dan meer effect. (D7, C14)

In het werk van de regievoerder is de keten ook belangrijk omdat **consistentie** in optreden door de partijen rondom de asielzoeker een belangrijker item is voor de DTenV. Het uitgangspunt van de dienst is dat de kans dat afgewezen asielzoekers vertrekken groter is als zij van alle partijen dezelfde boodschap krijgen (namelijk dat terugkeer of vertrek de enige optie is). Hierdoor is de DTenV extra afhankelijk van de andere partijen in de keten en hebben zij er last van als de partijen in de keten de asielzoeker een andere richting opsturen:

En dan heb ik het gevoel dat het COA en ook VluchtelingenWerk, die zeggen van: dit kan wel en dat kan niet, en ook met terugkeer werken ze goed mee en dat leggen ze heel duidelijk uit, ook die motiveren vreemdelingen. En VluchtelingenWerk ook, die zijn heel realistisch. Ik heb weleens het gevoel gehad dat sommige mensen van VluchtelingenWerk alles zielig vinden en alles doen om de mensen te laten blijven, en in [plaats] heb ik het idee dat mensen wel realistisch zijn. Die zeggen ook gewoon: we zien geen mogelijkheden en leg je erbij neer. Dat is wel fijn, want als ze van meerdere mensen hetzelfde verhaal horen, dan werkt dat. (D1, C2)

Bij het ontbreken van een consistente boodschap richting de asielzoeker lijkt de regievoerder dit enigszins te compenseren door in elk geval heel **duidelijk** te zijn over de eigen rol.

Hoewel in eerder onderzoek 'duidelijkheid' niet wordt gesuggereerd als indicator voor de ervaren procedurele legitimiteit, wordt de term in de interviews met regievoerders veelvuldig gebruikt, in de betekenis van 'betrouwbaar' en 'eerlijk':

En daarnaast probeer ik ook sowieso duidelijk te zijn in mijn gesprekken. Maar ook, als ze iets van mij willen, dat ik in ieder geval mijn afspraken nakom. (D2, C3)

Informeren, van: waarom zit je hier? Waarom zit ik hier met jou? Dat dat duidelijk is, ook al zijn ze er voor de eerste keer. Dat respecteren ze enorm. Dat je daar in ieder geval eerlijk over bent. (D5, C10)

In het gebruik van de term 'duidelijkheid' komt naar voren hoe dicht de indicatoren van procedurele legitimiteit soms bij elkaar lijken te liggen. In dit begrip zitten zowel aspecten van transparantie als van eerlijkheid, wat doet vermoeden dat het ook een semantische kwestie kan zijn welke term wordt gebruikt en de concepten op een hoger abstractieniveau misschien meer tot hun recht komen.

Regievoerders vertalen het **rekening houden met de belangen** van de asielzoeker in hun besluitvorming naar de ruimte die ze binnen hun opdracht kunnen vinden om de asielzoeker te laten terugkeren naar het land van herkomst. Dat kan over praktische zaken gaan:

Kunnen regelen dat ze tijd kregen om met IOM te werken. Dus de stopzetting van de mogelijkheid tot inbewaringstelling. En het verlengen van voorzieningen en onderdak in [plaats], dus ze hoefden niet naar Ter Apel, wat toch een groot verschil is qua voorzieningen. (D1, C2)

Maar ook over emotionele:

Meestal, daarom is de dossieranalyse heel belangrijk. Dan kunnen we zien of er al iets is. Tijdens het eerste gesprek, als ik merk dat iemand erg gestrest is en helemaal ziek is, dan ga ik nog niet over gedwongen terugkeer praten. Dan ga ik niet onnodig die stress nog hoger maken, omdat het op dat moment nog niet aan de orde is. Dat kan nog heel lang duren. Dat is wel nog dossierafhankelijk natuurlijk, maar als het echt een eerste gesprek in een verlengde asielprocedure⁶⁰ is, dan kan het zo lang duren. (D6, C12)

Net als in de interviews met asielzoekers zien we ook hier hoe het rekening houden met de belangen van de asielzoeker zowel over besluitvorming als over bejegening gaat.

Een andere overeenkomst met de interviews met asielzoekers is de spanning tussen tijdigheid en zorgvuldigheid die wordt ervaren. Ook regievoerders worstelen hiermee:

⁶⁰ Een verlengde asielprocedure is een procedure die gebruikt wordt als de asielaanvraag te complex is om in de (gebruikelijke) algemene asielprocedure af te doen. Deze procedure kan tot maximaal vijftien maanden duren (zie ook hoofdstuk 3).

We hebben dan het WIGK, en je hebt de vrijheid om iemand wat vaker te spreken dan mogelijk is, en dan kan ... en dat probeer je ook wel vaak, dat je dan er extra gesprekken aan wilt wagen om te kijken of dat er nog wat te halen valt, of er wat los te peuteren is, maar als het druk is, zijn dat toch dingen die blijven liggen, want dan komt er een Dublin-claimant die zo snel mogelijk gesproken moet worden en moet vertrekken en dan gaat dat weer voor, en gaat [dat] ten koste van een extra gesprekje met het doel om eens wat dieper in te gaan ... 'We hebben elkaar recent gesproken, je bent daar en daar geweest.' Dan gaan de kortetermijncycli voor op de lange termijn, op de lange adem. Er worden prioriteiten gesteld van bovenaf en dan ... Ja, als het druk is, wordt er van bovenaf wel gekeken welke zaken prioriteit krijgen, en andere zaken wat minder. (D1, C2)

Waar soms van hogerhand wordt beslist om minder tijd te besteden aan een de begeleiding op terugkeer van een asielzoeker, maakt de regievoerder soms ook zelf bewust deze keuze:

Ja, als ik in een gesprek al merk dat iemand niet wil terugkeren. Nou, zal ik het zo zeggen. Momenteel hebben we ontzettend veel mensen die in een herhaalde asielaanvraag indienen en daardoor in de opvang mogen blijven bij COA. En dan worden ze afgewezen en dan gaan ze weer naar Ter Apel om een herhaalde asielaanvraag in te dienen, dus die blijven dat cirkeltje maar rond gaan. En dan zie ik in het dossier staan: een Irakees zonder paspoort, dan denk ik, daar kan ik niet zoveel mee. En het is al de zoveelste vertrekprocedure. Als hij echt wil terugkeren, hij kan mijn nummer vinden. COA weet mijn nummer, dus dan doen we het op die manier. Ik ga hem niet spreken, als hij iets wil, komt hij naar mij. Maar ik ga er verder geen energie in stoppen, omdat de opvang toch binnen een paar dagen wordt beëindigd. Dus nee, daar steek ik wat minder energie in. (D7, C14)

Het bepalen van de inspanning op basis van hoe snel prestatieafspraken en organisatiedoelen kunnen worden behaald is een proces dat door Lipsky (1980) *creaming* wordt genoemd. De regievoerder richt zich dan op de minder moeilijke casussen. In de literatuur wordt dit meestal als minder positief gezien, omdat cliënten daardoor geen evenredige aandacht krijgen, maar in het geval van de DTenV en afgewezen asielzoekers is dit waarschijnlijk

minder aan de orde, omdat een afgewezen asielzoeker die niet door de DTenV wordt benaderd dit niet erg of zelfs alleen maar prettig zal vinden.

Zoals de asielzoeker de **kwaliteit van de interviewer** (van IND, COA en DTenV) beoordeelt, kijkt de regievoerder naar hoe professioneel hij zijn werk doet. De methode Werken in Gedwongen Kader, die de DTenV hanteert als werkmethode, wordt hierbij meerdere malen genoemd.

Vanuit de theorie kan je soms ook op een handhavende manier. Het kan soms goed zijn om een lange machtsafstand te kiezen. Stel, je werkt in detentiecentrum Rotterdam, en ze hebben net gisteren de hele boel op zijn kop gezet en je zit tegenover de allereerste orderverstoorder. Dan mag ik hopen dat je daar op een andere manier tegenover gaat zitten dan wanneer je op een gezinslocatie een nieuw gezin verwelkomt. Dus het een is niet per se goed of slecht. Het gaat erom dat je het bewust inzet, gebaseerd op het profiel wat je hebt neergezet, het doel wat je met het gesprek wilt bereiken, afspraken die je wellicht in het vorige gesprek hebt gemaakt, waar werk je naartoe? Ja, en de WIGK is ook een theoretisch model hè, gebaseerd op wetenschappelijke inzichten. Dat motivational interviewing hebben we niet zelf bedacht, daar is natuurlijk heel veel onderzoek naar gedaan. Ik zeg dat het werkt, maar niet omdat ik het ook zie of meemaak, maar omdat ik erin geloof dat het bewezen is op andere plekken, binnen GGZ of binnen de medische wereld. (D9, C2)

Uit de manier waarop het regievoerdersproces wordt beschreven, blijkt dat het beïnvloeden van de vreemdeling tot terugkeer als legitiem wordt ervaren. Aan het behalen van het resultaat van de organisatie, oftewel terugkeer bewerkstelligen, wordt door de overheid dus een hogere waarde toegekend dan aan de aspecten waarop de asielzoeker de procedurele legitimiteit beoordeelt, namelijk transparantie en eerlijkheid.

Idealiter heb ik vooraf zijn dossier gelezen. Ik weet een beetje waar die vandaan komt. Hoe die zich door de gemeente heeft bewogen, zijn familie, zijn sociale netwerk. Dan ga ik in gesprek. Dan leg ik één keer procedureel kort uit hoe het zit, dat ie weet: ik ben op de hoogte. En dan vraag ik meestal eerst aan de betrokkene zelf: wat wil je nu met je situatie? Waar loop je tegenaan? Wat vind je lastig? En ik hoop dat hij of zij zelf dingen vertelt waar ik op kan aanhaken. Zo van: ik mis

mijn moeder wel, die thuis woont. O, wil je haar niet zien dan? Dus ik probeer met dingen die ze mij geven, met open vragen te stellen – met slimme vragen, die ik al ongeveer weet, maar toch even van henzelf wil horen – zo tot een gesprek te komen, in de hoop dat ze hun moeder wel weer willen zien. En dan in een volgend gesprek ga ik daar weer op door, van: heb je daar nog over nagedacht? En dan probeer ik steeds meer mee te geven, om die kant op te gaan. Idealiter schrijven ze zich in bij het IOM of bij een ander project en gaan ze terug. (D4, C8)

De uitleg van de werkwijze hierboven getuigt van een normatieve strategie, maar is niet bewust gericht op procedurele legitimiteit, eerder op het behalen van resultaat. hoewel het soms tegengesteld werkt aan het doel van hun werk, proberen regievoerders van de DTenV om toch ook, binnen hun opdracht, rekening te houden met de belangen van asielzoekers. Onderstaand citaat biedt een voorbeeld van aandacht voor de kwaliteit van de bejegening en daarmee van de ervaren procedurele legitimiteit:

Tja, die mensen zijn met een bepaald doel naar Nederland gekomen, en dat is niet uitgekomen, want anders zitten ze niet met mij in gesprek. Dus ik probeer wel mee te denken met wat hij nu zou willen. En dat hoeft niet per se terugkeer naar land van herkomst te zijn, maar kan ook een ander land zijn. En ik heb je paspoort bijvoorbeeld. Dan wil ik best wel meedenken om naar een ander land terug te laten keren (D2, C3)

Waar asielzoekers regelmatig klagen over het functioneren van de tolk als **vertaler**, laten ook regievoerders zien niet altijd gecharmeerd te zijn van diens manier van werken:

Maar ook ... ik maak vaak gebruik van een telefonische tolk, maar je hebt toch weer een andere connectie met iemand als die in het Engels of in het Nederlands een gesprek kan voeren, want dan kun je echt meteen reageren op een vraag. Dat is wel lastig voor mij, dan schrijf ik later wat steekwoorden op of iets dergelijks. Je hebt wel weer een andere band tijdens een gesprek met iemand.

Ik vraag me soms af of de tolk mijn bedoeling goed over kan brengen. Dat ik dwingend probeer te zijn, maar dat de tolk dat niet vertaalt. En ik heb één keer gehad met iemand die Engels sprak, maar heb ik toch via een tolk gesproken, was een Sri Lankaan. Er kwamen antwoorden uit,

ik weet het niet ... Dus toen de tolk na het gesprek weg was, vroeg ik: wat vond je van de tolk? Hij zei ook: ze heeft geen enkele vraag gesteld. Terwijl ik alleen maar vragen gesteld heb! Dus dat kan wel invloed hebben op je gesprek. (D2, C3)

9.3 Kwaliteit van de bejegening

De ervaringen van de asielzoekers met de manier waarop zij bejegend worden lijkt redelijk overeen te komen met de manier waarop de overheid zich wil presenteren. De regievoerders vertellen bijvoorbeeld met regelmaat dat ze er moeite voor doen om **aardig** te zijn voor asielzoekers en hen te helpen:

Ja, en dat ze weten dat ik ze kan helpen. Dat ik iets voor ze kan betekenen. En ik wijs ook altijd op mijn contactgegevens in de uitnodigingsbrief. Daar staan ook altijd mijn telefoonnummer en e-mailadres genoemd. Sommige vinden dat prima, maar andere mailen daadwerkelijk of sturen WhatsAppjes.

Dus dat probeer ik altijd nog te beantwoorden. Bedankt voor je berichtje en ... Dus om op andere manieren ook nog contact te houden met de vreemdeling. En daarnaast sta ik ook nog wel eens bij de meldplicht⁶¹. Niet altijd, maar is altijd wel leuk om te zien. Zo van, hé, hoe is het met jou? En je beroep was gegrond, gefeliciteerd. Zoiets.

Op de azc zijn heel veel mensen die wachten en niets kunnen doen. Nederlandse les kun je misschien doen, maar je kan verder vrij weinig doen. Ze moeten wachten. Ik vind het wel belangrijk om te vragen hoe ze in hun vel zitten, en wat vind je er zelf van dat het zo lang duurt? Wat voor reacties krijg je daarop terug? Dat verschilt. Een vreemdeling duikt weg als ie mij ziet. Ik ben dan wel de terugkeer, zeg maar ... Maar anderen die zeggen ook wel van: u bent wel heel aardig, maar jammer dat u van die en die organisatie bent. (D2, C3)

⁶¹ Het betreft hier de wekelijkse meldplicht voor bewoners van een COA. Het COA kan op die manier zien of iemand nog op de locatie verblijft en nog recht heeft op opvang en (week)geld. Er is ook een meldplicht in het kader van het vreemdelingentoezicht, die kan worden opgelegd aan afgewezen asielzoekers of illegalen die geen recht hebben op onderdak via het Rijk, maar die is hier niet bedoeld.

Regievoerders willen niet alleen aardig zijn en helpen, ze **luisteren** ook naar de asielzoeker die tegenover hen zit. Dit doen ze niet alleen in het belang van een zorgvuldige procedure, maar ook uit medemenselijkheid:

Toch, een dank je wel voor de informatie aan het einde van het gesprek. En een luisterend oor een beetje. En ik kader ook wel snel af, over het asielbeleid hoef je het niet te hebben, want dat is gekaderd door het IND. Maar ik denk de rust. Zij hebben het gevoel alsof ze hun verhaal kwijt kunnen (D7, C14)

Ja, je merkt ook wel, als mensen in gesprek komen. Sommige moeten echt hun eieren kwijt. Moeten echt hun ei kwijt. Dan laat ik ze vaak even praten. Niet doorslaan, dat ze alles vertellen en dat ze dan ... dat ik er iets aan kan doen. Dat is natuurlijk niet zo. Ik zeg ook duidelijk: ik ben van de DTenV, ik ga niet over de aanvraag. Je kan alleen maar een luisterend oor zijn op dat moment. Het zit vaak wel hoog, want [onverstaanbaar] is afgewezen. (D6, C12)

In feite gebruiken regievoerders hun discretie binnen de wet- en regelgeving om rekening te houden met individuele verschillen waar regels te algemeen zijn. Maar in hun houding is ook aansluiting te vinden bij de werkmethode van de DTenV, waarin aspecten van zowel besluitvorming als bejegening te vinden zijn. De WIGK-methode is wat de ervaren procedurele legitimiteit betreft voornamelijk feitelijk gebaseerd op bejegening. Vanuit het opbouwen van een werkrelatie met de vreemdeling wordt deze geholpen om vanuit teleurstelling over de afgewezen asielaanvraag een motivatie te ontwikkelen om terug te keren. **Geruststellen** is een van de methodes om ruimte te scheppen om tot een werkrelatie te komen, maar ook afgewezen asielzoekers respectvol behandelen en hen uitdagen om tot een andere toekomst te komen behoren tot het proces:

Nou, we hebben binnen DTenV een gesprekstechniek: Werken in gedwongen kader. Daar zijn we allemaal in opgeleid. En dat ... Om eerlijk te zijn heb je dat van nature al wat. Dan ga je interesse in de mens zelf tonen in plaats van het hele juridische kader op te lepelen en te zeggen: zo gaan we het doen. Echt in gesprek gaan met iemand, zo van: hoe is het, hoe sta je er zelf in? Om echt ook een beetje hun zorgen weg te nemen, en emoties wat ... niet weg te halen, maar verminderen. En echt kijken naar de mens die tegenover je zit. Als het een heel

zakelijk karakter heeft, dan merk je dat mensen zelf ook niets zeggen en dan kom je nergens. Je moet een beetje ... dat heet in WGK de werkalliantie. Die moet een beetje worden opgebouwd. (D6, C12)

Hiernaast vertellen regievoerders ook veelvuldig over het belang dat zij hechten aan het op menselijke wijze omgaan met de vreemdeling. Hierbij lijkt geen sprake te zijn van een opportunistische inslag die louter gericht is op het bereiken van werkdoelen:

De neerslachtigheid, de depressies waren voelbaar in de gesprekken die we voerden. Hebben we ook gevraagd: is daar aandacht voor bij de medische dienst, is dat onder de aandacht? Worden er gesprekken mee gevoerd? En meer kun je niet doen. Maar wel onder de aandacht houden. Joh, zorg dat er met die jongere wordt gesproken. Die faciliteiten zijn er. Maar hij zal er zelf niet om vragen. Zeker, een Afghaanse jongere zal daar niet snel zelf naar vragen, dus, ook daar probeer je alert op te zijn (D3, C4)

9.4 Conclusie

Waar het overheidsbeleid op het gebied van migratie vooral gestoeld is op juridische gronden en er geen expliciete aandacht lijkt te zijn voor sociologische, morele of filosofische aspecten, valt op dat uitvoerders van het asiel- en terugkeerbeleid juist veel waarde hechten aan ethische aspecten. De werkmethode is vooral gericht op aspecten van de kwaliteit van de bejegening. Ten aanzien van de kwaliteit van de besluitvorming wordt vooral het belang van transparantie benadrukt en is er veel aandacht voor openheid en consistentie. Ook in de missie en visie van de DTenV zijn aspecten van procedurele legitimiteit terug te vinden. Waar de DTenV het waarom van de organisatie hoog in het vaandel heeft staan en dus het belang ervan inziet, wordt er geen melding van gemaakt dat regievoerders in de gesprekken met afgewezen asielzoekers ingaan op het waarom van de afwijzing. Dit zou mogelijk wel passend zijn bij hun methode, en ook helpend voor de afgewezen asielzoeker. Institutionele legitimiteit is eveneens niet terug te vinden als aandachtspunt.

Regievoerders gebruiken, net als belangenbehartigers, vaak de term 'duidelijkheid' als synoniem voor aspecten van kwaliteit van de

besluitvorming. Ook hier blijkt weer hoe dicht de verschillende concepten die de ervaren procedurele legitimiteit operationaliseren bij elkaar liggen. Uitvoerders van het terugkeerbeleid geven aan waarde te hechten aan de kwaliteit van de besluitvorming en de bejegening en doen hun best om zo veel mogelijk kwaliteit te bieden, maar tegelijkertijd lopen ze aan tegen de grenzen van hun opdracht. Het doel van hun werk is om afgewezen asielzoekers terug te laten keren naar het land van herkomst, een doel dat door de afgewezen asielzoeker vaak niet als in diens belang wordt ervaren. Dit leidt ertoe dat beide kanten gedrag vertonen dat de kwaliteit van de besluitvorming en bejegening beperkt. Asielzoekers laten niet het achterste van hun tong zien, bijvoorbeeld om te voorkomen dat ze gedwongen uitgezet worden, en regievoerders zijn niet altijd volledig transparant, omdat dat kan leiden tot het niet kunnen uitvoeren van een gedwongen vertrek. Het uitgangspunt van het terugkeerbeleid is weliswaar een humane en respectvolle terugkeer, maar bij gedwongen terugkeer is volledige openheid niet mogelijk. De regievoerders achten deze vorm van beïnvloeden legitiem, maar worstelen zelf soms met de morele overwegingen. Ook het persoonlijke vlak en de professionele relatie schuren in dit opzicht soms tegen elkaar aan.

De regievoerders geven aan dat zij binnen het doel van hun werk de ruimte die er is om te voldoen aan kwalitatieve aspecten van besluitvorming en bejegening benutten.

Een aspect waarop regievoerder en asielzoeker elkaar vinden, is de vaak lange wachttijd, die ook door uitvoerders van het overheidsbeleid als buitenproportioneel wordt gezien.

Hoofdstuk 10

Het kwantitatieve onderzoek

In dit hoofdstuk wordt het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek beschreven, dat bestond uit een enquête onder asielzoekers en voormalige asielzoekers (afgewezen asielzoekers en recente statushouders) die ingeschreven staan bij het COA, met als doel te onderzoeken of er een statistisch verband is aan te tonen tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de gevoelde verplichting om terug te keren naar het land van herkomst en de terugkeerintentie. Ook wordt een aantal andere verbanden onderzocht, onder andere die tussen de gevoelde verplichting, de terugkeerintentie en institutionele legitimiteit.

Dit deel van het onderzoek is uitgevoerd in samenwerking met diverse onderzoekers en student-assistenten van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Door deze samenwerking is de enquête breder geworden dan het onderwerp van dit proefschrift. Er zijn bijvoorbeeld ook vragen over inburgering in opgenomen, ten behoeve van onderzoek van de universiteit. Daarnaast zijn er meer variabelen gemeten dan gebruikt in deze analyse; dit is reeds besproken in hoofdstuk 5. De beschreven resultaten in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de weergave van de resultaten van de enquête in bijlage VIII, waarbij onderzoekster, zoals uitgelegd in hoofdstuk 5, de ruwe data niet zelf in bezit heeft kunnen hebben en dus alleen inhoudelijke input heeft gegeven op de keuzes binnen de analyse.

Bij de analyse van de data ten behoeve van dit proefschrift is gekozen voor het berekenen van beschrijvende statistieken (gemiddelden, standaarddeviaties, minimum- en maximumwaarden, bivariate correlaties) en factoranalyses ten behoeve van het maken van een schaal die procedurele legitimiteit meet. Multivariate, verklarende analyses zijn achterwege gelaten, om twee redenen. Enerzijds is er in dit onderzoek op basis van theoretische inzichten, interviews en een inhoudsanalyse van overheidscommunicatie een basis gelegd voor een enquête zoals die niet eerder is afgenomen onder asielzoekers en die aldus vooralsnog als exploratief onderzoek wordt bestempeld. Anderzijds is de steekproef, zoals reeds aangegeven in hoofdstuk 5, met 399 voor een populatie van circa

20.000 weliswaar groot genoeg volgens de gemiddelde steekproefcalculator, maar zijn niet alle vragen door alle respondenten ingevuld en worden de relaties tussen de belangrijke concepten vaak berekend op basis van een kleiner aantal waarnemingen (variërend van 75 tot 258). Dit betekent dat een diepgaandere multivariate analyse meer op zijn plaats is wanneer de enquête vaker is afgenomen, waardoor de steekproeftrekking groter is en daarmee de statistische zeggingskracht (*power*) is toegenomen. De methodologie en operationalisering van de enquête is grotendeels reeds besproken in hoofdstuk 5. Dit hoofdstuk richt zich primair op de beantwoording van de onderzoeksvragen. In de verschillende paragrafen komt aan de orde hoe de vragenlijst tot stand gekomen is (10.1), wat de kenmerken zijn van de respondenten (10.2), hoe zij scoren op ervaren procedurele legitimiteit, institutionele legitimiteit, terugkeerattitudes en -intenties (10.3), welke samenhangen er waarneembaar zijn tussen ervaren legitimiteit en terugkeerattitudes en -intenties, en hoe de ervaren procedurele en institutionele legitimiteit samenhangt met meer objectieve procedurekenmerken, zoals de (door de respondent) gerapporteerde duur van de procedure (10.4, 10.5 en 10.6). Het hoofdstuk eindigt met een conclusie in paragraaf 10.7.

10.1 Constructie van de enquête

Het ontwerp van de enquête is gebaseerd op het conceptueel model dat de gedachtevorming rondom verwachte relaties representeert (zie hoofdstuk 4). In de kern van dit model komt de beleving van de procedure door asielzoekers (de ervaren procedurele legitimiteit) voort uit hun ervaringen met de kwaliteit van de besluitvorming in het asielproces en met de kwaliteit van de bejegening die zij ervaren. Verondersteld wordt dat de ervaren procedurele legitimiteit tezamen met de bredere institutionele legitimiteit (de mate waarin de Nederlandse overheid volgens de asielzoeker het recht heeft om migratie te reguleren) leidt tot een gevoelde verplichting om terug te keren naar het land van herkomst, en daarmee tot een terugkeerintentie.

Om het model te onderzoeken is in eerste instantie een codeboek gemaakt (zie bijlage I) waarin de concepten zijn uitgewerkt. De indicatoren in het codeboek zijn gebaseerd op grond van de literatuur over eerder onderzoek naar procedurele legitimiteit en zijn in hoofdstuk 4 beschreven. Dit codeboek is eerst gebruikt voor de analyse van de interviews die in hoofdstukken 7, 8 en 9

zijn beschreven. Daarna is het op basis van de resultaten van deze interviews op enkele punten aangepast. Zo bleek uit de interviews dat veel respondenten de wachttijd in de asielprocedure en het aantal overplaatsingen tijdens de procedure erg negatief beleefden. Op grond hiervan is dit onderwerp meegenomen in de vragen. Na de samenstelling van de enquête zijn er twee pilots geweest waarbij de enquête getest werd op begrijpelijkheid en leesbaarheid, en op de emoties die de vragen zouden kunnen losmaken. Dit gebeurde door asielzoekers de enquête te laten invullen in aanwezigheid van een onderzoeker, waarbij de vragen werden besproken. De enquête is op grond hiervan tot twee keer toe aangepast en is dus zowel deductief als inductief tot stand gekomen.

De vragenlijst (zie bijlage V voor de volledige versie) bestond zoals gezegd uit meer onderdelen dan uiteindelijk gebruikt zijn voor dit proefschrift. Dit hoofdstuk concentreert zich op de vragen die relevant waren voor dit proefschrift. In bijlage VI staat een schema waarin zichtbaar wordt hoe en op grond waarvan de onderliggende concepten weergegeven zijn in de vragen.

Zoals in de inleiding werd vermeld, zijn de methodische verantwoording en de operationalisatie grotendeels reeds gegeven in hoofdstuk 5. In dit hoofdstuk wordt echter nog een stap dieper ingegaan op de wijze waarop de meetbaarheid van het concept procedurele legitimiteit is vormgegeven. Om dit concept te meten werd onderstaande factoranalyse uitgevoerd (de namen van de variabelen zijn weergegeven in tabel 10.2).

Variable	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5	Factor 6	Factor 7	Uniqueness
Q15_1	0,723	0,038	0,191	-0,400	-0,043	0,091	0,039	0,268
Q15_2	0,738	0,024	0,193	-0,373	-0,049	0,029	-0,024	0,275
Q15_3	0,536	0,382	-0,213	-0,125	-0,025	-0,050	0,147	0,481
Q15_4	0,630	0,124	0,382	0,148	0,172	-0,087	0,024	0,382
Q15_5	0,558	0,354	0,083	0,204	0,218	-0,040	-0,026	0,465
Q15_6	0,533	0,488	-0,287	-0,048	0,003	-0,002	-0,138	0,373
Q15_7	0,599	0,557	-0,231	0,050	-0,037	0,009	-0,029	0,273
Q29_2	0,558	0,079	0,218	0,284	-0,198	0,066	0,008	0,510
Q29_4	0,652	0,033	0,129	0,301	-0,224	0,066	0,026	0,412
Q34_1	0,637	-0,471	-0,032	0,021	-0,020	0,091	-0,142	0,341
Q34_2	0,723	-0,417	-0,055	-0,038	0,113	-0,155	-0,062	0,258
Q34_4	0,709	-0,425	-0,211	0,115	0,060	-0,052	0,073	0,247
Q34_5	0,583	-0,335	-0,329	0,080	0,098	0,140	0,081	0,399
Q41_2	0,538	-0,171	0,049	-0,092	-0,117	-0,123	0,030	0,641
Tijdigheid	0,059	0,083	0,128	-0,010	0,382	0,132	0,021	0,809

Tabel 10.1 Ervaren procedurele legitimiteit. Factorloadingen van onderliggende factoren.

Bron: Bijlage VIII, table 2

Q15_1 = goede informatie; Q15_2 = goede informatie op papier; Q15_3 = genoeg updates; Q15_4 = situatie omschrijven; Q15_5 = goed onderzocht; Q15_6 = hulp bij vraag over asielaanvraag; Q15_6 = hulp bij klacht; Q29_2 = onbevooroordeeld; Q29_4 = omgeving vindt asiel fair; Q34_1 = respectvol beleefd behandeld; Q34_5 = gevoelig culturele behoeften; Q41_2 = toegang medische zorg; tijdigheid = subjectieve beoordeling van de wachttijd

Uit bovenstaande factoranalyse blijkt dat er een gecombineerde primaire schaal moest worden gebruikt voor de ervaren procedurele legitimiteit, omdat de factoren 'kwaliteit van de besluitvorming' en 'kwaliteit van de bejegening' weliswaar conceptueel gescheiden grootheden zijn, maar statistisch gezien niet voldoende van elkaar kunnen worden onderscheiden. Een aantal items laadt ook op een tweede factor, maar kan niet duidelijk genoeg geïnterpreteerd worden als besluitvorming of bejegening. Om deze reden is ervoor gekozen om de twee factoren samen te voegen in de metingen.

Omdat sommige items van ervaren procedurele legitimiteit relatief lage factorladingen (<.5) hadden, werd besloten om deze items uit te sluiten van de analyse (tabel 10.1 toont alleen de variabelen die, afgerond, minimaal 0,5 laadden). Dit leidde tot de volgende definitieve lijst met vragen die de ervaren procedurele legitimiteit mat:

Concept	Subcategorie	Vraagnummer	Uitgeschreven vragen
Procedurele legitimiteit	kwaliteit besluitvorming	Q15_1	Gedurende mijn asielprocedure gaven de betrokken instituties mij goede informatie wat betreft de werking van de asielprocedure in Nederland.
		Q15_2 (Q16)	Gedurende mijn asielprocedure gaven de betrokken instituties mij goede informatie op papier wat betreft de werking van de asielprocedure in Nederland.
		Q15_3 (Q17)	Gedurende mijn asielprocedure gaven de betrokken instanties mij genoeg informatie wat betreft updates over mijn asielaanvraag.
		Q15_4 (Q18)	Gedurende mijn asielprocedure heb ik genoeg mogelijkheden gehad om mijn situatie te omschrijven aan de IND.
		Q15_5 (Q19)	De IND heeft mijn asielaanvraag zorgvuldig en grondig onderzocht.
		Q29_2 (Q30)	Ik denk dat het Nederlandse asielstelsel zorgt voor een objectief en onbevooroordeeld besluitvormingsproces.
		Q29_4 (Q32)	Mensen die mijn asielzaak steunen (zoals advocaten, non-gouvernementele organisaties en vrienden) vinden de Nederlandse asielprocedure eerlijk.
		Q34_2 (Q35)	Naar mijn mening luisteren professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen echt naar mij.

Concept	Subcategorie	Vraagnummer	Uitgeschreven vragen
	kwaliteit bejegening	Q15_6 (Q20)	Als ik een vraag heb over mijn asielaanvraag, kunnen de betrokken instanties mij helpen met het vinden van een antwoord.
		Q15_7 (Q21)	Als ik een probleem of klacht heb over mijn asielprocedure, kunnen de betrokken instanties mij helpen met het vinden van een oplossing.
		Q29_2 (Q31)	Ik geloof dat de mensen die asielbeslissingen nemen, rekening houden met de belangen en behoeften van asielzoekers.
		Q34_1	Over het algemeen heb ik het gevoel dat ik respectvol en beleefd wordt behandeld door professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure.
		Q34_2 (Q35)	Naar mijn mening luisteren professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen echt naar mij.
		Q34_4 (Q37)	Naar mijn mening proberen professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen behulpzaam en flexibel te zijn om aan mijn individuele behoeften te voldoen.
		Q34_5 (Q38)	Naar mijn mening zijn professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen gevoelig voor de verschillende culturele behoeften van asielzoekers.
		Q41_2 (Q42)	Ik heb/had toegang tot de gezondheidszorg die ik nodig had tijdens mijn asielprocedure.

Tabel 10.2 Gebruikte indicatoren voor ervaren procedurele legitimiteit 1.

Bron: Bijlage VIII, table 2

Het item 'tijdigheid van de besluitvorming' (de subjectieve beoordeling van de wachttijd) is daarnaast ook meegenomen als aparte indicator van de ervaren procedurele legitimiteit, omdat het in de interviews naar voren kwam als belangrijk. Dit item werd gemeten via vraag Q28 van de vragenlijst in bijlage V ('De hoeveelheid tijd die nodig was voor de Nederlandse om tot een beslissing te komen wat betreft mijn asielaanvraag vond ik ...') Omdat deze variabele echter onvoldoende laadde op de ervaren procedurele legitimiteit (0,026) is deze als aparte dimensie van legitimiteit meegenomen. Het gegeven dat tijdigheid van groot belang wordt geacht door asielzoekers maar niet samenhangt met de kwaliteit van de besluitvorming lijkt in

eerste instantie verassend, maar is dit niet wanneer de gebleken spanning tussen zorgvuldigheid en tijdigheid in acht wordt genomen. Een hogere zorgvuldigheid vergt immers vaak meer tijd. Zo veroorzaken beide factoren tegengestelde effecten, en is het dus niet vreemd dat ze niet op dezelfde factor laden.

In dit hoofdstuk zal tijdigheid van de besluitvorming daarom worden meegenomen als tweede vertaling van de ervaren procedurele legitimiteit. Dit leidt ertoe dat gesproken zal worden van 'ervaren procedurele legitimiteit 1' (ervaren kwaliteit besluitvorming en bejegening) en 'ervaren procedurele legitimiteit 2' (ervaren tijdigheid van de beslissing). Ervaren procedurele legitimiteit 1 betreft de gemiddelde score op de items die minimaal 0,5 laadden. Ervaren procedurele legitimiteit 2 is de variabele tijdigheid.

Voor de overige concepten is geen meting gedaan van de interne consistentie. Bij de meeste concepten was de reden hiervoor dat er gemeten werd middels één vraag. Bij zowel de gevoelde verplichting om terug te keren (terugkeerattitude) als de terugkeerintentie was er sprake van twee vragen, maar is ervoor gekozen om die concepten op te splitsen in de afzonderlijke vragen en de resultaten hiervoor apart weer te geven. Bij de gevoelde verplichting betrof dit de algemene en de persoonlijk gevoelde verplichting. Bij de terugkeerintentie betrof dit de intentie na het meest recente besluit en de intentie om binnen de komende twaalf maanden terug te keren.

10.2 Kenmerken van de participanten

De algemene karakteristieken van de onderzochte groep zijn weergegeven in onderstaande tabel. In deze tabel staat onder 'Wrn' (waarnemingen) het aantal respondenten dat de vraag heeft ingevuld. 'Gem' geeft het gemiddelde aan van de antwoorden. 'Gem afw' is de gemiddelde afwijking hiervan. Min (minimaal) en Max (maximaal) zijn de laagst en hoogst gemeten waarden; vaak betreft het de twee uitersten van de geboden antwoordcategorieën. Als voorbeeld betreft de eerste rij het kenmerk of iemand mannelijk of vrouwelijk is. Daar is leesbaar dat 321 respondenten de vraag of ze mannelijk zijn hebben ingevuld. Er waren twee antwoorden mogelijk: ze waren wel mannelijk (1) of niet mannelijk (0). 79 % heeft aangegeven van het mannelijk geslacht te zijn.

Variabelen	Wrn	Gem	Gem afw	Min	Max
Mannelijk	321	.791	.407	0	1
Getrouwd	316	.503	.501	0	1
Kinderen	313	.304	.461	0	1
Leeftijd
Onder 18	357	.014	.118	0	1
18-19	357	.028	.165	0	1
20-24	357	.151	.359	0	1
25-29	357	.216	.412	0	1
30-34	357	.227	.419	0	1
35-39	357	.154	.362	0	1
40-44	357	.095	.294	0	1
45-49	357	.064	.246	0	1
50-54	357	.017	.129	0	1
55-59	357	.014	.118	0	1
60-64	357	.017	.129	0	1
65 of ouder	357	.003	.053	0	1
Afkomst
Europa	275	.011	.104	0	1
Turkije	275	.076	.266	0	1
Marokko	275	.011	.104	0	1
Afrika	275	.145	.353	0	1
Azië	275	.724	.448	0	1
Amerika en Oceanië	275	.033	.178	0	1
Opleidingsniveau
1. Geen formele educatie	317	.032	.175	0	1
2. Basisschool	317	.101	.302	0	1
3. Middelbare school (vmbo)	317	.104	.306	0	1
4. Middelbare school havo/vwo)	317	.224	.418	0	1
5. Universiteit	317	.539	.499	0	1
Jaren in NL
1. Minder dan 1 jaar	322	.652	.477	0	1
2. 1 tot 2 jaar	322	.106	.308	0	1
3. 2 tot 5 jaar	322	.202	.402	0	1
4. 5 tot 10 jaar	322	.019	.135	0	1
5. Meer dan 10 jaar	322	.009	.096	0	1
6. Ik woon niet meer in NL	322	.006	.079	0	1
7. Weet niet/geen antwoord	322	.006	.079	0	1

Variabelen	Wrn	Gem	Gem afw	Min	Max
Wonend met
Alleen	313	.7	.459	0	1
Partner	313	.118	.323	0	1
Kinderen	313	.048	.214	0	1
Partner en kinderen	313	.08	.272	0	1
Ouder(s) en broer(s) en zus(sen)	313	.048	.214	0	1
Ouder(s) en kinderen	313	.006	.08	0	1
Status asielaanvraag
In afwachting van besluit	399	.373	.484	0	1
Afgewezen	399	.063	.243	0	1
Weet niet/geen antwoord	399	.564	.497	0	1

Tabel 10.3 Beschrijvende statistieken.

Bron: Bijlage VIII, table 1

Bovenstaande tabel toont de resultaten van 399 respondenten die bij de asielsstatus 'in afwachting van besluit', 'afgewezen' of 'weet niet/geen antwoord' hebben ingevuld. De laatste categorie is meegenomen omdat de verwachting is dat de respondenten in deze categorie geen verblijfsvergunning toegewezen zullen hebben. Het niet willen vertellen van de status van de procedure kan te maken hebben met, ondanks alle getroffen voorzorgsmaatregelen, angst dat de antwoorden op de vragen mogelijk gevolgen hebben voor de uitkomst van de procedure. Niet weten wat de status is, zou te maken kunnen hebben met het feit dat de vragenlijst is afgenomen tijdens de coronaperiode, toen er extra veel onduidelijkheid was. Aan de enquête hebben ook statushouders (personen die recent een asielvergunning hadden gekregen, maar nog in de COA-centra verbleven) meegedaan,⁶² maar zij zijn buiten de analyse gehouden omdat zij in principe niet geacht worden om Nederland te verlaten. De respondenten waren tussen de 18 en 65 jaar oud, de grootste groep (59,8 %) tussen de 25 en 39.⁶³

Uit bovenstaande tabel blijkt dat 79 % van de respondenten man is. Opvallend is dat het grootste gedeelte, namelijk 72 % van de respondenten, Azië noemt als regio van herkomst. Gekeken naar de meest voorkomende landen van herkomst gaat het hier waarschijnlijk vooral om Iran, Irak,

⁶² Dit betrof 42 respondenten. Het totale aantal respondenten van de enquête was dus 441. 433 respondenten vulden de enquête online in, 8 deden dit schriftelijk.

⁶³ Hoewel specifiek aangegeven was dat je als respondent minimaal achttien jaar oud moest zijn, hebben vijf respondenten ingevuld jonger dan achttien te zijn. Besloten is om deze respondenten toch te laten meetellen in de resultaten.

Syrië en Afghanistan. Armenië en Turkije kunnen staatkundig gezien zowel onder Europa als onder Azië worden gerekend. Het is dus de vraag hoe respondenten uit deze landen zichzelf hebben ingedeeld. De regio die daarna het hoogste aantal respondenten telt, is Afrika, met 13,5 %; een stuk lager percentage. Onder Afrika vallen, gezien de herkomstlanden die het meest voorkomen, landen zoals Nigeria en Marokko. Opvallend in de tabel is dat Turkije en Marokko ook apart genoemd staan naast de regio's. Klaarblijkelijk zijn er respondenten geweest dat hun land van herkomst hebben benoemd en niet hun regio.

Een belangrijk gegeven is het hoge opleidingsniveau van de respondenten. Meer dan 50 % geeft aan universitair te zijn opgeleid, 77 % zelfs havo of hoger.

De gemiddelde duur dat de respondenten in Nederland zijn, is 1,7 jaar. De helft van de respondenten is getrouwd en een derde heeft kinderen. Tegelijkertijd is 70 % van de respondenten alleen in Nederland, wat betekent dat er veel partners en kinderen nog in het land van herkomst verblijven.

Van de respondenten die aangaven geen verblijfsvergunning te hebben (399) wacht 37 % nog op een uitslag, geeft 6 % aan afgewezen te zijn en geeft 56 % geen verdere informatie over de status in de procedure. Van deze laatste categorie wordt, zoals gezegd, verondersteld dat zij in ieder geval geen status toegewezen hebben gekregen.

Omdat niet alle respondenten alle vragen hebben ingevuld, is er om de representativiteit meer betrouwbaar in te kunnen schatten een vergelijking gemaakt met kenmerken die bij het Europees Bureau voor Statistiek naar voren komen over de volledige groep asielzoekers die in 2022 een aanvraag heeft ingediend in Nederland.⁶⁴ Hieruit blijkt dat de verdeling man/vrouw vergelijkbaar is (77 % mannen en 23 % vrouwen versus 80 % en 20 % in dit onderzoek). Ook wat betreft de leeftijd wijzen de verhoudingen op vergelijkbare aantallen (65 % tussen de 18 en 34, 33 % tussen de 35 en 64 versus 62 % tussen de 18 en 34 en 36 % tussen de 35 en 64 in dit onderzoek). Er lijkt dus in ieder geval sprake te zijn van representativiteit ten aanzien van de verhoudingen van de respondentengroep op de twee basiskennmerken leeftijd en geslacht. Ten aanzien van opleidingsniveau

⁶⁴ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asyappctza__custom_8908839/default/table?lang=en

wordt in onderzoek naar vluchtelingengroepen in Nederland van Dourleijn en Dagevos (2011) geconcludeerd dat het opleidingsniveau van asielzoekers uit Iran, Afghanistan en Irak relatief hoog is. Omdat deze landen van herkomst ook oververtegenwoordigd lijken zijn in de steekproef, zouden de bevindingen ondersteund kunnen worden. De percentages in dit onderzoek zijn echter fors hoger (51 %) ten opzichte van de 28 tot 41 % in het onderzoek van Dourleijn en Dagevos. In onderzoek van Van Alphen et al. (2013) over vreemdelingenbewaring is onder een doelgroep van 460 waarvan het grootste percentage uit Azië (22 %) 22 % hbo- of universitair opgeleid en 65 % lager. Het opleidingsniveau lijkt dus minder representatief ten opzichte van de gehele populatie.

De tweede en laatste tabel van deze paragraaf bevat een overzicht van de gemiddelde antwoorden op de variabelen.

Variabele	Wrn	Gem	Gem afw	Min	Max
Procedurele legitimiteit 1	258	2,96	0,892	1	5
procedurele legitimiteit 2	218	0,463	0,500	0	1
Institutionele legitimiteit	157	3,637	1,014	1	5
Ervaren persoonlijke terugkeerverplichting	156	2,276	1,178	1	5
Ervaren algemene terugkeerverplichting	155	2,342	1,219	1	5
Terugkeerintentie binnen 12 maanden	169	1,225	0,624	1	5
Terugkeerintentie na meest recente afwijzing	75	2,773	0,709	1	5
Overplaatsingen COA	166	2,627	1,773	0	11
Detentie	178	0,084	0,279	0	1
Lengte procedure ⁶⁵	186	3,753	1,446	1	6

Tabel 10.4 Beschrijvende statistieken van centrale variabelen.

Bron: Bijlage VIII, table 6

In bovenstaande tabel worden de gemiddelde antwoorden op de centrale variabelen gegeven, oftewel de variabelen die van belang zijn voor het beantwoorden van de deelvragen waar dit hoofdstuk betrekking op heeft:

5. Is er een verband tussen de ervaren procedurele legitimiteit van een afgewezen asielzoeker en diens gevoelde verplichting om terug te keren naar het land van herkomst?

⁶⁵ De gemiddelde score van de lengte van de procedure is hier niet 3,7 maanden, dit komt doordat de vraag in antwoordcategorieën verdeeld is. De juiste interpretatie is dat de modus categorie vier is, dit betreft een lengte van tussen de 6 en 12 maanden

6. Is er een verband tussen de gevoelde verplichting om terug te keren en de terugkeerintentie?
7. Welke verbanden zijn er tussen de ervaren (institutionele) legitimiteit van de Nederlandse overheid om immigratie te reguleren, de ervaren procedurele legitimiteit en terugkeerattitudes en -intenties?
8. Hoe verhoudt de ervaren procedurele legitimiteit zich tot objectieve procedurekenmerken, waaronder de duur van de procedure?⁶⁶

De belangrijkste begrippen in het onderzoek en in deze deelvragen zijn 'ervaren procedurele legitimiteit' en 'institutionele legitimiteit'. Onder ervaren procedurele legitimiteit wordt verstaan: *de wijze waarop asielzoekers de uitvoering van wetten en regels van het asielsysteem en de beslissingen die in dat systeem worden genomen beleven, en komt tot uitdrukking in een ervaren verplichting om deze besluiten te accepteren.*

De ervaren procedurele legitimiteit is gemeten in termen van de ervaren procedurele rechtvaardigheid. Die laatste bestaat uit twee componenten: een beoordeling van de kwaliteit van de besluitvorming en een beoordeling van de kwaliteit van de bejegening. Deze relatie is theoretisch onderbouwd (in hoofdstuk 4) en wordt hier dus verondersteld. Het concept an sich is niet empirisch getoetst, dat wil zeggen dat de vraag of men de procedure legitiem vond niet is gesteld in de vragenlijst. De vragen die gesteld zijn om het concept te meten zijn verwoord in paragraaf 10.1. Het tweede centrale begrip in deze studie is bredere institutionele legitimiteit. Hieronder wordt verstaan het recht van de overheid om migratie te reguleren. De vragen waarmee de variabelen zijn gemeten en de antwoordcategorieën zijn te vinden in bijlage VII.

De onafhankelijke variabele 'Ervaren procedurele legitimiteit' is gesplitst in procedurele legitimiteit 1 en procedurele legitimiteit 2, waarbij procedurele legitimiteit 1 de beoordeling van de kwaliteit van de besluitvorming en de bejegening betreft en procedurele legitimiteit 2 de beoordeling van de tijdigheid van de besluitvorming. Voor de meting van procedurele legitimiteit 1 is een vijfpuntsschaal gebruikt. Procedurele legitimiteit 2 is een (subjectieve)variabele, die, zoals in paragraaf 10.1 reeds is genoemd, is meegenomen als indicator van procedurele legitimiteit maar onvoldoende laadde, waardoor ervoor gekozen is om deze apart te meten.

⁶⁶ Deze deelvraag is later in het onderzoek toegevoegd op basis van de uitkomsten van het kwalitatieve onderzoek (in hoofdstuk 7).

Deze variabele is eerst gemeten met een vijfpuntschaal, en vervolgens met de antwoordcategorieën 0 ('te lang' en 'te kort') en 1 ('kort' of 'lang' en 'weet niet/geen antwoord'). Institutionele legitimiteit is eveneens een onafhankelijke variabele en is gemeten met een vijfpuntschaal.

De afhankelijke variabelen zijn 'gevoelde algemene terugkeerverplichting' (de gevoelde algemene verplichting om terug te keren), 'gevoelde persoonlijke terugkeerverplichting' (de gevoelde persoonlijke verplichting om terug te keren), 'terugkeerintentie binnen 12 maanden' en 'terugkeerintentie na de meest recente afwijzing'. Onder in tabel 10.4 staat een aantal objectief te meten factoren: overplaatsingen (aantal keer overgeplaatst naar verschillende locaties van het COA), detentie (gedetineerd zijn geweest) en de lengte procedure (de lengte van de procedure). Deze factoren zouden kunnen samenhangen met de ervaren procedurele en institutionele legitimiteit.

Uit de tabel blijkt dat de vragen over de verplichting voelen om terug te keren veelal relatief negatief worden beantwoord, met een gemiddelde van 2,276 en 2,342 op een schaal van 1 tot 5. De gemeten gemiddelde terugkeerintentie binnen twaalf maanden is laag (1,225 op een schaal van 1 tot 5). Dit is een bevinding die correspondeert met eerder onderzoek (Leerkes et al., 2011). De terugkeerintentie nadat men afwijzing heeft ontvangen scoort wat hoger: op de vraag of de intentie om terug te keren sinds de afwijzing is toegenomen, antwoorden de respondenten gemiddeld 2,773 op een schaal van 1 tot 5. Wel zijn er relatief weinig respondenten die deze vraag hebben beantwoord.

De ervaren procedurele legitimiteit (procedurele legitimiteit 1) wordt met een score van 2,96 op een schaal van 1 tot 5 als vrij neutraal beleefd. Institutionele legitimiteit scoort met 3,637 op een schaal van 1 tot 5 een stuk hoger, maar nog steeds lager dan verwacht zou worden op grond van de antwoorden in de interviews.⁶⁷

Bij procedurele legitimiteit 2, oftewel de beoordeling van de duur van de besluitvorming, laat de tabel zien dat een relatief hoog percentage

⁶⁷ Dit verschil zou mogelijk verklaard kunnen worden door het gegeven dat er in interviews intervieweffecten een rol kunnen spelen (zoals geneigdheid tot sociaal geaccepteerde antwoorden), terwijl een enquête anoniem is en mogelijk meer oprechte antwoorden zou kunnen opleveren.

respondenten de duur niet goed vindt (een score van 0,46 op een schaal van 0 tot 1 geeft aan dat 46 % van de respondenten de beslistijd te kort of juist te lang vindt). Er zijn overigens aanwijzingen dat deze vraag door een deel van de respondenten niet goed begrepen is (zie daarvoor paragraaf 10.6).

Uit de meer objectieve variabelen blijkt dat alle respondenten wel verhuizingen hebben meegemaakt en een zeer klein gedeelte (ca. 15) van de respondenten gedetineerd is geweest.

Als laatste bevinding met betrekking tot tabel 10.4 is belangrijk om te benoemen dat het aantal waarnemingen per variabele met 75 tot 258 minder is dan het aantal respondenten (399) uit tabel 10.3. Dit komt doordat niet elke respondent elke vraag heeft ingevuld.

10.3 Correlaties tussen de centrale variabelen

	-1	-2	-3	-4	-5	-6	-7	-8	-9	-10
(1) Gevoelde algemene terugkeerverplichting	1									
(2) Gevoelde persoonlijke terugkeerverplichting	0,284***	1								
(3) Terugkeerintentie binnen 12 maanden	0,038	0,161**	1							
(4) Terugkeerintentie na meest recente afwijzing	0,237**	0,235**	0,203*	1						
(5) Ervaren procedurele legitimiteit 1	0,168**	0,012	-0,016	-0,141	1					
(6) Institutionele legitimiteit	0,268**	0,315***	0,025	0,329***	0,082	1				
(7) Overplaatsingen COA	-0,103	-0,138*	0,016	-0,055	-0,11	-0,06	1			
(8) Detentie	0,056	0,085	0,069	0,072	-0,029	-0,038	0,129	1		
(9) Lengte procedure	-0,221**	-0,252**	-0,027	-0,122	-0,108	-0,189**	0,204**	-0,298***	1	
(10) Tijdsigheid besluitvorming (ervaren procedurele legitimiteit 2)	0,123	0,126	0,072	-0,052	0,133*	0,043	0,052	-0,059	-0,399***	1

Tabel 10.5 correlaties tussen de centrale variabelen.

Bron: Bijlage VIII, table 7

***: p<.01, **: p<.05, *: p<.1

In het kader van de betrouwbaarheid en nauwkeurigheid van het onderzoek is er een robuustheidscheck gedaan op de correlaties tussen bovenstaande variabelen (zie bijlage VIII, tabel 8), waarbij de categorie 'weet ik niet/geen antwoord' buiten beschouwing is gelaten in de analyse. Hieruit blijkt dat de resultaten van beide tabellen in grote lijnen overeenkomen. Op enkele plaatsen zijn wat grotere verschillen waarneembaar. Indien dit aan de orde is, zal dit worden aangegeven bij de bespreking van de resultaten uit tabel 10.5 in de volgende paragrafen.

10.4 Samenhang tussen de afhankelijke en onafhankelijke variabelen onderling

Als eerste is gecheckt of de concepten die in dit onderzoek centraal staan al dan niet met elkaar samenhangen, waarbij eerst is gekeken naar de afhankelijke variabelen (terugkeerintenties en de ervaren verplichting om terug te keren).

	Terugkeerintentie binnen 12 maanden	Terugkeerintentie na meest recente afwijzing	Gevoelde algemene terugkeerverplichting	Gevoelde persoonlijke terugkeerverplichting
Terugkeerintentie binnen 12 maanden	1,000	0,203*	0,038	0,161**
Terugkeerintentie na meest recente afwijzing		1,000	0,237**	0,235**
Gevoelde algemene terugkeerverplichting			1,000	0,284***
Gevoelde persoonlijke terugkeerverplichting				1,000

Tabel 10.6 Correlaties tussen de afhankelijke variabelen.

Bron: Bijlage VIII, table 7

***: $p < .01$; **: $p < .05$; *: $p < .1$

In bovenstaande tabel is een verband zichtbaar tussen de algemene en de persoonlijke verplichting om terug te keren. Dit betekent dat beide concepten niet onafhankelijk van elkaar zijn. Het is echter niet verbazingwekkend dat wat iemand in het algemeen vindt van de verplichting om terug te keren ook effect heeft op de gevoelde persoonlijke verplichting en vice versa. Het verband is niet zeer sterk ($r = 0,284$), maar wel sterk significant.

Tevens is opvallend dat er meerdere positieve verbanden te zien zijn tussen de terugkeerintentie en de ervaren verplichting om terug te keren. De relatie tussen de terugkeerintentie en de persoonlijke verplichting om terug te keren is zwak positief maar significant. Ook bij de gevoelde algemene verplichting om terug te keren is een positief significant verband te zien bij de intentie om terug te keren na de meest recente afwijzing. De effecten van ervaren terugkeerverplichting op de terugkeerintentie na de meest recente afwijzing zijn sterker dan op de terugkeerintentie in de komende twaalf maanden. Dat komt waarschijnlijk doordat personen die een afwijzing hebben gehad al verder zijn gevorderd in de procedure, waardoor zij meer bezig zullen zijn met de vraag of ze al dan niet zullen meewerken aan terugkeer (iemand kan een algemene terugkeerverplichting ervaren, maar als er geen naderend terugkeerbesluit is, zal dat weinig effect hebben op de terugkeerintentie in de komende twaalf maanden).

Het grootste verschil tussen de hier gerapporteerde correlaties en de resultaten van de robuustheidscheck betreft de relatie tussen de ervaren terugkeerverplichting en de terugkeerintentie. In de robuustheidscheck is de onderlinge correlatie sterker, maar is deze niet langer significant. Dat komt wellicht doordat de analyse bij de robuustheidscheck op minder waarnemingen is gebaseerd, waardoor de verbanden minder snel statistisch significant zijn. Nader toekomstig onderzoek zou er goed aan doen om extra aandacht te besteden aan deze relatie.

	Procedurele legitimiteit 1	Procedurele legitimiteit 2	Institutionele legitimiteit
Procedurele legitimiteit 1	1,000	0,0133*	0,082
Procedurele legitimiteit 2 (tijdigheid)		1,000	0,021
Institutionele legitimiteit			1,000

Tabel 10.7 Correlaties tussen de onafhankelijke variabelen.

Bron: Bijlage VIII, table 7

***: $p < .01$; **: $p < .05$; *: $p < .1$

Uit tabel 10.7 blijkt dat er geen significante relatie bestaat tussen de onafhankelijke variabelen ervaren procedurele legitimiteit 1 en institutionele legitimiteit. Op grond van het conceptueel kader zou verwacht worden dat er een relatie is tussen de beoordeling van de kwaliteit van de besluitvorming en de bejegening (procedurele legitimiteit 1) en institutionele legitimiteit, maar

deze blijft uit. De beoordeling van de tijdigheid lijkt geen relatie te hebben met institutionele legitimiteit. Er is een zeer zwak, marginaal significant verband zichtbaar tussen de twee vormen van procedurele legitimiteit. Dit is op zich niet vreemd, omdat beide de beleving van het asielproces vertolken en de beleving van de ene vorm invloed kan hebben op de beleving van de andere. Er zou een sterker verband verwacht worden tussen beide indicatoren, maar vermoedelijk is de vraag bij de tweede indicator niet goed begrepen door de respondenten (zie bijlage VIII).

10.5 Samenhang tussen de ervaren procedurele legitimiteit, de bredere institutionele legitimiteit en terugkeerattitudes en -intenties

Ten aanzien van de vraag of er een verband is tussen de ervaren procedurele legitimiteit (Proc leg 1 in tabel 10.8) en de gevoelde verplichting om terug te keren, komt uit de analyse naar voren dat er zwakke maar positieve correlaties te zien zijn, zowel met de algemene als met de persoonlijke verplichting om terug te keren. Alleen bij de gevoelde algemene verplichting is dit verband significant ($r = 0,168$, p -waarde: $0,037$). Dit zou betekenen dat het toekennen van een hoge procedurele legitimiteit iets vaker samengaat met de overtuiging dat afgewezen asielzoekers moeten terugkeren naar hun land van herkomst. De robuustheidscheck bevestigt het significante verband. Er is geen significant bivariaat verband tussen ervaren procedurele legitimiteit 1 en de gevoelde persoonlijke verplichting om terug te keren. Het zou kunnen dat die relatie er wel is, maar dat er andere factoren meespelen in de situatie van de individu die invloed hebben en het verband overschaduwden.⁶⁸

Bij de vraag of er een verband bestaat tussen de ervaren procedurele legitimiteit (Proc leg 1) en de beide vormen van terugkeerintentie is een klein negatief verband zichtbaar, dat zwak en bovendien niet significant is (intentie 12 maanden: $r = -0,016$, p -waarde: $0,834$; intentie na definitieve afwijzing $r = -0,141$, p -waarde: $0,231$). Procedurele legitimiteit 2 (de beoordeling van de tijdigheid) blijkt geen significante verbanden op te leveren.

⁶⁸ Het zou bijvoorbeeld kunnen dat iemand wel een persoonlijke verplichting om terug te keren ervaart, maar door een afwijzing minder positief is gaan denken over de legitimiteit.

	Gevoelde algemene verplichting om terug te keren	Gevoelde persoonlijke verplichting om terug te keren	Terugkeerintentie binnen 12 maanden	Terugkeerintentie na meest recente afwijzing
Procedurele legitimiteit 1	0,168**	0,012	-0,016	-0,141
Procedurele legitimiteit 2 (tijdigheid)	0,123	0,126	0,072	-0,122
Institutionele legitimiteit	0,268***	0,315***	0,025	0,329**

Tabel 10.8 Correlaties tussen ervaren procedurele legitimiteit, (brede) institutionele legitimiteit en terugkeerattitudes en -intenties.

Bron: Bijlage VIII, table 7

***: $p < .01$; **: $p < .05$; *: $p < .1$

Gezien de grote aandacht voor tijdigheid in de interviews met asielzoekers (zie hoofdstuk 7) was dit wel verwacht, en het ontbreken van deze verbanden is dus opvallend. Wellicht heeft een deel van de respondenten de vraag over de tijdigheid van de procedure, zoals eerder aangegeven in paragraaf 10.2, niet goed geïnterpreteerd.⁶⁹

Waar de verwachting was dat institutionele legitimiteit een mediërend effect zou hebben op de relatie tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de ervaren verplichting om terug te keren dan wel de terugkeerintentie, zien we dat institutionele legitimiteit een direct verband blijkt te hebben met zowel de ervaren verplichting om terug te keren als de terugkeerintentie, maar dat er geen sprake lijkt te zijn van een mediërend effect. Aangezien er geen significante relatie wordt gevonden tussen ervaren procedurele legitimiteit en institutionele legitimiteit, kan er namelijk ook geen sprake zijn van een mediërend effect van institutionele legitimiteit. De effecten van procedurele legitimiteit en van institutionele legitimiteit staan dus los van elkaar. Het gegeven dat er geen significant positief verband gevonden wordt tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de ervaren institutionele legitimiteit sluit hierbij aan (er is sprake van een niet-significante positieve correlatie van $r = 0,082$).

⁶⁹ Het lijkt erop dat een deel van de respondenten die hebben ingevuld dat ze de beslistijd te kort vonden, de vraag heeft geïnterpreteerd als het moeten beoordelen van de tijd dat iemand in Nederland heeft mogen blijven. Een aanzienlijk deel van de respondenten die pas na lange tijd iets hoorden over hun procedure blijkt namelijk te vinden dat de procedure te kort was. Als in toekomstig onderzoek meer vragen worden gesteld over tijdigheid, zal dat de validiteit verhogen.

Er is een significant positief effect te zien van institutionele legitimiteit op zowel de gevoelde persoonlijke verplichting om terug te keren ($r = 0,315$, p -waarde: $0,000$) als op de algemene verplichting om terug te keren ($r = 0,268$, p -waarde: $0,001$).

Er zijn eveneens positieve verbanden te zien tussen institutionele legitimiteit en de terugkeerintentie, waarbij alleen de terugkeerintentie na de meest recente afwijzing significant is ($r = 0,329$, p -waarde: $0,004$). Ten aanzien van de terugkeerintentie binnen 12 maanden is er sprake van een positief maar niet significant verband.

10.6 Samenhang tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de bredere institutionele legitimiteit enerzijds en meer objectieve procedure kenmerken anderzijds

In de interviews gaven de asielzoekers aan dat de lengte van de procedure en het aantal overplaatsingen belangrijk zijn voor hun ervaren procedurele legitimiteit. Dit is deels zichtbaar in de correlaties; er is geen significante correlatie tussen de objectieve procedurekenmerken en procedurele legitimiteit 1, maar procedurele legitimiteit 2 (de beoordeling van de tijdigheid) geeft wel een significant resultaat.

Daarnaast is de relatie tussen de lengte van de procedure en de terugkeerattitude significant, zowel bij de ervaren persoonlijke als de algemene verplichting om terug te keren. Er is ook een marginaal significante relatie ($p < .1$) zichtbaar tussen het aantal overplaatsingen en de persoonlijke terugkeerverplichting. In beide gevallen is er sprake van een negatief verband. Met andere woorden: meer overplaatsingen en een langere procedure hangen samen met een minder gevoelde verplichting om terug te keren. Mogelijk is hier echter sprake van een schijnverband ten opzichte van de lengte van de procedure, omdat asielzoekers wiens procedure langer duurt ook meer te maken zullen krijgen met overplaatsingen binnen het COA.

Er is geen aantoonbare lineaire samenhang tussen de drie factoren en de terugkeerintentie.

	Procedurale legitimiteit 1	Procedurale legitimiteit 2 (beoordeling tijdigheid)	Institutionele legitimiteit	Gevoelde algemene terugkeer- verplichting	Gevoelde persoonlijke terugkeer- verplichting	Terugkeer- intentie binnen 12 maanden	Terugkeerintentie na meest recente afwijzing
Procedure lengte	-0,108	0,399***	-0,189**	-0,221**	-0,252***	-0,027	-0,122
Overplaat-singen	-0,110	0,052	-0,060	-0,103	-0,138*	0,016	-0,055
Detentie	-0,029	-0,059	-0,038	0,056	0,085	0,069	0,072

Tabel 10.9 Correlatie tussen ervaren procedurele en institutionele legitimiteit en objectieve procedurekenmerken.

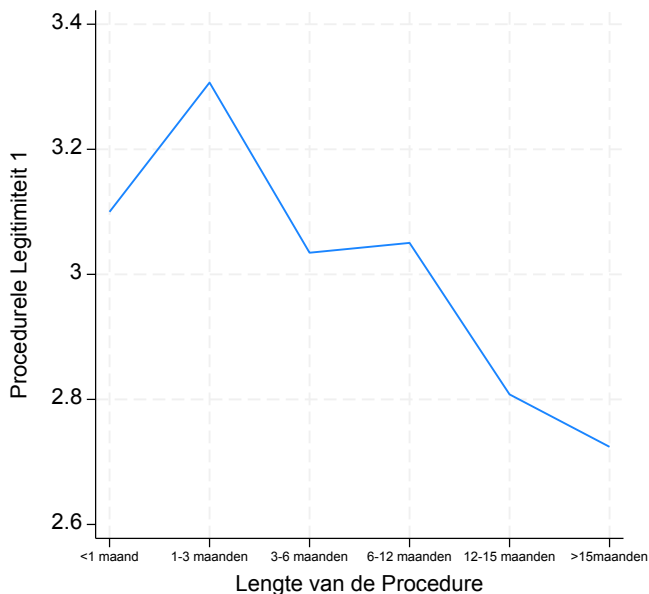
Bron: Bijlage VIII, table 7

***: $p < .01$, **: $p < .05$, *: $p < .1$

Wanneer gekeken wordt naar het verband tussen de drie factoren en institutionele legitimiteit, wordt zichtbaar dat alleen de lengte van de procedure een significant negatief verband ($r = -0,189, p < .05$) laat zien. Dit betekent dat de tijd die de IND spendeert om een beslissing te nemen negatief samenhangt met de beoordeling van de asielzoeker van het recht van de overheid om migratie te reguleren.

Het al dan niet gedetineerd zijn toont geen significante verbanden met de drie factoren.

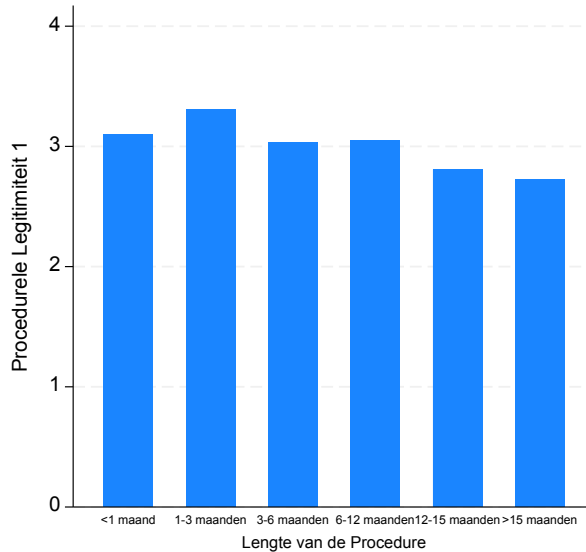
Om het uitblijvende lineaire verband tussen procedurele legitimiteit 1 en lengte van de procedure nader in kaart te brengen, werd een analyse gemaakt op de non-lineaire relatie tussen procedurele legitimiteit en de lengte van de procedure. Er zijn namelijk aanwijzingen dat dit verband curvilineair is, wat inhoudt dat het bij een bepaalde duur optimaal is, en voor en na dat punt lager. Zo vinden Leerkes et al. (2014) een dergelijk curvilineair verband tussen de beslistijd en de mate van zelfstandige terugkeer: bij een gemiddelde beslistijd is de kans op terugkeer groter dan bij een kortere of langere beslistijd.

Figuur 10.1 Non-lineair verband tussen ervaren procedurele legitimiteit en lengte van de procedure.

Bron: Bijlage VIII, figure 1

Uit figuur 10.1 lijkt eveneens naar voren te komen dat de ervaren procedurele legitimiteit optimaal is bij een lengte van de procedure van één tot drie maanden. De figuur toont dit op ingezoomde wijze, waardoor het verschil erg groot lijkt. Figuur 10.2 hieronder toont een meer uitgezoomd overzicht:

Figuur 10.2 Uitgezoomd non-lineair verband tussen ervaren procedurele legitimiteit en lengte van de procedure.

Bron: Bijlage VIII, figure 1

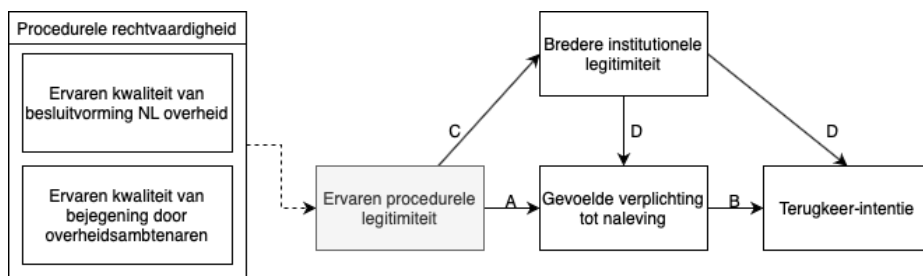
Ook uit deze grafiek blijkt dat een periode van één tot drie maanden samengaat met de hoogste ervaren procedurele legitimiteit.⁷⁰ Het verschil in de gemiddelde ervaren procedurele legitimiteit onder personen met een kortere beslistijd dan 1 maand ten opzichte van een beslistijd tussen 1 en 3 maanden blijkt echter niet statistisch significant (zie bijlage VIII). Er is wel een significant verschil tussen de gemiddelde score in de categorie 'tussen 1 en 3 maanden' en de gemiddelde score in de categorie 'meer dan vijftien maanden'. De enquête geeft dus wel sterkere aanwijzingen dat de ervaren procedurele legitimiteit afneemt met een toenemende beslistijd. Zoals gezegd vindt het eerdere onderzoek van Leerkes et al. (2014) naar de relatie tussen de beslistijd en de kans op vrijwillige terugkeer wel een

⁷⁰ Dit betreft procedurele legitimiteit 1, oftewel de beoordeling van de kwaliteit van de besluitvorming en de kwaliteit van de bejegening. Voor procedurele legitimiteit 2, oftewel de beoordeling van de tijdigheid, is geen nadere analyse gedaan naar een eventueel non-lineair verband.

significant curvilineair verband tussen deze twee variabelen; de optimale periode is in dit onderzoek tussen de zes en negen maanden. Hoewel de kans op vrijwillige terugkeer een andere variabele is dan ervaren procedurele legitimiteit zou het, geredeneerd vanuit het conceptueel kader in dit onderzoek en het geconstateerde significante verband tussen ervaren procedurele legitimiteit en de gevoelde verplichting om terug te keren, voor de hand liggen dat ervaren procedurele legitimiteit en de kans op vrijwillige terugkeer verband houden. Het zou dan ook kunnen zijn dat er bij een grotere steekproef alsnog een significant verband wordt gevonden; hiervoor is echter nader onderzoek nodig.

10.7 Conclusie

Om duidelijke antwoorden te geven op de deelvragen wordt hieronder het conceptueel model uit hoofdstuk 4 nogmaals getoond. Daarna wordt per relatie ingegaan op de resultaten.

Figuur 10.3 Conceptueel model.

A: Is er een relatie tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de gevoelde verplichting tot naleving/de gevoelde terugkeerverplichting?

Uit de analyse blijkt dat een hogere ervaren procedurele legitimiteit aantoonbaar samenhangt met een hogere gevoelde verplichting om bij een afwijzing terug te keren naar het land van herkomst. Dit is aantoonbaar op de gevoelde algemene verplichting, maar niet op de persoonlijke verplichting.

B: Is er een relatie tussen de ervaren terugkeerverplichting en de terugkeerintentie?

Er is inderdaad een significant verband zichtbaar tussen de gevoelde verplichting om de afwijzing van het asielverzoek na te leven c.q. terug te

keren en de terugkeerintentie. Bij de gevoelde algemene verplichting om terug te keren is een positief significant verband te zien bij de gerapporteerde intentie om terug te keren na de meest recente afwijzing. De ervaren persoonlijke terugkeerverplichting toont een significante relatie met zowel de terugkeerintentie binnen twaalf maanden als de terugkeerintentie na de meest recente afwijzing.

C : Is er een relatie tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de bredere institutionele legitimiteit?

Nee; de correlaties met procedurele legitimiteit 1 (ervaren procedurele legitimiteit) en procedurele legitimiteit 2 (beoordeling van de tijdigheid) zijn wel positief, maar niet significant.

D: Is er een relatie tussen de bredere institutionele legitimiteit en de ervaren verplichting tot terugkeer en de terugkeerintentie?

Bredere institutionele legitimiteit heeft een effect op meerdere uitkomstmaten. Ze heeft zowel een significante relatie met de ervaren persoonlijke verplichting om terug te keren als met de ervaren algemene verplichting om terug te keren. Daarnaast is er tevens een significant verband zichtbaar met de terugkeerintentie na de meest recente afwijzing. Bredere institutionele legitimiteit heeft echter geen significant mediërend effect op de relatie tussen ervaren procedurele legitimiteit en de gevoelde verplichting of de terugkeerintentie, omdat er geen significante relatie is tussen ervaren procedurele legitimiteit en institutionele legitimiteit.

De lijnen A, B, en D van het conceptueel model tonen dus significante verbanden. Zowel de ervaren procedurele legitimiteit als de institutionele legitimiteit hebben een relatie met de gevoelde terugkeerverplichting/ de terugkeerattitude, en er is een relatie tussen terugkeerattitude en terugkeerintentie. Er is echter geen rechtstreekse relatie waarneembaar tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de terugkeerintentie. Er is wel een invloed van institutionele legitimiteit op de terugkeerintentie na de meest recente afwijzing. De verwachte relatie tussen de ervaren procedurele legitimiteit en institutionele legitimiteit blijft uit, maar er is wel een aantoonbaar negatief verband tussen de lengte van de procedure – een objectief procedurekenmerk dat een significante relatie heeft met procedurele legitimiteit 2 (beoordeling van de tijdigheid) – en de ervaren institutionele legitimiteit.

Op basis van de theorie was er een (getrapte) relatie te verwachten tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de terugkeerintentie, al dan niet via een sterker gevoelde verplichting om terug te keren of al dan niet via een bijdrage aan de institutionele legitimiteit. Het mogelijk mediërende effect van institutionele legitimiteit is niet gevonden. Wel is het mogelijk dat de invloed van ervaren procedurele legitimiteit op de institutionele legitimiteit en/of terugkeerintentie verdund of vertroebeld is door andere factoren. Zo kan een positief oordeel over de legitimiteit van de procedure losstaan van overige factoren (zoals genoemd in paragraaf 4.3.1) die wel van invloed zouden kunnen zijn op de terugkeerintentie, bijvoorbeeld de situatie in het land van herkomst.

Een non-lineair verband tussen procedurele legitimiteit en de lengte van de procedure zou in lijn zijn met eerdere bevindingen, maar het gevonden verband is niet significant. Meer observaties zijn nodig om een mogelijke relatie nader te beschouwen en, indien de relatie toch blijkt te bestaan, uit te maken welke lengte optimaal zou zijn; bij een heel korte en een heel lange termijn lijkt de ervaren procedurele legitimiteit hetzelfde beoordeeld te worden.

De verwachting was dat de beoordeling van de tijdigheid van de besluitvorming ook van invloed zou zijn op de ervaren procedurele legitimiteit, dit lijkt te kloppen voor ervaren procedurele legitimiteit 2 (de beoordeling van de tijdigheid). Er zijn aanwijzingen dat de vraag naar de tijdigheid van de beslissing niet altijd goed is geïnterpreteerd, wat maakt dat er ook niet met zekerheid kan worden gesteld dat er geen relatie is.

De lengte van de wachttijd en institutionele legitimiteit hangen significant maar negatief samen; het samengaan van een langere wachttijd en een verminderde acceptatie van migratieregulatie is niet onlogisch. Dit geldt ook voor het gegeven dat het aantal overplaatsingen van een asielzoeker negatief en significant samenhangt met de gevoelde algemene verplichting om terug te keren. Daarnaast heeft een langere procedure ook een aantoonbaar negatief effect op zowel de persoonlijke als de algemene terugkeerverplichting.

Uit diverse onderzoeken (o.a. Leerkes & Kox, 2017; Ryo, 2008) komt naar voren dat mensen bij migratiebesluiten mogelijk meer gebruikmaken van normatieve modellen dan eerder werd verwacht, en dat overtuigingen

en attitudes een rol spelen bij het naleven van migratiewetten. Op grond hiervan is de verwachting in dit proefschrift dat er correlaties bestaan tussen de ervaren procedurele legitimiteit, de bredere institutionele legitimiteit, de gevoelde verplichting om terug te keren en de terugkeerintentie (zie het conceptueel model in hoofdstuk 4). De resultaten van de enquête waar in dit hoofdstuk de uitslagen van zijn besproken laat zien dat overtuigingen en attitudes ten aanzien van de asielprocedure inderdaad een rol lijken te spelen, en liggen daarmee in lijn met wat we op basis van normatieve modellen zouden verwachten. Een hogere score op de ervaren procedurele legitimiteit en een hogere score op de bredere institutionele legitimiteit hangen inderdaad samen met zowel terugkeerattitudes als terugkeerintenties. Op twee punten blijft het verwachte effect uit. Dit betreft het uitblijven van een bivariaat verband tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de terugkeerintentie en het uitblijven van een verband tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de bredere institutionele legitimiteit. Eerder in dit hoofdstuk is het reeds vermeld, maar het is van dusdanig belang dat hier nogmaals benadrukt wordt dat de grootte van de steekproef waarop de resultaten in dit hoofdstuk gebaseerd zijn met 399 op zich voldoende is, maar dat respondenten vaak vragen niet beantwoord hebben. Hierdoor zijn correlaties tussen de verschillende concepten vaak op grond van een kleiner aantal waarnemingen berekend. De resultaten moeten daarom worden gezien als indicatief, en er zijn meer data nodig om de gevonden relaties nader te bestendigen en te controleren voor overige factoren die van invloed zijn op de uitkomstmaten.

Hoofdstuk 11

Conclusie

Dit proefschrift draait om de vraag hoe asielzoekers de procedurele legitimiteit van het asielproces beleven en in hoeverre dit invloed heeft op de mate waarin zij na een afwijzing willen terugkeren naar het land van herkomst. Aanvullend is onderzocht of de bredere institutionele legitimiteit – het door de asielzoeker ervaren recht van de Nederlandse overheid om migratie te controleren – al dan niet in samenhang met procedurele legitimiteit een effect heeft op terugkeerattitudes en -intenties. Het antwoord op deze vragen is om drie redenen relevant. Ten eerste leidt het tot meer wetenschappelijke kennis over de determinanten van internationale migratie en de naleving van het asielmigratiebeleid. Ten tweede levert het antwoord op deze vragen een bijdrage aan de maatschappelijke discussie over de (on)mogelijkheden van een effectief en humaan terugkeerbeleid. En ten derde komen uit dit proefschrift aanbevelingen ter verbetering van het asielbeleid naar voren.

In dit hoofdstuk worden de opbrengsten van het onderzoek besproken. Allereerst worden in paragraaf 11.1 de resultaten geïnterpreteerd aan de hand van de hoofdvraag en de deelvragen, zoals verwoord in de inleiding. In 11.2 mondt dit uit in een overkoepelende conclusie. Vervolgens wordt in paragraaf 11.3 een beschouwing gegeven op de relevante bijdrage van dit proefschrift, gevolgd door de beperkingen ervan in paragraaf 11.4. Na de discussie in paragraaf 11.5 volgen de aanbevelingen in paragraaf 11.6. Uiteindelijk worden zowel dit hoofdstuk als dit proefschrift afgesloten in paragraaf 11.7.

11.1 De resultaten

De hoofdvraag in deze studie is:

Op welke wijze speelt de ervaren procedurele legitimiteit van de asielprocedure een rol in de keuze van een asielzoeker om bij afwijzing terug te keren naar het land van herkomst, en in hoeverre houdt de Nederlandse overheid hier rekening mee?

Om deze vraag te beantwoorden worden eerst de deelvragen beantwoord.

Deelvraag 1: *Wat is ervaren procedurele legitimiteit?*

Wetten en regels hebben legitimiteit nodig om nageleefd te worden. Er zijn veel definities van legitimiteit te geven (zie hoofdstuk 3). Voor dit onderzoek is relevant dat in alle definities een vorm van acceptatie door burgers wordt genoemd. De verschillen zitten in de invalshoeken die worden gekozen. De juridische invalshoek is hierbij een basisingrediënt, maar bij veel definities wordt deze aangevuld met een politieke, filosofisch/morele of sociologische dimensie. Een bijzondere omstandigheid met betrekking tot de betekenis van legitimiteit in het kader van dit onderzoek betreft het feit dat bijna al het bestaande onderzoek over dit onderwerp gedaan is onder burgers van het land op wie de wetten en regels van toepassing zijn. Burgers worden door wet- en regelgeving niet alleen begrensd, maar ook beschermd. De doelgroep van dit onderzoek betreft echter asielzoekers in hun relatie tot Nederlandse wet- en regelgeving op het gebied van asiel. Asielzoekers hebben vaak te maken met de beperkende kant van deze wet- en regelgeving; dat geldt met name voor afgewezen asielzoekers, maar ook tijdens de procedure zijn er vele beperkingen (bijvoorbeeld op het gebied van scholing en werk). Dit is een essentieel verschil, dat invloed kan hebben op de manier waarop zij legitimiteit beoordelen vergeleken met burgers, en daarmee op de mate waarin zij zich verplicht voelen om besluitvorming op dit gebied te accepteren. Vanwege dit verschil bleek het in dit onderzoek het meest passend om voor de definitie van ervaren procedurele legitimiteit de sociologische invalshoek te combineren met de morele.

Er zijn verschillende stromingen die beredeneren waarom mensen de wet naleven. Zo is er enerzijds de rationele benadering, die ervan uitgaat dat mensen de wet naleven als gevolg van kans- of risicoafwegingen. Anderzijds

is er de normatieve benadering, waarin opvattingen over juiste beslissingen (distributieve legitimiteit) en eerlijke en respectvolle procedures (procedurele legitimiteit) een belangrijke rol spelen. Ook zijn er aanwijzingen dat procedurele legitimiteit eveneens indirect (via institutionele legitimiteit) zou kunnen leiden tot een sterker gevoelde verplichting om beleid na te leven (Jackson et al., 2012).

Omdat uit meerdere onderzoeken naar voren lijkt te komen dat procedurele legitimiteit een grotere invloed heeft op naleving dan distributieve legitimiteit, is in dit onderzoek de keuze gemaakt voor een combinatie van de sociologische/morele invalshoek en een focus op procedurele legitimiteit. Dit heeft geleid tot de volgende definitie van ervaren procedurele legitimiteit (zie hoofdstuk 3, paragraaf 3.6):

De ervaren procedurele legitimiteit behelst de wijze waarop asielzoekers de uitvoering van wetten en regels van het asielsysteem en de beslissingen die in dat systeem worden genomen beleven, en komt tot uitdrukking in een ervaren verplichting om deze besluiten te accepteren en ze na te leven.

Deelvraag 2: *Hoe bepalen asielzoekers de ervaren procedurele legitimiteit van hun asielproces?*

Procedurele legitimiteit is in het onderzoek geoperationaliseerd in kwaliteit van de besluitvorming en kwaliteit van de bejegening. Bij de kwaliteit van de besluitvorming gaat het om de mate waarin transparantie, eerlijkheid en zorgvuldigheid worden ervaren. Bij de kwaliteit van de bejegening wordt gekeken naar de ervaringen met betrekking tot respectvolle behandeling en de geboden faciliteiten. Uit de kwalitatieve resultaten blijkt enerzijds dat niet alle concepten in dezelfde mate genoemd worden en de theorie niet volledig overeenkomt met de praktijk. Zo worden aspecten zoals objectiviteit en consistentie bijna niet genoemd in het kwalitatieve deel van het onderzoek, en worden in de interviews transparantie en zorgvuldigheid veel vaker als belangrijk benoemd dan eerlijkheid. Anderzijds blijkt ook dat de terminologie vaak dicht bij elkaar ligt en dat de concepten theoretisch wel van elkaar te onderscheiden zijn maar de betekenissen ervan in de praktijk door elkaar lopen. Zo vinden asielzoekers de hoeveelheid uitleg belangrijk en waarderen ze deze als positief, maar zij plaatsen dit aspect zowel in de context van transparantie als van openheid. Dit door elkaar

lopen geldt niet alleen voor onderdelen van besluitvorming, maar ook voor de besluitvorming en bejegening. Zo wordt het rekening houden met de belangen van de asielzoeker onder beide concepten teruggevonden, het een in het besluitvormingsproces van de IND en het ander in het plaatsingsproces van het COA.

Aspecten die eruit springen, in die zin dat er door asielzoekers veelvuldig aan wordt gerefereerd, zijn de hoeveelheid uitleg, het rekening houden met belangen, de aanwezigheid van een advocaat, de rol van de tolk en de mate waarin geluisterd en gerustgesteld wordt.

Uit de interviews blijkt dat de tijdigheid van de besluitvorming een belangrijk element is voor asielzoekers. Wanneer dit kwantitatief wordt gemeten, lijkt dat deze variabele maar beperkt samenhangt met andere aspecten van de ervaren procedure legitimiteit, die onderling juist wel sterk samenhangen. Wanneer het effect wordt gemeten als losse variabele ten opzichte van terugkeerattitudes en -intenties, dan worden er geen aantoonbare bivariate verbanden gevonden.

Over de bejegening wordt over het algemeen zeer positief gesproken. Asielzoekers benoemen regelmatig hoe aardig alle actoren in de asielketen zijn, hoe er zowel tijd als aandacht aan hen wordt besteed en hoe er rekening wordt gehouden met hun belangen. Wat opvalt, is dat in geen enkel interview gesproken wordt over (een gebrek aan) financiën, wat doet vermoeden dat daar brede tevredenheid over bestaat. Een groot negatief punt is de doelloosheid waarmee de wachtende asielzoeker zijn dag doorbrengt. De combinatie van niet weten hoelang de procedure nog duurt en niet mogen werken of een opleiding mogen volgen valt zwaar.

Deelvraag 3: *Welke aandacht is er voor procedurele legitimiteit in het Nederlandse asielbeleid en in hoeverre hechten de uitvoerders ervan hieraan belang?*

Het Nederlandse asielbeleid is gebaseerd op het verdrag van Genève, het EVRM en de Europese kwalificatierichtlijn. Het wordt qua legitimiteit primair vanuit de juridische invalshoek onderbouwd. Morele/politieke, filosofische en sociologische invalshoeken zijn zeker aanwezig in het politieke en maatschappelijke debat, maar zijn voor uitvoerders van het beleid minder duidelijk herkenbaar in de uiteindelijke beschrijving en onderbouwing van

het gekozen beleid. Dit lijkt ook zijn weerslag te hebben in de communicatie-uitingen richting asielzoekers door de overheid. Processen, procedures, rollen, taken, communicatie, termijnen en dergelijke zijn grotendeels gericht op juridische rechten en plichten. Zo is bijvoorbeeld de toegang tot het recht goed geborgd middels het toegewezen krijgen van een gratis advocaat en de mogelijkheid om in beroep en bezwaar te gaan. Er zijn aspecten aan het Nederlandse asielstelsel waarbij een sterkere nadruk gelegd lijkt te worden op de kwaliteit van de besluitvorming of de kwaliteit van de bejegening. Zo kent Nederland, in tegenstelling tot sommige andere landen, geen beperking van het aantal herhaalde asielaanvragen dat een asielzoeker mag indienen (hoewel beslissingen over herhaalde aanvragen vaak wel, maar niet altijd, in Nederland afgewacht mogen worden). Dit kan vertaald worden als ruimhartig beleid, en in dit licht als kwaliteit van de bejegening. De basis van het beleid is echter met name gestoeld op juridische gronden, zoals rechtsgelijkheid.

Waar in de onderbouwing van wet- en regelgeving niet expliciet gesproken wordt over procedurele legitimiteit, lijken in de uitvoering van de wet- en regelgeving wel grenzen te worden gesteld aan de toepassing van procedurele legitimiteit. De wet vereist immers zowel tijdigheid (billijke termijnen) als zorgvuldigheid (in het kader van een goede juridische afweging). Tegelijkertijd leidt de vereiste zorgvuldigheid (door grondig naar dossiers te kijken, veel tijd te geven om het asielverhaal te vertellen, het vierogenprincipe toe te passen op besluitvorming enzovoort) tot een langere duur van de procedure. Hierdoor zal de staat, als hij meer aandacht zou besteden aan de ervaren procedurele legitimiteit, op het gebied van besluitvorming mogelijk nog vaker met dilemma's worden geconfronteerd. Een snellere procedure zou in de praktijk namelijk kunnen inhouden dat de procedure als minder zorgvuldig wordt ervaren door de asielzoeker (met name na een afwijzing).

Waar het overheidsbeleid gestoeld is op overwegend juridische gronden, zijn in de uitvoering wel sociologische en morele invalshoeken zichtbaar. Professionals gebruiken hier hun discretie om rekening te houden met individuele verschillen waar de regels te algemeen zijn.

Het juridische belang van de regels, de morele waarden van de professionals en de tegenstrijdigheid tussen het doel van hun werk en het belang van de afgewezen asielzoeker maakt dat er verschillen zichtbaar zijn tussen de

door de asielzoeker ervaren procedurele kwaliteit en de kwaliteit van de behandeling en de bejegening zoals de overheid die ziet. Dit verschil zal nooit volledig oplosbaar zijn, omdat het kader waarbinnen uitvoerders van overheidsbeleid werken (met name t.a.v. het te behalen resultaat) nooit samen zal gaan met voor de asielzoeker optimale ervaren procedurele legitimiteit, bijvoorbeeld omdat volledige transparantie van een regievoerder van de DTenV betekent dat een afgewezen asielzoeker zich vroegtijdig kan onttrekken aan het toezicht, waardoor geen gedwongen vertrek kan plaatsvinden. Vanuit de te behalen resultaten zal een regievoerder, wanneer gedwongen vertrek aan de orde is, dus niet volledig transparant zijn tegenover de afgewezen asielzoeker.

Deelvraag 4: *Hoe wordt in overheidscommunicatie richting asielzoekers al dan niet aandacht besteed aan procedurele legitimiteit?*

Om deze deelvraag te beantwoorden is onderzoek gedaan naar de communicatie vanuit het COA, de IND en de DTenV. Alle aspecten van procedurele legitimiteit zijn terug te vinden in de onderzochte documenten. Aandacht voor transparantie voert de boventoon; zo zijn er veel documenten en filmpjes die uitleg geven over de procedure. Uit het antwoord op de vorige deelvraag kwam naar voren dat het Nederlandse asielbeleid vooral gestoeld is op juridische gronden. Dit is ook zichtbaar in de communicatie vanuit de overheid. Er is relatief veel aandacht voor het juridische proces en voor de eerlijkheid (in de zin van juridische rechtmatigheid) van de procedures. De aandacht voor zorgvuldigheid in dit kader is groot. In de communicatie wordt niet altijd voldaan aan de normen voor begrijpelijke taal die de overheid zichzelf stelt. Wel wordt de toegankelijkheid tot informatie, met name door het COA, vergroot door het gebruik van pictogrammen, animaties of filmpjes op YouTube. Alle drie de organisaties bieden hun site in het Nederlands en in het Engels aan. De MyCOA-site kan in acht verschillende talen worden gelezen, de DTenV stuurt folders in 32 verschillende talen. Persoonlijke schriftelijke communicatie vindt door alle drie de organisaties alleen plaats in het Nederlands. Op de COA-locaties zijn wel COA-medewerkers en medewerkers van VluchtelingenWerk beschikbaar voor duiding van schriftelijke communicatie als de asielzoeker de inhoud niet begrijpt.

Hoe asielzoekers de informatievoorziening beoordelen in termen van procedurele legitimiteit is door de onderzoekster niet met zekerheid objectief vast te stellen. Subjectief is haar indruk niettemin dat er weliswaar

respectvol maar over het algemeen formeel, zakelijk, weinig empathisch en met veel vakjargon wordt geschreven. Een positieve uitzondering vormt de communicatie vanuit het project Taskforce van de IND. Dit betreft een project waarbij in korte tijd een inhaalslag werd gemaakt bij dossiers die al lang op een besluit wachtten. De drie brieven van de Taskforce zijn ten opzichte van de overige overheidscommunicatie opvallend empathisch en begrijpelijk geschreven. Dit is echter een uitzondering en geen regel.

Communicatie door de overheid vindt niet alleen plaats op schriftelijke wijze; er wordt ook veel met asielzoekers gesproken. Uit de gehouden interviews met regievoerders van de DTenV blijkt dat in hun gesprekken wel aandacht is voor aspecten van procedurele legitimiteit. Ze benoemen vooral het geven van uitleg en het transparant, consistent en open zijn over het doel van en de manier waarop ze hun werk doen, waarbij zij de term 'duidelijk' vaak als een overkoepelende term gebruiken. Zij lopen echter tegen grenzen aan, omdat deze manier van communiceren het moeilijker kan maken om te voldoen aan hun opdracht, namelijk het laten vertrekken van afgewezen asielzoekers. Hoewel hun voorkeur ernaar uitgaat om afgewezen asielzoekers vrijwillig terug te laten keren en hen daarbij te ondersteunen, gaan zij zo nodig ook over tot gedwongen vertrek. Bij het organiseren van een gedwongen vertrek wordt wel open en transparant gesproken over de mogelijkheid dat dit middel kan worden ingezet, maar niet over de datum waarop het zal plaatsvinden indien gepland. Dit kan de asielzoeker immers de mogelijkheid geven om voor die datum met onbekende bestemming te vertrekken en/of illegaal verder te leven in Nederland, en zo gedwongen uitzetting te voorkomen. Zo begrenst het doel van de werkzaamheden de ruimte om aspecten van procedurele legitimiteit toe te passen in de communicatie. Overigens hebben ook asielzoekers zelf redenen (namelijk het voorkomen van gedwongen vertrek) om niet altijd transparant, open en eerlijk te zijn in hun communicatie. Afgewezen asielzoekers krijgen naast de formele, juridisch ingestoken schriftelijke afwijzing geen mondelinge uitleg over de redenen hiervan door de overheid, en ook de DTenV geeft hierover geen uitleg. Advocatuur en ngo's zullen in dit gat springen, maar dat de overheid deze verantwoordelijkheid niet voelt, kan ook als element van (in)transparantie worden geduid.

Deelvraag 5: *Hoe beoordelen belangenvertegenwoordigers van asielzoekers de procedurele legitimiteit van de asielprocedure, en wat is hun rol hierin?*

De positie van de belangenbehartigers (ngo's, IOM en advocatuur) lijkt tweeledig. Enerzijds zijn zij, vanuit beleidsperspectief gezien, onderdeel van de asielketen en beseffen ze hun positie hierin. Anderzijds hebben ze een zelfstandige positie buiten de overheid en beschouwen ze de werking van de keten op het gebied van kwaliteit van besluitvorming en bejegening als het ware van buitenaf, vaak door de ogen van de asielzoeker. De mate waarin onafhankelijkheid mogelijk is binnen het systeem van de 'migratieketen' kan overigens worden betwist. De term 'migratieketen' kan een performatieve werking hebben, wat inhoudt dat de term niet alleen beschrijft, maar ook actief bijdraagt aan het creëren van een bepaalde werkelijkheid (Frissen, 2013). De framing van de 'keten' door de overheid kan er aldus toe leiden dat de ngo's inboeten aan onafhankelijkheid, omdat zij zich automatisch medeverantwoordelijk voelen voor de uitvoering van het overheidsbeleid.

In de interviews laten ngo's zien dat zij hun belangenbehartigersrol uiten door de asielzoeker te begeleiden in het asielproces. Zij geven veel uitleg en helpen de asielzoeker met het inbrengen van alle relevante informatie. Net zoals de regievoerders gebruiken de ngo's vaak de term 'duidelijk' als overkoepelende term voor veel aspecten van procedurele legitimiteit. Door de hulp bij het inbrengen van relevante informatie in het asielrelaas wordt het gevoel van participatie in de besluitvorming verhoogd, en dit komt de ervaren procedurele legitimiteit ten goede.

Bij het behartigen van belangen ontstaan echter ook grenzen aan de procedurele legitimiteit, bijvoorbeeld omdat volledige transparantie tegen het belang van de asielzoeker in kan gaan als deze liever niet geconfronteerd wordt met de realiteit. Maar ook de belangenbehartigers zelf begrenzen soms de ervaren procedurele legitimiteit; zo vertelt een van de geïnterviewde belangenbehartigers soms een onwaar vluchtverhaal te fabriceren voor de asielzoekers. Hierdoor krijgt de asielzoeker impliciet de boodschap dat je in Nederland mag proberen de rechter en daarmee de wet te omzeilen. Belangenbehartigers zijn kritisch op de wijze waarop de overheid met procedurele legitimiteit omgaat. Zo twijfelen ze soms aan de eerlijkheid en benoemen ze enkele kwetsbaarheden, zoals de kwaliteit van de vertaling en een gebrek aan maatwerk. Net als de asielzoekers zelf en de regievoerders bekritisieren zij de wachttijd. Hierbij valt op dat waar regievoerders en asielzoekers de wachttijd willen bekorten, belangenbehartigers juist zorgvuldigheid benadrukken, ook als dit ten koste gaat van de snelheid. Dit doen zij omdat zij zorgvuldigheid op de lange termijn van groter belang

achten voor hun cliëntèle. Ook geven zij zelf aan medeveroorzaker te zijn aan de langere duur van de procedure door hun hoge eisen aan de zorgvuldigheid waarmee de besluitvorming moet plaatsvinden. Belangenbehartigers blijken procedurele legitimiteit dus zowel te borgen als te begrenzen.

Deelvraag 6: *Is er een verband tussen de ervaren procedurele legitimiteit van een afgewezen asielzoeker en diens gevoelde verplichting om terug te keren naar het land van herkomst?*

In de interviews blijken asielzoekers de ervaren procedurele legitimiteit weinig rechtstreeks in verband te brengen met een gevoelde verplichting of intentie om terug te keren. Uit het kwantitatieve onderzoek komen echter wel aanwijzingen naar voren dat een hogere ervaren procedurele legitimiteit aantoonbaar lijkt samen te hangen met een sterkere algemene verplichting om bij een afwijzing terug te keren naar het land van herkomst. Dit verband is niet aantoonbaar bij de gevoelde persoonlijke verplichting. Dit betekent dat afgewezen asielzoekers die een hogere procedurele legitimiteit toekennen aan de asielprocedure ook vinden dat asielzoekers die afgewezen zijn terug zouden moeten keren naar hun land van herkomst. Er is geen aantoonbaar verband tussen ervaren procedurele legitimiteit en de persoonlijk gevoelde verplichting om terug te keren. Het zou kunnen zijn dat er wel degelijk een relatie is, maar dat die overschaduwd wordt door andere factoren in de persoonlijke omstandigheden van de asielzoeker, zoals die in de interviews worden aangegeven, of andere versturende factoren. Er is geen aantoonbaar verband gevonden met de terugkeerintentie, noch die na twaalf maanden, noch die na de meest recente afwijzing.

Deelvraag 7: *Is er een verband tussen de gevoelde verplichting om terug te keren en de terugkeerintentie?*

Uit het kwantitatieve onderzoek lijkt een significant positief verband naar voren te komen tussen het voelen van de verplichting om terug te keren en de terugkeerintentie. Dit lijkt bij de algemene verplichting echter alleen het geval te zijn na de meest recente afwijzing. Als het gaat om de terugkeerintentie in de komende twaalf maanden, is hier geen verband zichtbaar.

Als reden voor het ontbreken van een terugkeerintentie noemen de asielzoekers in de interviews vaak dat de situatie in het land van herkomst

voor hen onveilig is en dat de kinderen er belang bij hebben om in Nederland te blijven. Ook het gebrek aan middelen om te kunnen overleven in het land van herkomst wegen mee. De enkele keer dat er positief wordt gesproken over een terugkeerintentie is als er op het moment van het interview geen dreiging aanwezig is op dit gebied, ofwel omdat er zicht is op een vergunning, ofwel omdat de procedure nog loopt. Geen enkele respondent noemt het daadwerkelijk uitvoeren van terugkeerhandelingen.

Deelvraag 8: *Welke verbanden zijn er tussen de ervaren (institutionele) legitimiteit van de Nederlandse overheid om immigratie te reguleren, de ervaren procedurele legitimiteit en terugkeerattitudes en -intenties?*

Institutionele legitimiteit lijkt een aantoonbare rol te spelen in de terugkeerbeslissing van asielzoekers. Er zou zelfs een breder effect van kunnen uitgaan dan van de ervaren procedurele legitimiteit. Een hoge mate van institutionele legitimiteit hangt waarschijnlijk samen met zowel een persoonlijke als een algemene gevoelde verplichting om terug te keren. Na een definitieve afwijzing lijkt er ook een positief verband zichtbaar met de terugkeerintentie.

Dit betekent dat de overtuiging dat de staat het recht heeft om migratie te controleren een relatief sterke invloed zou kunnen hebben op de migratiebeslissing. Het recht op zich van de staat om migratie te reguleren wordt over het algemeen als een gegeven beschouwd en wordt meestal alleen in meer activistische kringen betwist. Vooralsnog hebben alle landen ter wereld een vorm van grensbewaking. Aangezien het in dit onderzoek echter gaat over asielzoekers die negatieve gevolgen ondervinden van dit recht, zou het zo kunnen zijn dat zij daar anders over denken. In de interviews valt echter op dat bijna alle respondenten aangeven dat de overheid dit recht heeft. Wel geven zij als beperking aan dat dit recht vooral geldt als er sprake is van negatief (of crimineel) gedrag. Daarnaast vinden respondenten dat dit recht niet inhoudt dat asielzoekers mogen worden teruggestuurd naar een levensbedreigende situatie. In dit laatste geval is er geen draagvlak onder de geïnterviewde asielzoekers. Uiteraard vindt niet elke respondent dat de overheid dit recht heeft, maar waar dit ontkend wordt, is meestal sprake van een rechtstreekse relatie met de eigen situatie. Daarnaast wordt het bijdragen in de vorm van werk in combinatie met het niet tot last zijn van een maatschappij genoemd als onderbouwing. In het kwantitatieve onderzoek

lijkt de beoordeling van de institutionele legitimiteit neutraler dan in de interviews.

Hoewel institutionele legitimiteit relatief hoog lijkt te scoren, blijkt hier ook dat het hebben van overtuigingen of intenties niet altijd meteen leidt tot navolgend gedrag. Als het gaat om terugkeergedrag, geeft geen enkele respondent in de interviews aan daarmee actief bezig te zijn. Omdat het conceptueel model dat in deze studie getoetst wordt niet verder reikt dan de terugkeerintentie, heeft dit geen verdere implicaties voor de resultaten van dit onderzoek. De verwachting in het conceptueel model was dat procedurele legitimiteit van invloed zou zijn op institutionele legitimiteit, maar hier is geen statistisch significant verband gevonden. Ook is er dus geen aanwijzing dat institutionele legitimiteit een mediërend effect zou hebben op de relatie tussen ervaren procedurele legitimiteit en de terugkeerattitude.

Deelvraag 9: *Hoe verhoudt de ervaren procedurele legitimiteit zich tot objectieve procedurekenmerken, waaronder de duur van de procedure?*⁷¹

Een vaak terugkerend thema in de interviews is de grote onvrede over de wachttijd, niet alleen omdat het vaak lang duurt voordat iemands procedure begint of de uitslag bekend is, maar ook omdat men niet weet hoelang men moet wachten. Daarnaast geven de respondenten aan dat ze het grote aantal overplaatsingen als belastend ervaren. Als derde mogelijkheid zou gedetineerd zijn (geweest) van invloed kunnen zijn op de ervaren procedurele legitimiteit. Deze drie objectieve kenmerken van de procedure zijn als variabelen opgenomen in het kwantitatieve deel van het onderzoek. In de uitslag hiervan lijkt geen verband te zien tussen het aantal overplaatsingen en de ervaren procedurele legitimiteit, maar er lijkt wel sprake te zijn van een significante relatie tussen de lengte van de procedure en de gevoelde terugkeerverplichting, wat inhoudt dat een langere procedure zou samengaan met een lagere terugkeerverplichting. Naast de uitspraken zijn er ook statistische aanwijzingen dat asielzoekers een langere wachttijd als negatief beleven.

Het in vreemdelingendetentie zijn geweest is niet zichtbaar verbonden met ervaren procedurele legitimiteit. Wel lijkt er sprake van een significant verband in de relatie tussen de lengte van de procedure en de

⁷¹ Deze deelvraag is later in het onderzoek toegevoegd, op basis van de uitkomsten van het kwalitatieve onderzoek (zie hoofdstuk 7).

terugkeerattitude, zowel bij de gevoelde persoonlijke als de algemene terugkeerverplichting. De relatie tussen de lengte van de procedure en de ervaren procedurele legitimiteit geeft een curvilineair beeld, maar significantie is niet aantoonbaar. In lijn met eerder onderzoek (Leerkes et al., 2014) is er dus een lichte aanwijzing dat er een optimum aan ervaren procedurele legitimiteit bereikt zou kunnen worden bij een bepaalde lengte van de procedure, waarbij een heel korte en een heel lange duur op dezelfde manier worden beoordeeld en zouden kunnen leiden tot een lagere waardering van ervaren procedurele legitimiteit. Er zijn echter meer data nodig om dit eventuele verband nader te onderzoeken.

11.2 Overkoepelende conclusie

Uit dit onderzoek blijkt dat, zoals eerder onderzoek van onder anderen Leerkes en Kox (2017) deed vermoeden, er sterke aanwijzingen zijn dat ervaren procedurele legitimiteit inderdaad een rol speelt in de overweging van een asielzoeker om zich bij afwijzing al dan niet verplicht te voelen om terug te keren naar het land van herkomst. Dit zou dan in ieder geval gelden voor de algemene verplichting om terug te keren na de meest recente afwijzing, maar op grond van de theorie is de verwachting dat er, na vervolgonderzoek bij een groter aantal respondenten en met behulp van multi-pele regressie, ook een verband zichtbaar zal worden met de persoonlijk gevoelde verplichting, wanneer confounders (Sherman, 1993) worden uitgesloten.

Eerdere onderzoeken geven aan dat de kwaliteit van de besluitvorming en de kwaliteit van de bejegening los van elkaar een rol spelen (o.a. Tyler, 1988; Hicks & Lawrence, 2004; Sunshine & Tyler, 2003). Uit dit onderzoek blijkt echter dat het begrip 'ervaren procedurele legitimiteit' minder gemakkelijk op te knippen is in te onderscheiden onderdelen dan deze wetenschappelijk literatuur veronderstelt. Bij operationalisering blijken de kwaliteit van de bejegening en de kwaliteit van de besluitvorming vaak te overlappen wat betekenis en interpretatie betreft, en ook statistisch zijn ze niet zelfstandig meetbaar. Daarnaast blijkt dat onderdelen aan de hand waarvan de ervaren procedurele legitimiteit wordt vastgesteld elkaar soms in de wielen rijden, zoals snelheid en zorgvuldigheid. Toch blijkt de ervaren procedurele legitimiteit als geheel wel als item meetbaar en lijkt een hogere tevredenheid met de kwaliteit van de besluitvorming en de bejegening samen te hangen

met een sterkere algemene terugkeerverplichting. De gevoelde verplichting lijkt op haar beurt verband te houden met een sterkere intentie om terug te keren. Daarmee lijkt er een (getrapt) verband te bestaan tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de intentie om terug te keren. Tegelijkertijd toont het kwantitatieve onderzoek geen rechtstreekse relatie tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de terugkeerintentie. Mogelijk is hier sprake van een effect dat vertroebeld wordt door *confounders* (bijvoorbeeld wanneer terugkeer als disproportionele en dus illegitieme sanctie wordt gezien; zie Sherman, 1993) of verdund wordt doordat er andere factoren, bijvoorbeeld de ervaren legitimiteit door derden (Tyler & Huo, 2002), ook van invloed zijn.

Daarnaast komen uit deze studie aanwijzingen naar voren dat de samenhang tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de nalevingsattitudes en -intenties niet alleen voor burgers geldt – waarvoor aanwijzingen zijn uit eerder onderzoek; zie hoofdstuk 1 en hoofdstuk 4 –, maar ook voor niet-burgers, in dit geval voor asielzoekers. Dit is een belangrijke aanvulling op bestaand onderzoek over legitimiteit en wetsnaleving (zie ook Ryo, 2013).

Opvallend is daarnaast dat de resultaten erop lijken te wijzen dat naarmate het recht van Nederland om migratie te controleren meer wordt onderschreven (bredere institutionele legitimiteit), zowel de gevoelde verplichting als de intentie om terug te keren ook sterker zijn. Deze overtuiging lijkt bovendien een groter effect te sorteren dan procedurele legitimiteit. Wat niet gevonden is, is de op basis van eerder onderzoek (Jackson et al., 2012) verwachte samenhang tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de bredere institutionele legitimiteit, noch als relatie onderling, noch als een intermediërend effect op een relatie tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de gevoelde verplichting tot naleving. Dit zou kunnen betekenen dat deze relatie er op het specifieke gebied van asielwetgeving niet is, maar nader onderzoek is nodig om dit goed te kunnen duiden.

De bredere institutionele legitimiteit lijkt wel een eigenstandig verband te hebben met de gevoelde verplichting om terug te keren en de terugkeerintentie. Dit laatste zou in lijn zijn met zowel het conceptueel model van deze studie als met eerdere bevindingen (Gibson, 1989).

Uit deze studie komen aanwijzingen naar voren dat er mogelijk een optimale lengte van de procedure is als het gaat om de ervaren procedurele

legitimiteit. En aangezien de ervaren procedurele legitimiteit aantoonbaar verband lijkt te houden met de gevoelde terugkeerverplichting en de terugkeerattitude gerelateerd lijkt te zijn aan de terugkeerintentie, zou de asielpcedure wellicht een optimale duur kunnen hebben. Deze bevinding strookt met eerdere studies (Leerkes et al., 2014) waaruit aanwijzingen naar voren kwamen dat het al dan niet in beroep gaan curvilineair samenhangt met de lengte van de procedure tot aan de beslissing (bij een procedurelengte van twee weken tot drie maanden gingen afgewezen asielzoekers minder vaak in beroep dan bij een kortere of langere procedure). Een dergelijk verband werd ook gevonden tussen de lengte van de procedure en het gebruikmaken van terugkeerondersteuning, met een optimale periode van acht maanden, en tussen de lengte van de procedure en de kans op terugkeer, met een optimale periode van zes tot negen maanden (Leerkes et al., 2014).

De analyse in deze studie heeft onvoldoende statistische kracht om de stelling met zekerheid aan te tonen, maar de resultaten zijn in lijn met de verwachting op basis van het genoemde eerdere onderzoek.

In de bestaande theorieën over procedurele legitimiteit wordt de kwaliteit van de besluitvorming vooral gelieerd aan de inhoud van het proces, waarbij aspecten als transparantie, consistentie en zorgvuldigheid veel worden genoemd. Tijd, in het bijzonder de beleving van tijdigheid, krijgt relatief minder aandacht. Over het algemeen wordt tijd gezien in het licht van de objectieve variabele duur van de procedure en niet als kenmerk van de ervaren procedurele legitimiteit. Toch is tijdigheid een element dat in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens is opgenomen waar het gaat om vrijheidsbeneming,⁷² en de EU-Procedurerichtlijn noemt een beslistermijn van zes maanden (zie hoofdstuk 2, paragraaf 2.7.1). In dit onderzoek zijn zowel uit de interviews als uit de statistische analyse aanwijzingen naar voren gekomen dat tijdigheid eveneens zou kunnen samenhangen met de ervaren procedurele legitimiteit en aldus mede de ervaren kwaliteit van het asielproces zou kunnen bepalen.

⁷² Artikel 6, lid 1 beschrijft het recht op een eerlijk proces: 'Bij het vaststellen van zijn burgerlijke rechten en verplichtingen of bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde vervolging heeft een ieder recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak, binnen een redelijke termijn, door een onafhankelijk en onpartijdig gerecht dat bij de wet is ingesteld.'

Dit alles suggereert dat tijdigheid wel als een belangrijk element van de ervaren procedurele legitimiteit moet worden gezien en theorieën hieraan meer aandacht zouden moeten besteden.

Op het gebied van institutionele legitimiteit volgt uit onderzoek (o.a. Mak, 2008) dat tijdigheid in de vorm van doorlooptijden een belangrijk kenmerk is van de legitimiteit van de rechterlijke macht. Dit heeft naast efficiency ook betrekking op de onzekerheid met betrekking tot de wachttijd voor burgers. Deze onzekerheid komt in de interviews met asielzoekers over de asielprocedure ook vaak naar voren en lijkt dus ook in de migratiewereld van toepassing.

Al met al is er in dit onderzoek dus gedeeltelijke ondersteuning gevonden voor centrale veronderstellingen in normatieve modellen van wetsnaleving, en geconcludeerd wordt dat die modellen moeten worden meegenomen om migratieuitkomsten te begrijpen.

In het Nederlandse asielbeleid is weinig aandacht voor procedurele legitimiteit herkenbaar terug te vinden. Het beleid is met name gebaseerd op de Europese juridische afspraken en regels, zoals verwoord in de Terugkeerrichtlijn (Richtlijn 2008/115/EG van het Europees Parlement en de Raad). Deze voorziet in gemeenschappelijke normen en procedures die de lidstaten moeten toepassen bij de aanpak van illegale migratie. Zo wordt er veel rekening gehouden met de (mensen)rechten van de asielzoeker (dit is terug te vinden in de strenge regels voor detentie: is er recht op een advocaat en is er toegang tot de rechter?). In de uitvoering van het beleid wordt duidelijk dat de wereld van de uitvoering niet alleen uit een juridische werkelijkheid bestaat. Uitvoerders van het asielbeleid blijken in de persoonlijke verhouding tot de asielzoeker tijdens hun werk rekening te houden met aspecten van ervaren procedurele legitimiteit, al staat het behalen van resultaat (in dit geval het laten terugkeren van afgewezen asielzoekers) voorop, een doel dat er soms op gespannen voet mee staat. Als het schriftelijke of digitale communicatie betreft, lijkt de aandacht in lijn met de juridische opvatting van legitimiteit, met relatief veel aandacht voor uitleg van procedure en rechten en zeer weinig voor de beleving van de boodschap bij de asielzoeker. Ook wordt er weinig aandacht besteed aan de vraag of de asielzoeker deze informatie wel begrijpt en of de informatie resoneert met zijn normen en waarden. Met andere woorden: er is beperkte aandacht voor de *ervaren* legitimiteit.

Samengevat is het antwoord op de hoofdvraag van dit onderzoek dat er aanwijzingen zijn dat een hoge mate van ervaren procedurele legitimiteit mogelijk leidt tot een sterkere intentie om terug te keren naar het land van herkomst na afwijzing van de asielaanvraag. In het beleid van de overheid is relatief weinig aandacht voor de ervaren procedurele legitimiteit. Een hoge mate van gevoelde verplichting dan wel intentie om terug te keren is voor het werk van de DTenV belangrijk, omdat de terugkeerbereidheid bij afgewezen asielzoekers over het algemeen laag is en meewerking van de asielzoeker veelal noodzakelijk is om terugkeer te bewerkstelligen. Afgewezen asielzoekers die zich verplicht voelen of de intentie hebben om terug te keren, zullen waarschijnlijk meer openstaan voor het verkennen van de mogelijkheden daartoe. Dit geeft de DTenV de mogelijkheid om te bespreken hoe de terugkeer en daarmee het bestaan in het land van herkomst kan worden gefaciliteerd, en vergroot mogelijk de mate van vrijwilligheid bij het terugkeren van afgewezen asielzoekers. Daarmee zal er eerder sprake zijn van duurzame re-integratie in het land van herkomst, wat asielzoekers meer kans geeft op een positieve toekomst in het land van herkomst.

11.3 Relevante bijdragen van dit proefschrift

Zoals in de inleiding van dit hoofdstuk werd verwoord, zijn de resultaten van dit onderzoek relevant op drie terreinen: wetenschappelijk, publiek en beleidsmatig.

Dit onderzoek heeft allereerst relevante wetenschappelijke informatie opgeleverd over de naleving van besluitvorming, volgend uit het asielmigratiebeleid. In de eerste theorieën over internationale migratie werd veelal uitgegaan van rationele keuzes door migranten (Massey et al., 2005; Massey, 2005). Ryo (2008) en Leerkes en Kox (2017) vonden aanwijzingen dat normatieve overtuigingen ten aanzien van het beleid en het proces een grotere invloed hebben. In dit onderzoek is gebleken dat ervaren procedurele legitimiteit inderdaad een aantoonbare rol lijkt te spelen in de navolging van beslissingen die volgen uit asielmigratiebeleid. Daarnaast heeft dit onderzoek meer kennis opgeleverd over de factoren die een rol spelen en over de manier waarop deze factoren van invloed zijn en hoe de asielzoekers ze beleven. De combinatie van kwalitatief en kwantitatief onderzoek heeft de onderbouwing versterkt en de resultaten meer kleur gegeven. Door de resultaten uit de interviews kon de enquête gebaseerd worden op zowel

resultaten van eerder onderzoek als van dit kwalitatieve onderzoek. Het samenstellen van een enquête over dit onderwerp op zich en het uitzetten onder een grote asielpopulatie was een unicum. Het gegeven dat het concept 'ervaren procedurele legitimiteit' statistisch verantwoord meetbaar blijkt te zijn en er aanwijzingen zijn voor significante relaties tussen de verschillende begrippen uit het conceptueel kader, maakt dat vervolgonderzoek relatief makkelijk uit te breiden is en veel extra wetenschappelijke informatie zal kunnen opleveren.

Een opvallend resultaat in deze studie was de relatief grote invloed die institutionele legitimiteit lijkt te hebben op de gevoelde verplichting om terug te keren en op de terugkeerintentie. Tegelijkertijd is de op basis van onderzoek van Jackson et al. (2012) veronderstelde intermediaire rol van institutionele legitimiteit niet naar voren gekomen.

Nader onderzoek op dit gebied is wenselijk om de kennis op dit onderdeel te vergroten.

De resultaten van dit onderzoek leveren tevens een bijdrage aan de maatschappelijke discussie over de (on)mogelijkheden van een effectief en menselijk terugkeerbeleid, omdat er nu meer kennis is over welke aspecten voor asielzoekers belangrijk zijn, wat overheidsdienaren en belangenbehartigers hiervan vinden en waar mogelijk aantoonbare verbanden zitten.

Tevens geeft het informatie over hoe op verschillende manieren naar aspecten van ervaren procedurele legitimiteit kan worden gekeken en waar de grenzen daarvan liggen. De contradictie tussen zorgvuldigheid en tijdigheid is een discussie die maatschappelijk kan worden gevoerd. Als de een ten koste gaat van de ander, welke is dan belangrijker? Als we weten wat de effecten zijn van de wachttijd en na hoeveel tijd het effect op de terugkeerintentie negatief is, kunnen we de discussie over dit onderwerp wetenschappelijk onderbouwen. De term 'humaan' (asielbeleid) kan voor eenieder een andere betekenis hebben, maar uitgaande van de betekenis 'menslievend'⁷³ kan met deze kennis in ieder geval meer aansluiting worden gevonden bij de wensen van de asielzoeker ten aanzien van het asielproces. De spanning tussen tijdigheid en zorgvuldigheid heeft naast maatschappelijke ook wetenschappelijke relevantie. Waar veel studies (o.a.

⁷³ <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/humaan>

Tyler, 2003; Tyler & Lind, 1992; Lind et al., 1993, 2000; Tyler & Huo, 2002) factoren noemen die bepalend zijn voor de totstandkoming van (ervaren) procedurele legitimiteit, is er weinig aandacht voor het tegen elkaar in werken van de verschillende factoren. De mate waarin deze spanning (in dit geval tussen tijdigheid en zorgvuldigheid) naar voren komt in dit onderzoek geeft aan dat het uitdiepen hiervan in vervolgonderzoek zeker relevante kennis zal opleveren.

Ten slotte leveren de resultaten van dit onderzoek aanbevelingen op om tot een voor de Nederlandse staat effectiever terugkeerbeleid te komen, in die zin dat er meer uitgeprocedeerde asielzoekers vrijwillig terugkeren naar hun land van herkomst. Uit het onderzoek komen, in navolging van eerder onderzoek, aanwijzingen naar voren dat de terugkeerattitude (gevoelde verplichting) en terugkeerintentie na een afwijzing niet alleen gebaseerd zijn op rationele keuzes, maar waarschijnlijk tevens in belangrijke mate worden bepaald op grond van normatieve keuzemodellen, en dat een sterker ervaren procedurele legitimiteit daarop een positief effect heeft. Een vergrote aandacht voor deze aspecten kan dus een positief effect hebben op de beleving van de asielzoeker en daarmee op de effectiviteit van het terugkeerbeleid. Omdat er meerdere factoren van invloed zijn op de effectiviteit van het terugkeerbeleid is nader onderzoek hiernaar gewenst. In elk geval is er nu weinig aandacht voor dit aspect, noch in het beleid, noch in de schriftelijke en digitale communicatie over het beleid en de regels. Het opvolgen van de aanbeveling om dit te verbeteren kan voor snelle resultaten zorgen. Ook de verworven kennis over het effect van de wachttijd en het aantal overplaatsingen op de ervaren terugkeerverplichting en -intentie is bruikbaar in keuzes ten aanzien van de uitvoering van het asielbeleid, niet alleen in het kader van effectiviteit maar ook in het kader van een meer humaan beleid. Bekend is dat de medewerking van de asielzoeker een belangrijke factor is in een effectief terugkeerbeleid. Dit onderzoek heeft geleid tot meer inzicht in wat voor de asielzoeker belangrijk is in het asielbeleid en de uitvoering ervan, en in wat mogelijk van invloed is op zijn intentie om terug te keren.

Het bovenstaande leidt tot de volgende aanbevelingen voor de overheid:

1. Toets de onderbouwing van het bestaande beleid op aspecten van ervaren procedurele legitimiteit en pas het waar mogelijk aan. Maak voor toekomstig beleid bewuste keuzes ten aanzien van de aspecten

- van ervaren procedurele legitimiteit (transparantie, eerlijkheid, zorgvuldigheid, respectvolle behandeling en het bieden van faciliteiten).
2. Verbeter de digitale en schriftelijke overheidscommunicatie over de asielprocedure door persoonlijker, begrijpelijker en empathischer te communiceren.
 3. Laat nader onderzoek doen naar de optimale duur van de asielprocedure, van het moment van aankomst tot de uiteindelijke beslissing. Doe dit in afstemming met de IND en de rechterlijke macht, en betrek ook belangenbehartigers hierbij. Onderzoek ook de mogelijkheden die kunstmatige intelligentie en virtual reality hierin kunnen bieden.
 4. Zoek oplossingen voor de spanning tussen tijdigheid en zorgvuldigheid, bijvoorbeeld door per herkomstland specialisten aan te stellen en alle procedures op Europees niveau gezamenlijk af te doen.
 5. Neem de voor dit onderzoek opgestelde enquête jaarlijks af geef de resultaten een plaats in de evaluatie van de uitvoering van het asielbeleid.

Naast de bovenstaande aanbevelingen zou de overheid kunnen overwegen de transparantie ook te vergroten door fundamentele veranderingen in het asielbeleid, bijvoorbeeld door quota te hanteren, een maximale duur te hanteren voor het asielproces of door een maximum te stellen aan (de financiering van) het aantal herhaalde asielaanvragen.

Bovenstaande aanbevelingen zijn niet alleen bedoeld voor het verhogen van de ervaren procedurele legitimiteit van de asielzoeker, maar ook voor versterking van het maatschappelijk draagvlak voor het asielbeleid. Een verhoging van de door de asielzoeker ervaren procedurele legitimiteit lijkt immers samen te hangen met een sterkere terugkeerverplichting en gelieerd daaraan met een sterkere terugkeerintentie. Hoewel daadwerkelijke terugkeer van meerdere factoren afhankelijk is, ligt het voor de hand dat een sterkere terugkeerintentie een positief effect zal hebben op de terugkeer van asielzoekers die niet in Nederland mogen blijven. Dit geheel kan leiden tot een hogere effectiviteit van het terugkeerbeleid, en daarmee tot een sterker maatschappelijk draagvlak voor het asielbeleid.

Voor de drie overheidsonderdelen IND, COA en DTenV zijn ook specifieke aanbevelingen te geven. Uiteraard wordt niet uitgesloten dat de betreffende organisaties een deel van deze aanbevelingen ook zelf al hebben bedacht; mij is reeds vanuit mijn werk bekend dat er in ieder geval op het gebied van duidelijke communicatie al stappen worden gezet. Het feit dat deze adviezen

tot stand komen op basis van wetenschappelijk onderzoek geeft hopelijk een extra stimulans om het draagvlak voor invoering te vergroten. Daarnaast passen ze bij de afspraken in het VN-migratiepact, die onder andere betrekking hebben op het verstrekken van duidelijke en toegankelijke informatie.⁷⁴

IND:

- Geef bij elke processtap een specifieke datum waarop een gesprek plaatsvindt of een beslissing zal worden ontvangen, zodat de wachttijd voorspelbaar is.
- Geef uitleg over het beleid en de achterliggende redenen ervan.
- Bespreek de uitkomst van een negatieve asielbeslissing met de asielzoeker en licht de beweegredenen toe.
- Communiceer in begrijpelijke en persoonsgerichte taal en denk hierbij ook aan moderne mogelijkheden zoals het gebruik van virtual reality.
- Overweeg gebruik te maken van kunstmatige intelligentie (mits gecontroleerd en dus veilig te gebruiken) om de procedure te versnellen (door bijvoorbeeld een deel van het gehoor via kunstmatige intelligentie te laten plaatsvinden) en te objectiveren (dit laatste bijvoorbeeld met betrekking tot vertalingen).
- Geef de asielzoeker zelf enige invloed op de duur van de procedure, bijvoorbeeld door de mogelijkheid om het asielverhaal op schrift te stellen.

COA:

- Verminder het aantal overplaatsingen.
- Zorg voor meer mogelijkheden om tot een zinvolle dagbesteding te komen, bijvoorbeeld door werk of taallessen (mogelijk in de eigen taal of in het Engels voor kansarmen op verblijf, en in het Nederlands voor kansrijken op verblijf, zodat ook hier duidelijkheid is over de richting van het verblijf).
- Organiseer (groepsgewijze) psychische begeleiding bij het hanteren van onzekerheid over de wachttijd.

DTenV:

- Informeer de asielzoeker kort na aankomst in Nederland (rekening houdend met de rust- en voorbereidingstermijn; zie hoofdstuk 2) en wees duidelijk over het hoe en waarom van het terugkeerbeleid en de uitvoering ervan.

⁷⁴ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/614638/EPRS_BRI\(2017\)614638_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/614638/EPRS_BRI(2017)614638_EN.pdf)

- Bespreek in vertrekgesprekken naast de gevolgen ook de inhoud van het negatieve besluit met de afgewezen asielzoeker, aanvullend aan de IND.
- Communiceer (in gesproken woord, schriftelijk en digitaal) zowel qua boodschap als qua taal begrijpelijk, persoonlijk en empathisch.
- Overweeg om gebruik te maken van virtual reality om de afgewezen asielzoeker zo vroeg mogelijk mee te nemen in het vertrekproces.

11.4 Beperkingen van het onderzoek

Zoals elke studie heeft ook dit onderzoek zijn beperkingen. Een belangrijke beperking betreft de vraag wat er precies gemeten is. Maguire en Johnson (2010) waarschuwen ervoor dat in veel onderzoek naar legitimiteit onvoldoende aandacht is voor conceptualisering en meeteigenschappen. Er bestaat immers geen gevalideerd en gestandaardiseerd instrument voor het meten van legitimiteit, laat staan van ervaren procedurele legitimiteit. De operationalisering van ervaren procedurele legitimiteit in dit onderzoek is gebaseerd op factoren die uit eerder onderzoek naar voren kwamen. In de interviews is onderzocht of deze factoren herkend werden door de respondenten en of er nog items aan toe te voegen waren. Het kwalitatieve onderzoek heeft zich aldus gericht op het verrijken van de concepten die uit eerder onderzoek naar voren kwamen. In de resultaten van de enquête is de betrouwbaarheid hoog gebleken en zijn er factoranalyses gedaan om te zien of de vragen daadwerkelijk aansloten bij de verschillende concepten. Ook is er gecheckt op multicollineariteit voor de meting van procedurele, distributieve en institutionele legitimiteit. Zowel de validiteit als de betrouwbaarheid lijken dus voldoende. Om de validiteit en betrouwbaarheid met zekerheid vast te stellen is het belangrijk dat de resultaten van de vragenlijst diepgaander geanalyseerd wordt en dat de vragenlijst op verschillende momenten door verschillende onderzoekers wordt afgenomen. Daarnaast is de grootte van de steekproef waarop de kwantitatieve analyse is gebaseerd relatief klein; hoewel er 399 ontvangen vragenlijsten bruikbaar waren, zijn niet alle vragen door iedereen ingevuld, waardoor op sommige (en vaak voor het onderzoek belangrijke) aspecten, zoals vragen over terugkeer, de respons nog kleiner was ($n = 75$ tot $n = 258$). Dit is een belangrijke reden waarom het kwantitatieve onderzoek als explorerend moet worden beschouwd. Het houden van een grootschalig surveyonderzoek is overigens bijna per definitie begrensd door beperkingen (Dekker et al., 2004; Van Dixhoorn, 2006; Tiemeijer, 2008). Zo zijn er altijd interpretatieverschillen van vragen mogelijk en is het nooit

zeker of de vragen uit de enquête aansluiten bij wat de respondent over het onderwerp vindt of wil zeggen. Daarnaast is er het probleem van selectieve non-respons, waarbij asielzoekers die afgewezen zijn of een afwijzing verwachten wellicht minder geneigd zijn om mee te doen dan asielzoekers die een positief besluit verwachten. Asielzoekers die zijn afgewezen en inmiddels zijn teruggekeerd naar het land van herkomst zijn niet meegenomen in dit onderzoek. Mogelijk heeft het teruggekeerd zijn invloed op de wijze waarop zij de procedure hebben ervaren, en in die zin zou deze informatie zeker aanvullend en interessant zijn. Tegelijkertijd betreft dit onderzoek de beleving van de procedure gedurende de beoordeling van de asielaanvraag en de op dat moment gevoelde verplichting om terug te keren en terugkeerintentie. In dit opzicht is het oordeel na terugkeer dus minder relevant. Tijdens de onderzoeksperiode is overigens wel een poging gedaan om een aantal vragen mee te geven aan een ngo die naar een aantal landen van herkomst ging om teruggekeerden te spreken, maar het is niet gelukt om antwoorden te verkrijgen.

Een tweede beperking is de constatering dat de onderzoekspopulatie relatief hoogopgeleid is. Dit komt naar voren uit de resultaten van de enquête (50 % gaf aan universitair opgeleid te zijn). Ook in de interviews kan uit de manier van antwoorden afgeleid worden dat de gemiddelde respondent relatief hoogopgeleid is. Dit kan betekenen dat de resultaten minder representatief zijn voor de gemiddelde asielzoeker. Hoewel tegelijkertijd geredeneerd kan worden dat asielzoekers die erin slagen om Nederland te bereiken wellicht over het algemeen een hoger gemiddeld opleidingsniveau hebben, in elk geval in relatie tot hun landgenoten en wellicht tot de Nederlandse bevolking. Tegelijkertijd zijn de ervaringen in onderzoeken van Dourleijn en Dagevos (2011) en Van Alphen et al. (2013) dat het gemiddelde percentage hoogopgeleiden onder asielzoekers een stuk lager is dan 50 %.

Een derde beperking van het onderzoek is het gegeven dat, naast het feit dat de steekproefomvang op belangrijke analyses te gering is, de geconstateerde verbanden soms een beperkt significantieniveau (.1) hebben. Maar ook als het significantieniveau .05 of hoger is, blijken de gemeten correlaties over het algemeen licht tot middelmatig van sterkte. Daarnaast kan er sprake zijn van een *confounding variable* die de gevonden verbanden kan verklaren of beïnvloeden. Er zijn methoden om hiervoor te corrigeren (bijv. middels multivariabele regressiemodellen). Er heeft geen diepgaande analyse van de data plaatsgevonden, omdat gekozen is voor exploratief onderzoek dat

voornamelijk gericht was op de constructie en pilotafname van de vragenlijst. De data zijn op het niveau van correlaties geanalyseerd. Er is geen sprake geweest van regressieanalyse.

Een vierde beperking van het onderzoek is dat tijdens de uitvoering (tussen 2019 en 2023) sprake was van de coronapandemie. Dit had bij de uitvoering van het onderzoek tot gevolg dat het werven van respondenten moeilijk was, omdat locaties van het COA soms gesloten waren vanwege een coronauitbraak en omdat respondenten en onderzoekers soms interviews moesten afzeggen omdat zij zelf corona hadden. Daarnaast betekende het dat er in bepaalde periodes niet mocht worden gereisd, waardoor terugkeer niet mogelijk was. Ook waren er periodes waarin veel landen een negatieve testuitslag eisten voordat iemand werd toegelaten, waardoor gedwongen terugkeer makkelijk te frustreren was. Kox en van Liempt (2020) beschrijven de grote gevolgen van de coronapandemie op migratietrajecten, het dagelijks leven van migranten (onder wie asielzoekers) en de gemeenschappen waarin zij verbleven. Hun welzijn en rechtspositie werden negatief beïnvloed, onder andere door beperkte informatievoorziening en tijdelijk ontbrekende faciliteiten, zoals medische zorg en opvang.

Al deze factoren zouden een rol kunnen hebben gespeeld in de resultaten van dit onderzoek, zowel ten aanzien van de doelgroep die heeft meegedaan als ten aanzien van de mate waarin respondenten aangaven zich met terugkeer(handelingen) bezig te houden.

Hoewel er ongetwijfeld nog meer beperkingen te bedenken zijn, wordt hier volstaan met het noemen van een paar laatste beperkingen ten aanzien van het kwalitatieve onderzoek. Dit bestond enerzijds uit de interviews en anderzijds uit de analyse van de documenten.

De persoon van de interviewer heeft, afgezien van diens interpretatie, altijd invloed op de antwoorden omdat geïnterviewden, zeker in deze setting, geneigd kunnen zijn om rekening te houden met de positie van de onderzoeker ten opzichte van die van henzelf. Afgezien van de ethische aspecten werd ook om deze reden gekozen voor het houden van de interviews door studenten en niet door onderzoekster zelf (als een van de directeurs van de DTenV). Studenten hebben geen rol in het asielproces, en daarnaast hebben zij hun rol uitgelegd. De veronderstelling is daarmee dat het inzetten van studenten in plaats van onderzoekster zelf tot meer

neutrale antwoorden heeft geleid. Zoals gezegd hebben kenmerken van de persoon van de interviewer, zoals leeftijd, geslacht en etnische achtergrond, echter altijd invloed op de antwoorden van respondenten en is volledige neutraliteit onmogelijk.

Naast de neutraliteit van de interviewer moet ook aandacht worden besteed aan het risico op persoonsgebonden interpretaties van de interviewer. Getracht is dit te voorkomen door de interviewers te selecteren op basis van opleiding en ervaring en ze niet alleen te laten begeleiden door onderzoekster zelf, maar ook door een ervaren postdoc-onderzoekster van de Erasmus Universiteit, en is er veel aandacht besteed aan de betrouwbaarheid van de data-analyse. Bij deze specifieke respondentengroep speelde echter een aanvullend risico op onjuiste/oneerlijke antwoorden. Dit had te maken met het gegeven dat het onderwerp van het interview van groot belang is voor de geïnterviewden. Het risico is immers dat asielzoekers die geïnterviewd worden terwijl zij nog in procedure zijn, geneigd zouden kunnen zijn om een positiever beeld te schetsen van hun beleving, in de hoop dat dit een gunstige invloed heeft op de toekomstige uitspraak. Evenzeer kan betoogd worden dat zij angst kunnen hebben om eerlijke antwoorden te geven omdat ze vrezen dat dit een negatieve beïnvloed heeft op hun asielbesluit. Zo is er dus mogelijk sprake van een bias aan de kant van de respondenten, waardoor de resultaten van de interviews een positiever beeld zouden kunnen geven dan in werkelijkheid het geval is.

Ten aanzien van de documentanalyse was ook hier geen gestandaardiseerd en gevalideerd instrument aanwezig. Hierdoor kan de analyse gekleurd zijn door subjectieve oordelen van onderzoeker. Omdat dit niet geheel kan worden voorkomen, is getracht dit op te heffen door duidelijk aan te geven wanneer de analyse gebaseerd was op feiten en wanneer er meer subjectieve beoordeling plaatsvond.

11.5 Discussie

Een theorie pretendeert een hypothese omtrent de eeuwige waarheid te zijn. De bevestiging van de hypothese blijft overeind tot het moment dat ze wordt gefalsifieerd (Popper, 2005). In wetenschappelijk onderzoek is het daarom belangrijk om het eigen onderzoek kritisch tegen het licht te houden door discussiepunten te benoemen.

Een belangrijk discussiepunt ten aanzien van dit onderzoek is de richting van de verwachte/gemeten correlaties. Dat er een positieve relatie lijkt te zijn tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de gevoelde verplichting om terug te keren, geeft slechts aan dat het een hoger wordt als het ander dat ook doet. Het zegt niet welke richting het causaal verband opgaat. De veronderstelling in dit onderzoek is dat een hogere ervaren procedurele legitimiteit waarschijnlijk leidt tot een sterker gevoelde verplichting om terug te keren, maar er kan evengoed sprake zijn van een omgekeerd causaal verband, waarbij de gevoelde verplichting om terug te keren leidt tot een hogere waardering van de procedurele legitimiteit. Als afgewezen asielzoekers zich immers al verplicht voelen om terug te keren en ook die intentie heeft, zou dit ertoe kunnen leiden dat zij de procedurele legitimiteit van beslissingen in die situatie als hoger beoordelen, conform het Thomas-theorema.

Dat er aanwijzingen zijn dat er een relatie is tussen institutionele legitimiteit en de gevoelde terugkeerverplichting en -intentie die sterker is dan die van de ervaren procedurele legitimiteit kan het omgekeerde verband ondersteunen. Tegelijkertijd lijkt het ook niet realistisch om te verwachten dat het mogelijke verband volledig gebaseerd is op rationalisatie, en wordt er waarschijnlijk hoogstens een tweezijdige beïnvloeding gevonden. Verder onderzoek, meer specifiek multipale regressieanalyse met een groter aantal waarnemingen, zou hier meer licht op kunnen laten schijnen.

Een tweede discussiepunt is de vraag of de ervaren procedurele legitimiteit inderdaad meer invloed zou hebben dan distributieve legitimiteit. De keuze in dit onderzoek om op basis van deze aanname te focussen op ervaren procedurele legitimiteit wordt door meerdere onderzoekers betwist. Zo wordt in onderzoeken van onder meer Jennes en Calavita (2018) en Berrey et al. (2012) gevonden dat als de uitkomst van een proces zeer belangrijk voor iemand is, diens beoordeling van het proces hierdoor beïnvloed wordt. De asielbeslissing is een zwaarwegend besluit, wat ervoor pleit dat distributieve legitimiteit juist een grotere rol speelt in de gevoelde verplichting om terug te keren.

Een derde discussiepunt is de mogelijke aanwezigheid van een *confounding variable*. Zo kan de bij de beperkingen genoemde angst of juist wens om de procedure te beïnvloeden met de gegeven antwoorden van invloed zijn op de gemeten relaties.

Maar ook culturele aspecten kunnen een grotere rol spelen dan verwacht. Zo onderzocht Tankebe (2009) of normatieve elementen zoals procedurele legitimiteit ook effectief zijn in niet-westerse sociaal-politieke contexten. In onderzoek hiernaar in Ghana vond hij dat de naleving van de regels van de politie afhankelijk was van een minimumdrempel van de doeltreffendheid van de politie. De effectiviteit van de politie is daarmee mogelijk een confounding variable. Waar volgens Van Damme en Pauwels (2013, p. 182) Tyler (2003, 2006c, 2007, 2011) aantoont dat 'gepercipieerde rechtvaardigheid belangrijker is bij de vorming van vertrouwen dan gepercipieerde effectiviteit', betoogt Tankebe (2019) het tegenovergestelde.

Het derde discussiepunt roept een vierde op, namelijk of culturele verschillen voldoende meegenomen zijn in het huidige onderzoek. Van Hall (2021) betoogt dat het effect van procedurele rechtvaardigheid op legitimiteit en het samenwerken met autoriteiten vooral gebaseerd is op onderzoek in Angelsaksische landen, zoals Australië, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Studies die in andere landen zijn gehouden op het gebied van het (straf)recht(systeem) laten echter zien dat de resultaten niet zomaar te generaliseren zijn naar andere landen, omdat de wettelijke stelsels en de positie van de politie sterk verschillen (Hough et al., 2010; Tankebe, 2009). De effecten van een rechtvaardige bejegening blijken soms te verschillen. In westerse landen zoals België en Zweden worden vergelijkbare effecten gevonden als in Angelsaksische landen (Van Damme & Pauwels, 2013; Van Damme et al., 2015). Opvallend is dat ook in Jamaica vergelijkbare resultaten worden gevonden (Reisig & Lloyd, 2009), maar in Slovenië de resultaten variëren (Reisig et al., 2012). Hoewel deze onderzoeken gaan over de effecten van procedurele legitimiteit en de politie in andere landen en dit onderzoek gaat over asielzoekers in Nederland, lijkt het zeker aangewezen om nader onderzoek te doen, bijvoorbeeld door de voor dit onderzoek opgestelde enquête langer uit te zetten en in de (regressie)analyse de factor culturele achtergrond mee te nemen. Ook zou bij de analyse van de resultaten van dit vervolgonderzoek aandacht besteed kunnen worden aan de combinatie van culturele achtergrond, leeftijd en verblijfsduur in Nederland. Alle zijn aspecten die, zeker in combinatie, de beleving in grote mate kunnen kleuren.

Een vijfde discussiepunt betreft de biases waarvan sprake zou kunnen zijn. Naast een responsbias, omdat de respondenten voornamelijk hoogopgeleid lijken te zijn en een groot belang hebben bij de procedure, zou er ook sprake kunnen zijn van een bevestigingsbias, zowel bij de interviews als bij de

beoordeling van de documentatie. In dit onderzoek is de bevestigingsbias gemitigeerd doordat dezelfde teksten onder leiding van onderzoekster door meerdere onderzoekers zijn beoordeeld om zo te voorkomen dat er te veel persoonlijke interpretaties zouden zijn, toch blijven het interpretaties *namens* de asielzoekers. Het voorleggen van het informatiemateriaal aan een panel van (zowel hoog- als laagopgeleide) asielzoekers zou dit probleem kunnen ondervangen, en zou nog specifiekere zicht geven op de door hen ervaren procedurele legitimiteit.

Een laatste discussiepunt behelst de vraag of de coronapandemie invloed heeft gehad op de behaalde resultaten. Zo was bijvoorbeeld lange tijd geen terugkeer mogelijk en dus ook geen vrijwillig, laat staan gedwongen vertrek. Dan lijkt het logisch om aan te nemen dat de terugkeerintentie ook minder sterk was. De regievoerders van de DTenV geven immers aan dat er zonder dwang geen of amper vrijwillig vertrek is. Daarnaast waren er tijdens het hoogtepunt van de coronapandemie landen die volledig 'op slot' gingen en niemand binnenlieten, zelfs niet voor familiebezoek. Tevens gaf de coronapandemie afgewezen asielzoekers een extra mogelijkheid om (gedwongen) vertrek te frustreren, omdat een negatieve coronaverklaring nodig was en een coronatest niet gedwongen afgenomen mocht worden. Het weigeren van een test leidde dus sowieso tot het voorkomen van uitzetting.

11.6 Aanbevelingen voor nader onderzoek

De bijdragen die dit proefschrift heeft geleverd staan reeds opgesomd in paragraaf 11.3. Daarin zijn onder meer aanbevelingen gedaan voor de bepaling en uitvoering van het asielbeleid. Onderzoek is echter nooit volledig, en zo zijn er ook bij dit onderzoek nog meerdere terreinen waarop nader onderzoek van grote toegevoegde waarde zou kunnen zijn, om meer te weten te komen over de relatie tussen de ervaren procedurele legitimiteit en de gevoelde verplichting tot naleving van migratiewetten en terugkeerintenties. Hieronder worden enkele suggesties gedaan.

- De respondenten in dit onderzoek waren relatief hoogopgeleid. Het heeft een grote meerwaarde als er ook meer gegevens verzameld worden over dat deel van de asielpopulatie dat lager opgeleid is. Mogelijk kan een andere onderzoeksmethodiek, bijvoorbeeld met native speakers, hierbij behulpzaam zijn.

- Om de validiteit van de vragenlijst te verhogen en deze om te kunnen zetten naar een gestandaardiseerde vragenlijst, moeten de resultaten van de enquête nader worden geanalyseerd en moet de vragenlijst zelf vaker worden gebruikt. Een mooi streven is om te komen tot een gevalideerde enquête die met een regelmatige frequentie gebruikt kan worden door onderzoekers, maar ook door de migratieketen zelf, om feedback te krijgen op hun manier van werken.
- Het zou interessant zijn om, in navolging van de aandacht voor cultuur van de ngo's, vergelijkend onderzoek te doen in andere landen, om te bezien of de ervaren procedurele legitimiteit op dezelfde wijze wordt beleefd. Voor de overheid kan dit bovendien interessant zijn om *best practices* te identificeren.
- In navolging op het hierboven benoemde punt zou het ook meer kennis kunnen opleveren wanneer bij nader kwalitatief onderzoek meer aandacht is voor de achtergrondkenmerken van de respondenten. Aspecten zoals leeftijd, geslacht, culturele achtergrond, opleidingsniveau en duur van het verblijf in Nederland kunnen immers alle invloed hebben op de wijze waarop de respondenten de procedure beleven.
- Dit onderzoek vond grotendeels plaats tijdens de coronapandemie, waardoor er weinig tot geen terugkeer mogelijk was. Het zou interessant zijn om dit onderzoek te herhalen in een periode waarin er geen sprake is van een pandemie.
- Oorspronkelijk was de opzet van dit onderzoek longitudinaal: dezelfde groep (afgewezen of op een beslissing wachtende) asielzoekers zou gedurende langere tijd gevraagd worden de enquête met tijdsintervallen van een halfjaar of een jaar in te vullen. Daarnaast zou toestemming worden gevraagd om hen te volgen in het systeem van de DTenV, om te bezien of er daadwerkelijk terugkeerhandelingen werden uitgevoerd. In de tijdspanne van het onderzoek bleek dit (onder andere door de coronapandemie) niet haalbaar. Het zou waardevol zijn om dit onderzoek alsnog op deze wijze voort te zetten.

11.7 Tot slot

Dit onderzoek heeft een bijdrage kunnen leveren aan de kennis over de werking van ervaren procedurele legitimiteit en de relatie tussen de beleving hiervan en de gevoelde verplichting om terug te keren/de terugkeerintentie van asielzoekers. Waar zeer regelmatig grootschalig kwantitatief onderzoek wordt gedaan over wat Nederlanders van asielzoekers vinden, is nu voor het

eerst een grootschalig kwantitatief onderzoek gedaan naar de beleving van de procedure door asielzoekers zelf. Dit heeft interessante aanwijzingen opgeleverd en een goede aanzet tot een gestandaardiseerde en gevalideerde vragenlijst. De belangrijkste bevindingen zijn dat de ervaren procedurele legitimiteit een meetbaar concept blijkt te zijn en dat er aanwijzingen zijn voor een verband tussen de ervaren procedurele en institutionele legitimiteit en de gevoelde persoonlijke verplichting tot naleving van een negatief asielbesluit en mogelijk, meer indirect, de terugkeerintentie. De aandacht voor de ervaren legitimiteit van regels en procedures lijkt dus evenzeer van belang bij asielzoekers als bij Nederlandse burgers. Een belangrijk aanvullend en bepalend aspect bleek de lengte van de procedure. Niet alleen de lengte van de huidige wachttijd (vaak jarenlang) maar ook de onzekerheid over de duur ervan lijken een negatieve invloed te hebben op terugkeerattitudes en -intenties. In de Nederlandse asielaanpak is noch in beleid, noch in communicatie veel aandacht voor elementen van ervaren procedurele legitimiteit. Hoewel er grenzen zijn aan de mate waarin hierin kan worden voorzien, zou met name het geven van meer duidelijkheid op diverse vlakken een positief effect kunnen hebben op de terugkeerintentie van de afgewezen asielzoeker.

Wanneer een asielzoeker definitief niet in aanmerking komt voor een verblijfsvergunning is het zaak voor de overheid om het terugkeerbeleid ten uitvoer te brengen. De overheid is hierbij in grote mate afhankelijk van de medewerking van de asielzoeker zelf; zelfstandig vertrek leidt dus in meerdere opzichten tot de meest bestendige oplossing. Als afgewezen asielzoekers daadwerkelijk terugkeren, leidt dit daarnaast tot meer draagvlak in de samenleving voor de opvang van asielzoekers die wel een verblijfsvergunning toegewezen hebben gekregen.

Hoe mooi zou het dus zijn als (meer) afgewezen asielzoekers vrijwillig en snel zouden terugkeren naar hun land van herkomst. En het is nog mooier dat uit dit onderzoek aanwijzingen komen dat we hier in Nederland ook daadwerkelijk extra invloed op kunnen uitoefenen: door meer aandacht te besteden aan de door asielzoekers ervaren legitimiteit van de procedure. Het resultaat is een win-win-win-winsituatie, want de asielzoeker, het land van herkomst, de DTenV én de Nederlandse maatschappij hebben er stuk voor stuk voordeel bij. In mijn afgelopen acht dienstjaren bij de DTenV heb ik gezien hoe moeizaam het asielproces is, zowel voor de asielzoeker zelf als voor de betrokken instanties en hun medewerkers, en tevens voor

de maatschappij. Maar ook het uitvoeren van dit onderzoek heeft me meer inzicht gegeven in de werking van en complicaties binnen de asielwereld. Ik heb veel steun en medewerking ervaren tijdens het proces en heb het onderzoek met plezier gedaan, maar het was niet altijd makkelijk. Zo dacht ik bijvoorbeeld dat het schrijven over dit onderwerp 'van binnenuit' (doordat ik bij de DTenV werk) het proces makkelijker zou maken, maar al snel bleek dat dit niet per definitie het geval was. Ik had soms gelijke ervaringen als de asielzoekers, in die zin dat waar organisaties soms star waren in regulerende formaliteiten en niet transparant waren wat betreft hun beweegredenen hierachter, individuele medewerkers juist hun discretionaire ruimte gebruikten om mij te helpen. Ook de gerichtheid op (toenemende) wet- en regelgeving, met name op het gebied van privacy en ethiek, leidde tot meerdere restricties. Door mijn positie als een van de directeuren van de DTenV werd soms zelfs zo'n mate van zorgvuldigheid in acht genomen dat ik zowel de besluitvorming als de bejegening in die gevallen niet anders dan negatief kan beoordelen.

Zo verliep mijn persoonlijke 'migratieproces', van uitvoering naar wetenschap, met horten en stoten. Maar het was het waard, want hoewel de resultaten van mijn onderzoek natuurlijk niet dé oplossing bieden voor de hele migratieproblematiek en er zeker nader onderzoek nodig is, kunnen ze wel degelijk helpen om zowel menselijker als effectiever te werk te gaan. Dus ik zou zeggen: waar wachten we op? Duidelijker kunnen we het Nederlandse asielproces in elk geval wel maken. Leuker niet, zoals de titel van dit proefschrift al aangeeft, want leuk zal het nooit worden, dat is inherent aan het asielproces. Maar tegelijkertijd maakt het inbrengen van meer aandacht voor de asielzoeker als mens in het asielproces het op een bepaalde manier wel draaglijker.

Bijlagen

- Bijlage I** **Codeboek kwalitatief onderzoek interviews**
- Bijlage II** **Interviewleidraad asielzoekers**
- Bijlage III** **Interviewleidraad regievoerders en
belangenbehartigers**
- Bijlage IV** **Informatieblad voor onderzoek 'beleving van de
asielprocedure'**
- Bijlage V** **Questionnaire – Experience of the Asylum Procedure**
- Bijlage VI** **Wijze van meten van de variabelen in tabel 10.3**
- Bijlage VII** **Onderbouwing vragenlijst**
- Bijlage VIII** **Data-analyse Erasmus Universiteit**
- Bijlage IX** **Nadere specificering rol onderzoekster**

Bijlage I Codeboek kwalitatief onderzoek interviews

Deductief is aangegeven met zwart, inductief met rood, tijdens coderen met groen, en uit vragenlijst met oranje.

Categorie:	Subcategorie:	Sub-subcate-gorie:	Kernwoorden/eindlabels:
<u>Procedurale legitimiteit</u>	<u>Kwaliteit</u> <u>besluitvorming:</u>	Transparantie	Open (migrant krijgt informatie over hoe de procedure gaat) Uitleg (migrant krijgt informatie over waarom de procedure gaat zoals hij gaat) Duidelijk (migrant krijgt duidelijke uitleg over de grond waarop het besluit is genomen) Wachttijd/einddatum (migrant weet wanneer het besluit wordt genomen) Überhaupt bestaan procedure (migrant weet dat er een asielprocedure bestaat)
		Eertijk	Mening derde partij (mensen om de migrant heen) Consistent (zelfde uitspraken voor dezelfde asielaanvragen) Objectief (gebaseerd op feiten, niet op meningen) Rekening houden met belangen (van de migrant) Advocaat betrokken (advocaat ziet toe op de belangen van de migrant)
		Goed onderzocht	Genoeg tijd genomen (interviewer had geen haast) Genoeg tijd gekregen (migrant kon zijn verhaal uitgebreid doen) Goed naar geluisterd (de interviewer gaf het verhaal goed weer) Verhaal kunnen vertellen (migrant vindt dat hij zijn verhaal heeft kunnen vertellen) Gerustgesteld (de interviewer stelt de migrant op zijn gemak t.a.v. zorgen over het gesprek) Advocaat betrokken (advocaat helpt en steunt) Vertaling (mate waarin vertaling of vertaler relaas goed weergeeft) Ervaren kwaliteit van de interviewer (de goede vragen zijn gesteld)

Bijlage I Continued

Categorie:	Subcategorie:	Sub-subcategorïe:	Kernwoorden/eindlabels:
<u>Procedurale legitimiteit</u>	Kwaliteit bejegening:	Respectvol behandelen	Rekening houden met belangen (migrant merkt dat er over zijn belang wordt gepraat) Luisteren (migrant vindt dat men naar hem luistert) Geen discriminatie (migrant voelt zich niet gediscrimineerd) Aardig (migrant zegt dat ... aardig is) Helpen (migrant voelt zich geholpen) Aandacht/tijd van personeel (migrant vindt dat men tijd/aandacht heeft) Niet crimineel toch opsluiten is niet eerlijk (migrant geeft dit aan) Kunnen werken (legaal kunnen werken tijdens procedure) Opleiding kunnen genieten (legaal opleiding kunnen volgen tijdens procedure) Hygiëne (hoe schoon de omgeving/het complex wordt ervaren) Samenstelling azc qua culturen en aantal personen (hoeveel personen/families in een huis of azc verblijven, en hoeveel verschillende culturen) Aantal overplaatsingen (op verschillende azc's verbleven) Medische zorg Genoeg tijd om vertrek voor te bereiden
		Eerlijk Faciliteiten	Recht van de overheid (migrant denkt dat de overheid het recht heeft om migratie te limiteren)
<u>Bredere institutionele legitimiteit:</u>			Plicht van de burger (de mate waarin de migrant denkt dat een burger de plicht heeft om de overheid te gehoorzamen)

Bijlage I Continued

Categorie:	Subcategorie:	Kernwoorden/eindlabels:
Vertrouwen integriteit functionarissen:	Vertrouwen	<p>Beste voorhebben (migrant vindt dat de overheid het beste voorheeft met de cliënt)</p> <p>Goed systeem (migrant vindt dat het asielsysteem goed/betrouwbaar werkt)</p> <p>Betrouwbaar (migrant ziet de overheid in het algemeen als betrouwbaar)</p> <p>Gezamenlijke <i>social bonds</i> (migrant heeft gevoel dat hij zelfde uitgangspunten heeft als de overheid)</p> <p>Wereldburger (migrant vindt dat hij het recht heeft om overal te wonen)</p> <p>Gewenst (of het besluit al dan niet gewenst is door de migrant)</p> <p>Vertrouwen in Nederlandse instituties (migrant vertrouwt de Nederlandse overheid)</p> <p>Geluk (idee dat uitkomst gebaseerd is op geluk)</p> <p>Inzichten advocatuur (wat vindt de advocaat van de kwaliteit van bejegening en besluitvorming?)</p> <p>Inzichten ngo's (wat vindt de ngo van de kwaliteit van besluitvorming en bejegening?)</p> <p>Inzichten familie thuisland (wat vindt de familie in het thuisland van de asielprocedure?)</p> <p>Inzichten diaspora/netwerk Nederland (wat vindt het netwerk om de migrant heen van de asielprocedure?)</p>
<u>Distributieve rechtvaardigheid:</u>	Eerlijk	
<u>Ervaren legitimiteit derden:</u>	Inzichten derden	

Bijlage I Continued

Categorie:	Subcategorie:	Sub-subcate-gorie:	Kernwoorden/eindlabels:
<u>Acceptatie besluit:</u>	Mogen wegsturen uit Nederland		Kinderen en familie in Nederland (niet mogen wegsturen als je kinderen/familie hebt in Nederland) Niet terug kunnen i. v.m. veiligheid (volgens migrant niet eerlijk om iemand terug te sturen naar gevaar)
		Illegaliteit opties	Illegaliteit (heeft migrant de mogelijkheid om illegaal te blijven?) Derde land (kan migrant naar een ander land dan het eigen thuisland?) Bereidheid terug te keren (migrant verklaart zich bereid terug te keren) Dublin-land
		Acceptatie	
<u>Terugkeerintentie:</u>	Terugkeer		Inschrijving IOM (migrant heeft zich ingeschreven bij IOM om terug te keren) Reispapieren regelen/hebben (migrant heeft reispapieren of is die aan het regelen) Mening terugkeer
		Doormigratie	Inschrijving IOM (migrant heeft zich ingeschreven bij IOM om naar een ander land dan thuisland te migreren)
		Illegaliteit	Met onbekende bestemming vertrokken (migrant is van plan om uit het zicht van de overheid te raken)

Bijlage I Continued

Categorie:	Subcategorie:	Sub-subcate-gorie:	Kernwoorden/eindlabels:
<u>Beïnvloedende factoren:</u>	Land van herkomst	<p>Politieke/sociaal/economische omstandigheden (politiek systeem, mogelijkheden werk, sociale opvang thuisland)</p> <p>Veiligheid (mate van geweld en corruptie in thuisland)</p> <p>Gezondheidszorg (kwaliteit en kwantiteit gezondheidszorg thuisland)</p> <p>Sociale binding land van herkomst (familie of vrienden in thuisland aanwezig)</p> <p>Sociale normen land van herkomst (normen en waarden t.o.v. migratie en terugkeer in thuisland)</p> <p>Toekomstmogelijkheden ontwikkeling kinderen (mogelijkheden scholing, gezondheidszorg en (sociale) veiligheid kinderen)</p> <p>Fysieke gezondheidsproblematiek (migrant heeft fysieke problemen)</p> <p>Geestelijke gezondheidsproblematiek (migrant heeft psychische problemen)</p> <p>Schuld (migrant voelt zich schuldig dat hij familie niet heeft onderhouden)</p> <p>Schaamte (migrant schaamt zich dat het hem niet gelukt is een mooie toekomst op te bouwen in Nederland)</p> <p>Angst (migrant is bang om terug te keren)</p> <p>Emotionele binding Nederland (migrant heeft veel sociale relaties in Nederland)</p> <p>Detentie (=ervaring) (migrant is in detentie (geweest))</p> <p>Inschatting pakkans (inschatting door migrant van risico op aangehouden worden)</p> <p>Globalisering (overtuigingen migrant over het recht waar te wonen in de wereld)</p> <p>Persoonlijke morele normen en waarden (overtuigingen migrant op gebied van migratie en terugkeer)</p>	
	Gezondheid		
	Emotionele belemmeringen		
	Afschrikking		
	Persoonlijke inzichten		

Bijlage I Continued

Categorie:	Subcategorie:	Sub-subcate-gorie:	Kernwoorden/eindlabels:
<u>Praktische belemmeringen:</u>			<p>Geen ID-papieren krijgen (migrant wil ID-papieren, maar lvh wil ze niet verstrekken)</p> <p>Staatloosheid (het land waar migrant vandaan komt bestaat niet meer of heeft geen officiële status)</p> <p>Terugkeerondersteuning mogelijkheden (het meekrijgen van middelen om bestaan op te bouwen)</p> <p>Gezondheidsproblematiek (migrant heeft gezondheidsproblemen waardoor reizen onmogelijk is of waarvoor geen behandeling is in thuisland)</p>

Bijlage II Interviewleidraad asielzoekers

In deze bijlage staat de leidraad beschreven aan de hand waarvan de semigestructureerde interviews met asielzoekers hebben plaatsgevonden. Omdat de interviews door drie verschillende interviewers zijn gehouden is een deel van de vragen door iedereen gesteld, maar zijn er ook vragen die de studenten los van elkaar hebben gesteld. Dit komt in het overzicht tot uiting. De interviews zijn in het Engels gehouden, vandaar dat de interview guide eveneens in het Engels is gesteld.

Black/bold: questions that everybody will ask

Green questions: [Interviewer 1]

Blue questions: [Interviewer 2]

Red questions: [Interviewer 3]

How long have you been in Europe?

What were your motives to leave? (In two sentences)

Did you think you would receive a residence permit?

What were your expectations of the procedure of entry?

How does your experience of the procedure of entry compare to your expectations?

Have you considered returning?

Welcome and introduction

Can you tell me a bit about your home country?

Tell me about

- · the government;
- · elections;
- · the police;
- · The government officials those that give out visas and passports, for example.

For what is the state responsible in your home country?

Who else has power in your country?

Is the police part of the state/the military?

Why did you leave? You were fearing for your safety. Who was the biggest threat to that safety? Was there anybody who could have/should have protected you? If so, why didn't they?

Corruption/bribery/unjust/unfair/untransparent behaviour

Have you ever been physically threatened/assaulted by people from your home government?

Do you know of times where somebody you know bribed a government official in your home country?

Do you know of instances where government officials made decisions based not on rules, but rather on personal opinion/preference?

Would you say that there are many laws and rules in your country? Are they being followed? When somebody breaks the law, is there a set of rules that punishes him? Who enforces these rules?

Normative

Did you feel (morally) obliged to follow the law/rules of your country? In your opinion, do all people in your country feel obliged to follow the law? If not, what would be done with the people that didn't follow the law?

Is it the right thing to do to follow the law at all times? Why, or why not?

Cultural-cognitive

Now you have come into contact with many more nationalities, here and on your travels. Have you noticed differences in how people from your country and others talk about or interact with government officials?

Is there a specific Nigerian/Albanian way to deal with the government officials?

Travels

I'm sure on your travels, you have met a lot of government officials from the EU or EU countries. Can you maybe tell me more about your experience with them? Was it what you expected? How did that change your perception of what the EU would be like? How does it compare to your home country?

Other legitimacies

I'm sure you have already met a lot of "official" people here during the procedure. Do you know what organizations they all stemmed from? Did you feel like one of those organizations was more professional than others? Do they work together well?

Legitimacy creation

For you, what does the Dutch state do, that gives them power of you? Why are you in here, why did you report yourself to the authorities?

Do you think what the Dutch state does is the right thing to do? Do they act in the correct way?

Where does the Dutch state create the right to treat you the way they treat you?

Fairness

What do you know about how the decisions are made about who gets to be an asylum seeker and who doesn't? Has anybody explained to you why or why not some people can stay?

Are you interested in knowing these things? Why/Why not?

Evaluation of asylum procedure

What are the two best things about being in the asylum procedure?

And the two worst things?

The different stages of the asylum procedure

If you had the power to change something in the asylum seeker process, what would you change?

What has been the most unclear/unpleasant thing to you so far over this period?

What could the state do better here?

Do you think the government has the right to tell you if you can stay or if you have to leave? Why?

Welcome and introduction

How are you and what have you done today? How do you find it here?

How long have you been in Europe?

Background information and migration motives

To begin, I would like to learn a bit about you and your background, so you were brought up in [naam land]. What is it like there?

In a few words can you explain what were your motives to leave?

Entering and admission procedures

Did you think you would receive a residence permit? Why/ Why not?)

What were your expectations of the procedure of entry?

Why did you have these expectations? (Cultural sources)

How does your experience of the procedure of entry compare to your expectations?

What are your thoughts and opinions about the procedure of entry? (Do you think the procedure is fair? (Procedural legitimacy.)

Return

Have/or had you considered returning?

What were your expectations regarding your return? (Before detention)

Why did you have these expectations? (Cultural sources)

In your own words, what is the return decision? Can you explain the reasons for the decision?

What are your thoughts and opinions on the return decision? (Outcome legitimacy) How does this compare to what your expectations of return were?

What was the return notice? How did you learn this?

Can you explain what voluntary return is? What are your thoughts on this?

Do you discuss the return decision with other migrants? With workers?

How do case workers explain the return decision?

Do you understand the procedures of return?

Will you return? Why or why not? Or will you try to go to another country?

Stay in immigration detention

In your opinion, what is the purpose of detention?

What are your thoughts and opinions regarding detention? (Do you think it is an appropriate measure?)

Do you discuss your detention with other migrants? With case workers?

To conclude

What do you envision for the future?

Do you have suggestions regarding admission procedures and/or return procedures?

Is there anything else you would like to add?

Introduction

How are you today? What have you been up to?

How long have you been in Europe?

Country of origin and motives to leave

Can you explain in a few sentences what motivated you to leave your country?

How would you describe the governmental institutions in your country of origin?

What level of trust do you have in these authorities and do you believe they provide fair (if needed an elaboration on the concept *fair*) procedures?

Registering and identification

How did you experience the first process of registering and identification?

Was it clear what was going to happen during this time?

Was it clear what was expected of you and what your rights were?

Did you feel understood in the conversations and interactions?

What do you see as positive/negative?

Do you have suggestions for improvement?

Rest and preparation period

How did you experience the rest and preparation period?

Was it clear what was going to happen during this time?

What are your thoughts on the council for refugees and lawyer helping you?

Did you feel understood in the conversations and interactions?

Did they provide a good preparation and did they address your concerns?

What do you see as positive/negative?

Do you have suggestions for improvement?

General asylum procedure

How did you experience the general asylum procedure?

Was it clear what was going to happen during this time?

Was it clear what was expected of you and what your rights were?

Did you feel understood in the conversations and interactions?

Do you understand on what grounds the outcome has been made, and what do you think of it?

What do you see as positive/negative?

Do you have suggestions for improvement?

Extended asylum procedure

How do/did you experience the extended asylum procedure?

Is/was it clear what was going to happen during this time?

Is/was it clear what was expected of you and what your rights were?

Do/did you feel understood in the conversations and interactions?

What do you see as positive/negative?

Do you have suggestions for improvement?

Expectations, experiences and consequences

What were your expectations of the institutions and procedures in The Netherlands?

How do you see your experiences compared to the expectations?

How important are fair procedures and mutual trust for you?

Might they influence your willingness to accept the outcome and comply with the authorities?

Do you think you will get a resident permit?

To end

How do you feel about this interview?

Did you feel free to say whatever you wanted?

Would you still like to add anything?

Bijlage III Interviewleidraad regievoerders en belangenbehartigers

Allereerst bedankt dat u wilt deelnemen aan dit interview. Mag ik 'je' zeggen? Ik zal eerst het een en ander toelichten over ons project en hoe we omgaan met uw privacy.

Ik zal mij eerst voorstellen. Mijn naam is Michael Sinnige en ik studeer momenteel af aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam, faculteit Sociologie. Dit interview vindt plaats in het kader van mijn afstudeerscriptie. Daarnaast is dit project gelieerd aan het onderzoek van Martijn Tubbergen waar zij jullie van op de hoogte heeft gebracht via intranet.

Doel van het project

Het doel van dit project is de analyse van de strategieën en hulpbronnen die caseworkers van ngo's, IOM en DTenV (hier regievoerders genaamd) inzetten tijdens terugkeergesprekken met migranten die een terugkeerbesluit hebben ontvangen en dus het land moeten verlaten. Door middel van de analyse probeer ik een duidelijker beeld te vormen van deze strategieën en hulpbronnen, om zodoende wetenschappelijk inzicht te krijgen in dergelijke processen met daarnaast de hoop dat de betrokken organisaties hun methodieken hiermee zouden kunnen verfijnen. Ook zal ik inzicht proberen te krijgen in de mate waarin caseworkers legitimiteit verlenen aan het asielbeleid en hoe ze dit in hun eigen werk vorm geven. Dit onderdeel is zoals eerder aangegeven gelieerd aan het onderzoek van Martijn Tubbergen.

Uw/je privacy

Onze procedures voldoen aan de nieuwe privacywetgeving. Hierbij zorgen we ervoor dat eventuele opnamen van de interviews na transcriptie verwijderd worden en de transcripties geanonimiseerd worden. Geanonimiseerde transcripten worden ter beschikking gesteld voor het genoemde promotieonderzoek en delen van de interviews kunnen worden toegevoegd aan de eindrapportage/scriptie die openbaar beschikbaar zal zijn. Deze transcriptie zijn dus geanonimiseerd, wat wil zeggen dat interviewteksten niet herleidbaar zijn tot jou als persoon. Mocht je bepaalde delen willen verwijderen uit de interviews, dan kun je dit aan mij aangeven; ik zal deze dan uit de transcriptie verwijderen.

Nog eens je rechten op een rijtje:

- Je deelname is volledig vrijwillig en je hebt altijd het recht om te stoppen met het interview.
- Je hebt het recht om te weten welke persoonlijke informatie wordt opgeslagen (*recht op informatie*).
- Je hebt het recht om de opgeslagen persoonlijke gegevens in te zien (*recht op inzage*).
- Je hebt het recht om onjuiste persoonlijke gegevens te laten rectificeren (*recht op rectificatie*).
- Je hebt het recht om verwerking van persoonlijke gegevens te beperken (*recht op beperking*).
- Je hebt het recht om de opgeslagen persoonlijke gegevens te laten verwijderen (*recht op verwijdering*).
- Je hebt het recht om aan te geven dat je niet wilt dat je persoonlijke gegevens verder verwerkt worden (*recht op bezwaar*).

Dit interview

Dit interview zal ongeveer een uur duren, maar ik heb alle tijd als je nog langer door wilt praten. Als je hierna meteen door moet, kun je dat nu aangeven, dan zal ik daar rekening mee houden.

De volgende vragen zullen als leidraad dienen: (1) Wat is het doel van jouw functie en de terugkeergesprekken die je voert? (2) Wat zijn de strategieën die je tijdens terugkeergesprekken en binnen je caseload gebruikt om die doelstelling te bereiken? (3) Welke effecten merk je, bij je doelgroep en bij jezelf? (4) Wat is de invloed van de (veranderende) context van het asielbeleid en hoe ga je hier mee om? (5) Wat zijn verbodpunten?

Heb je hierover nog vragen?

Op dit formulier [overhandig consent form] staat alles nog eens op een rijtje. Ik vraag je dit formulier te ondertekenen.

Heb je er bezwaar tegen dat ik het interview opneem?

1. Algemeen over werk & terugkeergesprekken

Eerst zou ik je wat algemene vragen willen stellen, om een beeld te krijgen van hoe jouw werk eruitziet.

- Kun je me vertellen hoe je functie eruitziet: wat is het wat jij doet? Hoe zou jij dat omschrijven? *(Als er niet specifiek over terugkeergesprekken gesproken wordt, dan hier expliciet na vragen)*
- Hoe ziet je caseload eruit? Met wie voer jij terugkeergesprekken? In welke fase? *Mogelijke antwoorden zijn 1) tijdens fase: vrijwillig vertrek 2) tijdens fase gedwongen vertrek)*

Nu zou ik graag wat meer willen inzoomen op de terugkeergesprekken.

- Wat is het doel van de terugkeergesprekken? (Let op verschil persoonlijk en DTenV)
- In welk opzicht verschilt het doel tijdens de verschillende fasen waarin de procedure zich kan bevinden?
- Wanneer heb jij een succesvolle dag?
- Stel, je krijgt iemand voor het eerst voor je. Hoe verloopt dan in principe het traject dat je met die persoon aflegt? En hoe verloopt een typisch gesprek binnen zo'n traject?

2. Strategieën

Ik wil het met je hebben over de strategieën die jij inzet in deze terugkeergesprekken en -trajecten. Enerzijds binnen een gesprek, en anderzijds binnen jouw caseload.

Eerst op het niveau van terugkeergesprekken.

- Wat zijn de tools, de hulpbronnen en de strategieën waar je gebruik van maakt tijdens de terugkeergesprekken om dichterbij je doel te komen? (Probe totdat de interviewer niet nieuws heeft toe te voegen)
- Waarom gebruik je deze strategieën? (Vraag in relatie tot alle aangedragen strategieën)
- Je noemt [...] als belangrijkste strategieën. Andere dingen die wel eens genoemd worden, zijn: [de rest van de lijst]. Doe je daar wel eens iets mee? (Ga de lijst af en sla de al genoemde strategieën over.)
Arguments: normative/regulative
 - o Material: offering assistance
 - o Affective: trust, relationship building
 - o Hoe houd je rekening met iemands afkomst en cultuur?
 - o Houd je rekening met hoe je overkomt op de ander, zo ja, hoe?
 - o Methodiek: WIGK.
- Hoe bepaal je welke strategie je gebruikt? *(Let op: we willen ook de prioriteit weten, mocht de regievoerder die hebben. Probe totdat de interviewer niet nieuws heeft toe te voegen)*
- Zijn er verschillen in:
 - o verschillende fasen?
 - o verschillende doelgroepen (Bijvoorbeeld gezinnen, kansrijkheid voor gedwongen vertrek, alleenstaande vrouwen uit bepaalde landen)?
 - o hoe iemand binnenkomt?
 - o hoe lang iemand in het vertrekproces zit?

Strategieën
(vervolg)

Ten tweede strategieën die je gebruikt op het niveau van de caseload (keuzes tussen cliënten)

- Wat zijn de strategieën en hulpmiddelen die je gebruikt binnen je caseload? Welke prioriteiten stel je binnen je caseload op het moment dat je je tijd moet verdelen tussen cliënten?

(Mogelijke antwoorden:

- Inzetten op kansrijkere zaken?
- Bepaalde landen van herkomst?
- Bepaalde (schrijnende) zaken laten zitten?
- Afzien van een IBS voorbereiden?)

- Waarom maak je deze keuzes?

(Mogelijke antwoorden:

- Lage kansrijkheid;
- Gezin heeft mogelijk ervoor te zorgen dat er steeds iemand in een procedure zit;
- Effectiviteitsnorm.)

(Probe totdat de interviewer niet nieuws heeft toe te voegen, let op externe factoren, interne drijfveren)

Effectiviteitsnorm

De verschillende afdelingen hanteren verschillende percentages voor de effectiviteitsnorm. Verschillende categorieën vreemdelingen hebben ook verschillende codes van zwaarte – gebaseerd op hoeveel maanden het duurt voordat je een reisdocument hebt. Van 1- tot 6+. Op basis daarvan worden zaken verdeeld. Als iemand alleen maar 1- zaken zou hebben, zou die heel zwaar belast zijn, omdat de zaken dan heel snel zouden wisselen en er veel meer administratie bij zou komen kijken).

NB: Deze constructie geldt voor slechts enkele werksoorten, met name bij bewaring.

3. Effecten

Ik zou ook wat willen weten over de effecten van de gebruikte strategieën.

- Wat is het effect van deze gesprekken/strategieën
 - Bij de cliënt:
 - Wat zijn dan die veranderingen: open of meer weerstand?
 - Wat zijn de affectieve veranderingen?
 - Wat zijn de relationele veranderingen?
 - Verandert de communicatie door de gesprekken, en zo ja, hoe? Concreet: verandert de bereidheid om te praten?
 - Zie je emotionele veranderingen bij de cliënt en zo ja, welke?
 - Concreet: volgen er bepaalde acties uit?
 - Bij welke cliënten merk je de grootste veranderingen?
 - Bij welke cliënten merk je de grootste veranderingen en bij welke de minste?
 - Wanneer merk je weinig effect?
 - Wat zijn de grootste obstakels?
 - Bij welke strategieën merk je de grootste veranderingen?
 - Bij jezelf:
 - Wanneer zit jij lekker in je werk?
 - Wat motiveert je dan?
 - Wanneer loopt het bij jou niet lekker?
 - Wat zit je dan dwars?
 - Wat doe je dan?
- Wat zijn de sleutelmomenten waarbij een relatie verandert?

4. Invloed van context van asielbeleid	<p>Dan wil ik het nog met je hebben over de invloed van de (veranderende) politieke, sociale en persoonlijke context en hoe je hiermee omgaat.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er kunnen heel wat veranderingen optreden in de sociale, politieke en persoonlijke context waarin de gesprekken zich afspelen, die invloed hebben op de terugkeergesprekken. Wat zijn hier wat jou betreft belangrijke dingen in? (<i>Bijvoorbeeld: politieke verandering, acties in het netwerk van de migrant, persoonlijke veranderingen en juridische veranderingen (wet- en regelgeving)</i>) - Op welke manier beïnvloeden die je gesprekken en de effecten ervan? - Jij werkt binnen deze veranderende context van het asielbeleid – je krijgt met deze aspecten te maken, bijvoorbeeld [noem concreet de aspecten die genoemd zijn]. Wat vind je daarvan? Wanneer vind je die beleidsaspecten 'goed' of 'legitiem' en wanneer niet? - Deze beleidsaspecten maken allemaal deel uit van breder asielbeleid. Als iemand die er dagelijks mee te maken heeft, hoe beoordeel jij het beleid in het algemeen? - Hoe ga je om met de invloeden van buitenaf in de praktijk? (<i>Verander je dan van strategie/prioriteit? Zet je het op een laag pitje? Houd je vinger aan de pols? Ga je op een andere strategieën inzetten? Hoe pak je dat aan?</i>) - Heeft jouw mening over het beleid effect op hoe jij je werk doet en hoe je met de migrant omgaat? - Heeft de mening van migranten over het beleid effect op hoe jij je werk kunt doen/op de effectiviteit van de terugkeergesprekken? (<i>Migranten zullen de beleving van legitimiteit waarschijnlijk baseren op hoe ze het asielproces ervaren in termen als transparantie, duidelijkheid, bejegening e.d. Dus in hoeverre ze het proces en het beleid begrijpen, de mate waarin rekening wordt gehouden met hun belangen, mate waarin ze inspraak hebben, ze zich serieus genomen en gehoord voelen etc.</i>) - Houd jij op jouw beurt weer rekening met dit soort aspecten van de beleving van legitimiteit door migranten, en zo ja, hoe? (En vind je dat je hier een verantwoordelijkheid in hebt?)
5. Verbeterpunten	<p>We zijn nu bijna aan het eind van het interview. Ik zou je nog graag wat afsluitende vragen willen stellen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wat kan er nog verbeterd worden? <ul style="list-style-type: none"> o Voor de cliënt o Voor jou <ul style="list-style-type: none"> ▪ Persoonlijke effectiviteit? (Reflectief op eigen handelen) ▪ Structurele omstandigheden? <p>Wat belemmert je om dat niet te doen?</p>
Main	
Cool-off	<p>Afsluitende vraag</p> <ul style="list-style-type: none"> - [Geef een samenvatting van het gesprek] - Heb je zelf nog iets toe te voegen wat belangrijk kan zijn voor het onderzoek, of heb je nog algemene vragen of opmerkingen?
Closure	<p>Bedankt</p> <p>Dank je voor je tijd. Mocht je nog iets te binnen schieten of mocht je iets willen veranderen aan de inhoud van het interview, neem dan gerust contact op, ook als je bepaalde onderdelen niet verder wilt delen. (<i>Gedeelde informatie na uitzetten recorder: achteraf noteren maar buiten de transcriptie laten, ook niet uit citeren. Behandelen als 'off-the-record' data. Ook een notitie toevoegen aan het interview hoe de extra data behandeld zijn.</i>)</p>

Bijlage IV Informatieblad voor onderzoek 'beleving van de asielprocedure'

Invoering

Bedankt voor uw interesse in dit onderzoek! Uw antwoorden geven meer inzicht en kunnen mogelijk bijdragen aan het verbeteren van de asielprocedure. Wat vindt u van de Nederlandse asielprocedure? Heeft u het gevoel dat uw ervaringen invloed hebben op hoe u over Nederland denkt of op uw toekomstplannen, bijvoorbeeld om in Nederland te blijven? Hoe kan de asielprocedure worden verbeterd? De resultaten van dit onderzoek worden geanonimiseerd en vervolgens gepresenteerd in een wetenschappelijk rapport in het Engels, dat voor alle geïnteresseerden gratis kan worden gedownload via internet. Hier leest u meer over (deelname aan) dit onderzoek.

Uw antwoorden zullen ons in staat stellen de situatie van asielzoekers beter te begrijpen. Het verandert niets aan uw situatie, maar kan in de toekomst wel leiden tot verbeteringen in de asielprocedure. Om een diepgaand inzicht te krijgen in uw ervaring, zal het invullen van de enquête ongeveer 45 minuten duren. Als u wilt, kunt u altijd iemand vragen om u te helpen bij het invullen van de vragenlijst. Onderzoekers en studenten van de Erasmus Universiteit zullen geselecteerde asielzoekerscentra bezoeken en helpen met de vragenlijst.

Het onderzoek kent vijf thema's:

1. algemene vragen over u;
2. uw mening over de asielprocedure;
3. uw mening over de behandeling door overheidspersoneel tijdens en na de asielprocedure;
4. uw rechtspositie en plannen voor de toekomst;
5. algemene vragen.

Voorwaarden voor deelname

- Uw deelname aan het onderzoek is vrijwillig en anoniem en heeft geen invloed op uw procedure of juridische situatie in Nederland.
- U kunt alleen meedoen als u minimaal 18 jaar oud bent.
- Alle informatie wordt veilig opgeslagen door de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Onderzoekers

Het onderzoek is een initiatief van prof. dr. Arjen Leerkes van de Erasmus Universiteit Rotterdam en de Universiteit van Maastricht (zie: <https://www.eur.nl/people/arjen-leerkes>). Arjen Leerkes is socioloog en politicoloog en immigratie-expert. Hij heeft voor het Nederlandse parlement vele wetenschappelijke artikelen en diverse invloedrijke rapporten geschreven, waaronder onderzoeken naar asielzoekers. Voorbeelden van eerdere onderzoeken zijn *Geen tijd te verliezen. Van opvang tot integratie van asielmigranten* (<https://english.wrr.nl/binaries/wrr-eng/documents/policy-briefs/2016/02/16/no-time-to-lose-from-reception-to-integration-of-asylum-migrants/PB004e-No-time-to-lose.pdf>) En *Kiezen tussen twee Kwaden* (met een samenvatting in het Engels) ([http://www.arjenleerkes.nl/Kiezen-tussen-twee-kwaden.Determinanten-van-blijf-en-terugkeerintenties-onder-\(bijna\)-uitgeprocedeerde-asielmigranten.pdf](http://www.arjenleerkes.nl/Kiezen-tussen-twee-kwaden-Determinanten-van-blijf-en-terugkeerintenties-onder-(bijna)-uitgeprocedeerde-asielmigranten.pdf)). Arjen Leerkes is tevens verbonden aan het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC, zie <https://www.wodc.nl/>), dat onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek doet op het terrein van het Ministerie van Justitie. (Interessante weetjes: voordat Arjen Leerkes in 1992 sociologie ging studeren aan de Universiteit van Amsterdam, werkte hij bijna een jaar als keukenassistent in een asielzoekerscentrum).

Voor dit project heeft Arjen Leerkes samengewerkt met dr. Agnieszka Kanas, eveneens van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Haar specialisatie ligt op het gebied van de integratie van immigranten. Zo is zij betrokken geweest bij onderzoeksprojecten naar asielzoekers in Europa en Duitsland in het bijzonder. Voorbeelden van haar onderzoek vindt u hier: koppeling.

Stamatis Melissourgos, MSc, en een team van bachelor- en masterstudenten van de Erasmus Universiteit Rotterdam zullen helpen bij het verzamelen van de data. Stamatis Melissourgos is recent afgestudeerd aan het Governance of Migration and Diversity-programma van de Erasmus Universiteit, de Universiteit Leiden en de Technische Universiteit Delft. Vóór zijn studie in Rotterdam werkte hij als vrijwilliger in een opvangcentrum voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen in Griekenland (zie koppeling). De studenten zijn afkomstig van de afdeling Bestuurskunde en Sociologie van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Gegevens en privacy

De Erasmus Universiteit vereist dat alle onderzoekers ethische goedkeuring krijgen voordat ze een onderzoek uitvoeren. Uw gegevens worden door de Erasmus Universiteit of Rotterdam met de grootst mogelijke zorgvuldigheid behandeld. Overheidsorganisaties zullen geen toegang krijgen tot de gegevens en weten niet wie aan het onderzoek heeft deelgenomen. Niemand kan de gegevens naar u herleiden. Uw privacy wordt beschermd. Aan het einde van de vragenlijst krijgt u de mogelijkheid om contactgegevens met ons te delen (e-mailadressen en/of telefoonnummer) als u na 12 maanden een vervolgvragenlijst wilt ontvangen en/of graag onze informatie wilt ontvangen. U kunt ook deelnemen aan het onderzoek zonder uw contactgegevens te delen.

Alle contactgegevens worden apart van de enquêtegegevens opgeslagen in een beveiligde omgeving bij de Erasmus Universiteit en verwijderd zodra wij contact met u hebben opgenomen voor de vervolgvragenlijst of nadat wij u het rapport hebben toegestuurd.

Wetenschappelijk hergebruik van de data

Aan het einde van de vragenlijst kunt u ons toestemming geven om de geanonimiseerde gegevens beschikbaar te stellen voor wetenschappelijk onderzoek, tot drie jaar nadat de gegevens zijn verzameld. Als u ons toestemming geeft, gaat u ermee akkoord dat wij de gegevens delen met medewerkers van andere universiteiten die de gegevens willen gebruiken en daarvoor een aanvraag hebben ingediend. Hier leest u meer over het belang van hergebruik van wetenschappelijke data: koppeling. Overige medewerkers van universiteiten krijgen alleen toegang tot geanonimiseerde gegevens. Dit betekent dat zij in de gegevens niet kunnen zien wie aan het onderzoek heeft deelgenomen.

Inbreng van asielzoekers en praktijkmensen

Bij het ontwerpen van de vragenlijst hebben we asielzoekers en praktijkmensen gevraagd om input te leveren en de kwaliteit van de vragenlijst te verbeteren. In 2020 en 2021 hebben we eerdere versies van de vragenlijst getest onder een kleine groep asielzoekers in Nederland. Deze respondenten gaven ons uiterst nuttige informatie over het formuleren van de vragen, en op basis van hun suggesties hebben we enkele vragen toegevoegd. Verder kregen we input van Martijn Tubbergen van het Ministerie van Justitie en Veiligheid, waar zij momenteel werkt bij de Dienst Terugkeer en Vertrek. Sinds 2018 bereidt mevrouw Tubbergen een

proefschrift voor over de Nederlandse asielprocedure bij de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB). De NSOB stimuleert ambtenaren om wetenschappelijk onderzoek te doen op hun eigen vakgebied (zie koppeling). Daarnaast kregen we waardevolle input op de vragenlijst van VluchtelingenWerk. Beide derde partijen zullen geen toegang hebben tot de dataset en weten niet wie aan dit onderzoek heeft deelgenomen.

Bijlage V Questionnaire – Experience of the Asylum Procedure

Start of Block: Introduction

Q1 Ervaring met de asielprocedure

Introductie

Bedankt dat je de tijd hebt genomen om deel te nemen aan dit onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Met jouw hulp kunnen we meer leren over hoe asielzoekers de Nederlandse asielprocedure ervaren en kunnen er plannen worden gemaakt voor de toekomst. Jouw antwoorden zullen ons in staat stellen om de situatie van asielzoekers beter te begrijpen. Het verandert jouw situatie niet, maar het kan in de toekomst wel leiden tot verbeteringen in de asielprocedure. Om een diepgaand inzicht te krijgen in jouw ervaring duurt het invullen van de enquête ongeveer 45 minuten. Als je wilt, kun je altijd iemand vragen om je te helpen bij het invullen van de vragenlijst. Onderzoekers en studenten van de Erasmus Universiteit brengen bezoek aan de asielzoekerscentra en zullen helpen met de vragenlijst.

De Erasmus Universiteit Rotterdam is voor dit onderzoek verantwoordelijk voor de gegevensbescherming. Zij zorgt ervoor dat alle wettelijke bepalingen met betrekking tot gegevensbescherming worden nageleefd. De data zullen veilig worden bewaard op de universiteit en worden nooit gedeeld met overheidsinstanties. Het is niet mogelijk om de data naar jou te traceren. Je privacy zal worden beschermd.

Het onderzoek heeft vijf thema's:

1. Algemene vragen over jou;
2. Jouw mening over de asielprocedure;
3. Jouw mening over de behandeling door overheids personeel tijdens en na de asielprocedure;
4. Jouw rechtspositie en plannen voor de toekomst;
5. Algemene vragen.

Voordat we beginnen, is het belangrijk om te weten wat de voorwaarden zijn om deel te nemen:

- Jouw deelname aan deze vragenlijst is vrijwillig en anoniem en heeft geen invloed op jouw procedure of juridische situatie in Nederland;
- Je kunt alleen meedoen als je minimaal 18 jaar oud bent;
- Houd er rekening mee dat sommige vragen in deze vragenlijst onaangename emoties kunnen veroorzaken;
- Je kunt op elk moment vragen overslaan of je deelname aan het onderzoek beëindigen;
- Ook als je besluit deel te nemen, kun je altijd contact opnemen met de onderzoekers van de Erasmus Universiteit Rotterdam en vragen om zonder opgave van redenen je gegevens te verwijderen. Je gegevens worden dan verwijderd.
- Alle informatie wordt veilig opgeslagen door de Erasmus Universiteit Rotterdam;
- Je kunt ook contact opnemen met jouw COA-casemanager of een vertegenwoordiger van VluchtelingenWerk. Zij weten van het onderzoek en kunnen jou informatie en onafhankelijk advies geven.

Zo vul je deze vragenlijst in:

- De meeste vragen gaan over jouw mening of ervaringen: Er zijn geen 'goede' of 'foute' antwoorden;
- Als je een vraag niet begrijpt, kun je dit aangeven bij de onderzoekers door te bellen/mailen naar [e-mailadres], of je kunt bellen naar:
[telefoonnummer] [naam]
[telefoonnummer] [naam]

Q0 Voorbeeldvraag: vind jij het weer in Nederland prettig?

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Display This Question:

If Example question: Do you think the weather in the Netherlands is nice?
= Don't know / no answer

Q0.1 Dit betekent dat je niks van het weer in Nederland vindt.

Display This Question:

If Example question: Do you think the weather in the Netherlands is nice? =
Strongly agree

Q0.2 Dit betekent dat je het weer in Nederland erg prettig vindt

Display This Question:

If Example question: Do you think the weather in the Netherlands is nice?
= Agree

Q0.3 Dit betekent dat je het weer in Nederland prettig vindt

Display This Question:

If Example question: Do you think the weather in the Netherlands is nice?
= Disagree

Q0.4 Dit betekent dat je het weer in Nederland slecht vindt

Display This Question:

If Example question: Do you think the weather in the Netherlands is nice? =
Very strongly disagree

Q0.5 Dit betekent dat je het weer in Nederland heel slecht vindt

Page Break

End of Block: Introduction

Start of Block: First General Questions

Q1 We willen graag beginnen met een aantal algemene vragen.

1. Hoe oud ben je?

- Jonger dan 18 (13)
- 18-19 (1)

- 20-24 (2)
 - 25-29 (3)
 - 30-34 (4)
 - 35-39 (5)
 - 40-44 (6)
 - 45-49 (7)
 - 50-54 (8)
 - 55-59 (9)
 - 60-64 (10)
 - 65 of ouder (11)
 - Weet ik niet / geen antwoord (12)
-

Display This Question:

If We would like to start with some generic questions. 1. How old are you? = Under 18

Q1.0 Deze survey is bedoeld voor 18 jaar of ouder. Ben je minder dan 18 jaar oud?

- Ja (4)
- Nee (5)

Skip To: End of Survey If This questionnaire is meant for 18 years or older.

Are you under 18 years of age? = Yes

Skip To: Q11 If This questionnaire is meant for 18 years or older. Are you under 18 years of age? = No

Display This Question:

If This questionnaire is meant for 18 years or older. Are you under 18 years of age? = No

Q1.1

1. Hoe oud ben je?

- 18-19 (1)
- 20-24 (2)
- 25-29 (3)
- 30-34 (4)

- 35-39 (5)
 - 40-44 (6)
 - 45-49 (7)
 - 50-54 (8)
 - 55-59 (9)
 - 60-64 (10)
 - 65 of ouder (11)
 - Weet ik niet / geen antwoord (12)
-

Q2. Wat is jouw gender?

- Man (1)
 - Vrouw (2)
 - Anders (3)
 - Weet ik niet / geen antwoord (4)
-

Q3. In welk land ben je geboren?

▼ Afghanistan (1) ... Zimbabwe (1357)

Q4. Op welk niveau is de door jou op hoogst niveau afgeronde opleiding?

- Geen formele educatie (1)
 - Basisschool (2)
 - Middelbare school (VMBO) (3)
 - Middelbare school (HAVO / VWO) (4)
 - Universitair (5)
 - Weet ik niet / geen antwoord (6)
-

Q5. Hoelang heb je in totaal in Nederland gewoond? (Als je vaker dan één keer in Nederland bent geweest, kun je de verschillende periodes bij elkaar optellen qua tijd.)

- Minder dan 1 jaar (1)
- 1 tot 2 jaar (2)
- 2 tot 5 jaar (3)
- 5 tot 10 jaar (4)
- Meer dan 10 jaar (5)
- Ik woon niet meer in Nederland (6)
- Weet ik niet / geen antwoord (7)

Q6. Wat is jouw burgerlijke status?

- Alleenstaand, nooit getrouwd (1)
 - Getrouwd of samenwonend (2)
 - Gescheiden / Uit elkaar (3)
 - Weduwe / Weduwnaar (4)
 - Weet ik niet / geen antwoord (5)
-

Q7. Heb je kinderen in de schoolleeftijd (kinderen tussen de 5 jaar en 18 jaar oud)?

- Nee (1)
 - Ja (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
-

Q8. Met wie woon je op dit moment in Nederland?

- Alleen (1)
- Met mijn partner (2)
- Met mijn kind(eren) (3)
- Met mijn partner en kind(eren) (4)
- Met mijn ouder(s) (en broers of zussen) (5)
- Met mijn ouder(s) en kind(eren) (6)
- Weet ik niet / geen antwoord (7)

Q9. Momenteel woon ik in de volgende COA-locatie:

- Dronten (1)
- Gilze (2)
- Ter Apel (5)
- Zweeloo (6)
- Andere COA-locatie, namelijk (10) _____
- Andere, namelijk (7) _____

End of Block: First General Questions

Start of Block: Part 1: The asylum procedure

Q10 Deel 1: De asielprocedure

In dit eerste deel zouden we graag jouw mening willen over de asielprocedure. Dit is de periode tussen de eerste asielaanvraag en de uiteindelijke beslissing van de overheid.

Mensen kunnen verschillende redenen hebben om naar Nederland te komen. Vaak zijn meerdere redenen toepasbaar. In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stellingen?

	Sterk mee eens (1)	Mee eens (2)	Weet ik niet / geen antwoord (3)	Mee oneens (4)	Sterk mee oneens (5)
10. Ik ben naar Nederland gekomen om veilig te zijn van oorlog en/of ander geweld.	☐	☐	☐	☐	☐
(1)					
11. Ik ben naar Nederland gekomen om voldoende inkomen, educatieve en/of medische voorzieningen te hebben.	☐	☐	☐	☐	☐
(2)					
12. Ik ben naar Nederland gekomen om te kunnen leven in een land met dezelfde normen en waarden die voor mij persoonlijk gelden.	☐	☐	☐	☐	☐
(3)					
13. Ik ben naar Nederland gekomen om samen met mijn partner/kinderen/familie te kunnen zijn.	☐	☐	☐	☐	☐
(4)					

Q14. Toen je voor het eerst naar Nederland kwam, hoelang verwachtte je hier te blijven wonen?

- Minder dan een jaar (1)
- 1-5 jaar (2)
- 5-10 jaar (3)
- Ik verwachtte permanent in Nederland te blijven (4)
- Ik had geen verwachting over de duur van mijn verblijf (5)
- Geen antwoord (6)

Page Break

Q15 De volgende stellingen gaan over jouw persoonlijke ervaring tijdens de asielpcedure.

Tijdens en na de asielpcedure zijn verschillende instanties betrokken bij het proces: IND, COA, DTenV, VWN, IOM, advocaten en vertalers. Hier zullen we ze 'instanties' noemen. In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stellingen?

	Sterk mee eens (1)	Mee eens (2)	Weet ik niet / geen antwoord (3)	Mee oneens (4)	Sterk mee oneens (5)
15. Gedurende mijn asielpcedure gaven de betrokken instituties instanties mij goede informatie wat betreft de werking van de asielpcedure in Nederland.	☐	☐	☐	☐	☐
(1)					
16. Gedurende mijn asielpcedure gaven de betrokken instituties mij goede informatie op papier wat betreft de werking van de asielpcedure in Nederland.	☐	☐	☐	☐	☐
(10)					

	Sterk mee eens (1)	Mee eens (2)	Weet ik niet / geen antwoord (3)	Mee oneens (4)	Sterk mee oneens (5)
17. Gedurende mijn asielprocedure gaven de betrokken instanties mij genoeg informatie wat betreft updates over mijn asielaanvraag.	☐	☐	☐	☐	☐
(2)					
18. Gedurende mijn asielprocedure heb ik genoeg mogelijkheden gehad om mijn situatie te omschrijven aan de IND.	☐	☐	☐	☐	☐
(3)					
19. De IND heeft mijn asielaanvraag zorgvuldig en grondig onderzocht.	☐	☐	☐	☐	☐
(4)					
20. Als ik een vraag heb over mijn asielaanvraag, kunnen de betrokken instanties mij helpen met het vinden van een antwoord.	☐	☐	☐	☐	☐
(5)					
21. Als ik een probleem of klacht heb over mijn asielprocedure, kunnen de betrokken instanties mij helpen met het vinden van een oplossing.	☐	☐	☐	☐	☐
(6)					
22. Ik heb het gevoel dat ik met mijn eigen handelen en gedrag mijn asielzaak positief kan/ zou kunnen beïnvloeden.	☐	☐	☐	☐	☐
(7)					
23. Covid-19 heeft de kwaliteit van de asielprocedure verminderd.	☐	☐	☐	☐	☐
(8)					

Q24 De volgende stellingen gaan over jouw persoonlijke ervaring met de asielbeslissing.

24. Heb jij al een asielbeslissing ontvangen, of heb jij al te horen gekregen van de IND dat zij van plan zijn om jouw aanvraag af te wijzen?

- Ja (1)
- Nee (2)
- Weet ik niet / geen antwoord (3)

Q25 In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stellingen?

Display This Choice:

If The following statements are about your personal experience of the asylum decision. 24. Have you... = Yes

	Sterk mee eens (1)	Mee eens (2)	Weet ik niet / geen antwoord (3)	Mee oneens (4)	Sterk mee oneens (5)
<p>Display This Choice: If The following statements are about your personal experience of the asylum decision. 24. Have you... = Yes</p>					
<p>25. De autoriteiten hebben de redenen voor de beslissing op mijn asielaanvraag duidelijk uitgelegd / de uitkomst/ beslissing op mijn asielaanvraag is voor mij duidelijk.</p> <p>(1)</p>	☐	☐	☐	☐	☐

	Sterk mee eens (1)	Mee eens (2)	Weet ik niet / geen antwoord (3)	Mee oneens (4)	Sterk mee oneens (5)
<p>Display This Choice: If The following statements are about your personal experience of the asylum decision. 24. Have you... = Yes</p> <p>26. Ik denk dat de Nederlandse instanties fouten hebben gemaakt in de besluitvorming over mijn asielzaak (IND en/of rechters).</p> <p>(2)</p>	☐	☐	☐	☐	☐

Q27. Hoeveel tijd zat er tussen het indienen van de asielaanvraag en het ontvangen van de uiteindelijke beslissing van de IND? (Hoeveel tijd had de IND nodig om tot een beslissing te komen in jouw zaak?)

- Minder dan 1 maand (1)
- Tussen 1 tot 3 maanden (2)
- Tussen 3 tot 6 maanden (3)
- Tussen 6 tot 12 maanden (4)
- Tussen 12 tot 15 maanden (5)
- Meer dan 15 maanden (6)

Q28. De hoeveelheid tijd die nodig was voor de Nederlandse instanties om tot een beslissing te komen wat betreft mijn asielaanvraag was ...

	Te kort (1)	Kort (2)	Weet ik niet / geen antwoord (3)	Lang (4)	Te lang (5)
Ik vond dit ...	☐	☐	☐	☐	☐
(1)					

Q29 De volgende stellingen gaan over de asielprocedure in het algemeen.
In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stellingen?

	Sterk mee eens (1)	Mee eens (2)	Weet ik niet / geen antwoord (3)	Mee oneens (4)	Sterk mee oneens (5)
29. Ik denk dat het in het Nederlandse asielstelsel voorspelbaar is wie een positieve beslissing krijgt en wie niet. (1)	☐	☐	☐	☐	☐
30. Ik denk dat het Nederlandse asielstelsel zorgt voor een objectief en onbevooroordeeld besluitvormingsproces. (2)	☐	☐	☐	☐	☐
31. Ik geloof dat de mensen die asielbeslissingen nemen rekening houden met de belangen en behoeften van asielzoekers. (3)	☐	☐	☐	☐	☐
32. Mensen die mijn asielzaak steunen (zoals advocaten, niet-gouvernementele organisaties en vrienden) vinden de Nederlandse asielprocedure eerlijk. (4)	☐	☐	☐	☐	☐

Q33. Is er verder nog iets wat je zou willen delen over jouw ervaring met de asielprocedure?

Zou je het andere mensen aanbevelen om asiel aan te vragen?

End of Block: Part 1: The asylum procedure

Start of Block: Part 2: Treatment during and after the asylum procedure

Q34 Deel 2: Behandeling tijdens en na de asielprocedure

In dit deel willen we je vragen hoe je je voelt over hoe je tijdens en na de asielprocedure behandeld werd. De professionele medewerkers die betrokken zijn bij de asielprocedure zijn mensen werkzaam bij IND, COA, DTenV en soms politie, VluchtelingenWerk (VWN), vertalers en advocaten. We begrijpen dat deze vragen moeilijk te beantwoorden zijn. Het staat je vrij om vragen over te slaan.

In hoeverre ben je het eens met de volgende stellingen?

	Sterk mee eens (1)	Mee eens (2)	Weet ik niet / geen antwoord (3)	Mee oneens (4)	Sterk mee oneens (5)
34. Over het algemeen heb ik het gevoel dat ik respectvol en beleefd wordt behandeld door professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure. (1)	☐	☐	☐	☐	☐
35. Naar mijn mening luisteren professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen echt naar mij. (2)	☐	☐	☐	☐	☐
36. Naar mijn mening zijn professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen betrouwbaar. Ze doen wat ze zeggen of beloven. (3)	☐	☐	☐	☐	☐

	Sterk mee eens (1)	Mee eens (2)	Weet ik niet / geen antwoord (3)	Mee oneens (4)	Sterk mee oneens (5)
<p>37. Naar mijn mening proberen professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen behulpzaam en flexibel te zijn om aan mijn individuele behoeften te voldoen.</p> <p>(4)</p>	☐	☐	☐	☐	☐
<p>38. Naar mijn mening zijn professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen gevoelig voor de verschillende culturele behoeften van asielzoekers.</p> <p>(5)</p>	☐	☐	☐	☐	☐
<p>39. Naar mijn mening nemen professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen de verantwoordelijkheid voor hun fouten.</p> <p>(6)</p>	☐	☐	☐	☐	☐

Q40 De volgende stellingen gaan over elk van de instanties in de asielprocedure:

40. Ik vind de [naam instelling] respectvol, betrouwbaar, behulpzaam en verantwoordelijk. Vul per instelling in, in hoeverre je het (on)eens bent met deze stelling.

	Sterk mee eens (1)	Mee eens (2)	Weet ik niet / geen antwoord (3)	Mee oneens (4)	Sterk mee oneens (5)
IND (Immigratie- en Naturalisatiedienst)	☐	☐	☐	☐	☐
(1) Nederlandse rechtbanken / rechters	☐	☐	☐	☐	☐
(2) Immigratieadvocaten	☐	☐	☐	☐	☐
(3) Vertalers	☐	☐	☐	☐	☐
(4) VluchtelingenWerk	☐	☐	☐	☐	☐
(5) COA (Centraal Orgaan opvang asielzoekers)	☐	☐	☐	☐	☐
(6) GZA (GezondheidsZorg Asielzoekers; de dokter in een asielzoekerscentrum)	☐	☐	☐	☐	☐
(7) DTenV (Dienst Terugkeer & Vertrek)	☐	☐	☐	☐	☐
(8) IOM (Internationale Organisatie voor Migratie)	☐	☐	☐	☐	☐
(9) Politie	☐	☐	☐	☐	☐
(10)	☐	☐	☐	☐	☐

Q41 De volgende vragen gaan over jouw leefsituatie gedurende de asielprocedure.

	Sterk mee eens (1)	Mee eens (2)	Weet ik niet / geen antwoord (3)	Mee oneens (4)	Sterk mee oneens (5)
41. Het is veilig voor mij (en mijn familie) om te verblijven in de COA-locatie(s). (1)	☐	☐	☐	☐	☐
42. Ik heb/had toegang tot de gezondheidszorg die ik nodig had tijdens mijn asielprocedure. (2)	☐	☐	☐	☐	☐
43. Het verhuizen tussen verschillende COA-locaties heeft me te veel stress gegeven. (3)	☐	☐	☐	☐	☐
44. De Nederlandse overheid heeft de kwaliteit van mijn leefomstandigheden beschermd tijdens de covidcrisis. (4)	☐	☐	☐	☐	☐

Q45 Deze vragen gaan over jouw gevoelens en emoties gedurende de asielprocedure.

Klik op één antwoord per rij om de volgende stellingen af te ronden.

45. Door de asielprocedure, voel ik mij vaak

a. (1)	☐ Heel blij (1)	☐ Blij (2)	☐ Niets (3)	☐ Verdrietig (4)	☐ Heel verdrietig (5)
b. (2)	☐ Heel vredig (1)	☐ Vredig (2)	☐ Niets (3)	☐ Gestrest (4)	☐ Heel gestrest (5)
c. (3)	☐ Heel tevreden (1)	☐ Tevreden (2)	☐ Niets (3)	☐ Teleurgesteld (4)	☐ Heel teleurgesteld (5)
d. (4)	☐ Heel verheugd (1)	☐ Verheugd (2)	☐ Niets (3)	☐ Boos (4)	☐ Heel boos (5)
e. (5)	☐ Heel zelfverzekerd (1)	☐ Zelfverzekerd (2)	☐ Niets (3)	☐ Angstig (4)	☐ Heel angstig (5)
f. (6)	☐ Heel succesvol (1)	☐ Succesvol (2)	☐ Niets (3)	☐ Niet succesvol (4)	☐ Helemaal niet succesvol (5)
g. (7)	☐ Heel verbonden (1)	☐ Verbonden (2)	☐ Niets (3)	☐ Geïsoleerd (4)	☐ Heel geïsoleerd (5)

End of Block: Part 2: Treatment during and after the asylum procedure

Start of Block: Part 3: Legal position and plans for the future

Q46 Deel 3: Juridische positie en plannen voor de toekomst

In dit deel willen we je enkele vragen stellen over de huidige situatie van jouw asielaanvraag en hoe je jouw toekomst voor je ziet.

46. Kun je aangeven wat de huidige situatie van jouw asielaanvraag is?

- Ik heb een verblijfsvergunning gekregen (1)
- Ik heb geen verblijfsvergunning gekregen en ik zit nog steeds in de asielprocedure (7)
- Ik heb geen verblijfsvergunning gekregen en ik zit op dit moment niet in de asielprocedure (2)
- Ik volg een andere procedure (bijvoorbeeld de medische procedure) (11)
- Ik weet het niet (3)
- Ik wil deze vraag niet beantwoorden (4)

Display This Question:

If Part 3: Legal position and plans for the future In this part, we would like to ask you some quest... = I have not received a residence permit and I am still in the asylum procedure

Q47. Als je een negatieve beslissing van de IND hebt gekregen en je hebt jouw zaak voor de rechter gebracht: hoeveel tijd is er verstreken sinds je jouw zaak voor de rechter hebt gebracht?

- Minder dan 6 maanden (1)
- Tussen 6 en 12 maanden (2)
- Tussen 1 en 2 jaar (3)
- Meer dan 2 jaar (11)

Display This Question:

If Part 3: Legal position and plans for the future In this part, we would like to ask you some quest... = I have not received a residence permit and I am currently not in the asylum procedure

Q48. Hoelang nadat je naar de rechtbank bent gegaan kreeg je jouw negatieve besluit? (Hoelang had de rechter nodig om tot een besluit te komen?)

- Minder dan 6 maanden (1)

- Tussen 6 en 12 maanden (2)
 - Tussen 1 en 2 jaar (3)
 - Meer dan 2 jaar (11)
-

Display This Question:

If Part 3: Legal position and plans for the future In this part, we would like to ask you some quest... = I have received a residence permit

Q49. Hoe heb je je verblijfsvergunning gekregen?

- De eerste beslissing van de IND was positief. Ik ben niet naar de rechter geweest. (1)
 - De intentie die ik kreeg van de IND was negatief, maar het besluit was positief. Ik ben niet naar de rechter geweest. (2)
 - De beslissing van de IND was negatief, maar dit veranderde naar positief nadat ik naar de rechter ben geweest. (3)
 - Door een andere procedure of institutie (Denk hierbij aan medische ingrepen, internationaal humanitair recht of Defense for Children). (11)
 - Weet ik niet. (4)
 - Deze vraag wil ik niet beantwoorden. (5)
-

Display This Question:

If Part 3: Legal position and plans for the future In this part, we would like to ask you some quest... = I have not received a residence permit and I am still in the asylum procedure

Q50. Zou je je huidige situatie kunnen specificeren?

- Ik heb nog geen besluit van de IND gekregen. (1)
 - De beslissing van de IND was negatief en ik ben in beroep gegaan of ben van plan dit te doen. Ik wacht op een beslissing. (2)
 - Weet ik niet. (3)
 - Ik wil deze vraag niet beantwoorden. (4)
-

Display This Question:

If 50. Could you please specify your current situation? = The decision by IND was negative and I appealed the decision in court or I am planning to do so. I am still waiting for the decision.

Q51. Hoelang nadat je naar de rechtbank bent gegaan kreeg je een positieve besluit? (hoelang had de rechter nodig om tot een besluit te komen?)

- Minder dan 6 maanden (1)
- Tussen 6 en 12 maanden (2)
- Tussen 1 en 2 jaar (3)
- Meer dan 2 jaar (4)

Display This Question:

If Part 3: Legal position and plans for the future In this part, we would like to ask you some quest... = I have not received a residence permit and I am still in the asylum procedure

And 50. Could you please specify your current situation? = I have not yet received a decision by the IND

Q52. Heb je een voornemen gekregen op uw huidige zaak?

Een voornemen is een brief van de IND waarin zij hun intentie met uw zaak beschrijven.

- Ik heb deze intentie nog niet ontvangen. (1)
- Ik heb deze intentie ontvangen en deze was positief. (2)
- Ik heb deze intentie ontvangen en deze was negatief. (3)

Display This Question:

If Part 3: Legal position and plans for the future In this part, we would like to ask you some quest... = I have not received a residence permit and I am currently not in the asylum procedure

Q53. Zou je je huidige situatie kunnen beschrijven?

- De IND heeft mij een negatief voornemen gegeven. Hierdoor heb ik besloten het asielproces te verlaten. (4)
- De beslissing van de IND was negatief. Ik ben niet naar de rechter gegaan. (5)
- De beslissing van de IND was negatief. Ik ben naar de rechter geweest, waar ik ook een negatief besluit kreeg. (6)

Display This Question:

If Part 3: Legal position and plans for the future In this part, we would like

to ask you some quest... = I have not received a residence permit and I am currently not in the asylum procedure

Q54. Ben je van plan een nieuwe asielaanvraag in Nederland te doen?

- Ja (1)
 - Nee (2)
 - Weet ik niet (3)
 - Ik wil deze vraag niet beantwoorden (4)
-

Q54B. Heb je andere mensen aangeraden ook asiel aan te vragen in Nederland?

- Ja (1)
 - Nee (2)
-

Q55. Heb je bijeenkomsten gehad met jouw adviseur van de DTenV? Zo ja, hoeveel?

- 0 (1)
 - 1 (2)
 - Meer dan 1, namelijk (3) _____
 - Weet ik niet / geen antwoord (4)
 - Nee, maar mijn ouders/verzorgers/broer(s)/zus(sen) hebben wel ontmoetingen gehad met de DTenV (5)
-

Q56. Hoe vaak ben je van het ene AZC/COA-locatie naar een ander AZC/COA-locatie verhuisd? Vul hier een nummer in.

Q57. Heb je ooit vastgezet in een detentiecentrum in Nederland?

- Ja (5)
 - Nee (6)
-

Display This Question:

If 57. Have you ever been imprisoned in a detention centre in the Netherlands? = Yes

Q58. Hoe vaak heb je vastgezet in een detentiecentrum in Nederland? Vul hier een nummer in.

Q59 Mensen in jouw situatie hebben enkele opties rondom waar zij het beste hun behoeftes vandaan kunnen halen. Sommigen blijven in Nederland, anderen gaan terug naar het land waar zij vandaan kwamen en weer anderen gaan naar andere landen. Sommigen blijven bij één plaats, terwijl anderen hun opties open houden.

In de volgende vragen zal ingegaan worden op jouw intenties voor de komende 12 maanden.

In hoeverre bent je het eens met de volgende stellingen?

59. Het is mijn intentie om te integreren in Nederland in de komende 12 maanden.

- Helemaal mee eens (1)
 - Eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Oneens (4)
 - Helemaal oneens (5)
-

Q60. Welke handelingen heb je gedaan om te integreren in Nederland?

- Ingeschreven voor educatie of training (1)
- Gezocht naar een baan of vrijwilligerswerk (2)
- Een lessenserie Nederlands gevolgd (3)
- Geleerd over de Nederlandse cultuur en politieke systeem (4)
- Vrienden gemaakt in Nederland (5)
- Erkenning van mijn kwalificaties (diploma's) in NL aangevraagd (11)
- Werk gezocht in de afgelopen vier weken (12)

- Anders, namelijk (6) _____
 - Weet ik niet (7)
 - Geen antwoord (8)
 - Nog niet (10)
-

Q61. Hoe goed spreek je Nederlands?

- Vloeiend (1)
 - Goed (Ik kan Nederlands lezen/spreken/begrijpen) (2)
 - Een beetje (Ik kan Nederlands lezen/spreken/ik begrijp een paar zinnen en woorden) (3)
 - Niet (Ik kan geen Nederlands lezen/spreken/begrijpen) (4)
 - Weet ik niet / geen antwoord (6)
-

Q62. Hoe vaak ga je om met Nederlanders buiten het asielzoekerscentrum?

- Elke dag (1)
 - Enkele keren per week (2)
 - Iedere week (3)
 - Iedere maand (4)
 - Minder vaak (5)
 - Nooit (6)
 - Geen antwoord (7)
-

Q63. Ik ben van plan terug te gaan naar het land waar ik vandaan kwam in de komende 12 maanden (om voor 6 maanden of langer in Nederland te wonen).

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q64. Welke handelingen heb je gedaan om terug te gaan naar het land waar je vandaan kwam?

- Deelgenomen aan educatie of training in het land van herkomst (1)
- Een woning gevonden (2)
- Werk of training gezocht in het land van herkomst (3)

- Informatie verzameld over levensomstandigheden (bijvoorbeeld over schoolmogelijkheden en de veiligheidssituatie) (4)
 - Contact opgenomen met mensen (6)
 - Reisdocumenten in orde gebracht (paspoort, laissez-passer) (7)
 - Contact opgenomen met DTenV, IOM of NGO voor ondersteuning bij de reis terug (9)
 - Voorbereid op de reis terug (5)
 - Weet ik niet / geen antwoord (11)
 - Geen van de bovenstaande handelingen (13)
-

Q65. Ik ben van plan om naar een ander land te migreren (dat niet mijn land van herkomst is) in de komende 12 maanden (om hier voor 6 maanden of langer te wonen).

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q66. Welke handelingen heb je gedaan om het migreren naar een ander land (waar je niet vandaan komt) makkelijker te maken?

- Deelgenomen aan educatie of training in het land van herkomst (1)
 - Een woning gevonden (2)
 - Werk of training gezocht het land van herkomst (3)
 - Informatie verzameld over levensomstandigheden (bijvoorbeeld over schoolmogelijkheden en de veiligheidssituatie) (4)
 - contact opgenomen met mensen (5)
 - Reisdocumenten in orde gebracht (paspoort, laissez-passer) (6)
 - Contact opgenomen met DTenV, IOM of NGO voor ondersteuning bij de reis terug (7)
 - Voorbereid op de reis terug (8)
 - Weet ik niet / geen antwoord (9)
 - Geen van de bovenstaande handelingen (10)
-

Display This Question:

If 65. I intend to migrate to another country (that is not your country of

origin) in the coming 12... = Strongly agree

Or 65. I intend to migrate to another country (that is not your country of origin) in the coming 12... = Agree

Or 65. I intend to migrate to another country (that is not your country of origin) in the coming 12... = Don't know / no answer

Or 65. I intend to migrate to another country (that is not your country of origin) in the coming 12... = Disagree

Q67. Hoe goed spreek je de taal/talen die in dat land gesproken worden?

- Vloeiend (1)
- Goed (ik kan deze taal lezen/spreken/begrijpen) (2)
- Een beetje (Ik kan deze taal lezen/spreken/ik begrijp een paar zinnen en woorden) (4)
- Niet (Ik kan deze taal niet lezen/spreken/begrijpen) (5)
- Weet ik niet / geen antwoord (3)

End of Block: Part 3: Legal position and plans for the future

Start of Block: Part 4: Stay in the Netherlands

Q68 Part 4: In Nederland blijven

De volgende vragen gaan over hoe je staat tegenover het blijven in Nederland.

In hoeverre bent je het eens met de volgende stellingen?

68. Het is veilig voor mensen in mijn situatie in Nederland.

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q69. Mensen in mijn situatie hebben algemeen gesproken genoeg inkomen in Nederland.

- Sterk mee eens (1)
- Mee eens (2)
- Weet ik niet / geen antwoord (3)

- Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q70. Ik voel mij thuis in Nederland.

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q71. Mensen in mijn situatie zijn comfortabel met het laten opgroeien van hun kinderen binnen de Nederlandse maatschappij.

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q72. De Nederlandse regering heeft het recht om mensen die een verblijfsvergunning gekregen hebben te dwingen om de Nederlandse taal en normen en waarden te leren (door middel van het inburgeringsexamen).

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q73. Het doel van de volgende vragen is het laten zien hoe een typische dag eruitziet voor jou. Geef voor de volgende activiteiten aan hoeveel uren je hieraan besteedt op de werkdagen (maandag tot vrijdag). Rond deze uren af naar het dichtstbijzijnde volledige uur.

Hoeveel uur besteed je aan ...

- Het leren van de Nederlandse taal (1) _____
- Het leren van de Engelse taal (2) _____

- Training, professionele ontwikkelingen doorzetten, studeren (inclusief school, universiteit of doctorale opleidingen) (3) _____
 - Voltijd- of deeltijd baan, inclusief reistijd (4) _____
 - Fysieke activiteiten, zoals sport en fitness (5) _____
 - Andere vrijetijdsactiviteiten en hobby's (6) _____
-

**Q74 De volgende vragen gaan over jouw land van herkomst.
In hoeverre bent je het eens met de volgende stellingen?**

74. Het is veilig om te leven in mijn land van herkomst voor mensen in mijn situatie.

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q75. Mensen in mijn situatie hebben genoeg inkomen in mijn land van herkomst.

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q76. Mensen in mijn situatie kunnen zich thuis voelen in mijn land van herkomst na verloop van tijd.

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q77. Mensen in mijn situatie zijn comfortabel met het laten opgroeien van hun kinderen in mijn land van herkomst

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q78. De regering van mijn land van herkomst maakt het mogelijk dat mensen in mijn situatie kunnen terugkeren.

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q79. Mensen in mijn situatie die terug willen keren naar hun land van herkomst kunnen genoeg ondersteuning krijgen van de Nederlandse regering.

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q79 text

Q80 Een deel van de asielaanvragen is afgewezen. Volgens de Nederlandse wet zijn mensen die een negatieve reactie gekregen op hun asielaanvraag verplicht het land te verlaten. In deze situatie hebben mensen verschillende mogelijkheden. De volgende vragen gaan over deze opties. Als je geen besluit hebt gekregen, bedenk dan wat jij zou doen als je een negatieve reactie zou krijgen.

Wij realiseren ons dat dit een gevoelig onderwerp is. Wij willen je eraan herinneren dat jouw deelname anoniem is en jouw antwoorden niet gedeeld worden met de regering. Jouw antwoorden hebben geen invloed op je situatie. Het staat je vrij om vragen over te slaan.

Q80 In hoeverre bent je het eens met de volgende stellingen?

Q80. Naar mijn mening moeten asielzoekers uit mijn land van herkomst die een negatief besluit krijgen Nederland verlaten.

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q81. Naar mijn mening heeft de Nederlandse regering het recht om migratie te controleren.

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q82. Als mijn asielaanvraag afgewezen zou worden, dan zou ik mij gedwongen voelen om terug te gaan.

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q83. Mijn familie in mijn land van herkomst zou zich (relatief) negatief voelen als ik terug zou komen na een negatief besluit.

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q84. Als mijn asielaanvraag afgewezen zou worden, dan zou het voor mij mogelijk zijn om in een ander land te gaan wonen.

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q85. Als mijn asielaanvraag afgewezen zou worden, dan zou het voor mij mogelijk zijn om in Nederland te blijven wonen (als niet-gedocumenteerde migrant, een persoon zonder papieren).

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q86. Als ik in Nederland zou wonen zonder verblijfsvergunning, is de kans om uitgezet te worden ...

- Erg groot (1)
 - Groot (2)
 - Niet groot, niet klein (3)
 - Klein (4)
 - Erg klein (5)
 - Weet ik niet / geen antwoord (6)
-

Q86 text

Q86 Toekomstplannen kunnen veranderen of hetzelfde blijven wanneer er nieuwe informatie over de situatie naar voren komt.

Deze veranderingen kunnen binnen Nederland of jouw land van herkomst zijn, of veranderingen binnen jouw familie of persoonlijke situatie.

Q87

Q87 Zou je aan kunnen geven in hoeverre zaken voor jou veranderd zijn of hetzelfde gebleven zijn voor de volgende stellingen?

87. Sinds mijn aankomst in Nederland zijn de levensomstandigheden in mijn land van herkomst ...

- Erg verbeterd (2)
 - Verbeterd (3)
 - hetzelfde gebleven (4)
 - Verslechterd (5)
 - Erg verslechterd (6)
 - Weet ik niet / geen antwoord (7)
-

Q88. Sinds mijn aankomst in Nederland hebben de omstandigheden in mijn familie ...

- Veel invloed gehad op mijn reden om terug te keren (2)
 - Invloed gehad op mijn reden om terug te keren (3)
 - Geen invloed gehad op mij (4)
 - Invloed gehad op mijn reden om in Nederland te blijven (5)
 - Veel invloed gehad op mijn reden om in Nederland te blijven (6)
 - Weet ik niet / geen antwoord (8)
-

Q89. Sinds mijn aankomst in Nederland is mijn gezondheid ...

- Erg verbeterd (2)
 - Verbeterd (3)
 - hetzelfde gebleven (4)
 - Verslechterd (5)
 - Erg verslechterd (6)
-

Q90. De volgende stellingen gaan over de drie maanden nadat je je meest recente besluit ontvangen hebt over je asielaanvraag (Van de IND of de rechter).

Zou je willen aangeven in hoeverre zaken zijn veranderd of hetzelfde gebleven bij de volgende stellingen.

90. Sinds mijn meest recente beslissing is mijn voornemen om terug te gaan ...

Veel sterker geworden (2)

- Sterker geworden (3)
- Hetzelfde gebleven (4)

- Zwakker geworden (5)
 - Veel zwakker geworden (6)
 - Niet van toepassing (8)
 - Weet ik niet / geen antwoord (9)
-

Q91. Sinds mijn meest recente beslissing is mijn intentie om naar een land dat niet mijn land van origine is te gaan ...

- Veel sterker geworden (2)
- Sterker geworden (3)
- Hetzelfde gebleven (4)
- Zwakker geworden (5)
- Veel zwakker geworden (6)
- Niet van toepassing (8)
- Weet ik niet / geen antwoord (9)

End of Block: Part 4: Stay in the Netherlands

Start of Block: Part 5: General questions

Q92. Deel 4 In Nederland blijven

Bedankt voor het invullen van deze vragen. We zijn bijna klaar met deze vragenlijst. In dit laatste onderdeel zullen vragen gesteld worden over jezelf. Dit helpt ons om vragen tussen verschillende groepen te vergelijken.

92. Algemeen gesproken, hoe zou je jouw gezondheid beschrijven?

- Geweldig (1)
 - Erg goed (2)
 - Goed (3)
 - Matig (4)
 - Slecht (5)
 - Weet ik niet / geen antwoord (6)
-

Q93. Algemeen gesproken, hoe zou je jouw mentale gezondheid beschrijven?

- Geweldig (1)
- Erg goed (4)
- Goed (5)

- Matig (6)
 - Slecht (7)
 - Weet ik niet / geen antwoord (8)
-

Q94 We eindigen met enkele lichtelijk filosofische vragen.

94 Mensen hebben verschillende visies op zichzelf en hoe zij relateren aan de wereld. Zou je kunnen aangeven hoe dichtbij je je voelt bij de volgende plaatsen.

	Erg dichtbij (1)	Dichtbij (2)	Weet ik niet / geen antwoord (3)	Niet dichtbij (4)	Ver weg (5)
Nederland (1)	☐	☐	☐	☐	☐
Het dorp of de stad waar je momenteel woont (2)	☐	☐	☐	☐	☐
Je land van herkomst (3)	☐	☐	☐	☐	☐
Het dorp of de stad waar je vandaan komt (4)	☐	☐	☐	☐	☐
De wereld in het algemeen (5)	☐	☐	☐	☐	☐

Q95. In hoeverre ben je het eens met de volgende stellingen?

95. Naar mijn mening zou iedereen moeten kunnen leven waar de omstandigheden voor hen het beste zijn.

- Sterk mee eens (1)
 - Mee eens (2)
 - Weet ik niet / geen antwoord (3)
 - Mee oneens (4)
 - Sterk mee oneens (5)
-

Q96. Naar mijn mening hebben landen als Nederland de verantwoordelijkheid om meer asielzoekers te accepteren dan dat ze nu doen.

- Sterk mee eens (1)
- Mee eens (2)
- Weet ik niet / geen antwoord (3)
- Mee oneens (4)
- Sterk mee oneens (5)

End of Block: Part 5: General questions

Start of Block: End

Q97

Einde

Deze enquête is nu afgelopen.

Q97, 97. Heeft iemand je geholpen tijdens het invullen van deze vragenlijst?

- Ja (1)
 - Nee (2)
-

Q98. Zijn er opmerkingen of vragen over deze vragenlijst of je situatie die je toe wilt voegen? Schrijf deze in het onderstaande vak.

Q99. Heb je mogelijke suggesties met zicht op de asielprocedure in Nederland?

Q100 Bedankt voor jouw deelname aan dit onderzoek. Deze enquête is nu volledig afgelopen.

Mocht je geïnteresseerd zijn, dan willen wij graag je deelname vragen aan de volgende stappen binnen ons onderzoek. Je kunt zelf kiezen of en hoe je deel wilt nemen. Vink hieronder de opties aan waaraan je deel wilt nemen.

- Ik wil deelnemen aan dit onderzoek wanneer het afgelopen is. (1)
 - Ik heb een vraag of opmerking rondom dit onderzoek en zou graag in contact komen met een van de onderzoekers om deze te bespreken. (2)
 - Ik zou gecontacteerd willen worden om aan een vergelijkbare online vragenlijst deel te nemen in de komende 3 tot 6 maanden. (3)
 - Ik zou gecontacteerd willen worden om deel te nemen aan een fysiek interview met een van de onderzoekers in de komende 3 tot 6 maanden. (4)
-

Q101. Hoe kunnen wij je bereiken? Jouw gegevens zullen op een veilige plaats binnen de universiteit bewaard worden, apart van je antwoorden op deze vragenlijst. Deze gegevens zullen na 12 maanden verwijderd worden.

- Via e-mail: (1) _____
- Telefonisch: (2) _____

End of Block: End

Bijlage VI Wijze van meten van de variabelen in tabel 10.3 (zie ook hoofdstuk 4)

De vragen die bij de variabelen van tabel 10.3 horen, luiden als volgt:

Procedurele legitimiteit 1, de ervaren procedurele legitimiteit, werd gemeten met de vragen:

Concept	Subcategorie	Vraagnummer	Uitgeschreven vragen
Procedurele legitimiteit	kwaliteit	Q15_1	Gedurende mijn asielprocedure gaven de betrokken instituties mij goede informatie wat betreft de werking van de asielprocedure in NL
	besluitvorming	Q15_2 (Q16)	Gedurende mijn asielprocedure gaven de betrokken instituties mij goede informatie op papier wat betreft de werking van de asielprocedure in Nederland.
		Q15_3 (Q17)	Gedurende mijn asielprocedure gaven de betrokken instanties mij genoeg informatie wat betreft updates over mijn asielaanvraag.
		Q15_4 (Q18)	Gedurende mijn asielprocedure heb ik genoeg mogelijkheden gehad om mijn situatie te omschrijven aan de IND.
		Q15_5 (Q19)	De IND heeft mijn asielaanvraag zorgvuldig en grondig onderzocht.
		Q29_2 (Q30)	Ik denk dat het Nederlandse asielstelsel zorgt voor een objectief en onbevooroordeeld besluitvormingsproces.
		Q29_4 (Q32)	Mensen die mijn asielzaak steunen (zoals advocaten, niet-gouvernementele organisaties en vrienden) vinden de Nederlandse asielprocedure eerlijk.
		Q34_2 (Q35)	Naar mijn mening luisteren professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen echt naar mij.
kwaliteit bejegening		Q15_6 (Q20)	Als ik een vraag heb over mijn asielaanvraag, kunnen de betrokken instanties mij helpen met het vinden van een antwoord.
		Q15_7 (Q21)	Als ik een probleem of klacht heb over mijn asielprocedure, kunnen de betrokken instanties mij helpen met het vinden van een oplossing.
		Q29_2 (Q31)	Ik geloof dat de mensen die asielbeslissingen nemen rekening houden met de belangen en behoeften van asielzoekers.

Bijlage VI Continued

Concept	Subcategorie	Vraagnummer	Uitgeschreven vragen
		Q34_1	Over het algemeen heb ik het gevoel dat ik respectvol en beleefd wordt behandeld door professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure.
		Q34_2 (Q35)	Naar mijn mening luisteren professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen echt naar mij.
		Q34_4 (Q37)	Naar mijn mening proberen professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen behulpzaam en flexibel te zijn om aan mijn individuele behoeften te voldoen.
		Q34_5 (Q38)	Naar mijn mening zijn professionele medewerkers die betrokken zijn bij mijn asielprocedure over het algemeen gevoelig voor de verschillende culturele behoeften van asielzoekers.
		Q41_2 (Q42)	Ik heb/had toegang tot de gezondheidszorg die ik nodig had tijdens mijn asielprocedure.

De antwoorden werden gecodeerd via een vijfpuntsschaal: sterk mee eens (1), mee eens (2), weet ik niet/geen antwoord (3), mee oneens (4) en sterk mee oneens (5).

Procedurele legitimiteit 2, de beoordeling van de tijdigheid van de besluitvorming, werd gemeten via de vraag:

Q28. De hoeveelheid tijd die nodig was voor de Nederlandse instanties om tot een beslissing te komen wat betreft mijn asielaanvraag was ...

De antwoordcategorieën waren: te kort (1), kort (2), weet ik niet/geen antwoord (3), lang (4) en te lang (5).

Omdat er aanwijzingen waren dat de vraag verschillend werd begrepen, werd er besloten om dichtoom als dummyvariabele te coderen, waarbij:

0: de benodigde tijd was te lang of te kort;

1: de benodigde tijd was kort, weet ik niet/geen antwoord of lang.

Institutionele legitimiteit werd gemeten via de vraag:

Q81 Naar mijn mening heeft de Nederlandse regering het recht om migratie te controleren.

De antwoorden werden gecodeerd via een vijfpuntsschaal: sterk mee eens (1), mee eens (2), weet ik niet/geen antwoord (3), mee oneens (4) en sterk mee oneens (5).

De **ervaren persoonlijke terugkeerverplichting** werd gemeten via de vraag:

Q82. Als mijn asielaanvraag afgewezen zou worden, dan zou ik mij gedwongen voelen om terug te gaan.

De antwoorden werden gecodeerd via een vijfpuntsschaal: sterk mee eens (1), mee eens (2), weet ik niet/geen antwoord (3), mee oneens (4) en sterk mee oneens (5).

De **ervaren algemene terugkeerverplichting** werd gemeten via de vraag:

Q80. Naar mijn mening moeten asielzoekers uit mijn land van herkomst die een negatief besluit krijgen Nederland verlaten.

De antwoorden werden gecodeerd via een vijfpuntsschaal: sterk mee eens (1), mee eens (2), weet ik niet/geen antwoord (3), mee oneens (4) en sterk mee oneens (5).

De **terugkeerintentie binnen 12 maanden** werd gemeten via de vraag:

Q63. Ik ben van plan terug te gaan naar het land waar ik vandaan kwam in de komende 12 maanden (om voor 6 maanden of langer in Nederland te wonen).

De antwoorden werden gecodeerd via een vijfpuntsschaal: sterk mee eens (1), mee eens (2), weet ik niet/geen antwoord (3), mee oneens (4) en sterk mee oneens (5).

De **terugkeerintentie na de meest recente afwijzing** werd gemeten via de vraag:

Q90. Sinds mijn meest recente beslissing is mijn voornemen om terug te gaan ...

De antwoorden werden gecodeerd via een zevenpuntsschaal: veel sterker geworden (1), sterker geworden (2), hetzelfde gebleven (3), zwakker geworden (4), veel zwakker geworden (5), niet van toepassing (6), weet ik niet/geen antwoord (7).

Het aantal **overplaatsingen naar andere COA-locaties** werd gemeten via de vraag:

Q56. Hoe vaak ben je van het ene AZC/COA-locatie naar een ander AZC/COA-locatie verhuisd? Vul hier een nummer in.

Detentie werd gemeten via de vraag:

Q58. Hoe vaak heb je vastgezet in een detentiecentrum in Nederland? Vul hier een nummer in.

De **lengte van de procedure** betrof het aantal maanden die door de IND gebruikt werden om tot een beslissing te komen en werd gemeten via de vraag:

Q27. Hoeveel tijd zat er tussen het indienen van de asielaanvraag en het ontvangen van de uiteindelijke beslissing van de IND? (Hoeveel tijd had de IND nodig om tot een beslissing te komen in jouw zaak?)

De antwoorden werden gecodeerd in zes categorieën: minder dan 1 maand (1), tussen 1 tot 3 maanden (2), tussen 3 tot 6 maanden (3), tussen 6 tot 12 maanden (4), tussen 12 tot 15 maanden (5), meer dan 15 maanden (6).

Bijlage VII Onderbouwing vragenlijst

In deze bijlage staat een overzicht van de concepten en bijbehorende literatuur. Eerst wordt het algemene concept genoemd, dan het subconcept en vervolgens het sub-subconcept. De kernwoorden die bij de sub-subconcepten horen, staan daarna weergegeven, gebaseerd op het codeboek (bijlage I en het conceptueel model uit hoofdstuk 4). De kernwoorden hebben elk een nummer gekregen. Indien de literatuur van toepassing is op een specifiek kernwoord, zal de literatuur hetzelfde nummer krijgen (in het blauw tussen haakjes). De zwarte kernwoorden zijn deductief, dus gebaseerd op literatuur. De rode kernwoorden hebben (meestal) geen theoretische verbinding, omdat ze inductief zijn verkregen. Dit is gedurende het onderzoek een levend document geweest. In eerste instantie zijn alle aspecten die een relatie zouden kunnen hebben met de ervaren procedurele legitimiteit breed meegenomen in het codeboek, en daarmee in de interviews. Tijdens de analyse en het schrijven is meer toegespitst op de kern. Ook de samenwerking met de Erasmus Universiteit heeft geleid tot een bredere scope dan benodigd voor het beantwoorden van de hoofd en -deelvragen van dit proefschrift. Vandaar dat niet alle concepten gemeten zijn via een vraag, en het is ook de reden waarom de vragen gebruikt voor het meten van bredere institutionele legitimiteit C3 en C4 (oorspronkelijk weggeschreven onder distributieve legitimiteit, een vorm van legitimiteit die uiteindelijk niet betrokken is in het onderzoek) niet op deze manier terug te vinden zijn in het codeboek. Bij de analyse is dit wel als zodanig geïnterpreteerd.

Bijlage VII Continued

Concept	Subconcept	Sub-subconcept	Kernwoorden
Procedurele legitimiteit			
Ervaren kwaliteit besluitvorming			
		Transparantie	<ol style="list-style-type: none"> 1. Open 2. Uitleg 3. Duidelijk 4. Wachtijd/ einddatum 5. überhaupt weet van bestaan procedure
		Eerlijk	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mening derde partij 2. Consistent 3. Objectief 4. Rekening houden met belangen migrant 5. Advocaat betrokken
		(Niet) goed onderzocht	<ol style="list-style-type: none"> 1. Genoeg tijd genomen 2. Genoeg tijd gekregen 3. Goed naar geluisterd 4. Verhaal kunnen vertellen 5. Gerustgesteld 6. Advocaat betrokken 7. Vertaling geeft relaas goed weer 8. Ervaren kwaliteiten interviewer
Kwaliteit bejegening door overheidsambtenaren			
		Respectvol behandelen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rekening houden belangen migrant 2. Luisteren 3. Geen discriminatie 4. Aardig 5. Helpen 6. Aandacht/tijd personeel
		Eerlijk	<ol style="list-style-type: none"> 1. (On)terecht opsluiten

Vragen/ statements uit enquête per kernwoord (nummer gebaseerd op het nummer van de vraag/het statement in dit document)	Literatuur
	Overige literatuur voor dit concept: Lind & Tyler, 1988, Tyler, 1988 Tyler, 2003 Tyler & Huo, 2002 'Tafel van Elf' (Expertise-centrum Rechtspleging en Rechts-handhaving, 2006)
1. 17 2. 15, 16 3. 25 4. 27, 28, 47, 48, 51 5.	Tyler, 2003 (1, 2, 3) Tyler & Lind, 1992 (1, 2, 3) Leerkes et al., 2014 (4)
1. 32 2. 29 3. 30 4. 31 5. <u>Algemeen:</u> 39	Tyler & Huo, 2002 (1, 2, 3, 4) Tyler, 2003 (1, 2, 3, 4) Overige literatuur voor dit concept: MacCoun et al., 1988; Kitzmann & Emery, 1993; Lind et al., 1993, Poythress, 1994; Wissler, 1995; Lind et al., 2000
1. 27 2. 18 3. 4. 5. 6. 7. 8. <u>Algemeen:</u> 19, 22, 26	Costello, 2006 (1, 2, 3, 4) Tyler, 2003 (1, 2, 3, 4) Leerkes et al., 2014 (1)
1. 2. 35 3. 38 4. 37 5. 20, 21 6. <u>Algemeen:</u> 34, 39	Tyler & Huo, 2002 (1, 2, 3) Klaver, Telli & Witvliet, 2015; Sow, 2011 (2) Overige literatuur voor dit concept: Tyler, 1988; Hicks & Lawrence, 2004; Sunshine & Tyler, 2003 Tyler, 2003
1.	

Bijlage VII Continued

Concept	Subconcept	Sub-subconcept	Kernwoorden
		Faciliteiten	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kunnen werken 2. Opleiding kunnen genieten 3. Hygiëne 4. Culturele samenstelling AZC en aantal personen 5. Aantal overplaatsingen AZC's 6. Medische zorg 7. Genoeg tijd om vertrek voor te bereiden 8. Veilig
	Vertrouwen integriteit functionarissen		
		Vertrouwen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Beste voorhebben 2. Goed systeem 3. Betrouwbaar 4. Gezamenlijke social bonds
Distributieve rechtvaardigheid			
		Eerlijk	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wereldburger 2. (Besluit) gewenst door migrant 3. Recht van de overheid 4. Plicht van de burger 5. Vertrouwen in NL institutes 6. Uitkomst is geluk
C. Ervaren legitimiteit derden			
		Inzichten derden	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inzichten advocatuur 2. Inzichten ngo's 3. Inzichten familie 4. Inzichten diaspora/ netwerk NL
Acceptatie besluit			
		Mogen wegsturen uit Nederland	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kinderen en familie in NL 2. Niet terug kunnen i.v.m. veiligheid
		Illegaliteit opties	<ol style="list-style-type: none"> 1. Illegaliteit is mogelijk/ levenskansen illegaliteit 2. Derde land is optie

Vragen/ statements uit enquête per kernwoord (nummer gebaseerd op het nummer van de vraag/het statement in dit document)	Literatuur
<p>1. 2. 3. 4. 5. 43, 56 6. 42 7. 8. 41</p>	Womersley, Kloetzer, Goguikian Ratcliff (2017) (4, 5)
<p>1. 31 2. 3. 36, 40 4.</p>	<p>'Tafel van Elf' (Expertise-centrum Rechtspleging en Rechts-handhaving, 2006)</p> <p>Tyler & Huo, 2002 (1, 3) Hough et al., 2010; Engbersen, 2005 (3, 4)</p>
<p>1. 94 2. 3. 81 4. 80, 82, 96 5. 40 6.</p>	<p>Tyler, 2003 (2, 3, 4, 5) Tyler & Huo, 2002 (2, 3, 4, 5) Ryo, 2013 (3) Levi & Sacks, 2009; Levi, Sacks & Tyler 2009; MacCoun et al., 1988; Kitzmann & Emery, 1993; Lind et al., 1993, Poythress, 1994; Wissler, 1995; Lind et al., 2000 (3)</p>
<p>1. 2. 32 3. 32 4. 32</p>	<p>Ugelvik, 2016; Swidler, 1986, 2001; Hendriks & Van Hulst, 2016 (1, 2) Tyler & Huo, 2002 (1, 2, 3, 4) Monto, 1994 (1, 2, 3, 4) Cohen, 2004; Kandel & Massey, 2002 (3)</p>
<p>1. 2.</p>	<p>Von dem Bussche, Visser & Bruinsma, 2018 (1)</p> <p><u>Overige literatuur voor dit concept:</u> Levi & Sacks, 2009; Levi, Sacks & Tyler, 2009(?)</p>
<p>1. 85, 86 2. 84</p>	Leerkes, Galloway & Kromhout, 2010. (1, 2)

Bijlage VII Continued

Concept	Subconcept	Sub-subconcept	Kernwoorden
		Acceptatie	<ol style="list-style-type: none"> 1. Accepteren besluit 2. Dublin-land
Terugkeerintentie			
		Terugkeer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inschrijving IOM 2. Reispapieren regelen/ hebben 3. Attitude t.o.v. terugkeer 4. Mening derden over terugkeer 5. Intentie uitspreken
		Doormigratie	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inschrijving IOM om door te reizen 2. Houding tov doormigratie
		Illegaliteit	<ol style="list-style-type: none"> 1. Met onbekende bestemming vertrokken (uit zicht overheid willen raken) 2. Houding t.o.v. illegaliteit
(Bereidheid om te integreren)			<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Social links</i> 2. <i>Social bonds</i> 3. <i>Social bridges</i> 4. Kennis van taal en cultuur 5. Veiligheid en stabiliteit
Beïnvloedende factoren			
		Land van herkomst	<ol style="list-style-type: none"> 1. Politieke/sociaal-economische omstandigheden 2. Veiligheid in thuisland (mate van geweld en corruptie in thuisland) 3. Gezondheids-zorg thuisland 4. Sociale binding thuisland, vrienden en familie 5. Sociale normen thuisland (t.o.v. migratie en terugkeer) 6. Toekomst-mogelijkheden ontwikkeling kinderen

Vragen/ statements uit enquête per kernwoord (nummer gebaseerd op het nummer van de vraag/het statement in dit document)	Literatuur
<p>1. 53, 82 2.</p>	<p>Tyler et al., 1997; Tyler & Smith 1997 (1) MacCoun et al., 1988; Kitzmann & Emery, 1993; Lind et al., 1993, Poythress, 1994: Wissler, 1995; Lind et al., 2000 (1)</p> <p>Overige literatuur voor dit concept: Tyler, 1990</p>
<p>1. 64 2. 64 3. 90, 59 4. 83 5. 91</p>	<p>Leerkes, Boersema, Van Os, Galloway & Van Londen, 2014 (1) Noll, 1999 (2) Leerkes, Galloway & Kromhout, 2010 (3, 4, 5)</p>
<p>1. 66, 67 2. 91, 63, 65, 84</p>	<p>Leerkes, Boersema, Van Os, Galloway & Van Londen, 2014 (1) Leerkes, Galloway & Kromhout, 2010 (2)</p>
<p>1. 2. 68, 69, 85, 86, 71</p>	<p>Leerkes, Galloway & Kromhout, 2010 (1, 2)</p>
<p>1. 66 2. 62 3. 60, 71 4. 61, 73 5. 69 <u>Algemeen:</u> 70, 72</p>	<p>All based on concepts from Ager & Strang, 2008; some indicators taken from Bijl & Verweij, 2012 (1, 2, 3, 4, 5)</p>
<p>1. 75 2. 74 3. 4. 76, 5. 78, 88 6. 77, 79 <u>Algemeen:</u> 87</p>	<p>'Tafel van Elf' (Expertise-centrum Rechtspleging en Rechts-handhaving, 2006)</p> <p>De Gelder, 2011 (1, 2) Leerkes, Galloway & Kromhout, 2010 (1, 2, 3,) Klaver, Telli & Witvliet, 2015 (2) Von dem Bussche, Visser & Bruinsma, 2018 (1, 2, 3, 6) Van Alphen, Molleman, Leerkes & Van den Hoek, 2013 (4) Ryo, 2013 (5)</p>

Bijlage VII Continued

Concept	Subconcept	Sub-subconcept	Kernwoorden
		Gezondheid	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fysieke gezondheidsproblematiek 2. Geestelijke gezondheidsproblematiek
		Emotionele belemmeringen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Schuld 2. Schaamte 3. Angst 4. Emotionele binding
		Afschrikking	<ol style="list-style-type: none"> 1. Detentie (ervaring) 2. Inschatting pakkans
		Persoonlijke inzichten	<ol style="list-style-type: none"> 1. Globalisering 2. Persoonlijke morele normen en waarden t.o.v. terugkeer
		Sociale binding gastland	
Praktische belemmeringen			
			<ol style="list-style-type: none"> 1. Geen ID-papieren krijgen van thuisland 2. Staatloosheid 3. Terugkeer- ondersteuning 4. Gezondheids-problematiek 5. Covid-19 crisis
Controlevariabelen			
			<ol style="list-style-type: none"> 1. Etniciteit/ culturele achtergrond 2. In hoger beroep zijn geweest 3. Kinderen hebben 4. Aantal asielaanvragen 5. Opleidings-niveau 6. Leeftijd 7. Gezinsverband 8. Burgerlijke staat 9. Sekse 10. Psychisch en fysiek welbevinden 11. Beroep
Algemene vragen/ niet aan een concept te verbinden			

Vragen/ statements uit enquête per kernwoord (nummer gebaseerd op het nummer van de vraag/het statement in dit document)	Literatuur
1. 2. 93 <u>Algemeen:</u> 89, 92	Leerkes, Galloway & Kromhout, 2010 (1, 2)
1. 2. 3. 4. <u>Algemeen:</u> 83, 88	Van Alphen, Molleman, Leerkes & Van den Hoek, 2013 (3) Van Wijk, 2008 (1, 2) Koser & Kuschminder, 2015 (4)
1. 57, 58 2. 86	Leerkes, 2018 (1) Leerkes & Broeders, 2010 (1) 'Tafel van Elf' 2006) (2)
1. 94, 95 2. 95	Geuijen, 1995; Sassen, 2001 (1, 2)
5, 13	Koser & Kuschminder, 2015
1. 2. 3. 79 4. 89 5. 23, 44	Noll, 1999 (1, 2) Leerkes et al., 2014 (3) Van Alphen, Molleman, Leerkes & Van den Hoek, 2013 (3) Leerkes, Galloway & Kromhout, 2010 (4)
1. 3 2. 3. 7, 8 4. 5. 4 6. 1 7. 8 8. 6 9. 2 10. 89, 92, 93 11.	Tyler, 2000 (1) Leerkes, Galloway & Kromhout, 2010 (10)
9, 10, 11, 12, 13, 14, 24, 33, 45, 46, 49, 50, 52, 53, 54, 55	

Bijlage VIII Data-analyse Erasmus Universiteit

In deze bijlage beschrijft de Erasmus Universiteit (dr. Ana Maria Torres Chedraui) de resultaten van de enquête en hoe de gegevens zijn geanalyseerd. Onderzoekster (Martijn Tubbergen) is betrokken geweest bij de totstandkoming, in die zin dat een aantal keer aanpassingen hebben plaatsgevonden in de samenstelling en keuze van analyses, tabellen en grafieken. Onderzoekster heeft geen toegang gehad tot de (ruwe) data.

The Legacy Project

Purpose of the study

The purpose of the Legacy project is to collect and assess the perception of asylum seekers in the Netherlands about the way that they have been treated in their asylum procedures and how this relates to their future plans, including their intentions to stay or return to their home countries.

Data

The survey was conducted in the Netherlands between February 9th, 2022, and November 7th, 2022. 441 individuals participated in the survey. 8 of the respondents took the survey on paper, and 433 took it online. Table 1 presents an overview of sociodemographic variables for those with a negative or pending asylum decision and valid observations. The majority of respondents were between 20 and 39 years old (75 %) and 79 % of respondents were men. Regarding geographical origin, most of the respondents came from the Asian continent: Syria (33 %), Iran (14 %), Afghanistan (3,6 %), and Yemen (8,7 %) coded as Asia. 54 % of the respondents have a university degree and 65 % have been in the Netherlands for less than one year. 70 % came to the Netherlands alone.

Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Male	321	.791	.407	0	1
Married	316	.503	.501	0	1
Children	313	.304	.461	0	1
Age	-	-	-	-	-
Under 18	357	.014	.118	0	1
18-19	357	.028	.165	0	1
20-24	357	.151	.359	0	1
25-29	357	.216	.412	0	1
30-34	357	.227	.419	0	1

Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
35-39	357	.154	.362	0	1
40-44	357	.095	.294	0	1
45-49	357	.064	.246	0	1
50-54	357	.017	.129	0	1
55-59	357	.014	.118	0	1
60-64	357	.017	.129	0	1
65 or older	357	.003	.053	0	1
Origin
Europe	275	.011	.104	0	1
Turkey	275	.076	.266	0	1
Morocco	275	.011	.104	0	1
Africa	275	.145	.353	0	1
Asia	275	.724	.448	0	1
Americas and Oceania	275	.033	.178	0	1
Education
1. No formal education	317	.032	.175	0	1
2. Primary school	317	.101	.302	0	1
3. Secondary school lower	317	.104	.306	0	1
4. Secondary school higher	317	.224	.418	0	1
5. University education	317	.539	.499	0	1
Years in NL
1. Less than 1 year	322	.652	.477	0	1
2. 1 to 2 years	322	.106	.308	0	1
3. 2 to 5 years	322	.202	.402	0	1
4. 5 to 10 years	322	.019	.135	0	1
5. More than 10 years	322	.009	.096	0	1
6. I no longer live in NL	322	.006	.079	0	1
7. Don't know/no answer	322	.006	.079	0	1
Living with
Alone	313	.7	.459	0	1
Partner	313	.118	.323	0	1
Children	313	.048	.214	0	1
Partner and children	313	.08	.272	0	1
Parents and siblings	313	.048	.214	0	1
Parents and children	313	.006	.08	0	1
Asylum status
Pending	399	.373	.484	0	1
Rejected	399	.063	.243	0	1
Don't know/refusals to answer	399	.564	.497	0	1

Table 1 Descriptive statistics of sociodemographic variables across immigration status categories (for all participants except for residence permit holders)

The survey contains 84 questions about five different themes: 1. general information, 2. opinion about the asylum procedure, 3. opinion about the treatment by government staff during and after the asylum procedure, 4. legal status and plans for the future, and 5. general questions.

The analytical sample that was used for this dissertation includes 399 respondents who have either received a negative first instance decision (n = 25 respondents), who indicated that their cases were still pending because they had not received such a decision yet (n = 149), and who are likely to be rejected asylum seekers or persons with a pending procedure since they refused to reveal their asylum status (n = 225 respondents). The analysis was focused on these groups because perceptions of legitimacy of the procedure and of institutional legitimacy can be expected to affect their perceived obligations and intentions to return in particular. We have therefore explicitly excluded from the analysis the responses of those who have received a positive decision (n = 42) because their intentions to return, if present at all, could be better explained by other factors different from perceived legitimacy of the asylum procedure.

To identify respondents with 1. approved, 2. pending, or 3. rejected asylum decisions, we used several survey questions:

34. Could you please indicate what the current situation of your asylum application is?

- o I have received a residence permit.
- o I have not received a residence permit and I am still in the asylum procedure.
- o I have not received a residence permit and I am currently not in the asylum procedure.
- o I follow another procedure (for example the medical procedure).
- o I don't know.
- o I do not want to answer this question.

36. Could you please specify your current situation?

- o I have not yet received a decision by the IND.
- o The decision by IND was negative and I appealed the decision in court or I am planning to do so. I am still waiting for the decision.
- o I don't know.
- o I do not want to answer this question.

37. Did you receive an intention (in Dutch: voornemen) on your current case? An intention is a letter by the IND to let you know how it intends to decide on your case.

- o I have not received the intention yet.
- o I have received the intention and it was positive.
- o I have received the intention and it was negative.

And,

40. Have you had meetings with a counsellor from the DTenV (Return and Repatriation Service)?

- o 0
- o 1
- o More than 1 (fill in how many)
- o I don't know/no answer
- o I haven't, but my parents/siblings have had meetings with the DTenV.

Based on these responses, we categorized respondents with:

Approved Decision: Those who received a residence permit.

Pending Decision: Those without a residence permit but still in the asylum process.

Rejected Decision: This category includes:

- Individuals who did not have a residence permit and who were not in the asylum process.
- Those pursuing other procedures (for example the medical procedure). We assumed that those that followed another procedure have gotten a negative decision in their asylum procedure.
- Individuals with a negative intention from the IND. Here we assumed that the IND intentions are generally unaltered, therefore we grouped those respondents under the category of rejected asylum applications.
- Respondents with negative IND decisions who appealed or planned to do so, categorized as having a negative return decision.
- Those who met with the DTenV service, assumed to have received a return decision.

For our analysis, we included every participant except those possessing a residence permit, including those who declined to respond to the aforementioned questions, based on the assumption that they were afraid of revealing their irregular status.

Operationalization of dependent and independent variables

Dependent variables

In order to assess the willingness to comply with the outcome of the asylum procedure, we use several questions from the survey that measure the perceived obligation (*rule acceptance*) and perceived intention (*return intention*) to return. The questions are: 1. a perceived general obligation to return (general rule acceptance), 2. a perceived personal obligation to return (personal rule acceptance), 3. an intention to return in the coming twelve months (return intention) and 4. change in intention to return after having heard about the latest decision on asylum or residence (return intention after last decision).

The questions in the survey that respond to these variables are the following: 'In my opinion, asylum seekers from my country who receive a negative decision should for the most part leave the Netherlands' (*general rule acceptance*); 'If my asylum case would be rejected, I would feel an obligation to return' (*personal rule acceptance*); 'I intend to return to my country of origin in the coming twelve months' (*return intention*) and 'Since I received my most recent decision, my intention to return became much stronger/ became stronger/stayed the same/became weaker/became much weaker' (*change in return intention after last decision*).

There are five possible outcomes to all these questions: 'Strongly agree', 'Agree', 'Don't know/no answer', 'Disagree', and 'Strongly disagree'. The higher the score, the stronger the agreement.

Independent variables

The following independent variables are central in the dissertation: *two measures of perceived procedural legitimacy* and a measure for *perceived institutional legitimacy*.

Procedural legitimacy 1 is measured by fourteen items, with response categories ranging between 1 and 5 and coded as follows: 1. 'Strongly disagree', 2. 'Disagree', 3. 'Don't know/no answer', 4. 'Agree' and 5. 'Strongly agree'. These fourteen items capture the following questions: 1. 'During my asylum procedure, the institutions involved gave me good information on how the asylum procedure works in the Netherlands' (good information); 2. 'During my asylum procedure, the institutions involved gave me good

information in writing on how the asylum procedure works in the Netherlands' (good information in writing); 3. 'During my asylum procedure, the institutions gave me enough information about updates on my asylum application' (information on updates); 4. 'During my asylum procedure, I had enough opportunity to explain my situation to the IND' (opportunity to explain own situation); 5. 'The IND carefully and thoroughly researched my asylum claim' (careful and thorough research); 6. 'I think that the Dutch asylum system ensures an objective and unprejudiced decision-making process' (objective decision making); 7. 'People who support my asylum case (e.g. lawyers, nongovernmental organizations, and friends) think that the Dutch asylum procedure is fair' (personal network finds asylum fair); 8. 'If I have a question about my asylum application, the institutions involved can help me find answers' (help to find answers); 9. 'If I have a problem or a complaint about my asylum procedure, the institutions involved can help me find a solution' (help to find a solution); 10. 'Generally, I feel that I am treated respectfully and politely by professional staff involved during my asylum procedure' (treated with respect); 11. 'In my opinion, professional staff involved during my asylum procedure generally really listen to me' (be listened to); 12. 'In my opinion, professional staff involved during my asylum procedure generally try to be helpful and flexible to meet my individual needs' (helpful and flexible); 13. 'In my opinion, professional staff involved during my asylum procedure are generally sensitive to the different cultural needs of asylum seekers' (sensitive to cultural needs); 14. 'I have/had access to the health care I need during the asylum procedure' (access to health care). As shown in Table 2, factor analysis revealed one factor, and the fourteen items were therefore averaged to create a reliable scale ($\alpha > 0.91$). A higher score indicates that the system conforms to perceived procedural legitimacy. Of the 399 respondents, 160 respondents answered sufficient questions to obtain a score on perceived procedural justice 1 (see Table 2).

(obs = 160)

Factor analysis/correlation Number of obs = 160
 Method: principal factors Retained factors = 7
 Rotation: (unrotated) Number of params = 84

Factor	Eigenvalue	Difference	Proportion	Cumulative
Factor 1	5.506	3.937	0.698	0.698
Factor 2	1.570	0.922	0.199	0.897
Factor 3	0.648	0.063	0.082	0.979
Factor 4	0.584	0.226	0.074	1.053
Factor 5	0.359	0.242	0.045	1.099
Factor 6	0.117	0.034	0.015	1.113
Factor 7	0.083	0.086	0.011	1.124
Factor 8	-0.004	0.064	-0.000	1.123
Factor 9	-0.068	0.014	-0.009	1.115
Factor 10	-0.081	0.037	-0.010	1.105
Factor 11	-0.119	0.009	-0.015	1.089
Factor 12	-0.128	0.029	-0.016	1.073
Factor 13	-0.157	0.048	-0.020	1.053
Factor 14	-0.205	0.012	-0.026	1.028
Factor 15	-0.217		-0.028	1.000

Table 2 Factor analysis to construct the procedural justice variable (for all participants except for residence permit holders)

LR test: independent vs. saturated: $\chi^2(105) = 1210.04$ Prob> $\chi^2 = 0.0000$

Variable	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5	Factor 6	Factor 7	Uniqueness
Good information	0.723	0.038	0.191	-0.400	-0.043	0.091	0.039	0.268
Good information in writing	0.738	0.024	0.193	-0.373	-0.049	0.029	-0.024	0.275
Information on updates	0.536	0.382	-0.213	-0.125	-0.025	-0.050	0.147	0.481
Opportunity to explain own situation	0.630	0.124	0.382	0.148	0.172	-0.087	0.024	0.382
Careful and thorough research	0.558	0.354	0.083	0.204	0.218	-0.040	-0.026	0.465
Objective decision making	0.533	0.488	-0.287	-0.048	0.003	-0.002	-0.138	0.373
Personal network finds asylum fair	0.599	0.557	-0.231	0.050	-0.037	0.009	-0.029	0.273
Help to find answers	0.558	0.079	0.218	0.284	-0.198	0.066	0.008	0.510
Help to find solutions	0.652	0.033	0.129	0.301	-0.224	0.066	0.026	0.412
Treated with respect	0.637	-0.471	-0.032	0.021	-0.020	0.091	-0.142	0.341
Be listened to	0.723	-0.417	-0.055	-0.038	0.113	-0.155	-0.062	0.258
Helpful and flexible	0.709	-0.425	-0.211	0.115	0.060	-0.052	0.073	0.247
Sensitive to cultural needs	0.583	-0.335	-0.329	0.080	0.098	0.140	0.081	0.399
Access to health care	0.538	-0.171	0.049	-0.092	-0.117	-0.123	0.030	0.641
Reasonableness of the decision time	0.059	0.083	0.128	-0.010	0.382	0.132	0.021	0.809

Table 3 Factor loadings (pattern matrix) and unique variances

Procedural legitimacy 2 pertains to the perceived reasonableness of the decision time. It was measured through the following question: 'The amount of time that the Dutch institutions took/take to reach a decision on my asylum claim was ...' Originally this variable had categorical responses that ranged from 1 to 5 and was coded: 1. 'Too short', 2. 'Short', 3. 'Don't know/no answer', 4. 'Long', 5. 'Too long'. For the analysis, we reduced the dimensions of this variable and turned it into a binary variable. We then categorized responses from 2 to 4 as 1, indicating a reasonable decision time, while responses 1 and 5 (indicating the decision was believed to have taken too short or too long) was treated as 0, suggesting an unreasonable time frame. This categorization was based on the descriptive analysis of the variables *reasonable decision time* and *length of procedure* (Table 4).

Perceptions of length of procedure for respondents that answered that the procedure lasted less than one month			
28. The amount of time that the Dutch institutions took/take to reach a decision	Freq.	Percent	Cum.
1. Too short	3	18.75	18.75
2. Short	1	6.25	25.00
3. Don't know/no answer	5	31.25	56.25
4. Long	3	18.75	75.00
5. Too long	4	25.00	100.00
Total	16	100.00	
Perceptions of length of procedure for respondents that answered that the procedure lasted between one and three months			
28. The amount of time that the Dutch institutions took/take to reach a decision	Freq.	Percent	Cum.
1. Too short	4	22.22	22.22
2. Short	5	27.78	50.00
3. Don't know/no answer	2	11.11	61.11
4. Long	4	22.22	83.33
5. Too long	3	16.67	100.00
Total	18	100.00	
Perceptions of length of procedure for respondents that answered that the procedure lasted between three and six months			
28. The amount of time that the Dutch institutions took/take to reach a decision	Freq.	Percent	Cum.
1. Too short	8	25.00	25.00
2. Short	6	18.75	43.75
3. Don't know/no answer	6	18.75	62.50
4. Long	8	25.00	87.50
5. Too long	4	12.50	100.00
Total	32	100.00	

Perceptions of length of procedure for respondents that answered that the procedure lasted between six and twelve months			
28. The amount of time that the Dutch institutions took/take to reach a decision	Freq.	Percent	Cum.
1. Too short	28	35.00	35.00
2. Short	13	16.25	51.25
3. Don't know/no answer	10	12.50	63.75
4. Long	14	17.50	81.25
5. Too long	15	18.75	100.00
Total	80	100.00	

Perceptions of length of procedure for respondents that answered that the procedure lasted between twelve and fifteen months			
28. The amount of time that the Dutch institutions took/take to reach a decision	Freq.	Percent	Cum.
1. Too short	1	20.00	20.00
5. Too long	4	80.00	100.00
Total	5	100.00	

Perceptions of length of procedure for respondents that answered that the procedure lasted more than fifteen months			
28. The amount of time that the Dutch institutions took/take to reach a decision	Freq.	Percent	Cum.
1. Too short	23	67.65	67.65
2. Short	1	2.94	70.59
4. Long	2	5.88	76.47
5. Too long	8	23.53	100.00
Total	34	100.00	

Table 4 Cross-tabulation between length of the procedure and perceived reasonableness of the decision time (categorical variable) (for all participants except for residence permit holders, n = 185)

The descriptive analysis in Table 4 showed that there is a mismatch of responses between the reported length of the procedure and the perceived reasonableness of the decision time. Specifically, 23 % of the respondents with a reported decision time of at least six months believed that the procedure had been 'too long' compared to 17 % of those with a decision time shorter than six months (see Table 4). Notably, a relatively high number of participants who reported longer decision times indicated that the procedure had been 'too short'. This mismatched response might stem from a misunderstanding of the question. This could be attributed to some respondents interpreting the question to inquire about the duration of their stay in the Netherlands rather than the decision time. Alternatively, they may genuinely believe that the government should have taken more time to gather information to assess the asylum claim.

Institutional legitimacy is measured through the following question: 'In my opinion, the government of the Netherlands generally has the right to control migration.' The answer categories range between 1 and 5 and are coded as follows: 1. 'Strongly disagree', 2. 'Disagree', 3. 'Don't know/no answer', 4. 'Agree' and 5. 'Strongly agree.' Higher values mean that the Dutch government has a stronger perceived institutional legitimacy in managing migration.

Other variables

In addition to perceptions of procedural justice, we included various other indicators of fair treatment: *length of procedure*, number of *changes of COA locations* and stay in *detention*.

Length of procedure is measured through the following question: 'How much time has passed after you had submitted your asylum application?' The responses range from 1 to 6 and are coded: 1. 'Less than one month', 2. 'Between one and three months', 3. 'Between three and six months', 4. 'Between six and twelve months', 5. 'Between twelve and fifteen months', and 6. 'More than fifteen months.'

Change COA is measured through the following question: 'How many times have you moved from one AZC/COA location to another?' The average number of changed COA location is 2.7 times, with a standard deviation of 2.

Detention is measured through the following question: 'Have you ever been imprisoned in a detention centre in the Netherlands?' Respondents who stayed in a detention centre are coded 1 and otherwise zero. About 10 % of the respondents have stayed in a detention centre.

The descriptive statistics for all the variables used in this study are included in Table 6 below:

Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
General rule acceptance	156	2.276	1.178	1	5
Personal rule acceptance	155	2.342	1.219	1	5
Return intention	169	1.225	.624	1	5
Change in return intention after last decision	75	2.773	.709	1	5
Procedural legitimacy 1	258	2.96	.892	1	5
Procedural legitimacy 2	218	0.463	.50	0	1
Institutional legitimacy	157	3.637	1.014	1	5
Length of procedure	186	3.753	1.446	1	6
Change COA	166	2.627	1.773	0	11
Detention	178	.084	.279	0	1

Table 6 Descriptive statistics of the main dependent and independent variables

Method

Bivariate statistics (correlation coefficients, cross-tabulations, and T-tests) were used to allow the author of the dissertation to explore the hypothesized relationships between procedural justice and return attitudes and intentions.

Results

Pairwise correlations (*p*-values between parentheses)

Variables	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
(1) General rule acceptance	1.000									
(2) Personal rule acceptance	0.284 (0.000)	1.000								
(3) Return intention	0.038 (0.642)	0.161 (0.049)	1.000							
(4) Change in return intention after last decision	0.237	0.235	0.203	1.000						
(5) Procedural legitimacy 1	0.168 (0.037)	0.012 (0.881)	-0.016 (0.834)	-0.141 (0.231)	1.000					
(6) Institutional legitimacy	0.268 (0.001)	0.315 (0.000)	0.025 (0.756)	0.329 (0.004)	0.082 (0.310)	1.000				
(7) Change COA	-0.103 (0.219)	-0.138 (0.097)	0.016 (0.845)	-0.055 (0.649)	-0.110 (0.159)	-0.060 (0.476)	1.000			
(8) Detention	0.056 (0.495)	0.085 (0.301)	0.069 (0.379)	0.072 (0.547)	-0.029 (0.698)	-0.038 (0.639)	0.129 (0.100)	1.000		
(9) Length of procedure	-0.221 (0.012)	-0.252 (0.004)	-0.027 (0.752)	-0.122 (0.364)	-0.108 (0.143)	-0.189 (0.033)	0.204 (0.016)	-0.298 (0.000)	1.000	
(10) Procedural legitimacy 2	0.123 (0.131)	0.126 (0.124)	0.072 (0.357)	-0.052 (0.662)	0.133 (0.051)	0.043 (0.601)	-0.059 (0.455)	0.118 (0.122)	-0.339 (0.000)	1.000

Table 7 Correlations between all variables (for all participants except for residence permit holders, n = 258, p-values are reported between parentheses)

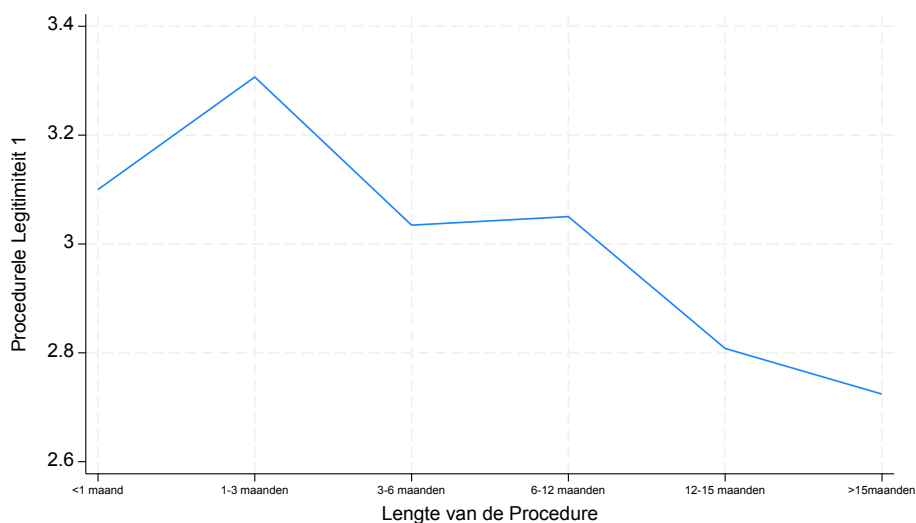

Figure 1 Procedural Legitimacy 1 and Reported Length of Procedure

Figure 1 shows that the measured perceived *procedural legitimacy 1* relates to the duration of the procedure. Our analysis reveals that perceived procedural legitimacy tends to rise as the procedure length increases up to one to three months. However, beyond this point, it begins to decline. We conducted statistical tests to examine this trend. Specifically, we assessed whether there was a difference in the average level of procedural justice between procedures lasting less than one month and those lasting between one and three months. Our findings indicate that there is no significant distinction between the means of these lengths (p-value: 0.122). Additionally, we evaluated how fair procedures were, on average, perceived for cases lasting one to three months compared to those lasting longer than three months. In most cases with procedures exceeding three months, we found no statistically significant difference except when comparing cases lasting one to three months to those lasting over fifteen months (p-value: 0.0115).

Robustness check

We have run the same correlation models where the middle category 3 'Don't know' and 'No answer' was coded as missing values. The results are presented in Table 8.

Pairwise correlations (p-value between parentheses)

Variables	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
(1) General rule acceptance	1.000									
(2) Personal rule acceptance	0.396 (0.000)	1.000								
(3) Return intention	0.066 (0.504)	-0.014 (0.890)	1.000							
(4) Change in return intention after last decision	0.382 (0.117)	0.388 (0.100)	0.263 (0.237)	1.000						
(5) Procedural legitimacy 1	0.200 (0.036)	0.026 (0.795)	-0.059 (0.456)	-0.251 (0.237)	1.000					
(6) Institutional legitimacy	0.352 (0.002)	0.400 (0.000)	0.044 (0.662)	0.563 (0.029)	0.009 (0.924)	1.000				
(7) Change COA	-0.094 (0.345)	-0.110 (0.274)	-0.032 (0.696)	0.154 (0.482)	-0.118 (0.131)	-0.097 (0.343)	1.000			
(8) Detention	0.122 (0.210)	0.149 (0.134)	-0.023 (0.774)	0.198 (0.364)	-0.039 (0.612)	-0.037 (0.718)	0.129 (0.100)	1.000		
(9) Length of procedure	-0.297 (0.004)	-0.283 (0.007)	-0.169 (0.053)	-0.120 (0.595)	-0.126 (0.087)	-0.170 (0.120)	0.204 (0.016)	-0.298 (0.000)	1.000	
(10) Procedural legitimacy 2	0.072 (0.490)	-0.013 (0.903)	0.028 (0.745)	0.006 (0.979)	0.026 (0.729)	0.109 (0.316)	0.064 (0.452)	-0.092 (0.263)	-0.023 (0.774)	1.000

Table 8 Robustness: Correlations between all variables for all participants except residence permit holders ('don't know' and 'no answers' excluded for all variables; p-values are reported in parentheses)

Bijlage IX Nadere specificering rol onderzoekster

Bij dit promotieonderzoek hebben veel mensen een rol gespeeld. Deels kwam dit doordat het onderzoek plaatsvond in het veld waarin onderzoekster werkzaam is en zij daardoor, als gevolg van ethische afwegingen, niet alle werkzaamheden zelf kon doen. De reden hiervoor was deels gelegen in het feit dat het onderzoek multimethodisch en daarmee zeer omvangrijk was. In overleg met de promotoren is ervoor gekozen om gebruik te maken van een teamconstructie die paste bij de professionele rol van onderzoekster. Dit werd niet als bezwaarlijk gezien. Onderzoekster was wisselend op de voorgrond (bijvoorbeeld bij de constructie van de vragenlijst) en op de achtergrond (kwantitatieve analyse) actief, maar over het algemeen heeft onderzoekster een substantieel deel van de onderzoekswerkzaamheden uitgevoerd, heeft zij de verbinding gelegd tussen theorie en empirie en heeft zij op basis daarvan dit gehele manuscript zelfstandig geschreven.

Om aan te tonen dat de benodigde wetenschappelijke vaardigheden zijn verworven, wordt in deze bijlage verhelderd welke werkzaamheden onderzoekster precies heeft gedaan in het kader van dit promotieonderzoek.

Semigestructureerde interviews:	Rol onderzoekster:
Codeboek	Onderzoekster o.b.v. literatuur
Opstellen topiclist	Onderzoekster t.a.v. ervaren procedurele legitimiteit, studenten aanvulling op eigen aandachtspunt thesis
Steekproeftrekking	Onderzoekster, met afweging van tijdsmogelijkheden studenten
Trainen/begeleiden interviews	Training en begeleiding van studenten door universiteit en onderzoekster
Afnemen interviews	Twee afgenomen door onderzoekster, overige door studenten
Dataverwerking	Opstellen codeboom door onderzoekster, codering afstemming onderzoekster en een afgestudeerd onderzoeksassistent
Data-analyse	Volledig gedaan door onderzoekster
Rapportage	Volledig gedaan door onderzoekster
Documentanalyse:	
Steekproeftrekking	Bepaald in overleg tussen studenten en onderzoekster
Dataverwerking	Aanpassing codeboom door onderzoekster en studenten, codering door studenten, nagekeken door onderzoekster
Data-analyse	Volledig gedaan door onderzoekster
Rapportage	Volledig gedaan door onderzoekster

Bijlage IX Continued**Enquête:**

Opstellen vragenlijst	Frame en eerste versie gemaakt door onderzoekster
Pilots vragenlijst	faciliteren, coördineren pilots en aanpassingen door onderzoekster en Erasmus Universiteit samen
Steekproeftrekking	Bepaald in afstemming tussen onderzoekster en Erasmus Universiteit
Trainen/begeleiden veldwerkondersteuners	Samenwerking tussen onderzoekster en de Erasmus Universiteit
Dataverwerking	Erasmus Universiteit
Data-analyse	SPSS-analyse door Erasmus universiteit, interpretatie resultaten door onderzoekster
Rapportage	Volledig gedaan door onderzoekster

Addendum

Literatuurlijst

UNU-MERIT, Maastricht University Dissertation Series

Samenvatting

Summary

Impactparagraaf

Dankwoord

Curriculum vitae

Literatuurlijst

- Aalberts, Chris (2009, 14 april). *Andersglobalisten vinden EU groot, moeilijk en ver*. NEMO Kennislink. <https://www.nemokennislink.nl/publicaties/andersglobalisten-vinden-eu-groot-moeilijk-en-ver/>
- Aarts, M.N.C., & Leeuwis, C. (2010). Participation and power: Reflections on the role of government in land use planning and rural development. *Journal of Agricultural Education and Extension*, 16(2), 131–145.
- ACVZ (2013). *Waar een wil is, maar geen weg. Advies over de toepassing van het beleid voor vreemdelingen die buiten hun schuld niet zelfstandig uit Nederland kunnen vertrekken*. https://www.adviesraadmigratie.nl/binaries/adviesraadmigratie/documenten/publicaties/2013/7/1/waar-een-wil-is-maar-geen-weg/Waar_een_wil_is_maar_geen_weg_ACVZ_beleidsadvies_20130701.pdf
- ACVZ (2017). *Pieken en Dalen. Naar een duurzaam systeem voor opvang van asielzoekers en huisvesting en integratie van vergunninghouders*. https://www.adviesraadmigratie.nl/binaries/adviesraadmigratie/documenten/publicaties/2018/07/5/pieken-en-dalen/Pieken_en_dalen_ACVZ_beleidsadvies_20170523.pdf
- ACVZ (2018). *Op weg naar 2030. Migratie: Een toekomstverkenning*.
- Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166–191.
- Ajzen, I. (2005). *Attitudes, Personality, and Behavior* (2e ed.). Open University Press.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (2005). The Influence of Attitudes on Behavior. In D. Albarracín, B.T. Johnson & M.P. Zanna (red.), *The Handbook of Attitudes* (pp. 173–221). Erlbaum.
- Alink, F.B. (2006). *Crisis als kans? Over de relatie tussen crises en hervormingen in het vreemdelingenbeleid van Nederland en Duitsland*. Vossiuspers.
- Alphen, B. van, Molleman, T., Leerkes, A., & Hoek, J. van den (2013). *Van bejegening tot vertrek. Een onderzoek naar de werking van vreemdelingenbewaring*. Boom Lemma.
- Anderson, R.C., & Davison, A. (1988). Conceptual and empirical bases of readability formulas. In A. Davison & G.M. Green, *Linguistic Complexity and Text Comprehension: Readability Issues Reconsidered* (pp. 23–53). Erlbaum.
- Applbaum, A.I. (2004). *Legitimacy in a Bastard Kingdom*. John F. Kennedy School of Government Center for Public Leadership Working Papers.
- Baarda, D.B., Goede, M.P.M. de, & Teunissen, J. (2001). *Basisboek Kwalitatief onderzoek. Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Stenfert Kroese.
- Barker, R. (1990). *Political Legitimacy and the State*. Oxford University Press.
- Beetham, D. (1991). *The Legitimation of Power*. Humanities Press International.
- Beetham, D. (2013). *The Legitimation of Power* (2e ed.). Bloomsbury.

- Berk-Seligson, S. (2017). *The Bilingual Courtroom: Court Interpreters in the Judicial Process*. University of Chicago Press.
- Berrey, E., Hoffman, S.G., & Nielsen, L.B. (2012). Situated justice: A contextual analysis of fairness and inequality in employment discrimination litigation. *Law & Society Review, 46*(1), 1-36.
- Bhagwati, J. (2004). *In Defense of Globalization: With a New Afterword*. Oxford University Press.
- Bijl, R., & Verweij, A. (red.) (2012). *Measuring and Monitoring Immigrant Integration in Europe*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Black, J. (2009). *Legitimacy and the Competition for Regulatory Share*. LSE Legal Studies Working Paper No. 14/2009. London School of Economics.
- Blair, E., (2015). A reflexive exploration of two qualitative data coding techniques. *Journal of Methods and Measurement in the Social Sciences, 6*(1), 14-29.
- Böcker, A., & Havinga, T. (2011). Een eeuw opvang van Europese oorlogsvluchtelingen in Nederland [Reception of European War Refugees in the Netherlands in the 20th Century]. *Tijd en asiel, 60*, 7-25.
- Böcker, A., Terlouw, A.B., Broek, J.J. van der, Grütters, C.A., Nijmeijer, A.G.A., & Oers, R.V. van (2013). *De gelaagdheid van de vreemdelingenwetgeving in historisch en vergelijkend perspectief*. WODC.
- Boekhoorn, P.F.M., Speller, T.E.A.M., & Kruijssen, F. (2004). Operationeel toezicht vreemdelingen. *Evaluatie van de bevoegdheden in de Vreemdelingenwet 2000 voor het vreemdelingentoezicht door de politie*. BBSO.
- Bokhorst, A.M. (2014). *Bronnen van legitimiteit. Over de zoektocht van de wetgever naar zeggenschap en gezag* (dissertatie). Tilburg University.
- Bottoms, A., Hay, W., & Sparks, R. (1996). *Prisons and the Problem of Order*. Clarendon.
- Braithwaite, J. (1982). Comment on 'The Criminal Law as a Threat System'. *Journal of Criminal Law and Criminology, 73*(2), 786-789.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, Shame, and Reintegration*. Cambridge University Press.
- Braithwaite, J. (1999). Restorative justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts. *Crime and Justice, 25*, 1-127.
- Braithwaite, J. (2002). *Restorative Justice and Responsive Regulation*. Oxford University Press.
- Braithwaite, J. (2010). Diagnostics of white-collar crime prevention. *Criminology & Public Policy, 9*(3), 621-626.
- Braithwaite, J., & Strang, H. (2000). Connecting Philosophy and Practice. In T. Gavrielides (red.), *Restorative Justice: Ideals and Realities* (pp. 203-220). Routledge.
- Breukelen, W. van (2012). Het belang van de context voor onderzoek binnen de organisatiepsychologie. *Gedrag & Organisatie, 25*(3).
- Breuls, L., & Ridder, S. de (2014). Van bejegening tot vertrek. *Panopticon, 35*(4), 368.

- Brincat, L., Kayibanda, R., Meixner, K., Lang, J., & Zych, P. (2021). *EU readmission cooperation with third countries: Relevant actions yielded limited results*. European Court of Auditors. https://www.eca.europa.eu/en/publications/SR21_17
- Brouwer, P., Cleton, L., & Cnossen, M. (2017). *Terugkeer van afgewezen asielzoekers. Beleid en praktijk in Nederland*. Europees Migratie Netwerk.
- Bryman, A. (2016). *Social Research Methods*. Oxford University Press.
- Buchanan, A., & Keohane, R.O. (2006). The Legitimacy of Global Governance Institutions. *Ethics & International Affairs*, 20(4), 405–437.
- Buijs, A.E., Mattijssen, T.J.M., & Boonstra, F.G. (2020). Wat is legitimiteit? In A.E. Buijs & F.G. Boonstra, *Natuurbeleid betwist. Visies op legitimiteit en natuurbeleid* (pp. 19–28). KNNV.
- Bussche, Y. von dem, Visser, M., & Bruinsma, M. (2018). *Hulp bij terugkeer naar Armenië. Een verkennend onderzoek naar factoren die van invloed zijn op vertrekplichtige Armeense gezinnen om al dan niet voor vrijwillige terugkeer te kiezen*. Solid Road.
- Cohen, S. (2004). Social Relationships and Health. *American Psychologist*, 59(8), 676–684. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.8.676>
- Coicaud, J.-M. (2002). *Legitimacy and Politics: A Contribution to the Study of Political Right and Political Responsibility*. Cambridge University Press.
- Coleman, J.S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Harvard University Press.
- Conner, M., & Armitage, C.J. (1998). Extending the theory of planned behavior: A review and avenues for further research. *Journal of Applied Social Psychology*, 28(15), 1429–1464
- Constant, A., & Massey, D. (2002). Return migration by German guestworkers: Neoclassical versus new economic theories. *International Migration*, 40(4), 5–38.
- Cornelius, W.A., & Salehyan, I. (2007). Does border enforcement deter unauthorized immigration? The case of Mexican migration to the United States of America. *Regulation & Governance*, 1(2), 139–153.
- Corstens, G.J.M. (2008). *Het Nederlands strafprocesrecht*. Kluwer.
- Costello, C. (2006). *The European Asylum Procedures Directive in Legal Context*. UNHCR New Issues In Refugee Research, Research Paper 134. UNHCR.
- Damme, A. Van, & Pauwels, L. (2013). Naleving van de wet en medewerking van burgers met politie: (alleen) een kwestie van procedurele rechtvaardigheid? *Panopticon*, 34(3), 182.
- Damme, A. Van, Pauwels, L.J.R., & Svensson, R. (2015). Why do Swedes cooperate with the police? A SEM analysis of Tyler's procedural justice model. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 21(1), 15–33.
- Darley, J.M., Tyler, T.R., & Bilz, K. (2003). Enacting justice: The interplay of individual and institutional perspectives. In M. Hogg & J. Cooper (red.), *The SAGE Handbook of Social Psychology* (pp. 458–476). SAGE.
- Dekker, P., Maas-de Waal, C., & Meer, T. van der (2004). *Vertrouwen in de rechtspraak*. Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Dekker, P., & Ridder, J. den (red.). (2011). *Stemming onbestemd. Tweede verdiepingsstudie Continu Onderzoek Burgerperspectieven*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dienst Terugkeer en Vertrek (2020). Corporate brochure. https://www.dienstterugkeerenvertrek.nl/binaries/dienstterugkeerenvertrek/documenten/brochures/2020/08/27/corporate-brochure/Corporate+Brochure_NL.pdf
- Dinner, I., Johnson, E.J., Goldstein, D.G., & Liu, K. (2011). Partitioning default effects: Why people choose not to choose: Correction to Dinner et al. (2011). *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 17(4), 432. <https://doi.org/10.1037/a0026470>
- Dixhoorn, A. van (2006). *De stem des volks. Publieke opinie, opinieonderzoek en democratie*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dongen, J.J.P. van (2012). *Het gemeenschappelijk Europees asielstelsel: Gedeelde smart is halve smart?! Onderzoek naar de lastenverdeling in een communautaire Europese asielruimte* (bachelorscriptie). University of Twente.
- Doornbos, N. (2006). *Op verhaal komen. Institutionele communicatie in de asielprocedure*. Wolf Legal Publishers.
- Dorst, P. van, Zuidweg, I., Brinkman I., & Andric, S. (2020). *Grenzen aan vreemdelingenbewing. Een onderzoek naar de uitvoering van vreemdelingenbewing*. Nationale Ombudsman.
- Douma, W.H. (1960). *De leesbaarheid van landbouwbladen. Een onderzoek naar en een toepassing van leesbaarheidsformules*. Bulletin, Afdeling sociologie en sociografie van de Landbouwhogeschool Wageningen, nr. 17. <https://edepot.wur.nl/276323>
- Dourleijn, E., & Dagevos, J. (red.) (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Drenth, P.J.D. (2008). Psychology: Is it applied enough? *Applied Psychology: An International Review*, 57, 524-540.
- Easton, D., Dennis, J., & Easton, S. (1969). *Children in the Political System: Origins of Political Legitimacy*. McGraw-Hill.
- Eijl, C.J. van (2005). Al te goed is buurmans gek. Het Nederlandse vreemdelingenbeleid 1840-1940. Aksant.
- Elsig, M. (2007). The WTO's legitimacy crisis: What does the beast look like? *Journal of Common Market Studies*, 45(4), 927-929.
- EMN (2017). *EMN Annual Report on Migration and Asylum Estonia 2017*.
- EMN (2022). *Annual Report on Migration and Asylum 2021*. https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/emn-annual-report-migration-and-asylum-2021_en
- Entzinger, H. (2018). *Migratie*. Elementaire deeltjes 63. Amsterdam University Press.
- Erf, R.F. van der (2006). Steeds minder asielzoekers in Europa. Daling in Nederland ten einde? *Demos*, 22(4), 29-32.

- EU-asiel: standpunt van het Parlement over de Dublin-verordening* (2019, 29 juli). Nieuws Europees Parlement. <https://www.europarl.europa.eu/news/nl/headlines/priorities/migratie/20180615STO05927>
- EU Return Directive, (2008). <https://www.legislation.gov.uk/eudr/2008/115/chapter/1#>
- Eurostat (2023). *Asylum decisions up by 40% in 2022*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230427-1>
- Ewick, P., & Silbey, S.S. (1998). *The Common Place of Law: Stories from Everyday Life*. University of Chicago Press.
- Expertisecentrum Rechtspleging en Rechtshandhaving (2006). *De 'Tafel van Elf'. Een veelzijdig instrument*. https://www.kcwj.nl/sites/default/files/Tafel_van_Elf__veelzijdig_instrument.pdf
- Fallon, R.H. (2005). Legitimacy and the Constitution. *Harvard Law Review*, 118(6), 1787–1853.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*. SAGE.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (2010). *Predicting and Changing Behavior: The Reasoned Action Approach*. Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203838020>
- Fitzgerald, J., Leblang, D., & Teets, J.C. (2007). Defying the law of gravity: The political economy of international migration. *World Politics*, 66(3), 406–445.
- Føllesdal, A., Karlsson Schaffer, J., & Ulfstein, G. (red.) (2013). *The Legitimacy of International Human Rights Regimes: Legal, Political and Philosophical Perspectives*. Cambridge University Press.
- French, J.R., Raven, B., & Cartwright, D. (1959). The bases of social power. *Classics of organization theory*, 7(1), 311–320.
- Frissen, P. (2013). *De fatale staat*. Amsterdam: Van Genneep.
- Garthmann, C. (2008). Effects of enforcement on illegal markets: Evidence from migrant smuggling at the southwestern border. *Journal of Public Economics*, 92(10–11), 1926–1941.
- Geertsema, K. (2013, 30 september). *Inhoudelijke toetsing in asielzaken? Verblijfblog*. <https://verblijfblog.nl/inhoudelijke-toetsing-in-asielzaken-3/>
- Gelder, F. de (2011). *Angst voor terugkeer onder uitgeprocedeerde asielzoekers: Een onderzoek naar het belang van 're-integratie angst' en veiligheidsgerelateerde migratiemotieven die geen grond zijn voor asiel* (dissertatie). Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Geuijen, C.H.M. (1995). 'De boot is vol'. Achterhaalde vooronderstellingen in het asielbeleid binnen de Europese Unie: natie-staat en nationale identiteit. In B. v.d. Rijt, Y. Sterken, & I. van Veldhuizen (red.), *Promotieonderzoek aan de Faculteit der Sociale Wetenschappen: Entree Asortie* (pp. 33–56). ISOR.
- Gibney, M.J. (2008). Asylum and the expansion of deportation in the United Kingdom. *Government and Opposition*, 43(2), 146–167.
- Gibson, J.L. (1989). Understandings of justice: Institutional legitimacy, procedural justice, and political tolerance. *Law and Society Review*, 23(3), 469–496.

- Gilley, B. (2006). The meaning and measure of state legitimacy: Results for 72 countries. *European Journal of Political Research*, 45(3), 499–525.
- Goldenbeld, C. (2002). Publiek draagvlak voor verkeersveiligheid en veiligheidsmaatregelen. *Overzicht van bevindingen en mogelijkheden voor onderzoek*. Leidschendam: Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid SWOV.
- Goujon, A. (2017). The educational level of asylum seekers arriving in Austria in 2015. *Population Societies*, 541(2), 3.
- Hall, M. van (2021). Bereidheid om samen te werken met actoren in de strafrechtketen. De invloed van procedurele rechtvaardigheid in Nederland. *Tijdschrift voor Criminologie*, 63(1), 3–29.
- Haney, C. (1991). The Fourteenth Amendment and symbolic legality: Let them eat due process. *Law and Human Behavior*, 15(2), 183–204.
- Hart, W. (2012). *Verdraaide organisaties. Terug naar de bedoeling*. Amsterdam University Press.
- Hart, B.D., & Böcker, A.G.M. (2013). *Migratierecht van onderop. Wat zijn de bedoelde en onbedoelde effecten van het migratierecht?* Radboud Universiteit.
- Heijden, P.G. van der, Cruyff, M., Engbersen, G.B., & Gils, G.H. van (2020). *Schattingen onrechtmatig in Nederland verblijvende vreemdelingen 2017-2018*. WODC.
- Heijden, P.G. van der, Cruyff, M., & Gils, G.H. van (2015). *Schattingen illegaal in Nederland verblijvende vreemdelingen 2012-2013*. WODC.
- Hendriks, F., & Hulst, M. van (2016). Shifting repertoires: Understanding cultural plurality in policing. *Innovation*, 29(2), 161–176. <https://doi.org/10.1080/13511610.2015.1128808>
- Hermens, N., Kahmann, M., Treeck, J. van, Out, M., & Gruijter, M. de (2021). *Samen werken aan bestendige oplossingen voor vreemdelingen zonder recht op verblijf of rijksopvang. Tussenevaluatie pilot Landelijke Vreemdelingenvoorzieningen*. Verwey-Jonker Instituut.
- Hervorming van het gemeenschappelijk Europees asielbeleid* (2023, 26 april). Nieuws Europees Parlement. <https://www.europarl.europa.eu/news/nl/headlines/society/20170627STO78418/verbetering-van-het-gemeenschappelijk-europees-asielbeleid>
- Hicks, A.J., & Lawrence, J.A. (2004). Procedural safeguards for young offenders: Views of legal professionals and adolescents. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 37, 401–418.
- Hirsch Ballin, E.M.H. (2019). De staatstaak inzake migratie op weg naar 2030. *Jaarboek Vreemdelingenrecht*, 18(1), 24–31.
- Hoffman, M.L. (1977). Moral internalization: Current theory and research. *Advances in Experimental Social Psychology*, 10, pp. 85–133.
- Hoogerwerf, A., & Herweijer, M. (1998). *Overheidsbeleid: Een inleiding in de beleidswetenschap* (6de druk). Samsom.
- Hough, M. (2020). *Good Policing: Trust, Legitimacy and Authority*. Policy Press.

- Hough, M., Jackson, J., Bradford, B., Myhill, A., & Quinton, P. (2010). Procedural justice, trust, and institutional legitimacy. *Policing*, 4(3), 203–210.
- Houte, M. van, & Davids, T. (2014). Moving back or moving forward? Return migration, development and peace-building. *New Diversities*, 16(2), 71–87.
- Houte, M. van, Leerkes, A., Slipper, A., & Breuls, L. (2021). Globalised citizenship and the perceived legitimacy of immigration control: Narratives and acts of resistance in immigration detention. *Migration Studies*, 9(3), 1269–1291.
- Huijnk, W., Dagevos, J., Djundeva, M., Schans, D., Uiters, E., Ruijsbroek, A., & Mooij, M. de (2021). *Met beleid van start. Over de rol van beleid voor ontwikkelingen in de positie en leefsituatie van Syrische statushouders*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Inwilligingspercentage asiel Tweede Kamer* (Bijlage bij Kamerstukken II, 2022/23, 19637, nr. 3100).
- Jackson, J., Bradford, B., Hough, M., Myhill, A., Quinton, O., & Tyler, T.R. (2012). Why do People Comply with the Law? Legitimacy and the Influence of Legal Institutions. *British Journal of Criminology*, 52(6), 1051–1071.
- Jenness, V., & Calavita, K. (2018). 'It depends on the outcome': Prisoners, grievances, and perceptions of justice. *Law & Society Review*, 52(1), 41–72.
- Jennissen, R.P.W. (2011). *De Nederlandse Migratiekaart. Achtergronden en ontwikkelingen van verschillende internationale migratietypen*. CBS; WODC; Boom Juridische uitgevers.
- Jennissen, R.P.W., & Nicolaas, H. (2014). *De Nederlandse migratiekaart 2013. Achtergronden en ontwikkelingen in internationale migratiestromen in de periode vanaf 2000*. CBS; WODC.
- Jensen, P., & Pedersen, P. (2007). To stay or not to stay? Out-migration of immigrants from Denmark. *International Migration*, 45(5), 87–113.
- Jost, J.T., & Banaji, M.R. (1994). The role of stereotyping in system justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33(1), 1–27.
- Kalpokaite, N., & Radivojevic, I. (2019). *Best Practice Article: Code and Analyze Your Qualitative Data with ATLAS.ti Cloud*. Atlas.ti. <https://atlasti.com/2019/07/04/analyze-and-code-your-qualitative-data-with-atlas-ti-cloud/>
- Kandel, W., & Massey, D.S. (2002). The culture of Mexican migration: A theoretical and empirical analysis. *Social Forces*, 80(3), 981–1004. <https://doi.org/10.1353/sof.2002.0009>
- Kintsch, W., & Vipond, D. (1979). Reading comprehension and readability in educational practice and psychological theory. In L.G. Nilsson (red.), *Perspectives on Memory Research* (pp. 329–365). Erlbaum.
- Kirk, D.S., & Matsuda, M. (2011). Legal cynicism, collective efficacy, and the ecology of arrest. *Criminology*, 49(2), 443–472.
- Kitzmann, K.M., & Emery, R.E. (1993). Procedural justice and parents' satisfaction in a field study of child custody dispute resolution. *Law and Human Behavior*, 17(5), 553–567. <https://doi.org/10.1007/BF01045073>
- Klaassen, M.A.K., & Rodrigues, P.R. (2021). Interpretatie en implementatie van de Terugkeerrichtlijn. WODC; Ministerie van Justitie en Veiligheid.

- Klaver, J., Telli, S., & Witvliet, M. (2015). *Terugkeer van vertrekplichtige vreemdelingen. Een verkenning van interventies om zelfstandige terugkeer te stimuleren*. WODC; Ministerie van Justitie en Veiligheid. <https://repository.wodc.nl/handle/20.500.12832/2143>
- Koser, K., & Kuschminder, K. (2015). *Comparative Research on the Assisted Voluntary Return and Reintegration of Migrants*. IOM.
- Koskenniemi, M. (red.) (1992). *International Law*. International Library of Essays in Law and Legal Theory.
- Kox, M. (2010). *Het leven gaat door. Een onderzoek naar de effecten van het illegalenbeleid op het leven van uitgeprocedeerde asielzoekers in Utrecht*. Stichting LOS.
- Kox, M.H., & Leerkes, A.S. (2013). Met de schrik vrij? *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, 3(1), 47–68.
- Kox, M.H., & Liempt, I.C. van (2020). Nederland op Slot. De impact van COVID-19 op asielzoekers, stathouders en ongedocumenteerde vreemdelingen. *De criminoloog. Nieuwsbrief van de Nederlandse Vereniging voor Criminologie*, 23, 7–8; <https://criminologie.nl/portfolio/de-criminoloog-23/>
- Kromhout, M.H.C., Kok, L.D., Munk, K., & Beenackers, E.M. (2006). *Invoering en uitvoering van de Vreemdelingenwet 2000 met betrekking tot asiel*. WODC.
- Leerkes, A.S. (2016). Managing migration through legitimacy? Alternatives to the criminalisation of unauthorised migration. In S. Carrera & E. Guild (red.), *Irregular Migration, Trafficking, and Smuggling of Human Beings: Policy Dilemmas in the EU* (pp. 24–32). Centre for European Policy Studies.
- Leerkes, A.S. (2018). *Understanding International (Im)mobility in Times of Gated Globalism: Toward an Institutional Migration Theory* (inaugurele rede). Maastricht University.
- Leerkes, A.S., & Boersema, E. (2014). *Het lot van het inreisverbod. Een onderzoek naar de uitvoeringspraktijk en gepercipieerde effecten van de Terugkeerrichtlijn in Nederland*. WODC.
- Leerkes, A.S., Boersema, E., Galloway, M., Os, R. van, & Londen, M. van (2014). *Afgewezen en uit Nederland vertrokken? Een onderzoek naar de achtergronden van variatie in zelfstandige terugkeer onder uitgeprocedeerde asielzoekers*. WODC.
- Leerkes, A.S., & Broeders, D. (2010). A case of mixed motives? Formal and informal functions of administrative immigration detention. *British Journal of Criminology*, 50(5), 830–850.
- Leerkes, A., & Broeders, D. (2013). Deportable and not so deportable: Formal and informal functions of administrative immigration detention. In M. Gibney, B. Anderson & E. Paoletti, *The Social, Political and Historical Contours of Deportation* (pp. 79–104). Springer.
- Leerkes, A.S., Galloway, M., & Kromhout, M. (2010). *Kiezen tussen twee kwaden. Determinanten van blijf- en terugkeerintenties onder (bijna) uitgeprocedeerde asielmigranten*. Ministerie van Veiligheid en Justitie. <http://hdl.handle.net/1765/23243>

- Leerkes, A.S., Galloway, M., & Kromhout, M. (2011). Terug of niet? Determinanten van terugkeerintenties en -attitudes onder (bijna) uitgeprocedeerde asielmigranten. *Mens en maatschappij*, *86*(2), 122-156.
- Leerkes, A.S., & Kox, M.H. (2016). Pressured into deportation? Detainees' unwillingness to 'return' and the moderating influence of international relations. In: D. Epps, G. Lamphear & R. Furman (red.), *Detaining the Immigrant Other. Global and Transnational Issues* (pp. 15-26). Oxford University Press.
- Leerkes, A., & Kox, M. (2017). Pressured into a preference to leave? A study on the 'specific' deterrent effects and perceived legitimacy of immigration detention. *Law & Society Review*, *51*(4), 895-929. <https://doi.org/10.1111/lasr.12297>
- Leerkes, A.S., Leun, J. van der, & Engbersen, G. (2012). Crime among irregular immigrants and the influence of crimmigration processes. In M. Guia, J. van der Leun & M. van der Woude (red.), *Social Control and Justice: Crimmigration in the Age of Fear* (pp. 267-288).
- Leerkes, A.S., Meer, M. van der, Paasche, E., & Brekke, J.P. (2022). *Intergovernmental Relations and Return. Part 3: Beyond Return Frameworks: An exploration of Dutch and Norwegian intergovernmental strategies to implement enforced return to Afghanistan, Iran, and Iraq*. WODC.
- Leerkes, A., & Molleman, T. (2011). Alternatieve vreemdelingendetentie. *Openbaar Bestuur*, *21*(2), 2-6.
- Leistra, G.R. (2014). *Different Shades of Green: Reflections on the Legitimacy of Dutch Nature Policy and Practices* (dissertatie). Wageningen University and Research.
- Levi, M., & Sacks, A. (2009). Legitimizing beliefs: Sources and indicators. *Regulation & Governance*, *3*(4), 311-333. <https://doi.org/10.1111/j.1748-5991.2009.01066.x>
- Levi, M., & Sacks, A., & Tyler, T.R. (2009). Conceptualizing legitimacy: Measuring legitimizing beliefs. *American Behavioral Scientist*, *53*(3), 354-375. <https://doi.org/10.1177/0002764209338797>
- Lind, E.A., Greenberg, J., Scott, K.S., & Welchans, T.D. (2000). The winding road from employee to complainant: Situational and psychological determinants of wrongful-termination claims. *Administrative Science Quarterly*, *45*(3), 557-590.
- Lind, E.A., Kulik, C.T., Ambrose, M., & De Vera Park, M.V. (1993). Individual and corporate dispute resolution: Using procedural fairness as a decision heuristic. *Administrative Science Quarterly*, *38*(2), 224-251.
- Lind, E.A., & Tyler, T.R. (1988). *The Social Psychology of Procedural Justice*. Plenum.
- Lipsky, M. (1980). *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. Russell Sage.
- Looff, J. de, Haar, M. van de, Gemmert, N. van, & Bruggeman, M. (2018). *DJI in Getal: 2013-2017. De Divisies GW/VB en ForZo/JJI Nader Belicht*. DJI.
- MacCoun, R.J. (1993). Drugs and the law: A psychological analysis of drug prohibition. *Psychological bulletin*, *113*(3), 497.

- MacCoun, R.J., Lind, E.A., Hensler, D., Bryant, D., & Ebener, P. (1988). *Alternative Adjudication: An Evaluation of the New Jersey Automobile Arbitration Program*. RAND Corporation.
- Maguire, E.R., & Johnson, D. (2010). Measuring public perceptions of the police. *Policing*, 33(4), 703–730.
- Mak, E. (2008). *De rechtspraak in balans. Een onderzoek naar de rol van klassiek-rechtsstatelijke beginselen en 'new public management'-beginselen in het kader van de rechterlijke organisatie in Nederland, Frankrijk en Duitsland* (dissertatie). Erasmus Universiteit Rotterdam; Wolf Legal Publishers.
- Markova, E. (2010). Optimising migration effects: A perspective from Bulgaria. In R. Black, C. Panțiru & M. Okólski, *A Continent Moving West? EU Enlargement and Labour Migration from Central and Eastern Europe* (pp. 207–230). <https://doi.org/10.5117/9789089641564>
- Marx, I., Maesschalk, V. De, & Mussche, N. (2002). *Het arbeidsmigratiebeleid in onze buurlanden en in de Europese Unie*. Centrum voor Sociaal Beleid, Universiteit Antwerpen (UFSIA).
- Mason, A. (2000). *Community, Solidarity and Belonging: Levels of Community and Their Normative Significance*. Cambridge University Press.
- Massey, D.S. (2005). *Worlds in motion: Understanding international migration at the end of the millennium*. Clarendon.
- Massey, D.S., Durand, J., & Malone, N.J. (2002). *Beyond Smoke and Mirrors: Mexican Immigration in an Era of Economic Integration*. Russell Sage.
- Massey, D.S., & Riosmena, F. (2010). Undocumented migration from Latin America in an era of rising U.S. enforcement. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 630(1), 294–321.
- Massey, D.S., Taylor, J.E., & Martinez Pizarro, J. (2009). Book review: International Migration: Prospects and Policies in a Global Market. *International migration review*, 39(3), 762.
- Mastrofski, S.D., Worden, R.E., & Snipes, J.B. (1995). Law Enforcement in a Time of Community Policing. *Criminology*, 33(4), 539–563.
- McEwan, C.A., & Maiman, R.J. (1986). In search of legitimacy: Toward an empirical analysis. *Law & Policy*, 8, 257–273.
- McGregor-Lebon, E. (2020). *International Organizations and Global Migration Governance*. IMI Working Paper 167. <https://doi.org/10.26481/dis.20201005elm>
- Meares, T.L. (1997). Charting race and class differences in attitudes toward drug legalization and law enforcement: Lessons for federal criminal law. *Buffalo Criminal Law Review*, 1(1), 137–174.
- Merelman, R.J. (1966). Learning and Legitimacy. *American Political Science Review*, 60, 548–561.
- Merquior, J.G. (1980). *Rousseau and Weber: Two studies in the Theory of Legitimacy*. Routledge.
- Milanovic, B. (2016). *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Harvard University Press.

- Ministerie van Justitie en Veiligheid (2018). *Beleidsdoorlichting begrotingsartikel 37.2. Toegang toelating en opvang van vreemdelingen*.
- Ministerie van Justitie en Veiligheid (2020). *Rapportage Vreemdelingenketen Periode januari-december 2019*. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-53de572f-e509-4472-b75d-7be7007aa1af/pdf>
- Mondak, J.J. (1993). Institutional legitimacy and procedural justice: Reexamining the question of causality. *Law & Society Review*, 27(3), 599-608.
- Monto, A. (1994). *The Roots of Mexican Labor Migration*. Praeger.
- Morling, B., Carr, D., Cornwell, E.H.B.B., Correll, S., Crosnoe, R., Freese, J., & Waters, M. C. (2017). *Research Methods* (3de ed.). Universiteit Utrecht.
- Morris, P.S. (2020). National security and human rights in international law. *Groningen Journal of International Law*, 8(1), 123-149.
- Mowday, R.T., & Sutton, R.I. (1993). Organizational behavior: Linking individuals and groups to organizational contexts. *Annual Review of Psychology*, 44, 195-229.
- Mulligan, S.P. (2005). The uses of legitimacy in international relations. *Millennium*, 34(2), 349-375.
- Nagin, D.S. (1998). Criminal deterrence research at the outset of the twenty-first century. *Crime and justice*, 23, 1-42.
- Netelenbos, B. (2016). *Political Legitimacy beyond Weber: An Analytical Framework*. Palgrave Macmillan.
- Nierop, T. (1995). Globalisering, internationale netwerken en de regionale paradox. *Amsterdams sociologisch tijdschrift*, 22(1), 36-60.
- Noll, G. (1999). Rejected asylum seekers: The problem of return. *International Migration*, 37(1), 267-288. <https://doi.org/10.1111/1468-2435.00073>
- Olde Monnikhof, M., & Vreede, J. de (2004). Terugkeerbeleid voor afgewezen asielzoekers: Evaluatie van het Terugkeerbeleid '99 en het terugkeerbeleid onder de Vreemdelingenwet 2000. In Commissie Evaluatie Vreemdelingenwet 2000, WODC, Kiwa Management Consultants, & Bureau Boekhoorn Sociaal-wetenschappelijk Onderzoek (red.), *Evaluatie Vreemdelingenwet 2000. Terugkeerbeleid en operationeel vreemdelingentoezicht* (pp. 35-95). Boom Juridische uitgevers.
- Pander Maat, H., & Geest, T. van der (2021). *Monitor begrijpelijke overheidsteksten*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties; Nederlandse Taalunie.
- Pander Maat, H., & Lentz, L. (2011). Een kennisbank over begrijpelijke taal. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 33(3), 208-232.
- Parkin, F. (1971). *Class Inequality and Political Order: Social Stratification in Capitalist and Communist Societies*. MacGibbon & Kee.
- Paternoster, R. (1987). The deterrent effect of the perceived certainty and severity of punishment: A review of the evidence and issues. *Justice Quarterly*, 4(2), 173-217.

- Paternoster, R. (2010). How much do we really know about criminal deterrence? *Journal of Criminal Law and Criminology*, 100(3), 765–824.
- Paternoster, R., Brame, R., Bachman, R., & Sherman, L.W. (1997). Do Fair Procedures Matter? The Effect of Procedural Justice on Spouse Assault. *Law & Society Review*, 31(1), 163–204.
- Paternoster, R., Saltzman, L.E., Waldo, G.P., & Chiricos, T.G. (1983). Perceived risk and social control: Do sanctions really deter? *Law & Society Review*, 17(3), 457–480.
- Plato (1980). *The Republic* (B. Jowett, ed.). Eastern Press.
- Plochg, T., & Zwielen, M.C.B. van (2007). Kwalitatief onderzoek. In T. Plochg, R.E. Juttman, N.S. Klazinga & J.P. Mackenbach (red.), *Handboek gezondheidszorgonderzoek* (pp. 77–93). Bohn Stafleu van Loghum.
- Popper, K. (2005). *The Logic of Scientific Discovery*. Routledge.
- Postmes, T., Gordijn, E., Kuppens, T., Gootjes, F., & Albada, K. (2017). *Draagvlak migratiebeleid*. Ministerie van Justitie en Veiligheid; WODC.
- Poythress, N.G. (1994). Procedural preferences, perceptions of fairness, and compliance with outcomes: A study of alternatives to the standard adversary trial procedure. *Law and Human Behavior*, 18(4), 361–376. <https://doi.org/10.1007/BF01499045>
- Prooijen, J.-W. van, & Krouwel, A.P.M. (2019). Psychological features of extreme political ideologies. *Current Directions in Psychological Science*, 28(2), 159–163.
- Pruitt, D.G., Peirce, R.S., McGillicuddy, N.B., Welton, G.L., & Castrianno, L.M. (1993). Long-term success in mediation. *Law and Human Behavior*, 17(3), 313–330.
- Pruitt, D.G., Peirce, R.S., Zubek, J.M., Welton, G.L., & Nochajski, T.H. (1990). Goal achievement, procedural justice and the success of mediation. *International Journal of Conflict Management*, 1(1), 33–45.
- Reisig, M.D., & Lloyd, C. (2009). Procedural justice, police legitimacy, and helping the police fight crime: Results from a survey of Jamaican adolescents. *Police quarterly*, 12(1), 42–62.
- Reisig, M.D., Tankebe, J., & Meško, G. (2012). Procedural justice, police legitimacy, and public cooperation with the police among young Slovene adults. *Varstvoslovje: Journal of Criminal Justice & Security*, 14(2).
- Reverda, N. (2004). *Regionalisering en mondialisering. Een cultuursociologische analyse van het regionale perspectief in een Europese context*. Eburon.
- Richtlijn 2013/33/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2013 tot vaststelling van normen voor de opvang van verzoekers om internationale bescherming (herschikking), PbEU 2013, L180/96.
- Ridder, J., Hul, L. van 't, & Broek, A. van den (2023). *Burgerperspectieven 2023-1*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Risse, T., & Kleine, M. (2007). Assessing the legitimacy of the EU's treaty revision methods. *Journal of Common Market Studies*, 45(1), 69–80.
- Robertson, R. (2011). Global connectivity and global consciousness. *American Behavioral Scientist*, 55(10), 1336–1345.

- Rodenburg, G., Weltevrede A., & Engbersen, G. (2005). *Samen werken aan terugkeer, projectevaluatie 'Randstad Return Initiative, reducing the barriers of return through native language social workers in Rotterdam, Amsterdam, Utrecht and The Hague'*. IVO & RISBO Contractresearch; Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Rodrik, D. (2011). *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. Norton.
- Rooij, H. de, & Aarts, N. (2014). In dienst van beleid of in dienst van de democratie? Een studie naar de waarden achter overheidscommunicatie. *Bestuurswetenschappen*, 68(1), 13–40.
- Rosanvallon, P., & Goldhammer, A. (2008). *Counter-democracy: Politics in an age of distrust*. The Seeley Lectures 7. Cambridge University Press.
- Rosenthal, U., Ringeling, A., Bovens, M.A.P., Hart, P. 't, & Twist, M. van (1996). *Openbaar bestuur, beleid, organisatie, politiek*. Kluwer.
- Ross, H.L. (1982). *Deterring the Drinking Driver: Legal Policy and Social Control*. Lexington Books.
- Ryo, E. (2013). Deciding to cross: Norms and economics of unauthorized migration. *American Sociological Review*, 78(4), 574–603.
- Ryo, E. (2015). Less enforcement, more compliance: Rethinking unauthorized migration. *UCLA Law Review*, 62(622), 15–32.
- Ryo, E. (2021). The unintended consequences of US immigration enforcement policies. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(21), e2103000118.
- Sassen, S. (2000). Regulating immigration in a global age: A new policy landscape. *Annals of The American Academy of Political and Social Science*, 570(1), 65–77. <https://doi.org/10.1177/000271620057000105>
- Sassen, S. (2001). *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press.
- Sassen, S. (red.) (2002). *Global Network/Linked Cities*. Routledge.
- Scharpf, F.W. (1997). Economic integration, democracy and the welfare state. *Journal of European Public Policy*, 4(1), 18–36.
- Scharpf, F.W. (1999). *Governing in Europe: Effective and Democratic?* Oxford University Press.
- Schelde, A. van der (z.j.). *Meeste Nederlanders zien fatsoenlijke opvang asielzoekers als morele plicht*. I&O Research. <https://www.ioresearch.nl/actueel/meeste-nederlanders-zien-fatsoenlijke-opvang-asielzoekers-als-morele-plicht/>
- Scheltema, M. (2004). Inleiding. In E.R. Engelen & M. Sie Dhian Ho (red.), *De staat van de democratie. Democratie voorbij de staat* (pp. 9–16). WRR; Amsterdam University Press.
- Scott, W.R. (2014). Crafting an analytic framework I: Three pillars of institutions. In *Institutions and Organizations: Ideas and Interests* (pp. 55–85). SAGE. [https://doi.org/10.1016/S0263-2373\(97\)89895-7](https://doi.org/10.1016/S0263-2373(97)89895-7)
- Sheeran, P., Trafimow, D., & Armitage, C.J. (2003). Predicting behavior from perceived behavioural control: Tests of the accuracy assumption of the theory of planned behaviour. *British Journal of Social Psychology* 42(3), 393–410.

- Sherman, L.W. (1993). Defiance, deterrence, and irrelevance: A theory of the criminal sanction. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30(4), 445-473. <https://doi.org/10.1177/0022427893030004006>
- Sherman, L.W., Strang, H., & Newbury-Birch, D. (2008). *Restorative Justice*. Youth Justice Board.
- Sidanius, J., & Pratto, F. (2001). *Social Dominance: An Intergroup Theory of Social Hierarchy and Oppression*. Cambridge University Press.
- Sinnige, M.J., Houten, M. van, & Leerkes, A.S. (2022). Talking about return. Governmental caseworkers' regulative, normative and cultural-cognitive strategies during 'return conversations' with irregularised migrants. *International Migration*, 61, 288-303.
- Smaling, A. (2009). Generaliseerbaarheid in kwalitatief onderzoek. *Kwalon*, 14(3).
- Smith, G. (2009). *Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation*. Cambridge University Press.
- Smith, P.H. (1992). *Drug Policy in the Americas*. Routledge.
- Snippe, J., & Mennes, R. (2018). *Vooronderzoek data en methoden illegalschatting*. Breuer & IntraVal onderzoek & advies.
- Sow, A. (2011). *Terugkeer met toekomst. Wensen, kansen en belemmeringen rond duurzame terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers en ongedocumenteerde migranten*. Stichting Mondiale Samenleving.
- Sparks, J.R., & Bottoms, A.E. (1995). Legitimacy and order in prisons. *British Journal of Sociology*, 46(1), 45-62.
- Sparks, J.R., Bottoms, A.E., & Hay, W. (1996). *Prisons and the Problem of Order*. Clarendon Press.
- Spijkerboer, T.P., & Vermeulen, B.P. (2005). *Vreemdelingenrecht*. Ars Aequi Libri.
- Spinoza, B. de, & Klever, W.N.A. (1987). Hoofdstukken uit 'De politieke Verhandeling'. *Tijdschrift voor Filosofie*, 49(1), 139-140.
- Steen, M. van der (2009). *Een sterk verhaal. Een analyse van het discours over vergrijzing* (dissertatie). Universiteit van Tilburg.
- Steen, M. van der, Fenger, M., Torre, L. van der, & Wijk, A. van (2013). Legitimiteit van sociaal beleid. Maatschappelijke ontwikkelingen en bestuurlijke dilemma's. *Beleid en Maatschappij*, 40(1), 26-49.
- Sternberger, D. (1968). Legitimacy. In D.L. Sills (red.), *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol. 9 (p. 244). Macmillan.
- Strang, H., & Braithwaite, J. (red.) (2001). *Restorative Justice and Civil Society*. Cambridge University Press.
- Strang, H., & Braithwaite, J. (red.) (2002). *Restorative Justice and Family Violence*. Cambridge University Press.
- Strauss, D.A. (2005). Reply: Legitimacy and Obedience. *Harvard Law Review*, 118(6), 1854-1866.
- Stuntz, W.J. (1998). Race, class, and drugs. *Columbia Law Review*, 98, 1795-1842.

- Sunshine, J., & Tyler, T.R. (2003). The role of procedural justice and legitimacy in shaping public support for policing. *Law & society review*, 37(3), 513–548.
- Swidler, A. (1986). Culture in action: Symbols and strategies. *American Sociological Review*, 51(2), 273–286.
- Swidler, A. (2001). *Talk of Love: How Culture Matters*. University of Chicago Press.
- Tankebe, J. (2009). Public cooperation with the police in Ghana: Does procedural fairness matter? *Criminology*, 47(4), 1265–1293.
- Teevan, J. (1975). Perceptions of Punishment: Current Research. In R.L. Henshel & R.A. Silverman (red.), *Perception in Criminology* (pp. 146–154). Columbia University Press.
- Terpstra, B.L. (2022). *Instrumental and Normative Pathways to Compliance: Results from Field Research on Moped Drivers* (dissertatie). Universiteit Leiden.
- Thibaut, J.W., & Walker, L. (1975). *Procedural Justice: A Psychological Analysis*. Erlbaum.
- Thomas, C. (2013). *The Concept of Legitimacy and International Law*. LSE Legal Studies Working Paper No. 12/2013. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2265503>
- Thornberg, R., & Charmaz, K. (2014). Grounded theory and theoretical coding. In U. Flick, *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis* (pp. 153–169). SAGE.
- Tiemeijer, W.L. (2006). *Het geheim van de burger. Over staat en opinieonderzoek* (dissertatie). Tilburg University.
- Tiemeijer, W.L. (2008). *Wat 93,7 procent van de Nederlanders moet weten over opiniepeilingen*. Amsterdam University Press.
- Tirion, H.B. (2006). *Beleids-effectiviteitsmeting en legitimiteit. Een studie over reflectie, objectiviteit, betrekkelijkheid en de provinciale beleidspraktijk* (dissertatie). University of Twente.
- Torres, A.M., Leerkes, A.S., & Kanas, A. (2023). Ongepubliceerd manuscript, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Toussaint, K. (2004). *Globalisering en migratie in Nederland. Bijdrage aan het congres 'Globalisering und Flucht' te Eupen (B), 25 september 2004*. CESRT.
- Transnationaal burgerschap: wij zijn allemaal migranten* (2007, 31 januari). Religion Research, Closer blog. <http://religionresearch.org/closer/2007/01/31/transnationaal-burgerschap-wij-zijn-allemaal-migranten/>
- Tunaboylu, M.S., & Liempt, I. van (2021). A lack of legal protection and limited ways out: How asylum seekers cope with liminality on Greek Islands: Lesbos and Chios. *Journal of Refugee Studies*, 34(2), 1560–1576.
- Turnhout, E., Bommel, S. van, & Aarts, N. (2010). How participation creates citizens: Participatory governance as performative practice. *Ecology and society*, 15(4), 26.
- Tyler, T.R. (1988). What is procedural justice? Criteria used by citizens to assess the fairness of legal procedures. *Law & Society Review*, 22(1), 103–135. <https://doi.org/10.2307/3053563>

- Tyler, T.R. (1990). *Why People Obey the Law: Procedural Justice, Legitimacy, and Compliance*. Yale University Press. Excerpts in S. Macaulay, L.M. Friedman & J. Stookey (red.), *Law and Society: Readings on the Social Study of Law*. Norton. Republished with a new afterword (2006), Princeton University Press.
- Tyler, T.R. (1994). Governing amid diversity: Can fair decision-making procedures bridge competing public interests and values? *Law and Society Review*, 28(4), 809-832.
- Tyler, T.R. (1997). The psychology of legitimacy: A relational perspective on voluntary deference to authorities. *Personality and Social Psychology Review*, 1(4), 323-345.
- Tyler, T.R. (2000). Social justice: Outcome and procedure. *International Journal of Psychology*, 35(2), 117-125.
- Tyler, T.R. (2001). Public trust and confidence in legal authorities: What do majority and minority group members want from the law and legal institutions? *Behavioral Sciences & the Law*, 19(2), 215-235.
- Tyler, T.R. (2003). Procedural justice, legitimacy, and the effective rule of law. In M. Tonry (red.), *Crime and Justice*, vol. 30 (pp. 283-357).
- Tyler, T.R. (2006a). Psychological perspectives on Legitimacy and legitimation. *Annual Review of Psychology*, 57(1), 375-400.
- Tyler, T.R. (2006b). Restorative justice and procedural justice. *Journal of Social Issues*, 62, 305-323.
- Tyler, T.R. (2006c). *Why People Obey the Law*. Princeton University Press.
- Tyler, T.R. (red.) (2007). *Legitimacy and Criminal Justice: International Perspectives*. Russell Sage.
- Tyler, T.R. (2011). *Why People Cooperate: The Role of Social Motivations*. Princeton University Press.
- Tyler, T.R., & Blader, S. (2000). *Cooperation in Groups: Procedural Justice, Social Identity, and Behavioral Engagement*. Psychology Press.
- Tyler, T.R., Boeckmann, R., Smith, H.J., & Huo, Y.J. (1997). *Social Justice in a Diverse Society*. Westview.
- Tyler, T.R., Casper, J.D., & Fisher, B. (1989). Maintaining allegiance toward political authorities: The role of prior attitudes and the use of fair procedures. *American Journal of Political Science*, 33(3), 629-652.
- Tyler, T.R., & Darley, J.M. (1999). Building a law-abiding society: Taking public views about morality and the legitimacy of legal authorities into account when formulating substantive law. *Hofstra Law Review*, 28(3), 707-739.
- Tyler, T., & Huo, Y.J. (2002). *Trust in the Law: Encouraging Public Cooperation with the Police and Courts*. Russell Sage.
- Tyler, T.R., & Lind, E.A. (1992). A relational model of authority in groups. In M.P. Zanna (red.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 25, pp. 115-191). Academic Press.

- Tyler, T.R., & Smith, H.J. (1997). Social justice and social movements. In D. Gilbert, S.T. Fiske & G. Lindzey (red.), *Handbook of Social Psychology* (4de ed.) (pp. 595–629). McGraw-Hill.
- Ugelvik, T. (2016). Techniques of legitimation: The narrative construction of legitimacy among immigration detention officers. *Crime, Media, Culture*, 12(2), 215–232.
- UNHCR (2023). UNHCR Projected Global Resettlement Needs. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/62b18e714.pdf>
- Vandevoordt, R. (2018). Judgement and ambivalence in migration work: On the (dis)appearance of dilemmas in assisting voluntary return. *Sociology*, 52(2), 282–297. <https://www.doi.org/10.1177/0038038516656318>
- Walaardt, T. (2012). *Geruisloos inwilligen: Argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure, 1945–1994* (Vol. 1). Uitgeverij Verloren..
- Wallage, J. (2001). *In dienst van de democratie. Het rapport van de Commissie Toekomst Overheidscommunicatie*. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-cac55d6c5d240066112987ca459037d54bdf6fe1/pdf>
- Wat willen de antiglobalisten nu eigenlijk?* (2006, 15 maart). Clingendael. <https://www.clingendael.org/nl/publicatie/wat-willen-de-antiglobalisten-nu-eigenlijk>
- Webber, F. (2011). How voluntary are voluntary returns? *Race & Class*, 52(4), 98–107.
- Weber, M. (1954). *Max Weber on Law in Economy and Society* (Max Rheinstein & Edward, vert.). Harvard University Press.
- Weber, M. (1968). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology* (G.D. Roth & C. Wittich, ed. & vert.). Bedminster Press.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology* (G.D. Roth & C. Wittich, ed. & vert.). University of California Press.
- Weitekamp, E.G.M., Kerner, H., & Meier, U. (1996). *Problem Solving Policing*. Paper, International Conference on Problem Solving Policing as Crime Prevention, Stockholm, Sweden.
- Went, R. (2018). Bijsturen kan en gebeurt ook. *Socialisme & Democratie*, 75(1), 36–44. <https://www.robertwent.nl/wp-content/uploads/sites/16/2018/02/Went-Globalisering-SD-2018.pdf>
- Weyers, H., & Hertogh, M. (2007). *Legitimiteit betwist. Een verkennend literatuuronderzoek naar de ervaren legitimiteit van het justitieoptreden*. WODC.
- Wihol de Wenden, C. (2020). Citizenship and migration in a globalized world. *Rechtstheorie*, 51(1), 7–13.
- Wijk, J. van (2008). Luanda-Holanda: Irregular migration from Angola to the Netherlands. *International Migration*. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2008.00485.x>
- Wilterdink, N. (2002). Mondialisering en de mondiale welvaartskloof. Trends in inkomensverschillen in de wereld, 1950–1998. *Amsterdams sociologisch tijdschrift*, 29(2), 194–214.

- Wissler, R.L. (1995). Mediation and adjudication in the small claims court: The effects of process and case characteristics. *Law & Society Review*, 29(2), 323-358. <https://doi.org/10.2307/3054014>
- WODC (2019). *Migration illustrated: Mapping Migration in the Netherlands*.
- Womersley, G., Kloetzer, L., & Goguikian Ratcliff, B. (2017). Mental health problems associated with asylum procedures of refugees in European countries. *NCCR - On the Move*, 2, 34-40.
- WRR (2005). *Vertrouwen in de buurt*. <https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2005/04/19/vertrouwen-in-de-buurt>
- Zijlstra, S.E. (2012). *Wetgeven. Handboek voor de centrale en decentrale overheid*. Kluwer.
- Zill, M., Liempt, I. van, & Spierings, B. (2021). Living in a 'free jail': Asylum seekers' and local residents' experiences of discomfort with asylum seeker accommodation. *Political Geography*, 91, 102487.

UNU-MERIT, Maastricht University Dissertation Series

2024

Mathilde Catharina Tubbergen

*Leuker kunnen we het niet maken,
wel duidelijker*

**UNU-MERIT, Maastricht University
Dissertation Series No 308**

Oriol Gisbert Marti

*Essays on the Structure of Supply
and Demand*

**UNU-MERIT, Maastricht University
Dissertation Series No 307**

Ferdi Widiputera

*Diversity in Higher Education: Insights
and Implications*

**UNU-MERIT, Maastricht University
Dissertation Series No 306**

Ricardo Morel Berendson

*Beyond money metrics: Essays on
Multidimensional Poverty*

**UNU-MERIT, Maastricht University
Dissertation Series No 305**

Michele Delera

*Essays on Global Value Chains, Economics
Development, and the Environment*

**UNU-MERIT, Maastricht University
Dissertation Series No 304**

Jacqueline Rose Mary Salguero Huaman

*Making Trade Work for Gender Equality:
Essays on The Trade and Gender Nexus in
Developing Countries*

**UNU-MERIT, Maastricht University
Dissertation Series No 303**

Mariajose Silva Vargas

*Beyond Boundaries: Integrating Refugees
and Consolidating Farmland. Essays in
Experimental and Development Economics*

**UNU-MERIT, Maastricht University
Dissertation Series No 302**

Antonio Soares Martins Neto

*Essays on Technology Adoption and the
Labour Market*

**UNU-MERIT, Maastricht University
Dissertation Series No 301**

Maria Antonieta Collazos Ortiz

*On the Political Economy of Resource Rents
Distribution: Insights from a Developing and
Decentralized Country*

**UNU-MERIT, Maastricht University
Dissertation Series No 300**

2023

Carmine Paolo de Salvo

*Agricultural policies and agricultural
performance in Latin America and
the Caribbean*

**UNU-MERIT, Maastricht University
Dissertation Series No 299**

Casty Njoroge

*The Impact of Land Registration on
Agricultural Productivity in Kenya*

**UNU-MERIT, Maastricht University
Dissertation Series No 298**

Julia Reinold

*Essays on Attracting and Retaining Highly
Educated Migrants*

**UNU-MERIT, Maastricht University
Dissertation Series No 297**

Cintia Denise Granja

*International Student Mobility and Attitudes
Towards Inequality*

**UNU-MERIT, Maastricht University
Dissertation Series No 296**

Nordine Es-Sadki

Technology Transfer in Europe

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series No 295**

Charlotte Mueller

Diaspora Return Visits for Knowledge Transfer and Capacity Development: A Case Study of IOM's Connecting Diaspora for Development Project in Ethiopia, Sierra Leone and Somaliland

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series No 294**

Madeleine Sumption

An Analysis of Success and Failure in the Immigrant Investor Programmes of the United States and the United Kingdom

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series No 293**

Musa Hasen Ahmed

Essays on Development Economics: Climate Change, Education and Development

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series No 292**

Rumbidzai Ndoro

Exploring Unintended Responses to Social Cash Transfers through Intra-Household Decision-Making Dynamics and Women's Empowerment in Africa

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series No 291**

Chuks Otioma

Information and Communications Technology Capabilities. Innovation and Economic Performance in Africa: The role of Framework Conditions, Entrepreneurial Activity and Firm Learning

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series No 290**

Sophie Gysan

Strategy Implementation and Decision Making in the Broader MNC Network

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series No 289**

Talitha Dubow

Essays on the decision-making processes of irregularised migrants over the course of their migration trajectories

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series No 288**

Muhammad Fauzan Ansyari

Teacher professional development interventions to promote data use in education

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series No 287**

2022

Guido Piali

Essays on Technological Change and Income Distribution

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series No 286**

Francesca Rubicono

Technical change, competitiveness, and employment. A sustainable perspective.

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series No 285**

Radhika Mia Bhuyan

Firm Innovation Strategies in Alternative Energy Systems: Exploring the Dynamics of Firm Innovation Strategies over the Technology Life Cycle

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series No 284**

George Christopoulos

Regional Patterns of Innovation Clustering and Economic Performance

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series No 283**

Silas Uwabasigaye Nsanzumuhire

Strategic Mechanisms for Stimulating Academia-Industry Interactions in Developing Countries

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series No 282**

Lorena Giuberti Coutinho

Essays on Technology and Society, The Impacts of Algorithms and Online Media on Labor Market Outcomes and Political Dynamics

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series № 281**

Emanuela Sirtori

LED there be light

The evolution in LED technology and dynamics of entry into the LED lighting market

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series № 280**

Godsway Koru Tetteh

The Economic Outcomes of Financial Innovation and Digital Infrastructure in Sub-Saharan Africa

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series № 279**

Erich de la Fuente

Limiting Media Freedom in Democratic States: How Governments Use Instruments to Curtail News Media Freedom

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series № 278**

Francesco Iacoella

Essays from Sub-Saharan Africa

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series № 277**

Victor Osei Kwadwo

Inter-municipal Cooperation and Environmental Outcomes : Impact, Drivers, and Incentives

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series № 276**

Hiwot Mekonnen Mesfin

Essays on Human and Social Capital Formation

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series № 275**

Beatriz Calzada Olvera

Extractive Industries and Structural Transformation

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series № 274**

Ngoc Pham Quang

Essays on Technical Change and Efficiency in a Transition Economy the Case of Vietnam

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series № 273**

Tamara A. Kool

Beyond the Right to Work:

Labour Market Engagement of Protracted Refugees Through a Social Exclusion Lens

**UNU-MERIT/Maastricht University
Dissertation Series № 272**

2021

Yip Ching Yu

Immigrant Welfare Dynamics in the Netherlands

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 271

Tatenda P. Zinyemba

Effects of HIV on children and youth's educational Attainment

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 270

Atsuko Okuda

Towards E-Compliance:

Exploring the Role of Compliance and EGovernance Initiatives in the Case of Bhutan

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 269

Rafael Lemaitre Carabias

Public Sector Innovation in the United Arab Emirates. How innovation occurs and the outcomes it delivers

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 268

Maria Klara Kuss

The Negotiations of Zambia's Welfare Regime. The Transformative Potential of Social Cash Transfers

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 267

Michelle S. M. Momo

A Multidimensional Perspective on Education in Developing Countries

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 266

Gideon Onyewuchi Ndubuisi

Essays on International Trade: The Role of Institutions and Imported Intermediate Inputs

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 265

Solomon Owusu

Powering Structural Transformation and Economic Development in Africa: The Role of Services, Manufacturing and Global Value Chains

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 264

Halefom Yigzaw Nigus

Markets and Human Behavior: Evidence from Artefactual Field Experiments

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 263

Iulia Falcan

Transition towards a renewable European electricity system. What are the implications for the power technology mix, pan-European power trade and the electricity market?

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 262

Gloria L. Bernal N.

On Improving Education Opportunities: Preferences and Performance of High School Students in Response to Scholarships, Information, and Coeducation

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 262

Anne-Lore Fraikin

The effect of financial retirement incentives originating from the social security system on the retirement behavior of older Belgian workers

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 261

Philip Drauz

Who calls the shots and why? The role of actors and institutions in the response to the sovereign debt crises in the euro area

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 261

Bart Kleine Deters

A Quantitative approach to the right to education: Concept, Measurement, and Effects

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 260

Eliana Rubiano-Matulevich

Essays on Conflict-Induced Displacement and Gender in Colombia

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 259

Njagi Purity Muthoni

Financial Risk, Vulnerability and Equity of Access to Healthcare Services in Kenya

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 258

María José Espinosa-Romero

The Shadow of Hierarchy in Marine Fisheries Governance

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 257

Lorena Rivera León

Unveiling the Determinants of Scientific Productivity in Middle-Income Countries: An Economics of Science Perspective

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 256

Racky Balde

Essays on Informal versus formal Economy Choices

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 255

Caio Torres Mazzi

Learning, Capabilities and Governance in Global Value Chains

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 254

Giulia Rossello

Social Transformations and Labour Market Entry: An Investigation into University Systems in Emerging Economies

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 253

2020

Rose Camille Vincent

Essays in Public Economics: Multi-Layer Tax Structure and Implications

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 252

Emmanuel Mensah

Structural change in developing countries: patterns, causes, and consequences

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 251

Ornsaran Manuamorn

Governance of International Adaptation Finance for local Climate Change Adaptation: An Analysis of Adaptation Fund Projects
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 250

Gillian McFarland

Doing policy in Further Education
An exploration of the enactment of the GCSE resits policy in Further Education colleges in England
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 249

Omar Rodriguez Torres

Essays on Entrepreneurship in Colombia
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 248

Elaine Lebon-McGregor

International Organizations and Global Migration Governance
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 247

Janyl Moldaliev

Playing the 'Game' of Transparency and Accountability in Kyrgyzstan's Resource Governance
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 246

Kaleab Kebede Haile

Essays on Rural Household Decision-Making under Climate Risk
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 245

Nora Jasmin Ragab

Diaspora Mobilisation in a Conflict Setting
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 244

Mary Kaltenberg

From Micro to Macro: Essays on Technological Change and Income Divergence
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 243

Ayla E. Bonfiglio

Student migrant, refugee or both?
Exploring Refugee Agency and Mobility through Tertiary Education in Kenya, South Africa and Uganda
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 242

Danilo Sartorello Spinola

Cycles, Economic Structures and External Constraints.
A Structuralist study on the causes of economic volatility in Latin America
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 241

2019

Jemal Adem

Livelihood Vulnerability to Shocks, Behaviour and Investment in Education: Essays in Behavioural Development Economics
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 240

Davina Osei

Corrupt or corrupted networks?
An empirical enquiry
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 239

Patima Chongcharoentanawat

Beyond Static Inequality
Public policies and economic mobility in Thailand
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 238

Charlotte Guillard

Rethinking economic growth and structural change.
The role of boundaries and linkages between industries
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 237

Nicolas Echarti

Employment Effects of Vocational Rehabilitation in Germany:
A quantitative analysis
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 236

Shellie E. Solomon

Neighborhoods Matter:
Crime, collective efficacy and foreclosures in Miami
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 235

Michał Kazimierczak

Regional Innovation and Entrepreneurship
Patents, trade marks, entry and entrants' growth in European manufacturing industries
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 234

Fernanda Soares

The Influence of Within School and Across Schools' Collaborative Practices on Student Learning and Teaching Outcomes in West Africa
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 233

Mira Bierbaum

New Mindsets to Innovate Activation
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 232

Norman Dytianquin

Technology in the Asian Miracle and Crisis Debates: Applications of and Insights from the Field of Influence Approach to Input-Output Analysis
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 231

Nga Le

The implications of health insurance for the labour market and patient satisfaction with medical care in Vietnam
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 230

Jinhuyuck Park

Intellectual Property right protection and cross-border R&D investments by multinational enterprises
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 229

Richard de Groot

Show me the Money: Essays on the Impact of Cash Transfers on Child Nutrition and the Role of Intra-Household Dynamics
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 228

Catie Lott

Diamonds are a Women's Best Friend Broadening Measures of Women's Access to Formal Political Decision-Making
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 227

Ana Cristina Calderon Ramirez

Public Management Reforms Three stories about public procurement agencification in Latin America
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 226

Camilo Nicanor Carrillo Purin

Teachers' in-service training and student achievement: The effect of in-service training of Peruvian teachers on student achievement
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 225

Hugo Confraria

Developing scientific capacity in the Global South
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 224

Alison Cathles

Educational Pathways and Skills: Past, Present, and Future
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 223

Ibrahima Sory Kaba

Aggregate Fluctuations and Development: Essays on Macroeconomic Volatility and Economic Growth
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 222

Charlotte Keijser

Firm Participation, Learning and Innovation in Heterogenous Value Chains of IT-enabled Services
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 221

Salih Çevikarslan

Innovation Strategies and Their Implications for Technological Change and Market Outcomes: An Evolutionary Multi-Agent Based Modelling Approach
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 220

Wondimagegn Mesfin Tesfaye

Essays on the Impacts of Climate-Smart Agricultural Innovations on Household Welfare
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 219

Tatevik Poghosyan

How Board Networks Affect Firm Performance and Innovation Incentives in Transition Economies: The Case of Armenia
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 218

Arip Muttaqien

Essays on Inequality and Polarization: Empirical Studies in Developing Asia
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 217

2018

Katrin Marchand

Essays on Forced Migration and Labour Market Participation in Developing Countries

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 216

Ortrun Merkle

The Myth of Gender Neutral Power: Corruption and Gender Norms

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 215

Biljana Meshkovska

Life after Trafficking: (re)integration processes of women that have been trafficked for the purpose of sexual exploitation in Europe

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 214

Vincenzo Vinci

The Relevance of Institutions and People's Preferences for Social Protection

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 213

Silke Heuser

The Effectiveness of Environmental Policies on Reducing Deforestation in the Brazilian Amazon

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 212

Jennifer Waidler

Social Assistance and Remittances and Their Role in the Fight Against Poverty

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 211

Choolwe Muzyamba

The role of community mobilization in the promotion of maternal health of women living with HIV in Zambia

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 210

Juan Carlos A. Castillo Sánchez

Assessing the Role of the Export Sector in Mexican Economic Development, 1965-2014

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 209

Tareq Abuelhaj

Food Security Policy Impact Analysis: The Econometrics of Cash and Food Assistance Cost Effectiveness

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 208

Marta Fernández de Arroyabe Arranz

Essays on M&AS and Innovation
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 207

Clotilde Mahé

Essays on Migration and Occupational Choice
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 206

Simone Sasso

Talent on the move. Essays on Human Capital, Graduate Mobility and Economic Development
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 205

Khaled Walid Rajab

Strategic Planning under Fragility
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 204

Mutinta Hambayi Nseluke

A Tall Order: Improving Child Linear Growth
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 203

Elvis Korku Avenyo

Innovations and Firm Performance in sub-Saharan Africa: Empirical Analyses
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 202

Ni Zhen

Employment Dynamics, Firm Performance and Innovation Persistence in the Context of Differentiated Innovation Types: Evidence from Luxembourg
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 201

Caroline Wehner

Too Scared to Achieve: The Relation Between Neuroticism, Conscientiousness and Socioeconomic Outcomes
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 200

Stefania Innocenti

On Institutional Persistence
UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series № 199

Hassen Abda Wako

Economic Globalization, Institutions and Development: Essays on Aid, Foreign Direct Investment and Trade

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 198

2017

Hans-Erik Edsand

Winds of Change

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 197

Ana Patricia Silva Vara

Redressing the Gender Gap

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 196

Andrés Iván Mideros Mora

Essays on the Economic Effects of Non-contributory Social Protection

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 195

Tobias Broich

New Actors in the Global Economy

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 194

Bernard Nikaj

From No-government to E-government

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 193

Ali Safarnejad

Prioritizing the HIV Response

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 192

Clovis Freire

Diversification and Structural Economic Dynamics

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 191

Michael Verba

Innovation and Knowledge Dynamics: Essays on the Knowledge Economy

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 190

Pui Hang Wong

The Hearts and Minds in Conflict and Peace: The Economics of Counterinsurgency and the Psychology of Reconstruction

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 189

Brenda Yamba

Schooling Despite All Odds: Evidence from Lesotho on Female Child Carers who Stayed in School

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 188

Sheng Zhong

Moving towards An Energy Efficient Future: Essays on Energy Efficiency, Technology and Development

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series No 187

Julieta Marotta

Access to Justice and Legal Empowerment of Victims of Domestic Violence through Legal Organizations in the City of Buenos Aires: A Qualitative Empirical Legal Study

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series, No 186

Andrea Franco-Correa

On the Measurement of Multidimensional Poverty as a Policy Tool: Empirical Applications to Chile, Colombia, Ecuador and Peru

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series, No 185

2016

Yesuf Awel

Insurance for Growth: Empirical Essays on Insurance Demand and Impacts in Africa

UNU-MERIT Dissertation Series, No 108

Tigist Mekonnen Melesse

Grow More Food using Fewer Resources: Agricultural Technology Adoption and Innovation Practices for Inclusive and Sustainable Development

UNU-MERIT Dissertation Series, No 107

Eleni Yitbarek

Getting Ahead or left Behind? Essays on Poverty Dynamics and Social Mobility in Africa

UNU-MERIT Dissertation Series, No 106

Thuy Dieu Nguyen

Firm-Level Theory and Evidence of Corruption

UNU-MERIT Dissertation Series, No 105

Raquel Tsukada Lehman

Essays on Household Production with Labor-Saving Technology

UNU-MERIT Dissertation Series, No 104

Eva Barteková

Multi-Problem Challenges for a Renewable Future: Empirical Studies on Competitive Disadvantages from Electricity Price Differentials and Mineral Supply Risk in an Open Economy

UNU-MERIT Dissertation Series, No 103

Jocelyn Olivari

Entrepreneurial Traits and Innovation: Evidence from Chile

UNU-MERIT Dissertation Series, No 102

Muhammad Shafique

Essays on the role of knowledge, R&D, and Technology-based Firms in the Evolution of Socio-techno-economic System

UNU-MERIT Dissertation Series, No 101

Serdar Türkeli

Governance of Innovation Policy: Empirical Studies on Applied Political Economy by Multi-Methods Analysis

UNU-MERIT Dissertation Series, No 100

Ayokunu Adedokun

Pathways to Sustainable Peace building in Divided Societies: Lessons and Experiences from Mozambique

MGSOG Dissertation Series, No 75

Luiz Rothier Bautzer

*Organizing Concurrent Engineering through ICT Platforms
Blueprinting Product Lifecycle Management Platforms across Disciplinary Agencies*

MGSOG Dissertation Series, No 74

Natalia Popova

Migration in the Periphery of the European Union:

Determinants of Successful and Sustainable Labour Market Integration of Return Migrants in Albania, Egypt, Moldova and Tunisia

MGSOG Dissertations Series, No 73

Richard A. Martina

Uncertainty and Resource Constraint in the Small Island Developing States:

Essays in Entrepreneurial Cognition
MGSOG Dissertations Series, No 72

Cécile Cherrier

The Expansion of Basic Social Protection in Low-income Countries:

An Analysis of Foreign Aid Actors' Role in the Emergence of Social Transfers in Sub-Saharan Africa

MGSOG Dissertations series, No 71

Paul Caldron

The Tacit Bargain in Short-Term Medical Missions: Why U.S. physicians go and what it costs

MGSOG Dissertation Series, No 70

Mahmut Kobal

Customs & Excellence: A Comparative Approach on Administrative and Regulatory Compliance Perspectives of the EU-Turkey Customs Union

MGSOG Dissertation Series, No 69

Craig Loschmann

Essays on Conflict-related Migration and Development in the Case of Afghanistan

MGSOG Dissertations Series, No 68

Andrea Milan

Rural Livelihoods, Location and Vulnerable Environments: Approaches to Migration in Mountain areas of Latin America

MGSOG Dissertation Series, No 67

Farida Lada

On Guarding the Welfare of Clinical Trial Subjects While Promoting Novel Drug Innovation

A Game Theoretical Approach

MGSOG Dissertation Series, No 66

2015

Hibret Belete Maemir

Dissecting Aggregate Productivity: International Integration and Growth with Heterogeneous Firms

UNU-MERIT Dissertation Series, No 96

Giorgio Triulzi

Looking for the Right Path: Technology Dynamics, Inventive Strategies and Catching-up in the Semiconductor Industry

UNU-MERIT Dissertation Series, No 95

Abdul Baseer Qazi

Knowledge flows and networks in the ICT sector: The case of Pakistan

UNU-MERIT Dissertation Series, No 94

Ajay Thutupalli

Technology Paradigm Shifts in Agriculture: Drivers of Sustainability and Catch up

UNU-MERIT Dissertation Series, No 93

Eduardo Urias

Improving access to HIV/AIDS treatment in Brazil: When are Compulsory Licenses effective in Price Negotiations?

UNU-MERIT Dissertation Series, No 92

Francesca Guadagno

Why have so few Countries Industrialised?

UNU-MERIT Dissertation Series, No 91

Daniel Opolot

The Evolution of Beliefs and Strategic Behaviour

UNU-MERIT Dissertation Series, No 90

Alejandro Lavopa

Structural Transformation and Economic Development: Can Development Traps be Avoided

UNU-MERIT Dissertation Series, No 89

Jinjin Zhao

Urban water management reform: The Case of China

UNU-MERIT Dissertation Series, No 88

Simona Vezzoli

Borders, Independence and Post-colonial Ties: the Role of the State in Caribbean Migration

MGSOG Dissertation Series, No 65

Silvia Consuelo Gómez Soler

Civil Conflict and Education: How Does Exposure to Civil Conflict Affect Human Capital Accumulation? Evidence from Standardized Exit Exams in Colombia

MGSOG Dissertation Series, No 64

Paula Nagler

Occupational Choice in the Developing World

MGSOG Dissertation Series, No 63

Jasmin Kientzel

Determinants of Professional Commitment to Environmental Sustainability

MGSOG Dissertation Series, No 62

Mehmet Güney Celbiş

Regional Policies: Convergence, Trade, and the Allocation of Public Capital

MGSOG Dissertation Series, No 61

Florian Henning

Living Up to Standard: Interoperability Governance and Standards Adoption in Government Information Networks

MGSOG Dissertation Series, No 60

Niels P. Groen

The Never-Ending Project Understanding E-Government Project Escalation

MGSOG Dissertation Series, No 59

Derek Copp

Teacher-Based Reactivity to Provincial Large-scale Assessment in Canada

MGSOG Dissertation Series, No 58

Michaela Vanore

Family-Member Migration and the Psychosocial Health Outcomes of Children in Moldova and Georgia

MGSOG Dissertation Series, No 57

Sonja Fransen

The Economic and Social Effects of Remittances and Return Migration in Conflict-Affected Areas: The Case of Burundi

MGSOG Dissertation Series, No 56

Ibrahim Khalil Conteh

The Impact of Floods on Primary School Education in Zambia

MGSOG Dissertation Series, No 55

Richard Bluhm

Growth Dynamics and Development Essays in Applied Econometrics and Political Economy

MGSOG Dissertation Series, No 54

Nevena P. Zhelyazkova

Work-Family Reconciliation and Use of Parental Leave in Luxembourg: Empirical Analysis of Administrative Records

MGSOG Dissertation Series, No 53

2014

Dirk Crass

The Impact of Brands on Innovation and Firm Performance: Empirical Evidence from Germany

UNU-MERIT Dissertation Series, No 87

Samyukta Bhupatiraju

The Geographic Dimensions of Growth and Development

UNU-MERIT Dissertation Series, No 86

François Lafond

The Evolution of Knowledge Systems

UNU-MERIT Dissertation Series, No 85

Annalisa Primi

Promoting Innovation in Latin America: What Countries Have Learned (and What They Have Not) in Designing and Implementing Innovation and Intellectual Property Policies

UNU-MERIT Dissertation Series, No 84

Fatoumata Lamarana Diallo

Evaluation of Meal and Deworming Programs for Primary Schools in Rural Senegal

UNU-MERIT Dissertation Series, No 83

Sachin Kumar Badkas

Metachoice and Metadata: Innovating with Environmental Policy Analysis in Europe

MGSOG Dissertation Series, No 52

Irina S. Burlacu

An Evaluation of Tax-Benefit Systems Impact on the Welfare of Frontier Worker:

The Case of Luxembourg and Belgium

MGSOG Dissertation Series, No 51

Özge Bilgili

Simultaneity in Transnational Migration Research: Links Between Migrants' Host and Home Country Orientation

MGSOG Dissertation Series, No 50

Yulia Privalova Krieger

Reshaping the Big Agenda: Transnational Politics and Domestic Resistance Financial crisis and social protection reform in Bosnia and Herzegovina

MGSOG Dissertation Series, No 49

Marieke van Houte

Moving Back or Moving Forward? Return migration after Conflict

MGSOG Dissertation Series, No 48

Oxana Slobozhan

Global Governance in the Management of Natural Resources: The Case of the Extractive Industries Transparency Initiative (EITI)

MGSOG Dissertation Series, No 47

Luis Bernardo Mejia Guinand

The Changing Role of the Central Planning Offices in Latin America: A Comparative Historical Analysis Perspective (1950-2013)

MGSOG Dissertation Series, No 46

Cheng Boon Ong

Ethnic Segregation in Housing, Schools and Neighbourhoods in the Netherlands

MGSOG Dissertation Series, No 45

Luciana V. Cingolani

Bureaucracies for Development: Oxymoron or Reality? Studies on State Capacity in Challenging Governance Contexts

MGSOG Dissertation Series, No 44

Carlos Cadena Gaitán

Green Politics in Latin American Cities - Sustainable Transport Agendas

MGSOG Dissertation Series, No 43

Katie Kuschminder

Female Return Migration and Reintegration Strategies in Ethiopia

MGSoG Dissertation Series, No 42

Metka Hercog

Highly-Skilled Migration and New Destination Countries

MGSoG Dissertation Series, No 41

Margaret Agaba Rugadya

Can Remittances Influence the Tenure and Quality of Housing in Uganda?

MGSoG Dissertation Series, No 40

Ilire Agimi

New Governance Under Limited Statehood: The Case of Local Government Reform in Kosovo

MGSoG Dissertation Series, No 39

2013

Anant Kamath

Information Sharing through Informal Interaction in Low-Tech Clusters

UNU-MERIT Dissertation Series, No 82

Flavia Pereira de Carvalho

What we talk about when we talk about Brazilian Multinationals: An Investigation on Brazilian FDI, Economic Structure, Innovation and the Relationship between them

UNU-MERIT Dissertation Series, No 81

Jun Hou

Complementarity in Innovation and Development: A Cross-country Comparison

UNU-MERIT Dissertation Series, No 80

Rufin Baghana

Impacts of Government Incentives to R&D, Innovation and Productivity:

A Microeconomic Analysis of the Québec Case

UNU-MERIT Dissertation Series, No 79

Lilia I. Stubrin

High-Tech Activities in Emerging Countries: A Network perspective on the Argentinean Biotech Activity

UNU-MERIT/MGSoG Dissertation Series, No 78

Kristine Farla

Empirical Studies on Institutions, Policies and Economic Development

MGSoG Dissertation Series, No 38

Marina Petrovic

Social Assistance and Activation in the Pursuit of Happiness: Shedding New Light on Old Policy Solutions to Social Exclusion

MGSoG Dissertation Series, No 37

Laura Torvinen

Assessing Governance Assessments: The Case of Mozambique: Governance Assessments in the Context of Aid Effectiveness Discourse

MGSoG Dissertation Series, No 36

Biniam Egu Bedasso

Institutional Change in the Long Shadow of Elite: Essays on Institutions, Human Capital and Ethnicity in Developing Countries

MGSoG Dissertation Series, No 35

Sepideh Yousefzadeh Faal Deghati

Childhoods Embargoed: Constructing and Reconstructing Multidimensional Child Poverty in Iran 1984-2009

MGSoG Dissertation Series, No 34

Robert Bauchmüller

Investing in Early Childhood Care and Education: The Impact of Quality on Inequality

MGSoG Dissertation Series, No 33

Martin Rehm

Unified Yet Separated: Empirical Study on the Impact of Hierarchical Positions within Communities of Learning

MGSoG Dissertation Series, No 32

2012

Abdul Waheed

Innovation Determinants and Innovation as a Determinant: Evidence from Developing Countries

UNU-MERIT Dissertation Series, No 77

Bilal Mirza

Energy Poverty and Rural Energy Markets in Pakistan

UNU-MERIT Dissertation Series, No 76

Benjamin Engelstätter

Enterprise Software and Video Games: An Empirical Analysis

UNU-MERIT Dissertation Series, No 75

Fulvia Farinelli

Natural Resources, Innovation and Export Growth: The Wine Industry in Chile and Argentina

UNU-MERIT Dissertation Series

Rodolfo Lauterbach

Innovation in Manufacturing: From Product Variety and Labor Productivity Growth to Economic Development in Chile

UNU-MERIT Dissertation Series

Kirsten Wiebe

Quantitative Assessment of Sustainable Development and Growth in Sub-Saharan Africa

UNU-MERIT Dissertation Series, No 74

Julio Miguel Rosa

Organizational Strategies, Firms' Performance and Spatial Spillovers: The Canadian Case in Research and Development.

UNU-MERIT Dissertation Series, No 73

Johannes Wilhelmus Marie Boels

Joseph Schumpeter, Honderd Jaar Economische Ontwikkeling: Een Historisch-theoretische Beschouwing.

UNU-MERIT Dissertation Series

Dorcas Mbuvi

Utility Reforms and Performance of the Urban Water Sector in Africa

MGSOG Dissertation Series, No 31

Lina Salanauskaite

Distributional Impacts of Public Policies: Essays in Ex-Ante and Ex-Post Evaluation

MGSOG Dissertation Series, No 30

Esther Schüring

To Condition or not – is that the Question? An Analysis of the Effectiveness of Ex-Ante and Ex-Post Conditionality in Social Cash Transfer Programs

MGSOG Dissertation Series, No 29

Joe Abah

Strong Organisations in Weak States: Atypical Public Sector Performance in Dysfunctional Environments

MGSOG Dissertation Series, No 28

Zina Samih Nimeh

Social Citizenship Rights: Inequality and Exclusion

MGSOG Dissertation Series, No 27

2011

Daniel Vertesy

Interrupted Innovation: Emerging Economies in the Structure of the Global Aerospace Industry

UNU-MERIT Dissertation Series, No 72

Tina Saebi

Successfully Managing Alliance Portfolios: An Alliance Capability View

UNU-MERIT Dissertation Series, No 71

Nora Engel

Tuberculosis in India: A Case of Innovation and Control

UNU-MERIT/MGSOG Dissertation Series, No 70

Evans Mupela

Connectivity and growth in Sub-Saharan Africa: The Role of Communication Satellites

UNU-MERIT Dissertation Series, No 69

Nantawan Kwanjai

Cross Cultural Intelligence amid Intricate Cultural Webs: A Tale of the UnDutchables in the Land of 1002 Smiles

UNU-MERIT Dissertation Series, No 68

Lina Sonne

Innovation in Finance to Finance Innovation: Supporting Pro-poor Entrepreneur-based Innovation

UNU-MERIT Dissertation Series, No 67

Lenka Eisenhamerová

Legitimacy of 'Humanitarian Military Intervention'

MGSOG Dissertation Series, No 26

Sonila Tomini

Informal Payments for Health Care Services in Albania

MGSOG Dissertation Series, No 23

Jinjing Li

Dynamic Microsimulation in Public Policy Evaluation

MGSOG Dissertation Series, No 24

Aziz Atamanov

Rural Nonfarm Employment and International Migration as Alternatives to Agricultural Employment: The Case of Kyrgyzstan

MGSOG Dissertation Series, No 23

Frieda Vandeninden

Poverty Alleviation: Aid and Social Pensions

MGSOG Dissertation Series, No 22

Juliana Nyasha Tirivayi

The Welfare Effects of Integrating AIDS Treatment with Food Transfers: Evidence from Zambia

MGSOG Dissertation Series, No 21

Agnieszka Ewa Sowa

Who's Left Behind? Social Dimensions of Health Transition and Utilization of Medical Care in Poland

MGSOG Dissertation Series, No 20

Emmanouil Sfakianakis

The Role of Private Actors in the Provision of Public Goods with Applications to Infrastructure and Financial Stability

MGSOG Dissertation Series, No 19

Siu Hing Lo

White Collars Green Sleeves: An Inter-organizational Comparison of Determinants of Energy-Related Behaviors among Office Workers

MGSOG Dissertation Series, No 18

Treena Wu

Constraints to Human Capital Investment in Developing Countries: Using the Asian Financial Crisis in Indonesia as a Natural Experiment

MGSOG Dissertation Series, No 17

Henry Espinoza Peña

Impact Evaluation of a Job-Training Programme for Disadvantaged Youths: The Case of Projoven

MGSOG Dissertation Series, No 16

2010

Fernando Santiago

Human Resources Management Practices and Learning for Innovation in Developing Countries: Pharmaceutical Firms in Mexico

UNU-MERIT Dissertation Series, No 66

Zakaria Babutsidze

Essays on Economies with Heterogeneous Interacting Consumers

UNU-MERIT Dissertation Series, No 65

Bertha Vallejo

Learning and Innovation Under Changing Market Conditions: The Auto Parts Industry in Mexico

UNU-MERIT Dissertation Series, No 64

Donatus Ayitey

Technical Change, Competitiveness and Poverty Reduction: A Study of the Ghanaian Apparel Industry

UNU-MERIT Dissertation Series, No 63

Sergey Filippov

Multinational Subsidiary Evolution: Corporate Change in New EU Member States

UNU-MERIT Dissertation Series, No 62

Asel Doranova

Technology Transfer and Learning under the Kyoto Regime: Exploring the Technological Impact of CDM Projects in Developing Countries

UNU-MERIT Dissertation Series, No 61

Florian Tomini

Between Family and Friend: Understanding the Interdependency of Private Transfers

MGSOG Dissertation Series, No 15

Michał Polalowski

The Institutional Transformation of Social Policy in East Central Europe: Poland and Hungary in Comparative and Historical Perspective

MGSoG Dissertation Series, No 14

Maha Ahmed

Defining, Measuring and Addressing Vulnerability: The Case of Post Conflict Environments

MGSoG Dissertation Series, No 13

Pascal Beckers

Local Space and Economic Success: The Role of Spatial Segregation of Migrants in the Netherlands

MGSoG Dissertation Series, No 12

Victor Cebotari

Conflicting Demands in Ethnically Diverse Societies: Ethno-political Contention and Identity Values in Europe

MGSoG Dissertation Series, No 11

Dennis Gyllensporre

Competing and Complementary Perspectives on the EU as a Crisis Management Actor: An Examination of the Common Security and Defence Policy through the Lenses of Idealism and Realism

MGSoG Dissertation Series, No 10

Judit Vall Castello

Business Cycle and Policy Effects on Labour Market Transitions of Older and Disabled Workers in Spain

MGSoG Dissertation Series, No 9

Keetie Roelen

False Positives or Hidden Dimensions: The Definition and Measurement of Child Poverty

MGSoG Dissertation Series, No 8

Denisa Maria Sologon

Earning Dynamics in Europe

MGSoG Dissertation Series, No 7

Melissa Siegel

Money and Mobility: Migration and Remittances

MGSoG Dissertation Series, No 6

Jessica S. Hagen-Zanker

Modest Expectations: Causes and Effects of Migration on Migrant Households in Source Countries

MGSoG Dissertation Series, No 5

2009

Alexis Habiyaremye

From Primary Commodity Dependence to Diversification and Growth: Absorptive Capacity and Technological Catch Up in Botswana and Mauritius.

UNU-MERIT Dissertation Series, No 60

Yoseph Getachew

The Role of Public Capital in Economic Development

UNU-MERIT Dissertation Series, No 59

Sandra Leitner

Embodied Technological Change and Patterns of Investment in Austrian Manufacturing

UNU-MERIT Dissertation Series, No 58

Semih Akçomak

The Impact of Social Capital on Economic and Social Outcomes

UNU-MERIT Dissertation Series, No 57

Abraham Garcia

The Role of Demand in Technical Change

UNU-MERIT Dissertation Series, No 56

Saurabh Arora

Coherence in Socio-technical Systems: A Network Perspective on the Innovation Process

UNU-MERIT Dissertation Series, No 55

Mirtha R. Muniz Castillo

Human Development and Autonomy in Project Aid: Experiences from four bilateral projects in Nicaragua and El Salvador

MGSoG Dissertation Series, No 4

Christiane Arndt*Governance Indicators***MGSoG Dissertation Series, No 3****Britta Augsburg***Microfinance: Greater Good or Lesser Evil?***MGSoG Dissertation Series, No 2****2008****Rutger Daems***Medicines for the Developing World***UNU-MERIT Dissertation Series, No 54****Johannes Hanel***Assessing Induced Technology: Sombart's Understanding of Technical Change in the History of Economics***UNU-MERIT Dissertation Series, No 53****Rifka Weehuizen***Mental Capital: the Economic Significance of Mental Health***UNU-MERIT Dissertation Series, No 52****Danielle Cloodt***The Relationship between R&D Partnership Formation, Social Embeddedness and Innovative Performance***UNU-MERIT Dissertation Series, No 51****Sabine Fuss***Sustainable Energy Development under Uncertainty***UNU-MERIT Dissertation Series, No 50****Geranda Notten***Measuring and Managing Poverty Risks***MGSoG Dissertation Series, No 1****2007****Tobias Kronenberg***Reconciling Environmental Conservation with Economic Prosperity: The Feasibility of Double Dividends in the Short and Long Run***UNU-MERIT Dissertation Series, No 49****Viktoria Kravtsova***Assessing the Impact of Foreign Direct Investment in Transition Economies***UNU-MERIT Dissertation Series, No 48****Suhail Sultan***The Competitive Advantage of Small and Medium Sized Enterprises: The Case of Jordan's Natural Stone Industry***UNU-MERIT Dissertation Series, No 47****2006****Bulat Sanditov***Essays on Social Learning and Imitation***UNU-MERIT Dissertation Series, No 46****Mamata Parhi***Dynamics of New Technology Diffusion: A Study of the Indian Automotive Industry***UNU-MERIT Dissertation Series, No 45****Andreas Reinstaller***Social Structures and the Innovation Process: Their Role in the Demand of Firms and Consumers***UNU-MERIT Dissertation Series, No 44****Rose Kiggundu***Innovation systems and Development: The Journey of a Beleaguered Nile Perch Fishery in Uganda***UNU-MERIT Dissertation Series, No 43****Thomas Pogue***The Evolution of Research Collaboration in South African Gold Mining: 1886-1933***UNU-MERIT Dissertation Series, No 42****Geoffrey Gachino***Foreign Direct Investment, Spillovers and Innovation: The Case of Kenyan Manufacturing Industry***UNU-MERIT Dissertation Series, No 41****Önder Nomaler***Technological Change, International Trade and Growth: An Evolutionary, Multi-Agents-Based Modeling Approach***UNU-MERIT Dissertation Series, No 40****2005****Samia Satti Osman Mohamed-Nour***Change and Skill Development in the Arab Gulf Countries***UNU-MERIT Dissertation Series, No 39**

Elad Harison

Intellectual Property Rights: Economics and Policy Analysis

UNU-MERIT Dissertation Series, No 38

Daniel Dalohoun

Learning to innovate: agricultural innovation and entrepreneurship: the case of Songhai farmers in Benin

UNU-MERIT Dissertation Series, No 37

Müge Ozman

Networks, Organizations and Knowledge

UNU-MERIT Dissertation Series, No 36

Bas Straathof

Product Variety and Economic Growth: The Counteracting Effects of Scale and Idiosyncrasy

UNU-MERIT Dissertation Series, No 35

Wilfred Schoenmakers

Knowledge Flows between Multinational Companies: A Patent Data Analysis

UNU-MERIT Dissertation Series, No 34

Myriam Cloudt

Mergers and Acquisitions (M and As) in High-Tech Industries: Measuring the Post-M and A Innovative Performance of Companies

UNU-MERIT Dissertation Series, No 33

2004

Paola Criscuolo

R&D Internationalisation and Knowledge Transfer: Impact on MNEs and their Home Countries

UNU-MERIT Dissertation Series, No 32

Maarten Verkerk

Trust and Power on the Shop Floor

UNU-MERIT Dissertation Series, No 31

Gottfried Leibbrandt

Adoption, Harmonization and Succession of Network Technologies across Countries

UNU-MERIT Dissertation Series, No 30

Mark Sanders

Skill Biased Technical change: Its Origins, the Interaction with the Labour Market and Policy Implications

UNU-MERIT Dissertation Series, No 29

2003

Nadine Roijakkers

Inter-firm Cooperation in High-tech Industries: a Study of R&D Partnerships in Pharmaceutical Biotechnology

UNU-MERIT Dissertation Series, No 28

Viki Sonntag

Speed, Scale and Sustainability

UNU-MERIT Dissertation Series, No 27

Masaru Yarime

From End-of-Pipe Technology to Clean Technology

UNU-MERIT Dissertation Series, No 26

Stéphane Malo

The Combinatorial Chemistry Revolution: Sustaining a Superior Performance Position through Technological Learning

UNU-MERIT Dissertation Series, No 25

2002

Annelies Hogenbirk

Determinants of Inward Foreign Direct Investment: the Case of the Netherlands

UNU-MERIT Dissertation Series, No 24

Bastiaan Johan ter Weel

The Computerization of the Labour Market

UNU-MERIT Dissertation Series

2001

John Adeoti

Technology Investment in Pollution Control in Sub-Saharan Africa: The Case of the Nigerian Manufacturing Industry

UNU-MERIT Dissertation Series, No 23

Edward Huizenga

Innovation Management: How Frontrunners Stay Ahead: An Empirical Study on Key Success Factors in the ICT sector
UNU-MERIT Dissertation Series, No 22

2000

Machiel van Dijk

Technological Change and the Dynamics of Industries: Theoretical Issues and Empirical evidence from Dutch Manufacturing
UNU-MERIT Dissertation Series, No 21

1999

Jan Cobbenhagen

Managing Innovation at the Company Level: A Study on Non-Sector-Specific Success Factors
UNU-MERIT Dissertation Series, No 20

Marjolein Caniëls

Regional Growth Differentials: The Impact of Locally Bounded Knowledge Spillovers
UNU-MERIT Dissertation Series, No 19

1998

Aldo Geuna

Resource Allocation and Knowledge production: Studies in the Economics of University Research
UNU-MERIT Dissertation Series, No 18

1996

Reinoud J oosten

Dynamics, Equilibria, and Values
UNU-MERIT Dissertation Series, No 17

Hugo Kruiniger

Investment, R&D, and the Financing Decisions of the Firm
UNU-MERIT Dissertation Series, No 16

1995

Hans van Meijl

Endogenous Technological Change: The Case of Information Technology, Theoretical Considerations and Empirical Results
UNU-MERIT Dissertation Series, No 15

René Kemp

Environmental Policy and Technical Change: A Comparison of the Technological Impact of Policy Instruments
UNU-MERIT Dissertation Series, No 14

Rohini Acharya

The Impact of New Technologies on Economic Growth and Trade: A Case Study of Biotechnology
UNU-MERIT Dissertation Series, No 13

Geert Duysters

The Evolution of Complex Industrial Systems: The Dynamics of Major IT Sectors
UNU-MERIT Dissertation Series, No 12

Marjan Groen

Technology, Work and Organisation: A Study of the Nursing Process in Intensive Care Units
UNU-MERIT Dissertation Series, No 11

1994

Huub Meijers

On the Diffusion of Technologies in a Vintage Framework: Theoretical Considerations and Empirical Results
UNU-MERIT Dissertation Series, No 10

Theon van Dijk

The Limits of Patent Protection: Essays on the Economics of Intellectual Property Rights
UNU-MERIT Dissertation Series, No 9

Hans Voordijk

Naar Integrale Logistiek in Bedrijfsketens: Ontwikkelingen in de Bouw
UNU-MERIT Dissertation Series, No 8

1993

Paul Dieren

*Technological Progress in Enterprises
and Diffusion of Innovation: Theoretical
Reflections and Empirical Evidence*

UNU-MERIT Dissertation Series, No 7

Ben Dankbaar

*Economic Crisis and Institutional Change:
The Crisis of Fordism from the Perspective of
the Automobile Industry*

UNU-MERIT Dissertation Series, No 6

Hanno Roberts

*Accountability and Responsibility: The
Influence of Organisation Design on
Management Accounting*

UNU-MERIT Dissertation Series, No 5

1992

Bart Verspagen

*Uneven Growth between Interdependent
Economies: An Evolutionary View on
Technology Gaps, Trade and Growth*

UNU-MERIT Dissertation Series, No 4

Sjoerd Romme

*A Self-organization Perspective on
Strategy Formation*

UNU-MERIT Dissertation Series, No 3

1989

John Spangenberg

*Economies of Scale, and Atmosphere in
Research Organisations*

UNU-MERIT Dissertation Series, No 2

1988

John Hagedoorn

*Evolutionary and Heterodox Innovation
Analysis: A Study of Industrial and
Technological Development in Process
Control and Information Technology*

UNU-MERIT Dissertation Series, No 1

Samenvatting

De terugkeer van afgewezen asielzoekers is een weerbarstig proces, dat in grote mate afhankelijk is van de asielzoeker zelf en diens bereidheid om mee te werken. In dit proefschrift wordt onderzocht hoe asielzoekers het asielproces beleven en in hoeverre dit invloed heeft op de mate waarin zij na een afwijzing bereid zijn om terug te keren naar het land van herkomst.

Wetten hebben legitimiteit nodig om effectief te zijn, en dat geldt ook voor migratiewetten (Leerkes et al., 2014). Er zijn aanwijzingen (o.a. Ryo, 2008; Tyler, 2006c; Beetham, 1991) dat die legitimiteit voor een belangrijk deel gebaseerd is op sociologische en psychologische normatieve aspecten, i.c. overtuigingen en attitudes. De gevoelde verplichting om de wet na te leven is een belangrijke determinant voor de intentie tot bepaald gedrag (o.a. Sheeran et al., 2003), en deze intentie is weer de belangrijkste voorspeller van gedrag (Ajzen, 2005). Dit leidt tot een conceptueel kader voor dit onderzoek waarin de ervaren procedurele legitimiteit leidt tot een gevoelde verplichting om een afgewezen asielverzoek na te leven, die op haar beurt leidt tot een intentie om terug te keren. Naast de ervaren procedurele legitimiteit speelt de bredere institutionele legitimiteit (de mate waarin een overheid gerechtvaardigd wordt geacht om migratie te reguleren) mogelijk een bijkomende rol in het terugkeergedrag van de afgewezen asielzoeker (Jackson et al., 2012).

Het is wetenschappelijk relevant om nader te onderzoeken hoe en in hoeverre theorieën over legitimiteit ook van toepassing zijn in het migratieveld. Migratie- en asielregels komen, in tegenstelling tot wetgeving op andere gebieden, namelijk vaak niet ten goede aan degenen aan wie ze worden opgelegd, en asielzoekers hebben ook geen inspraak gehad in de totstandkoming ervan, omdat ze geen burgers zijn van het land waar ze asiel aanvragen (Ryo, 2013).⁷⁵

In het proefschrift is eerst onderzocht wat 'ervaren procedurele legitimiteit' inhoudt. Daarbij is gekeken naar de verschillende dimensies van legitimiteit: de wettelijke (in de wet verankerde), de filosofische/morele (ethisch

⁷⁵ Betoogd kan worden dat inwoners van andere landen wel invloed hebben, omdat er ook internationaal recht bestaat. Internationaal recht is in de basis echter overwegend opgesteld door westerse landen. Daarnaast hebben niet-westerse landen zelden een democratisch rechtssysteem.

verantwoorde), de politieke (democratisch erkende) en de sociologische (maatschappelijk aanvaarde). Vanuit deze dimensies geredeneerd is de volgende werkdefinitie van ervaren procedurele legitimiteit opgesteld:

De ervaren procedurele legitimiteit behelst de wijze waarop asielzoekers de uitvoering van wetten en regels van het asielsysteem en de beslissingen die in dat systeem worden genomen beleven, en komt tot uitdrukking in een ervaren verplichting om deze besluiten te accepteren en ze na te leven.

Alvorens de empirische resultaten van het onderzoek te beschrijven is in het proefschrift een hoofdstuk opgenomen waarin het asielsysteem wordt beschreven. Hieruit blijkt dat de wereld van de asielzoeker er een is met veel wet- en regelgeving en veel verschillende actoren. Het Nederlands asielbeleid is – begrijpelijkerwijs, omdat de uitvoering van beleid een wettelijke basis nodig heeft – voornamelijk gebaseerd op juridische aspecten. Normatieve aspecten liggen wel deels aan de basis van die instanties en het gevoerde beleid omdat de politiek het beleid maakt, maar zijn in de beschrijving van het beleid weinig herkenbaar.

In het daadwerkelijke onderzoek wordt de ervaren procedurele legitimiteit gemeten door het begrip op te splitsen in twee kernconcepten: kwaliteit van de besluitvorming en kwaliteit van de bejegening. Deze twee concepten zijn vervolgens verder geoperationaliseerd. Kwaliteit van de besluitvorming is gemeten door te scoren op transparantie, eerlijkheid ('fairness') en zorgvuldigheid. Kwaliteit van de bejegening is gemeten door te scoren op respectvolle bejegening en het aanbod aan faciliteiten. Vervolgens is het onderzoek multimethodisch uitgevoerd.

Allereerst is een documentanalyse uitgevoerd, waarin onderzocht is welke standaarden de overheid zichzelf oplegt in de communicatie met burgers en in hoeverre de overheid hieraan voldoet in de communicatie naar asielzoekers. Daarnaast is gekeken naar de mate waarin de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) en de Dienst Terugkeer en Vertrek (DTenV) aandacht hebben voor de ervaren legitimiteit in hun communicatie met asielzoekers.

Daarnaast zijn interviews gehouden met asielzoekers (n = 37) en regievoerders van de DTenV (n = 11), en met ngo's en advocaten (n = 11). Ten slotte is een enquête opgesteld en uitgezet onder asielzoekers, om te meten

welke mate van procedurele legitimiteit zij ervaren en of er sprake is van aantoonbaar significante statistische verbanden (voor dit proefschrift zijn de antwoorden geanalyseerd van 399 respondenten).

De hoofdvraag van dit onderzoek was:

Op welke wijze speelt de ervaren procedurele legitimiteit van de asielprocedure een rol in de keuze van een asielzoeker om bij afwijzing terug te keren naar het land van herkomst, en in hoeverre houdt de Nederlandse overheid hier rekening mee?

Uit het multimethodisch onderzoek is gebleken dat er een verband lijkt te zijn tussen de ervaren procedurele legitimiteit en terugkeerattitudes (dat wil zeggen de verplichting om terug te keren naar het land van herkomst). Er is geen verband gevonden tussen de ervaren procedurele legitimiteit en intenties om terug te keren. Wel lijkt er een verband te zijn tussen terugkeerattitudes en terugkeerintenties. Bredere institutionele legitimiteit lijkt verband te houden met een verandering in terugkeerintenties na een afwijzing.

Deze samenhang tussen ervaren legitimiteit en nalevingattitudes en -intenties geldt dus niet alleen voor burgers, maar ook voor asielzoekers.

Een andere bijdrage van het onderzoek is het meetbaar maken van de ervaren procedurele legitimiteit van de asielprocedure. Daarbij valt wel op dat de onderliggende concepten kwaliteit van de besluitvorming en kwaliteit van de bejegening met elkaar overlappen in betekenis en interpretatie, en dat ze ook statistisch niet zelfstandig meetbaar zijn. Soms is er juist een spanning tussen deelaspecten van de kwaliteit van de besluitvorming, met name tussen tijdigheid en zorgvuldigheid.

Opvallend is verder de grote mate waarin asielzoekers institutionele legitimiteit onderschrijven. De verwachte relatie tussen institutionele legitimiteit en ervaren procedurele legitimiteit blijft uit, maar institutionele legitimiteit blijkt wel veel samenhang te vertonen met zowel de gevoelde verplichting tot naleving als de terugkeerintentie.

Een ander belangwekkend resultaat van de studie is het gebleken belang van tijdigheid. Niet alleen de duur van de procedure maar ook het onwetend zijn hierover heeft grote impact. Deze duur lijkt non-lineair samen te hangen

met de ervaren procedurele legitimiteit, maar er is geen sprake van een significant verband is. Er is wel een lichte aanwijzing dat een kortere en een langere procedureduur mogelijk samengaan met een lagere ervaren procedurele en institutionele legitimiteit. Het kwantitatieve onderzoek moet gezien worden als exploratief, omdat de respons op een aantal essentiële vragen te laag was, waardoor er onvoldoende statistische kracht was. Meer onderzoek is nodig om de resultaten te bestendigen.

In het Nederlands asielbeleid is slechts beperkte aandacht voor procedurele legitimiteit. In de uitvoering van het beleid is dit herkenbaar in de schriftelijke communicatie tussen overheid en asielzoeker. In de mondelinge communicatie, dat wil zeggen in de gesprekken tussen medewerkers van COA, IND of DTenV en de asielzoeker, wordt meer rekening gehouden met aspecten van procedurele legitimiteit, zolang dit niet tegenstrijdig is met de te behalen resultaten. In het proefschrift is een paragraaf opgenomen waarin de beperkingen van het onderzoek worden genoemd, waarbij het hoge opleidingsniveau van de respondenten van de enquête en het gegeven dat het onderzoek is uitgevoerd tijdens de coronapandemie het meest in het oog springen.

De resultaten van het onderzoek zijn in meerdere opzichten relevant. Zoals gezegd heeft het een bijdrage geleverd aan de wetenschappelijke kennis over navolging van toelatingsbeslissingen binnen het asielbeleid. De maatschappelijke discussie over de (on)mogelijkheden van een effectief en humaner terugkeerbeleid kan beter gevoerd worden omdat meer wetenschappelijk informatie beschikbaar is over de aspecten die voor asielzoekers belangrijk zijn, over wat overheidsdienaren en belangenbehartigers hiervan vinden en waar daadwerkelijke aantoonbare verbanden zitten. Tevens geeft het proefschrift informatie over hoe op verschillende manieren naar aspecten van ervaren procedurele legitimiteit kan worden gekeken en waar de grenzen daarvan liggen. Ten slotte leiden de resultaten van het onderzoek tot aanbevelingen om tot een humaner en effectiever terugkeerbeleid te komen en worden suggesties gedaan om zowel in de inhoud als in de uitvoering van het beleid meer aandacht te schenken aan de ervaren procedurele legitimiteit. In grote lijnen zijn de aanbevelingen gericht op een duidelijker asielbeleid, waarin asielzoekers weten waar zij aan toe zijn, zowel qua duur als qua inhoud van de procedure.

Summary

The return of rejected asylum seekers is an unruly process, which depends to a large extent on the asylum seeker himself and his willingness to cooperate. This dissertation investigates how the asylum seeker experiences the asylum process and to what extent this influences the extent to which he is willing to return to the country of origin after a rejection.

Laws need legitimacy to be effective, and so do migration laws (Leerkes et al., 2014). There are clues (e.g. Ryo, 2008; Tyler, 2006c; Beetham, 1991) that this legitimacy is largely based on sociological and psychological normative aspects, i.e. beliefs and attitudes. The perceived obligation to comply with the law is an important determinant of the intention to behave in a certain way (e.g. Sheeran et al., 2003), and this intention is the most important predictor of behaviour (Ajzen, 2005). This leads to a conceptual framework for this research in which the perceived procedural legitimacy leads to a felt obligation to comply with a rejected asylum application, which in turn leads to an intention to return. In addition to perceived procedural legitimacy, broader institutional legitimacy (the extent to which a government is considered justified to regulate migration) may play an additional role in the return behaviour of the rejected asylum seeker (Jackson et al., 2012).

It is scientifically relevant to further investigate how and to what extent theories of legitimacy are also applicable in the migration field. Migration and asylum rules, unlike legislation in other areas, often do not benefit those on whom they are imposed, and asylum seekers have not had a say in their creation because they are not citizens of the country where they seek asylum (Ryo, 2013).⁷⁶

The dissertation first investigated what 'perceived procedural legitimacy' means. The different dimensions of legitimacy were examined: the legal (enshrined in law), the philosophical/moral (ethically justified), the political (democratically recognized) and the sociological (socially accepted). Reasoning from these dimensions, the following working definition of perceived procedural legitimacy has been formulated:

⁷⁶ It can be argued that residents of other countries do have influence, because international law also exists. International law, however, has mainly been drafted by Western countries. In addition, non-Western countries rarely have a democratic legal system.

Perceived procedural legitimacy encompasses the way in which asylum seekers experience the implementation of laws and rules of the asylum system and the decisions taken in that system, and is expressed in a perceived obligation to accept and comply with these decisions.

Before describing the empirical results of the study, the dissertation includes a chapter describing the asylum system. This shows that the world of the asylum seeker is one with many laws and regulations and many different actors. Dutch asylum policy is – understandably, because the implementation of policy needs a legal basis – mainly based on legal aspects. Normative aspects are partly at the basis of these bodies and the policy pursued because politics makes the policy, but are not recognizable in the description of the policy.

In the actual research, the perceived procedural legitimacy is measured by dividing the concept into two core concepts: quality of decision-making and quality of treatment. These two concepts were then further operationalized. The quality of decision-making was measured by scoring on transparency, fairness and care. The quality of the treatment was measured by scoring on respectful treatment and the range of facilities. Subsequently, the research was carried out in a multi-method manner.

First of all, a document analysis was carried out, which examined which standards the government imposes on itself in communication with citizens and to what extent the government complies with them in its communication to asylum seekers. In addition, the extent to which the Immigration and Naturalisation Service (IND), the Central Agency for the Reception of Asylum Seekers (COA) and the Repatriation and Departure Service (DTenV) pay attention to perceived legitimacy in their communication with asylum seekers was examined.

In addition, interviews were conducted with asylum seekers (n = 37) and directors of the DTenV (n = 11), and with NGOs and lawyers (n = 11). Finally, a survey was conducted among asylum seekers to measure the degree of procedural legitimacy they experience and whether there are demonstrably significant statistical links (for this thesis, the answers of 399 respondents were analysed).

The main question of this study was:

In what way does the perceived procedural legitimacy of the asylum procedure play a role in an asylum seeker's choice to return to the country of origin in the event of rejection, and to what extent does the Dutch government take this into account?

The multi-method study has shown that a link between perceived procedural legitimacy and return attitudes (i.e. the obligation to return to the country of origin) appears to have been demonstrated. No correlation was found between perceived procedural legitimacy and intentions to return. However, a link between return attitudes and return intentions seems to have been demonstrated. Broader institutional legitimacy appears to be related to a change in return intentions after a rejection.

This correlation between perceived legitimacy and compliance attitudes and intentions therefore applies not only to citizens, but also to asylum seekers.

Another contribution of the research is to make it measurable to measure the perceived procedural legitimacy of the asylum procedure. It is striking, however, that the underlying concepts of quality of decision-making and quality of treatment overlap in meaning and interpretation, and that they are also statistically not independently measurable. Sometimes, on the contrary, there is a tension between aspects of the quality of decision-making, in particular between timeliness and care.

It is also striking to see the extent to which asylum seekers endorse institutional legitimacy. The expected relationship between institutional legitimacy and perceived procedural legitimacy does not materialise, but institutional legitimacy appears to be closely related to both the perceived obligation to comply and the intention to return.

Another interesting result of the study is the importance of timeliness. Not only the duration of the procedure, but also the ignorance about it has a major impact. This duration seems to be non-linearly related to the perceived procedural legitimacy but there is no significant evidence. There is slightly significant evidence that shorter and longer durations of proceedings may be associated with a lower perceived procedural and institutional legitimacy. The quantitative research should be seen as exploratory because the response to a number of essential questions was too low, resulting in insufficient statistical power. More research is needed to sustain the results.

Dutch asylum policy pays only limited attention to procedural legitimacy. In the implementation of the policy, this is recognizable in the written communication between the government and the asylum seeker. In the verbal communication, i.e. in the conversations between employees of COA, IND or DTenV and the asylum seeker, more attention is paid to aspects of procedural legitimacy, as long as this is not contradictory to the results to be achieved. The dissertation includes a paragraph in which the limitations of the research are mentioned, with the high level of education of the respondents to the survey and the fact that the research was conducted during the corona pandemic being the most striking.

The results of the study are relevant in several respects. As mentioned above, it has contributed to scientific knowledge on compliance with admission decisions within asylum policy. The public debate about the (im)possibilities of an effective and humane return policy can be conducted better because more scientific information is available about the aspects that are important for asylum seekers, about what government officials and advocates think about this and where there are actual demonstrable connections. The dissertation also provides information on how aspects of perceived procedural legitimacy can be viewed in different ways and where their limits lie. Finally, the results of the study lead to recommendations to achieve a more humane and effective return policy and suggestions are made to pay more attention to the perceived procedural legitimacy in both the content and the implementation of the policy. Broadly speaking, the recommendations are aimed at a clearer asylum policy, in which the asylum seeker knows where he stands, both in terms of the duration and the content of the procedure.

Impactparagraaf

In 2024, het jaar waarin dit proefschrift is afgerond, zijn asiel en migratie een onderwerp dat hoog op de agenda staat, zowel in de politiek als in de maatschappij. Een merendeel van de Nederlanders vindt dat echte asielzoekers, die vluchten voor oorlog in hun land, welkom zijn in Nederland en dat het asielproces op een humane manier moet worden uitgevoerd, maar er heerst ook een brede consensus⁷⁷ dat afgewezen asielzoekers moeten terugkeren naar hun land van herkomst.⁷⁸ Het aantal asielzoekers dat naar Nederland komt, is echter historisch hoog, en onder hen zijn immigranten die veel overlast veroorzaken en veelal uit veilige landen komen. Het laten terugkeren van afgewezen asielzoekers is echter niet altijd uitvoerbaar, omdat velen van hen helemaal niet willen vertrekken, terwijl landen van herkomst ook niet altijd meewerken aan met name gedwongen terugkeer.

De Dienst Terugkeer en Vertrek is er om afgewezen asielzoekers en anderen die geen recht hebben op verblijf in Nederland te laten vertrekken. Maar omdat gedwongen vertrek vaak niet mogelijk is, zijn organisaties zoals de DTenV sterk afhankelijk van de asielzoeker zelf, en dat is precies waarom dit promotieonderzoek belangrijk is. De resultaten van het onderzoek helpen namelijk om meer inzicht te krijgen in hoe asielzoekers het asielproces beleven, welke factoren een rol spelen in het al dan niet gehoor geven aan de sommering om te vertrekken en hoe deze kennis gebruikt kan worden bij het effectiever maken van het terugkeerbeleid. Om hierachter te komen zijn interviews gehouden met 39 asielzoekers, is een onderzoek gedaan naar de communicatie tussen overheid en asielzoeker en is een enquête opgesteld. In Nederland is niet eerder een dergelijke grootschalige enquête over dit onderwerp gehouden onder alle asielzoekers.

In de wetenschap is eerder onderzoek gedaan naar de naleving van besluitvorming die volgt uit asielbeleid. Daaruit kwamen aanwijzingen naar voren over de rol die normatieve overtuigingen hierin hebben (Ryo, 2008; Leerkes & Kox, 2017). Uit dit promotieonderzoek blijkt dat de ervaren procedurele legitimiteit (hoe asielzoekers de kwaliteit van de besluitvorming en de bejegening beoordelen) inderdaad een aantoonbare rol lijkt te spelen

⁷⁷ Zie hiervoor de verschillende partijprogramma's, bijvoorbeeld de standpunten van de VVD (<https://www.vvd.nl/standpunten/asielbeleid/>) en D66 (<https://d66.nl/verkiezingsprogramma/een-open-blik-op-de-werld/beheersbare-migratie/>).

⁷⁸ Wanneer het gaat om zwaarwegende omstandigheden, bijvoorbeeld als er kinderen betrokken zijn, liggen de meningen verder uiteen.

in de mate waarin ze zich verplicht voelen om terug te keren en, meer indirect, ook een rol lijkt te spelen bij eventuele terugkeerintenties. Ook zijn er sterke aanwijzingen dat institutionele legitimiteit (of de overheid volgens de asielzoeker het recht heeft om migratie te reguleren) van invloed is. Wetenschappelijk gezien heeft het onderzoek dus een meerwaarde opgeleverd, omdat we nu meer inzicht hebben in het gedrag van afgewezen asielzoekers. Daarnaast heeft het onderzoek meer kennis opgeleverd over hoe legitimiteit wordt bepaald, wat de grenzen ervan zijn en hoe uitvoerders van overheidsbeleid hiermee omgaan. En we weten nu dat legitimiteit niet alleen een rol speelt in de verhouding tussen burgers en de overheid, maar ook tussen niet-burgers (in dit geval asielzoekers) en de (in dit geval Nederlandse) overheid. De resultaten uit de enquête zullen daarnaast nog voor veel meer wetenschappelijke kennis gaan zorgen, omdat voor dit promotieonderzoek maar een klein deel van de data is gebruikt en er alleen gekeken is naar samenhangen. De verwachting is dat onderzoekers van de universiteit de overige data in meerdere toekomstige publicaties zullen gebruiken, waarbij ook gekeken zal worden naar de relaties tussen de ervaren legitimiteit en welbevinden tijdens de asielprocedure en vroege integratie-uitkomsten. Bovendien wordt aanbevolen om de enquête jaarlijks af te nemen om veranderingen door de jaren heen zichtbaar te maken. Als deze aanbeveling wordt overgenomen, zal dit in de toekomst een schat aan kennis opleveren.

Naast wetenschappelijke impact hebben de resultaten van dit promotieonderzoek ook impact op de maatschappij. Doordat we beter begrijpen hoe asielzoekers de asielprocedure beoordelen en hoe dit hun gedragskeuzes beïnvloedt, kunnen we beter discussiëren over het beleid dat we op dit punt willen ontwikkelen en kunnen politieke keuzes scherper gemaakt worden.

Het zou mooi zijn als beleidsmakers de aanbevelingen overnemen en daarmee tot een veel duidelijker asielbeleid komen, met heldere regels en grenzen, dat daardoor uiteindelijk ook effectiever is. Dat zal ervoor zorgen dat er meer vrijwillig vertrek plaatsvindt, waardoor afgewezen asielzoekers minder lang met weinig perspectief in de maatschappij blijven. De hoop is dat dit ook zal leiden tot vermindering van de overlast die een kleine groep nu veroorzaakt.

In de praktijk blijkt het moeilijk om beleid te beïnvloeden vanuit de wetenschap, omdat beleid vaak niet wordt gebaseerd op wetenschappelijk

bewijs maar op politieke keuzes. Toch zou het voor de effectiviteit van beleid beter zijn om wetenschap en beleid meer te verbinden.

Voor de uitvoeringsorganisaties IND, COA en DTenV geeft dit promotieonderzoek handvatten om de effectiviteit en de menselijkheid van hun werk te verhogen, en daarmee mogelijk hun resultaten te verbeteren. Als afgewezen asielzoekers beter begrijpen hoe en waarom beslissingen worden genomen, leidt dit tot een menselijker en effectievere asielpraktijk. Effectiever, omdat afgewezen asielzoekers vaker zelfstandig zullen terugkeren naar het land van herkomst, maar ook menselijker, omdat ze beter begrijpen waarom de beslissing is genomen en omdat er minder gebruikgemaakt hoeft te worden van geweld.

Een aantal voorbeelden van mogelijke verbeteringen zijn:

- De IND zou voortaan meteen een datum kunnen geven waarop het eerste asielgehoor zal plaatsvinden, en zou meer aandacht kunnen besteden aan transparante communicatie.
- Het COA zou kunnen proberen het aantal overplaatsingen te verminderen. Hier zijn al plannen voor – op andere gronden weliswaar –, maar dit zal ook een positief effect hebben op de ervaren procedurele legitimiteit en tot meer vrijwillige terugkeer leiden.
- De DTenV heeft het advies om de communicatie met de afgewezen asielzoeker te verbeteren al opgepakt en is de toon en het woordgebruik in communicatie-uitingen al aan het wijzigen. Ook wordt er gewerkt aan een gezamenlijk digitaal vreemdelingenportaal.

In de gehele keten zou meer duidelijkheid moeten worden gegeven over de mogelijke uitkomsten van de procedure, waarbij vanaf het begin, eventueel afhankelijk van de kans op een verblijfsvergunning, helder is wat terugkeer betekent en de DTenV dus al betrokken is.

Meer aanbevelingen zijn te vinden in het volledige proefschrift (paragraaf 11.6).

Dankwoord

'It takes a village to raise a child': dit spreekwoord blijkt niet alleen voor het opvoeden van kinderen te gelden maar ook voor het schrijven van proefschriften, althans voor dat van mij. Want wat heb ik veel hulp en steun (nodig) gehad bij het maken van dit proefschrift. Dat was enigszins mijn eigen schuld, want als je onderzoek doet bij een doelgroep die je zelf niet mag spreken omdat je in die wereld werkt, dan zadel je jezelf vanaf het begin op met een probleem. Als je dan ook nog interviews, een enquête én een documentanalyse wilt, maak je het jezelf nóg moeilijker. Eerlijk gezegd was dat bepaald niet de bedoeling toen ik begon, ik dacht: ik ga via A naar B en dan is het klaar, moet te doen zijn in drie jaar. Dit bleek echter een uiterst naïeve voorstelling van het wetenschappelijk proces.

Mijn onderzoek was een ontdekkingsreis, een zeiltocht naar de andere kant van de wereld, en zowel de reis ernaartoe als de eindbestemming zaten vol verrassingen. Ik kwam van alles tegen, van zeerovers tot ijsschotsen (lees: toezeggingen die werden ingetrokken en de coronapandemie), maar het trotseren van dit alles leverde prachtige omwegen met onvoorziene vergezichten en belevenissen op en maakte (vooral achteraf) het behalen van de eindbestemming na zes jaar nog mooier dan gedacht. Zo'n mate van naïviteit zou je niet verwachten van iemand van (destijds) 49, maar ik ben blij dat ik die had; anders was ik er nooit aan begonnen en had ik dit nooit mogen meemaken.

Ik deed deze reis gelukkig niet alleen: een vast team hielp me met kaartlezen en navigeren, en tussentijds kwamen er op veel momenten mensen aan boord die een of meer etappes meezeilden. Ik had vaak de mazzel om de juiste reisgenoten te treffen, die de kennis en vaardigheden inbrachten die op dat moment nodig waren. Soms moest ik de navigatie ervoor aanpassen en gingen we langzamer maar via een veiliger route. Soms kwam er iemand met een motor, was ik even niet afhankelijk van de wind en maakte ik veel knopen. En naast medereizigers waren er vrienden, kennissen, collega's en familie die me kaartjes schreven, belden of appten om te vragen hoe het ging en om me moed in te spreken. Door al deze hulp en liefde lukte het me om na zes jaar zeilen mijn eindbestemming te bereiken. Het was hard werken, zeker naast een fulltimebaan, maar het was ook een heel bijzondere ervaring. Ik ben blij deze te hebben mogen meemaken en ben daarvoor een ongelofelijke hoeveelheid mensen dankbaar. Ik ga een poging doen om ze hier allemaal te benoemen. Ik vind het fijn om al deze mensen te kunnen bedanken, maar

het is ook een risicovolle onderneming, want met zo'n lange reis en zoveel verschillende reisgenoten loop je altijd de kans om er een over te slaan. Als dat zo is, laat het me weten, dan neem ik je mee uit eten om je op die manier uitgebreid te bedanken.

Ik begin uiteraard bij mijn reisgenoten van het eerste tot en met het laatste uur: mijn promotoren, Arjen en Paul. Arjen, ik wil je ontzettend bedanken voor de fantastische begeleiding die je me hebt gegeven gedurende mijn gehele reis. Niet alleen heb je me op de inhoud geholpen door je diepgaande kennis van het vakgebied, maar ook hebben veel reisgenoten hun weg naar mij gevonden via jou en hebben we een belangrijk gedeelte van mijn reis (tijdens de enquête) gezamenlijk aan het roer gestaan. Ik heb niet alleen ontzettend veel van je geleerd, ik heb onze samenwerking ook erg gewaardeerd: je bent niet alleen deskundig, maar ook een fijn mens, meedenkend en behulpzaam. Dit sloot perfect aan op mijn gecombineerde behoefte aan autonomie en vertrouwen. Zonder het roer over te nemen heb je me behoed wanneer ik dreigde te verdwalen in de mist.

En Paul, wat was ik blij dat jij, als decaan en bestuursvoorzitter van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB), bereid was om mij een stevig schip voor mijn wereldreis te bieden, in de vorm van jullie programma voor buitenpromovendi. Daarnaast had ik het grote geluk dat jijzelf bereid was om mee te varen op mijn ontdekkingsreis. Ik denk dat er geen promotoren in Nederland zijn die meer ervaren en deskundig zijn op het gebied van bestuurskunde dan jij. En waarschijnlijk zijn er ook weinig die een kritischer blik hebben ten opzichte van de Nederlandse staat en haar bestuurscultuur, en je bent daar expliciet en open in. Ik houd van mensen die zich niets laten vertellen en het lef hebben om hun (goed onderbouwde) visie te geven, en daarmee durven ingaan tegen de gevestigde orde. Zo heb ik jou ervaren, Paul, en daar heb ik veel van geleerd: je scherpte, je kennis op het gebied van de kracht én de valkuilen van taal, en je verrassende perspectief. Het maakte dat ik driedubbel moest kunnen uitleggen welke kant ik opvoer en waarom. Dank je wel!

Maar Paul en Arjen waren niet de enigen die de hele reis hebben meegevoerd en van groot belang waren. Graag noem ik ook Peter en Mariët: zonder jullie was het me nooit gelukt om dit proefschrift tot een goed einde te brengen. Peter, ik ben ongelofelijk blij met jouw inzet, zes jaar lang en onophoudelijk. Dankzij jou meerde mijn schip op de juiste momenten af en wisten alle

reisgenoten wanneer ze op en af moesten stappen. Jij regelde alles aan boord, van de proviand tot aan het reven van de zeilen. Zonder jouw hulp was mijn schip niet eens tot zeilen gekomen! En Mariët, wat Peter deed op het gebied van het regelen van de scheepsaangelegenheden, deed jij voor mij op het gebied van de koers en de inhoud van de etappes. Ik kon eindeloos met je sparren, en bij calamiteiten onderweg hielp je me met het overwinnen ervan, vooral ook in mentale zin. Waar ik het best moeilijk vond om mijn logboek aantekeningen aan anderen te laten lezen, bang dat de kwaliteit onvoldoende zou zijn, las je met me mee en was je altijd opbouwend in je commentaar. Dat heeft me veel zelfvertrouwen gegeven. Peter en Mariët, ik ben trots dat jullie mijn paranimfen willen zijn!

Ik had deze reis niet kunnen maken zonder de steun van mijn werkgever, het Ministerie van Justitie en Veiligheid, in de persoon van Jannita, die als algemeen directeur van de DTenV bereid was steun te geven en het onderzoek te faciliteren, en die het vertrouwen in mij had dat ik kon reizen en tegelijkertijd de volledige verantwoordelijkheid voor mijn functie kon dragen. En Lida natuurlijk, die altijd aan mijn zijde stond om te zorgen dat die combinatie goed werd gemanaged. Maar ook mijn collega's van het DT en het LMT en de nieuwe algemeen directeur Simone, dank voor jullie steun!

Tijdens mijn reis zijn er, zoals gezegd, velen geweest die hebben geholpen om het schip varende houden. Omdat ik dit onderzoek deed terwijl ik een van de directeuren van de DTenV was, kon ik veel interviews niet zelf uitvoeren en hebben studenten mij daarmee geholpen. Met hun inzet hebben zij gezorgd voor het verzamelen van (het grootste gedeelte van) de onderzoeksdata. Ik wil dan ook graag mijn grote dank uitspreken aan Alice, Janna, Tijmen, Keire, Anne, Joëlle, Lotte, Rachel, Michaël, Dies, Annelien, Stamatis en Leendert-Jan. Jullie hebben stuk voor stuk veel werk verzet en mij enorm geholpen met het vergaren van de data. Ik ben blij dat jullie dit werk ook hebben kunnen gebruiken voor jullie eigen reis naar een bachelor of master. Ook bedank ik Pieter, voor de hulp bij de verwerking van de interviewdata, en Marijn, voor de hulp bij het online zetten van de enquête.

Tijdens de tocht werden mijn tijdelijke medereizigers op professionele wijze begeleid. Marieke, heel veel dank dat je je deskundigheid hiervoor hebt willen inzetten. Ook Agnieszka en Ana Maria wil ik graag bedanken voor het gezamenlijk afleggen van een van de laatste delen van mijn reisroute (de enquête).

VluchtelingenWerk Nederland wil ik bedanken voor hun support bij deze reis en omdat ze wilden meedenken over de koers in de laatste etappes. En tijdens de allerlaatste etappe van mijn reis kwam Eelke aan boord, wiens expertise voor mij essentieel was om de eindbestemming te behalen.

Ik wil dit dankwoord niet afsluiten zonder een woord van dank aan alle vrienden, kennissen en collega's (van mijn diverse banen) die me via woord, schrift of gedachten steunden, contact hielden en in het algemeen geïnteresseerd bleven: Marieke (die een dubbelrol had, omdat ze ook een belangrijke etappe heeft meegevaren), Ellen, Sandra, Karlijn en Han, Pia, Angeli en Hank, Brenda en Frank, Barbara, Catherine, Glenn, Petra, Lex, Patricia, Rick, René, AnneMarie, Françoise, Danny, Charlotte, Angela, Esmee, Phyllis (en heel veel andere collega's die geïnteresseerd waren en regelmatig naar de voortgang informeerden), Pieter M. (die me in contact bracht met Arjen, waarvoor éxtra dank!), Veerle, Sharon, Aly, Romée, Annemieke, Jos en natuurlijk (last maar zeer zeker niet least) Sacha.

En ten slotte de basis: mijn gezin en familie. Tijd die aan een proefschrift wordt besteed gaat ten koste van de belangrijkste mensen in je leven. In mijn geval heb ik geprobeerd om die tijd zo veel mogelijk ten koste te laten gaan van slaap, zodat niemand er verder last van had, maar dat is natuurlijk niet helemaal gelukt. Daardoor hebben jullie me moeten missen, terwijl jullie het belangrijkste zijn in mijn leven. Allereerst natuurlijk mijn jongens, Joël, Serge en Matthieu. Dank voor jullie kritische vragen en voor jullie steun. Joël in het bijzonder, want die heeft niet alleen op afstand meegedaan maar is ook daadwerkelijk aan boord gekomen om een etappe mee te varen. En dan natuurlijk partner Etto, broers Robert en Pieter (waarbij ook Pieter regelmatig etappes heeft meegevaren en stukken heeft meegelezen) en alle andere familieleden (en vooral mijn nichtje Sophie, die me hielp bij de opmaak van tabellen en figuren) die meeleeften en interesse toonden, en niet te vergeten mijn kattenvriendjes Sparky, Zoefje en Speedy, die vele uren bij, op en tussen mij en mijn computer hebben liggen snorren. Maar bovenal papa (ook al moet je nu helaas meekijken vanaf een andere plek) en mama: jullie onvoorwaardelijke steun en trots draagt me. Ik hoop dat ik het droog houd tijdens mijn slotwoord, maar ik denk van niet ... beschouw het dan als een uiting van dankbaarheid en liefde, niet alleen voor de steun maar vooral voor mijn levensreis.

Curriculum vitae

Mathilde Catharina (Martijn) Tubbergen werd op 3 maart 1968 geboren in Rotterdam. Als middelbare scholier bezocht zij het Herman Jordan Lyceum in Zeist (Atheneum B, 1980-1986). Vervolgens studeerde zij Sociale Psychologie aan de Universiteit Utrecht (1990-1994) en Communicatiewetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam (1990-1992). Aansluitend rondde zij in 1997 de postdoctorale studies Klinisch psycholoog en Psychotherapeut af en vergaarde zij daarnaast meerdere inschrijvingen in beroepsregisters (o.a. als gedragstherapeut en eerstelijns therapeut). Al tijdens haar studie, in 1993, ging ze aan de slag als psycholoog bij het Meijers Instituut, een selectiekliniek voor terbeschikkinggestelden (later Oostvaarderskliniek). In 1996 werd ze er hoofd behandeling. In 2001 werd zij directeur van de Penitentiaire Inrichting Almere. Van 2007 tot 2012 vervolgde ze haar carrière als algemeen directeur van de jeugdgevangenis Den Engh (later Almata). Na een uitstap van een paar jaar als zelfstandig ondernemer (profit for non-profit) keerde zij in 2015 terug naar de overheid en werd directeur van het facilitair bedrijf van het Antonie van Leeuwenhoek-terrein. Na de verzelfstandiging hiervan werd zij in 2015 een van de directeurs van de Dienst Terugkeer en Vertrek. Momenteel vervult zij hier de functies van directeur van het gedwongen vertrek en directeur van het vrijwillig vertrek. Daarnaast vervult zij sinds 2008 diverse toezichthoudende functies, in 2024 bij Jeugdbescherming Rotterdam Rijnland, zorginstelling Cúidate en zorginstelling Altrecht.

